

จิตตภาพนฤเพชเรขงศกรณการนาฬโฬนระเทศไทย

ห้องขจร
334
บ616ส
ร.2

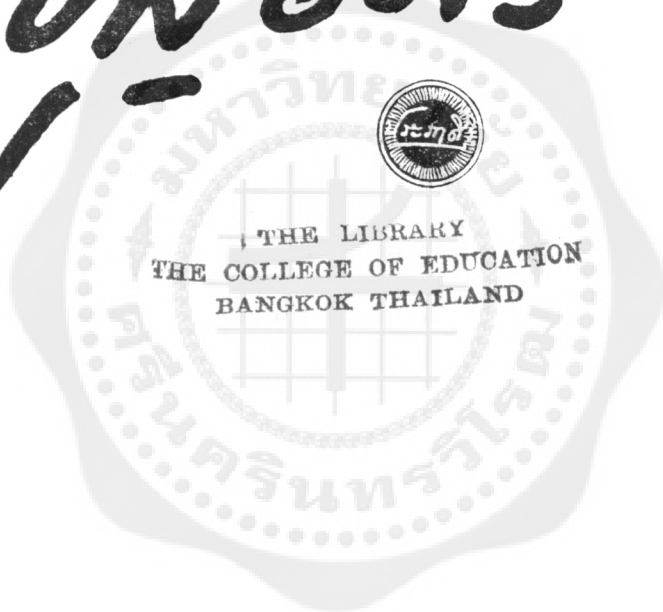
สำนักหอสมุดกลาง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๐
334
๒1616๑
๕.๒

อุนฺสรณ

อิน ๑๑๖

ในการพระราชทานเพลิงศพ
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
๑๑ เมษายน ๒๕๐๔

h ๔1995 S 187191 ๕.๒

คำนำ

นายบุญอิสระ ประภาศิริ เมื่อมีชีวิตอยู่ มีนิสัยชอบศึกษาหาความรู้ให้
เพิ่มพูนอยู่เสมอ ๆ แม้เมื่อนั้นปลายชีวิตจะรับราชการในหน้าที่ซึ่งมีภาระมากอยู่ ก็ยัง
เพียรศึกษาความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่ด้วย จนได้รับประกาศเกียรติคุณเป็นเศรษฐ
ศาสตรมหาบัณฑิต วิชาการสหกรณ์

ในการพระราชทานเพลิงศพ แก่ นายบุญอิสระ ประภาศิริ พร้อมกับ
พระยาโกษากรวิจารณ์ ผู้เป็นบิดา บิดาน้อง ๆ ซึ่งร่วมเป็นเจ้าภาพ ได้พิจารณาเห็น
ว่า วิทยานิพนธ์ ที่นายบุญอิสระ ประภาศิริ ได้เขียนขึ้นเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการ
ตรวจวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ น่าจะมีประโยชน์แก่เพื่อข้าราชการที่เกี่ยว
กับการสหกรณ์ และแก่บรรดานักศึกษา และแก่ผู้ที่สนใจในเรื่องการสหกรณ์อยู่บ้าง
จึงได้พิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์แก่ นายบุญอิสระ ประภาศิริ ในโอกาสนี้

หนังสือนี้ หากจะเป็นประโยชน์ประการใด ขออุทิศให้แก่วิญญาณ นายบุญอิสระ
ประภาศิริ ซึ่งได้สู่สุคติในสัณปรายภพแล้ว เทอญ

เจ้าภาพ

ชื่: ๑๔ พฤษภาตม ๒๔๕๕

ม: ๑๔ กัณยาณ ๒๕๐๔

ประวัติสังเขป

นายบุญอิศร ประภาศิริ เป็นบุตรพระยาโกษากรวิจารณ์ (บุญศรี ประภาศิริ) เกิดแต่นางลมัย ประภาศิริ เมื่อ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๕๕ ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๗๘ ณ ตำบลเสาชิงช้า อำเภอพระนครศรี จังหวัดพระนครศรี เป็นพี่ชายคนโตในจำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๐ คน คือ

๑. นายบุญอิศร ประภาศิริ
๒. นางเจือศรี ไทยวุฒิพงษ์
๓. นายเกียรติ (บุญเกิด) ประภาศิริ
๔. นายวิวรรณ (บุญมา) ประภาศิริ
๕. นายวิวิธ (บุญมี) ประภาศิริ
๖. นางประภาสศรี จรัสขนะเพท
๗. นายเอื้อ (บุญเอื้อ) ประภาศิริ
๘. นางเจิมศรี สนิธิรัตน์
๙. นายสง (บุญสง) ประภาศิริ
๑๐. นางสาวเสริมศรี ประภาศิริ

การศึกษา

เมื่อนายบุญอิศร ประภาศิริ มีอายุพอสมควร บิดาได้ส่งเข้ารับการศึกษา ในโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อสำเร็จชั้น เปเรปาราทัวร์แล้ว จึงในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียล ศึกษาอยู่เป็นเวลา ๘ ปี สำเร็จชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ (มัธยมปีที่ ๘) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ และในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เข้าศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมเป็นเวลา ๓ ปี สำเร็จ อนุปริญญามัธยมครุวิทยาาสตร์ ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ แล้วเข้ารับราชการ

นายบุญอิสระ ประภาศิริ มีนิสัยชอบศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ในการ
ทำราชการระยะต้น ต้องประจำอยู่ในต่างจังหวัด ต้องหยุดการหาความรู้ไประยะหนึ่ง
ครั้นเมื่อได้โอกาสย้ายเข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ ฯ จึงได้ชวนช่วยศึกษาหาความรู้ต่อ
ตลอดมา กล่าวคือ

เข้าเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับปริญญาธรรม-
ศาสตร์บัณฑิตใน พ.ศ. ๒๔๙๔

พ.ศ. ๒๕๐๔ เข้าศึกษาอบรมในองค์การ USOM ได้รับประกาศนียบัตร
Traning Course in Property Management

พ.ศ. ๒๕๐๖ ศึกษาในชั้นปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ ของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ได้รับปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

นอกจากนี้ยังได้สนใจศึกษาหาความรู้ในทางพระศาสนา เท่าที่จะมีเวลา
ว่างจากการทำงานอยู่เสมอมาอีกด้วย โดยเป็นสมาชิก สมาคมยุวพุทธิตสมาคม

การรับราชการ

เมื่อจบการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ได้รับอนุปริญญาครุมัธยมวิทยาศาสตร์
แล้ว ก็เข้ารับราชการครั้งแรกในกระทรวงศึกษาธิการ ตามวุฒิที่ได้ศึกษามา และมี
ตำแหน่งหน้าที่ราชการโดยลำดับ คือ

๒๕ กรกฎาคม ๒๔๙๑ รังครุตรี กรมศึกษาธิการ กระทรวง
ศึกษาธิการ

๑ สิงหาคม ๒๔๙๑ ครุตรี โรงเรียนประจำจังหวัดปราจีนบุรี

๑ มกราคม ๒๔๙๔ ครุตรี โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

๑ มิถุนายน ๒๔๙๖ โอนไปรับราชการในสังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์
กระทรวงสหกรณ์ ดำรงตำแหน่งพนักงาน
สหกรณ์ตรี แผนกจัดตั้ง และตรวจสหกรณ์
พืชผล กองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์

- พฤศจิกายน ๒๔๕๑ เป็นพนักงานสหกรณ์พาณิชย์โท แผนก
จัดตั้งและตรวจสอบสหกรณ์ขายข้าว กอง
สหกรณ์ขายข้าว
- เมษายน ๒๔๕๔ เป็นพนักงานสหกรณ์พาณิชย์โท แผนก
จัดตั้งและตรวจสอบสหกรณ์อุตสาหกรรม กอง
สหกรณ์อุตสาหกรรม
- มกราคม ๒๕๐๔ เป็นพนักงานสหกรณ์พาณิชย์โท แผนก
จัดตั้งและตรวจสอบสหกรณ์ขายพืชผล กอง
สหกรณ์ขายพืชผล
- ตุลาคม ๒๕๐๖ ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกสหกรณ์ขายพืช
ผลและผลิตภัณฑ์ กองสหกรณ์ขายพืชผล

และดำรงตำแหน่งจนถึงแก่กรรม

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

- ๕ ธันวาคม ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
- ๕ ธันวาคม ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์ช้างเผือก
- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๖ ได้รับพระราชทานจตุรถาภรณ์มงกุฎไทย และ
เหรียญจักรพรรดิมาลา

นายบุญอุทิศ ประภาศิริ ได้เริ่มป่วยและลาหยุดราชการเมื่อประมาณเดือน
พฤษภาคม ๒๕๐๘ ซึ่งมีได้คิดว่าจะเป็นโรคถึงขั้นร้ายแรง เพราะเป็นที่ทราบอยู่ว่าเคยเป็น
โรคเกี่ยวกับปอดและก็ได้ระงับรักษาจนถึงขั้นโรคสงบแล้ว ต่อเมื่อได้ตรวจรักษา โดย
ละเอียดในระยะหลังนี้ จึงทราบว่าปอดเป็นมะเร็งที่ขั้วปอด ซึ่งเมื่อทราบถึงขั้นนี้ที่สุดที่แพทย์
จะเยียวยารักษาให้กลับคืนดังเดิมได้ จึงในตอนสุดท้ายได้เข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาล
พระมงกุฎเกล้า เพื่อให้อยู่ในความดูแลของแพทย์โดยใกล้ชิด เมื่อต้นเดือนกันยายน
๒๕๐๘ ในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของโรงพยาบาลไม่เคยปรากฏอาการของโรคว่าจะ
พวากชีวิตไปอย่างกระทันหัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อความตายเป็นสิ่งที่บุคคลจะเลี่ยงไปเสีย
ได้ ในที่สุดนายบุญอุทิศ ประภาศิริ ก็ต้องจากโลกนี้ไปด้วยอาการสงบในตอนเช้าของ
วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๐๘ รวมอายุได้ ๔๙ ปีเศษ.

ความเกิด เป็นทุกข์

ความแก่ เป็นทุกข์

ความตาย เป็นทุกข์

นายบุญอิสระ ประภาศิริ

ได้ล่วงทุกข์ทั้งหลายนั้นแล้วโดยสิ้นเชิง

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

“สหกรณ์การขายในประเทศไทย”

ตามหลักสูตร ชั้นปริญญาโท ภาค ๒ ทางเศรษฐศาสตร์

ในลักษณะวิชาการสหกรณ์

โดย

นายบุญอิศร ประภาศิริ

ธรรมศาสตร์บัณฑิต

เสนอต่อคณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖

ศาสตราจารย์สมทบ สุวรรณสุขธิ ประธานกรรมการ

อาจารย์สิริ สมบัติศิริ กรรมการ

อาจารย์มนตรี บริสุทธิ์ กรรมการ

คำนำ

สหกรณ์เป็นองค์การเศรษฐกิจที่ไม่แสวงหากำไรมาแบ่งปันกัน แต่มุ่งหมายส่งเสริมมาตรฐานการครองชีพของสมาชิกแต่ละคนให้ดีขึ้น โดยอาศัยการร่วมมือร่วมใจของบรรดาสมาชิก ซึ่งมีความสำนึกอย่างจริงใจที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว สหกรณ์จึงเป็นสมาคมของผู้หย่อนกำลังในทางทรัพย์สิน รวบรวมกันจัดตั้งขึ้นด้วยอาศัยหลักช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อกอบกู้ฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคน ขบวนการสหกรณ์ไม่มีนโยบายเป็นปรปักษ์กับสถาบันหรือผู้ที่มีอาชีพกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่มีอาชีพในทางเกษตรกรรม ฉะนั้นสหกรณ์การขายจึงอาจมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยเหลือบรรดาเกษตรกรที่มีทุนทรัพย์น้อยให้ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่จากธุรกิจของตน รัฐบาลมีเจตจำนงที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน ดังได้มีการประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในระหว่างระยะเวลา 2504 — 2509 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2504 เป็นต้นไป แนวทางพัฒนาการเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ มีดังนี้ คือ เกษตรกรรม การสหกรณ์ อุตสาหกรรม การพลังงาน การคมนาคม การมหาดไทย พาณิชยกรรมและการสาธารณสุข เฉพาะในด้านการสหกรณ์รัฐมีนโยบายให้ยึดหลักการช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้เคร่งครัดยิ่งขึ้นในการจัดตั้งสหกรณ์ การปรับปรุงสหกรณ์กระทำโดยถือหลักว่าสมาชิกสหกรณ์ต้องมีความเข้าใจหลักการสหกรณ์ สามารถดำเนินงานสหกรณ์ได้เอง รวมทั้งส่งเสริมให้สหกรณ์สามารถเลี้ยงตัวเองในระยะเวลาอันสมควร การดำเนินงานในด้านส่งเสริมของรัฐจะหนักไปในด้านวิชาการและอำนวยความสะดวกแก่การดำเนินงานของสหกรณ์ ดังนั้นการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์นี้ไม่แต่เฉพาะเพื่อรับปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิตเท่านั้น ยังประสงค์จะแสดงว่าสหกรณ์สามารถช่วยในการพัฒนาการเศรษฐกิจได้ แต่สหกรณ์ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ทุกอย่าง ต้องมีเหตุปัจจัยที่เหมาะสมจึงจะประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะสหกรณ์การขายหากจัดถูกต้องตามหลักเกณฑ์แล้วย่อมจะส่งเสริมเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศได้มาก

ผู้เรียบเรียงขอขอบพระคุณ คาสตราจารย์ สมทบ สุวรรณสุทธิ คณะบดีคณะ
เศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้กรุณารับเป็นอาจารย์ผู้แนะนำ พร้อมทั้งได้
แนะนำและตรวจแก้จนยังผลให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จบริบูรณ์.

บุญอิสระ ประภาศิริ

ตุลาคม 2505

173 ถนนพระรามที่ 6

อำเภอคูสัด พระนคร

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 ข้อความทั่วไป

1. ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม	1
2. ความสมบูรณ์ของเกษตรกรสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ	11
3. ปัญหาต่างๆ ของการเกษตร	13
4. ปัญหาสินค้าเกษตรกรรม	16
5. ความมุ่งหมายของวิทยานิพนธ์	20

บทที่ 2 การสหกรณ์

1. การประกอบธุรกิจโดยเอกชน	22
2. การประกอบธุรกิจโดยรัฐ	26
3. การประกอบธุรกิจโดยสหกรณ์	27
4. ประวัติสหกรณ์โดยสังเขป	28
5. การสหกรณ์ในประเทศไทย	31

บทที่ 3 หลักของการสหกรณ์โดยทั่วไป

1. สหกรณ์เปิดรับสมาชิกเสมอ	37
2. สหกรณ์มีการควบคุมตามหลักประชาธิปไตย	38
3. สหกรณ์มีการแบ่งส่วนออกตามส่วนอุปถัมภ์	38
4. สหกรณ์กำหนดอัตราดอกเบี้ยของหุ้นเป็นจำนวนจำกัด	39
5. สหกรณ์เป็นกลางทางศาสนาและการเมือง	39
6. สหกรณ์ทำการค้าด้วยเงินสด	40
7. สหกรณ์ส่งเสริมการศึกษาของสมาชิก	40

บทที่ 4 สหกรณ์การขาย

1. การจำแนกประเภทของสหกรณ์	41
2. สหกรณ์การขายคืออะไร	42
3. ความมุ่งหมายของสหกรณ์การขาย	43
4. ข้อจำกัดของสหกรณ์การขาย	45

บทที่ 5 หลักของสหกรณ์การขาย

1. การสนองความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นหลักมูล	49
2. ขนากรธุรกิจอันเพียงพอ	50
3. ความถนัดพิเศษเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์พิเศษเฉพาะอย่าง	53
4. การกำกับหรือคัดเลือกสมาชิกภาพ	55
5. การควบคุมตามหลักประชาธิปไตย	57
6. การเฉลี่ยส่วนออมให้แก่สมาชิกตามส่วนที่อุปถัมภ์	57
7. บริการตามราคาค้นทุน	61
8. การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ	62
9. การไม่เสี่ยงภัยอย่างผิดปกติ	65
10. ความเป็นกลางในทางศาสนาและการเมือง	66
11. การเผยแพร่ข้อความรู้ไปสู่สมาชิก	68
12. การควบคุมหรือเป็นเจ้าของอุปกรณ์การขาย	69

บทที่ 6 ความสำเร็จและความวายเป็นของสหกรณ์การขาย

1. การจัดตั้งสหกรณ์ท้องถิ่น	70
2. ผลของการสำรวจ	81
3. การจัดตั้งสหกรณ์การขายประจำภาคหรือสหกรณ์การขายขนาดใหญ่	82
4. วิธีการจัดตั้ง “จากเบื้องล่างขึ้นไป” หรือ “จากเบื้องบนลงมา”	83
5. ความสำเร็จของสหกรณ์การขาย	85
6. ส่วนประกอบที่ทำให้สหกรณ์ต้องประสบความวายเป็น	90

บทที่ 7 สหกรณ์การขายรูปต่างๆ

1. สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล	97
2. สหกรณ์ขายผลิตภัณฑ์อื่น ๆ นอกจากข้าว	106

ก. สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินไช้	109
ข. สหกรณ์หาทุนและการขาย	124
ค. สหกรณ์ถั่วเหลืองสันป่าตอง จำกัดสินไช้	135
ง. สหกรณ์ขายพืชผลนครเจริญ จำกัดสินไช้	139
จ. สหกรณ์ขายพืชผลในจังหวัดชุมพร	141
ฉ. สหกรณ์ขายมะพร้าวสมุย จำกัดสินไช้	149
ช. สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ สีกว จำกัดสินไช้	153
ซ. สหกรณ์การประมง	156
ณ. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์	172

บทที่ 8 การปรับปรุงสหกรณ์การขาย

1. การปรับปรุงสหกรณ์	193
ก. การดำเนินงานของสมาคมสหกรณ์	194
ข. การฝึกอบรมกรรมการและสมาชิกสหกรณ์	199
ค. การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์	202
2. การปรับปรุงฝ่ายบริหารของทางราชการ	203
ก. การปรับปรุงระเบียบและวิธีกควบคุม	203
ข. การปรับปรุงตัวเจ้าหน้าที่งาน	205
ค. การประสานงานกับหน่วยราชการต่างๆ	209

บทที่ 9 บทสรุป

1. การพัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์	211
2. ประโยชน์อันพึงจะได้รับจากการจัดสหกรณ์การขาย	216
3. อุปสรรคและปัญหาในการจัดสหกรณ์การขาย	221
ก. อุปสรรคภายในสหกรณ์	223
ข. อุปสรรคภายนอกสหกรณ์	228

บรรณานุกรม

สหกรณ์การขายในประเทศไทย

* * * * *

บทที่ ๑

ข้อความทั่วไป

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมวลมนุษย หากปัจจัยเหล่านี้ขาดไปเสียอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ตาม มนุษย์จะอยู่ได้ก็ด้วยความลำบาก ทั้งนี้เพราะขาดสิ่งที่มีความจำเป็นแก่ชีวิตไป ส่วนใหญ่ของปัจจัยทั้งสี่นั้นได้มาจากการผลิตเกษตรกรรม ประเทศไทยที่ผลิตวัตถุที่จำเป็น เหล่านี้ได้มาก ย่อมจะได้เปรียบประเทศที่ผลิตขึ้นมาได้แต่ไม่พอใช้ เพราะเมื่อเหลือจาก บริโภคภายในประเทศแล้ว ยังสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศแลกเปลี่ยนสินค้า ที่ไม่สามารถผลิตขึ้นมาใช้สอยได้เอง หรือไม่ก็ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใช้วัตถุดิบนั้นผลิต สินค้าสำเร็จรูปนานาชนิดที่ต้องการใช้เสียเอง การส่งเสริมให้มีการผลิตทางเกษตรกรรม เพิ่มขึ้น เท่ากับเป็นการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของชาติให้แข็งแรงยิ่งขึ้นและก่อให้เกิดการแบ่งส่นปันส่วนผลิตผลให้เป็นธรรมแก่สังคมอีกด้วย

ตอนที่ ๑ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม

ดินฟ้าอากาศรวมทั้งอาณาเขต ปริมาณและคุณภาพของดิน ฝนและน้ำ อุดหนุน ความชุ่มชื้น และลักษณะของภูมิประเทศอยู่ในแถบมรสุมอันเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ทำให้ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เหมาะแก่การปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและเลี้ยงสัตว์ นานาชนิด

พื้นที่ของประเทศไทยรวมทั้งสิ้น 513,000 ตารางกิโลเมตร หรือ 320 ล้านไร่ พื้นที่ทำการเพาะปลูกได้ (Arable land) ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2497 ปรากฏว่ามีประมาณ 49,498 ล้านไร่⁽¹⁾ หรือราว 15.47% ของพื้นที่ เหลือจากนั้น 84.53% เป็นที่บริเวณเมือง

(1) กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2497”

และเป็นที่ซึ่งไม่ได้ทำการเพาะปลูกหรือใช้ในการเพาะปลูกไม่ได้ พื้นที่ซึ่งใช้ทำการเพาะปลูกนั้น ส่วนมากเป็นนาข้าวเสียราว 38.574 ล้านไร่ หรือราว 77.9% แต่จำนวนนี้อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ในบางปี สุดแต่ความเป็นไปของดินฟ้าอากาศ

ฝนในประเทศไทยมักเกิดในระหว่างเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนพฤศจิกายน ของทุกปี ฝนเกิดจากลมมรสุม 2 ชนิด ระหว่างเดือนพฤษภาคม - เดือนกันยายน มีมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ไปสู่อ่าวไทยและอ่าวเบงกอลนำฝนมาสู่ภาคกลางของประเทศ โดยที่มีพิกุลเขาตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศ ลมมรสุมจึงได้ปะทะกับเทือกเขาอัน จึงได้ตกบนภูเขาเสียก่อน เมื่อมาถึงภาคกลางจำนวนน้ำฝนจึงน้อยลงไปมาก ส่วนในระหว่างเดือนตุลาคม-เดือนมกราคม มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือไปสู่อ่าวไทยและอ่าวเบงกอลนำฝนมาสู่ภาคใต้ของประเทศ ทางภาคใต้ของประเทศได้รับฝนมากที่สุด เพราะได้รับฝนเต็มที่ทุกฤดู

ส่วนดินชนิดต่าง ๆ ของประเทศไทยนั้นขอกล่าวเพียงย่อ ๆ ดังนี้

ภาคกลาง ได้แก่พื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ทำจีน เจ้าพระยา ป่าสัก และบางปะกง จัดเป็นภาคที่อุดมสมบูรณ์ของประเทศ ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มกว้างขวางและมีภูเขาน้อย ในระหว่างเดือนตุลาคมและพฤศจิกายน มีน้ำฝนไหลหลากมาจากทางเหนือของประเทศ ท่วมทุ่งนาและป่าดง ทำให้เป็นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ที่ใกล้ปากน้ำเจ้าพระยาเป็นที่อุดมที่สุด เพราะแม่น้ำเจ้าพระยาและสาขา น้ำปาย ดินทราย และกรวดลงมาด้วย ดินในภาคนี้ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวดินดำ เหมาะอย่างยิ่งสำหรับปลูกข้าว แต่ปลูกต้นไม้ไม่ค่อยดี นอกจากจะเป็นที่ซึ่งมีตมมากใกล้ ๆ กับลำน้ำ

ภาคเหนือ พื้นที่ในภาคนี้เต็มไปด้วยเทือกเขาสูงมีที่ราบเชิงเขา และลำธารมากมาย ลำธารเหล่านี้ส่วนมากไหลมาประจบกับแม่น้ำ กง เจ้าพระยา และโขง ดินในภาคนี้เป็นดินปนทรายเสียมาก ขาดดินเหนียวซึ่งเป็นปุ๋ยธรรมชาติที่สำคัญ จึงใช้ปลูกพืชได้ไม่สู้ดีนัก พืชที่ปลูกกันมากได้แก่ข้าว ส้ม ยาสูบ ฝ้าย ผักต่าง ๆ และทำป่าไม้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะของพื้นที่ในภาคนี้เป็นที่ราบสูง น้ำในแม่น้ำมูลและสาขาของแม่น้ำช่วยเซาะที่ราบสูงให้เป็นพื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ มีเขาและเนินมาก ดินในภาคนี้ล้วนปนทราย มีอาหารของพืชน้อย นอกจากนั้นเมื่อภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง

ฝนตกแรง ๆ จึงจะเอาผิวดินไปเป็นส่วนมาก ดินไม่สามารถขังน้ำฝนไว้ได้ ในฤดูแล้งจึงยากที่จะทำการเพาะปลูกต้นไม้ชนิดอื่น นอกจากต้นผลไม้บ้างอย่างที่เหมาะอากาศแห้งได้ แถบบริเวณใกล้แม่น้ำโขงเป็นที่ลุ่ม พืชที่เพาะปลูกในภาคนี้ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ฝ้าย ปอ และยาสูบ ข้าวที่ปลูกในภาคนี้เป็นข้าวเหนียวราวร้อยละ 70

ภาคตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่จังหวัดชลบุรีลงไปมีเขาเป็นพืชมวย ปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่ ๆ เป็นป่าทึบซึ่งทำให้ดินชุ่มชื้น ทางทิศเหนือของจังหวัดปราจีนบุรีมีทิวเขาบรรทัดติดกันเป็นพืดจนถึงประเทศกัมพูชา แม่น้ำจันทบุรีเกิดจากเขาแถบนี้ไหลลงทะเลใกล้กับแหลมสิงห์ แบ่งพื้นที่เป็นสองส่วน ทางฝั่งขวาเป็นเนินสูง ส่วนพื้นที่ฝั่งซ้ายตั้งแต่เขาสระบาปลงไป เป็นที่ราบทำนาได้ ดินทางภาคนี้สีแดงเข้ม เหมาะสำหรับปลูกพริกไทย และทำสวนผลไม้ได้

ภาคใต้ ภาคนี้เป็นที่แคบยื่นไปทางใต้ของประเทศ มีเขาเป็นสันตรง เขาเหล่านี้เป็นหินแข็งสามารถต้านทานการชะของน้ำทะเลไม่ผุพังง่าย พื้นที่ภาคใต้แบ่งได้เป็นสามตอน ตอนกลางเป็นที่เนินสูง ถัดมาเป็นที่ราบ และตอนชายทะเลเป็นชายเลนมีป่าไม้ต่าง ๆ เช่น ป่าไม้โกงกาง เป็นต้น ที่ดินตามชายเลนเป็นดินเหนียวสีดำ และตามฝั่งทะเลเป็นดินเหนียวปนทราย ตอนชายฝั่งที่ราบมีดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูก เช่น ทำสวนผลไม้ และสวนยางเป็นตอน ๆ แต่มีบางตอนเป็นดินเค็มไม่เหมาะแก่การทำนา

พืชที่สำคัญในการเพาะปลูก

ข้าว เป็นพืชที่สำคัญที่สุดในการเพาะปลูก ตามรายงานสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500 ของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติปรากฏว่าในปีนั้นพื้นที่ซึ่งใช้ในการเพาะปลูกมีประมาณ 38,750,775 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 76 ของพื้นที่นาที่ถือครอง เมื่อคิดเทียบกับพื้นที่นาทั้งหมดของประเทศซึ่งมีขนาด 320 ล้านไร่ พื้นที่ซึ่งใช้ปลูกข้าวประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ประเทศ

ถ้าพิจารณาจากแง่อาชีพต่าง ๆ ของประชากรไทยแล้วการทํานามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศมากกว่าอาชีพอื่น ปรากฏจากข้อสังเกตสถิติว่า ร้อยละ 85 ของ

แรงงานทั้งหมดใช้ในการเกษตร⁽¹⁾ ทั้งนี้เพราะวิธีเพาะปลูกส่วนใหญ่ของประเทศยังเป็นวิธีดั้งเดิมอยู่ ไม่ใคร่ใช้เครื่องทุ่นแรง หากปรับปรุงวิธีการเพาะปลูกให้ทันสมัยได้ อาจนำแรงงานที่เหลือไปใช้ในการอุตสาหกรรมหรืออาชีพอื่นได้

นอกจากนี้ข้าวยังเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดของประเทศด้วย สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ข้าวที่ส่งออกนอกประเทศมีมูลค่าร้อยละ 47.76 ของยอดมูลสินค้าออก เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง การส่งข้าวไปขายยังต่างประเทศได้เพิ่มปริมาณยิ่งขึ้นทุกปี สำหรับปี พ.ศ. 2500 ปริมาณส่งนับว่าสูงมาก คือส่งได้ถึง 1,570,237 เมตริกตัน เป็นราคา 3,622.1 ล้านบาท⁽²⁾ เท่ากับร้อยละ 47.72 ของยอดมูลค่าสินค้าออก 7,589.5 ล้านบาท เห็นได้ว่าสินค้าข้าวเป็นบ่อเกิดของรายได้เงินตราต่างประเทศที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย ปีใดเราขายข้าวได้มากประชาชนย่อมจะมีเงินซื้อสินค้าต่างประเทศมาใช้สอยได้มาก หากปีใดเหตุการณ์เป็นไปในทางตรงกันข้าม ประชาชนจะต้องปรับความต้องการซื้อสินค้าต่างประเทศให้น้อยลงด้วย

ส่วนพืชอื่น ๆ ที่เพาะปลูกกันรองจากข้าวลงมามีดังนี้

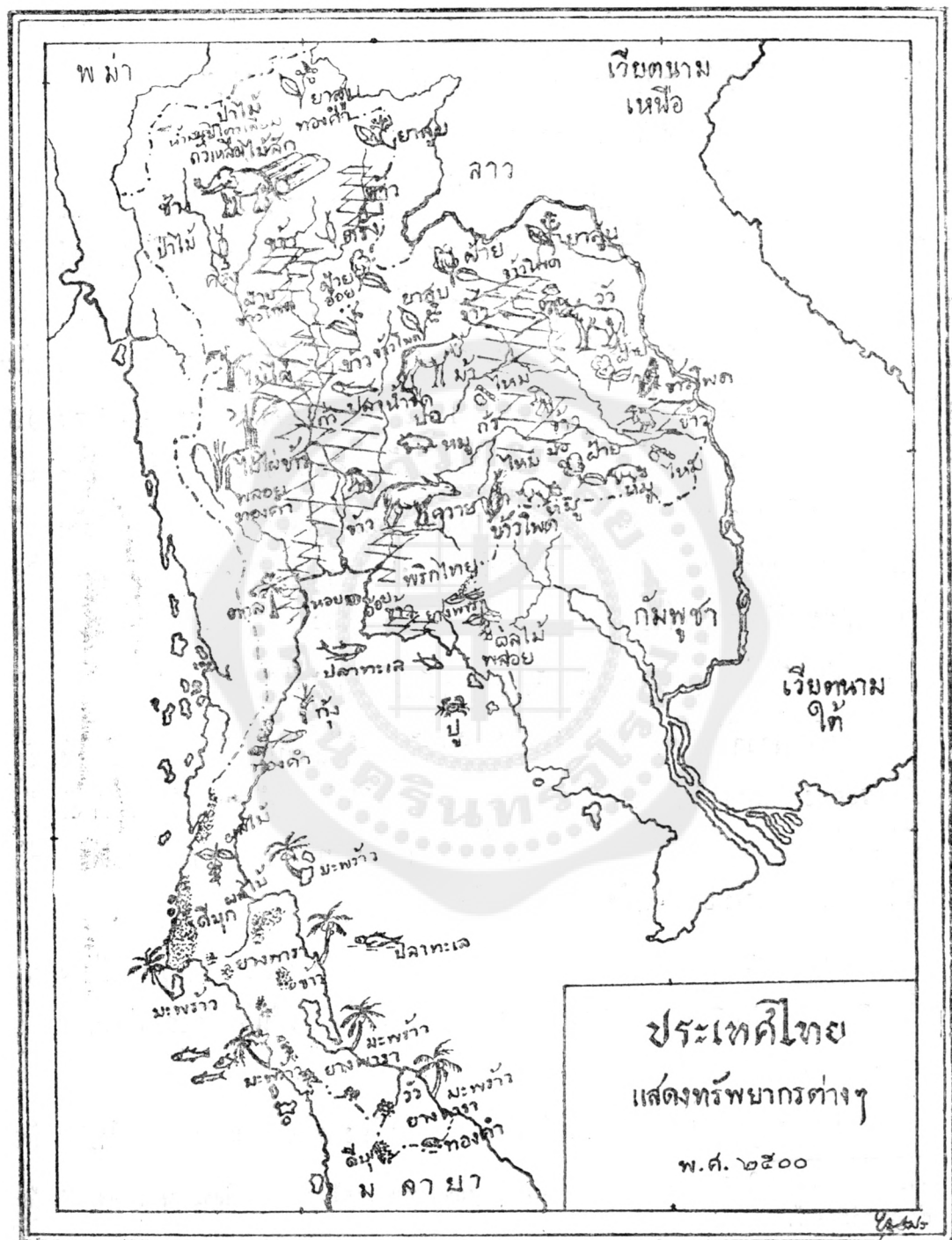
ยางพารา เป็นพืชปลูกกันมากในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย และจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด ประโยชน์ของยางพารา ใช้ทำยางล้อรถยนต์ เครื่องไฟฟ้า เครื่องใช้ทางวิทยาศาสตร์และทางแพทย์ เครื่องกีฬา ฯลฯ ยางพารามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นที่สองรองจากข้าว

มะพร้าว ปลูกกันมากทางภาคใต้และภาคกลาง ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี สงขลา นครศรีธรรมราช ชุมพร และสมุทรสงคราม มะพร้าวแห้งเคยเป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศ

ถั่ว ปลูกกันมากทางภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ในจังหวัด

(1) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่สาม พ.ศ. 2496” ข้อสังเกตสถิติ หน้า 6

(2) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่เจ็ด พ.ศ. 2500” ตาราง 11 หน้า 61

เชียงใหม่ แพร่ นครสวรรค์ นครราชสีมา ปราจีนบุรี และพิษณุโลก ถั่วเหลืองและถั่วเขียว นั้น ควรจะเป็นสินค้าออกได้อย่างดีแต่เวลานี้การขนส่งยังไม่สะดวกพอ

อ้อย มีปลูกอยู่ทุกภาค แต่ปลูกกันแพร่หลายที่จังหวัดชลบุรี ลำปาง อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ และราชบุรี ไร่รับประทานและทำน้ำตาลทราย

ฝ้าย ปลูกกันมากที่จังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ ลำปาง ลำพูน สกลนคร และเลย

ข้าวโพด ปลูกกันมากในจังหวัดนครสวรรค์ นครราชสีมา กาฬสินธุ์ สกลนคร อุตรดิตถ์ และสุราษฎร์ธานี นอกจากใช้ทำอาหารประเภทแป้งแล้วยังใช้เป็นอาหารสัตว์ได้ดีมาก หลังจากได้สร้างถนนมิตรภาพระหว่างจังหวัดสระบุรีกับนครราชสีมาแล้ว ความสำคัญของข้าวโพดก็ทวีขึ้นเป็นลำดับ

ยาสูบ มีปลูกกันทุกภาคนอกจากภาคใต้ที่ปลูกกันแพร่หลาย คือ ในจังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ หนองคาย สุโขทัย นครราชสีมา และกาญจนบุรี ยาสูบเป็นพืชสำคัญมากพืชหนึ่ง พันธุ์ที่ใช้ปลูกนั้นมีทั้งพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์เวอร์จิเนีย

ปอ ปลูกกันทั่วไปนอกจากภาคใต้ เป็นวัตถุดิบในการทอกระสอบ ต่อไปใช้เป็นปริมาณการผลิตพืชต่าง ๆ ที่กล่าวมาในปี พ.ศ. 2500⁽¹⁾

มะพร้าว	1,310,000	เมตริกตัน
ถั่วเหลือง	27,000	„
ถั่วลิสง	118,000	„
ถั่วเขียว	41,000	„
อ้อย	4,147,000	„
ฝ้าย	36,000	„
ข้าวโพด	137,000	„
ยาสูบ	66,000	„

(1) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่เจ็ด พ.ศ. 2500” หน้า 22

ปอแก้ว	ปอกระเจา	24,000	เมตริกตัน
ยางพารา		136,000	„
งา		18,000	„
ละหุ่ง		32,000	„

การทำนาเกลือ

บริเวณที่ทำนาเกลือได้ในประเทศไทย อยู่ตอนเหนือของอ่าวไทย พื้นที่ทั้งหมดมีอาณาเขตยาวราว 200 กิโลเมตร ถูกขนาบทั้งสองข้างด้วยแม่น้ำบางปะกงและแม่น้ำแม่กลองประกอบด้วยท้องที่ดังต่อไปนี้ ชลบุรี บางปะกง สงขลา สมุทรสาคร โคราช สมุทรสงคราม สมุทรปราการ และเพชรบุรี

พื้นที่ซึ่งทำนาเกลือได้ทั้งหมดมีประมาณ 59,375 ไร่ ตามสถิติที่ผลิตเกลือได้ใน พ.ศ. 2492-2494 คิดเฉลี่ยแล้วได้เกือบปีละ 315,000 เมตริกตัน นอกจากนี้แล้วยังมีนาเกลือที่จังหวัดปัตตานีอีกพื้นที่ราว 2,125 ไร่ ผลิตเกลือได้ประมาณปีละ 3,600 เมตริกตัน

เกลือที่เราผลิตขึ้นได้ที่มีโซเดียมคลอไรด์ ในเกณฑ์ปกติราว 88% ซึ่งเป็นปริมาณที่ต่ำกว่าเกลือจากบริเวณทะเลแดงและจากเกาะไต้หวัน ตามรายงานสังเขปการสำรวจภาวะการทำนาเกลือในประเทศไทยของคณะผู้แทนญี่ปุ่น ลงวันที่ 20 พฤษภาคม 2495 ปรากฏว่าเกลือที่ผลิตได้ใช้ภายในประเทศราว 100,000 เมตริกตัน ส่งไปขายที่สิงคโปร์และฮ่องกงราวปีละ 190,000 เมตริกตัน และประเทศญี่ปุ่นราวปีละ 100,000 เมตริกตัน⁽¹⁾

เกลือนอกจากใช้บริโภคแล้ว ยังเป็นวัตถุดิบสำคัญในการอุตสาหกรรมหลายชนิด เป็นต้นว่าทำ กรดเกลือ คอสติกลโซดา โซดาไบคาร์บอเนต กลอรีน ฯลฯ แต่ในประเทศไทยเรายังมิได้มีการริเริ่มทำขึ้น.

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ในประเทศไทย ยังไม่ใช่อาชีพที่มั่นคงนัก ส่วนมากสัตว์ที่มีอยู่นั้นเลี้ยงไว้ใช้งาน เช่น ช้างช่วยในการทำป่าไม้ วัว ควาย ม้า เลี้ยงไว้ใช้ทำนาหรือช่วยในการ

(1) จากหลักฐานของสหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพจำกัดสินใจ

ขนส่ง ไม่ได้บำรุงให้หนักไปในทางเป็นอาหาร เช่น นมโคสด นมข้นหวาน และเนย เป็นต้น
 สัตว์เลี้ยงเป็นอาหารได้แก่หมู ซึ่งขณะนี้มีเลี้ยงมากกว่าก่อนสงครามโลกครั้งที่
 สอง สัตว์ปีกจำพวกไก่กับเป็ดก็มีผู้นิยมเลี้ยงกันมาก

ปริมาณสัตว์เลี้ยงทั่วราชอาณาจักร⁽¹⁾

1. ช้าง	12,438	เชือก
2. ม้า	187,178	ตัว
3. กระบือ	6,293,620	,,
4. โค	5,044,807	,,
5. สุกร	3,921,926	,,

ปริมาณสัตว์ปีกที่เลี้ยงทั่วราชอาณาจักร⁽²⁾

1. ไก่	54,500,000	ตัว
2. เป็ด	18,500,000	,,
3. ห่าน	520,000	,,

ส่วนไข่เป็ดและไข่ไก่ ตัวเลขการผลิตทั้งหมดไม่อาจหาได้แน่นอน จะมีแต่สถิติ
 สีน้าออกในหนังสือการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2501 ปริมาณถึง 62.8 ล้านบาท ในปี
 พ.ศ. 2500 และ 46.8 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2501

การประมง

สัตว์น้ำเป็นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทย

การประมงน้ำจืดมักทำกันตามแม่น้ำ ลำคลอง หนองและบึง เครื่องมือที่ใช้
 ได้แก่ โพงพาง ข่ายลอบ อวนชนิดต่างๆ แห ช้อนใหญ่ ยกยอ จิ๊บ ลี กระบี่ ฯลฯ
 ปลาที่สำคัญได้แก่ ปลาส่อน ปลาตุก ปลาตลก ปลาตะเพียน

(1) กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2501” ตาราง 56
 (2) กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2501” ตาราง 62

ส่วนการเลี้ยงสัตว์น้ำในประเทศเรายังไม่เจริญแพร่หลายนัก ทั้งดินฟ้าอากาศ สภาพของภูมิประเทศก็เหมาะแก่การเพาะเลี้ยงปลาในบ่อเป็นอย่างมาก ราษฎรส่วนมากนิยม การชุกบ่อล่อปลาตามแม่น้ำ ลำคลอง ให้ปลาเข้าในบ่อในฤดูน้ำแล้ววิดเอาในฤดูแล้ง มัก จะได้ปลาจำพวกปลาช่อน ปลาหมอ ปลาสิด ปลากระดี่ ฯลฯ

การประมงทะเล กระทำกันตามฝั่งของอ่าวไทย และฝั่งมหาสมุทรอินเดีย เครื่องมือประมงที่แพร่หลายได้แก่โป๊ะ ซึ่งมีทั้งโป๊ะน้ำลึกและน้ำตื้น ใช้จับปลาทุเป็นสำคัญ นอกจากนั้นยังมี รวไซมาน หรือโพงพางทะเลตั้งทำการในบริเวณปากน้ำที่มีกระแสน้ำไหลแรง เพื่อจับกุ้งและปลาในเวลาน้ำลง เครื่องมืออวนมีหลายชนิดและหลายขนาด เช่น อวนลาก อวนดำ อวนรั้ง ขณะนี้มีการทำอวนตักเพื่อจับปลาด้วยเรือยนต์ จำพวกเบ็ดมีเบ็ดราวและ เบ็ดลากใช้กันมากเพื่อจับปลากะเบน ปลานวลและปลาเลี้ยงตัวเองตามท้องทะเล อนึ่งยังมี โพงพาง อวนรั้งเผือกรั้ง ใช้จับปลาเล็กๆ เพื่อทำอาหารสัตว์และปุยอีกด้วย

ส่วนการประมงทะเลลึกนั้น ขณะนี้ชาวประมงของเรายังไม่มีใครริเริ่มจัดทำขึ้น หากทำได้ย่อมจะได้ปริมาณสัตว์น้ำมาใช้บริโภคเพิ่มขึ้น หรือทำอุตสาหกรรมให้เป็นหลักฐาน มั่นคงต่อไป

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำทะเลเท่าที่ปรากฏในขณะนี้ มีการเลี้ยงหอยแครงในท้องที่ จังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดสมุทรสงคราม การปักหลักหอยแมลงภู่ทำกันทั่วไป ส่วนหอย นางรม ซึ่งปรากฏว่ามีชุกชุมหลายแห่งในอ่าวไทย ก็ยังไม่มีมีการเพาะเลี้ยงกันเป็นอาชีพ

ปริมาณสัตว์น้ำจับได้ทั่วราชอาณาจักร⁽¹⁾

ก. สัตว์น้ำเค็ม

1. ปลาทุ, รั้ง	57,500	เมตริกตัน
2. ปลานวล	3,100	„
3. ปลาอื่น ๆ	34,000	„
4. กุ้ง	13,799	„

(1) การประมง กระทรวงเกษตร “สถิติการประมงของประเทศไทย 2501” ตาราง 2

5. ปู	2,500	เมตริกตัน
6. หอย	59,900	„

ข. สัตว์น้ำจืด

1. ปลาช่อน ปลาคูก ปลาหมอ	20,580	เมตริกตัน
2. ปลาตะเพียน	7,290	„
3. ปลาอื่น ๆ	30,390	„
4. กุ้ง	4,410	„

ตอนที่ ๒ ความสมบูรณ์ของเกษตรกรสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ

เศรษฐกิจของประเทศนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการที่พลเมืองมีความเป็นอยู่ดี มีอาหาร การกินไม่ขาดแคลน มีเครื่องใช้ไม่สอยบำรุงความสุขต่าง ๆ และดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากภัยอันตราย ถ้าสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อยู่พร้อมมูลเสมอ เศรษฐกิจของประเทศนั้นย่อมดี และมั่นคง หากเหตุการณ์กลับตรงกันข้าม เศรษฐกิจประเทศนั้นอยู่ในภาวะเสื่อมโทรม

ในสมัยนี้ การเมืองใช้สอยตามความต้องการไม่จำเป็นต้องให้ทุกคนผลิตสิ่งที่ตน ต้องการทุกอย่าง คงผลิตแต่เฉพาะอย่างที่ท่านมีความชำนาญหรือที่ธรรมชาติอำนวยให้ผลิตได้ ง่ายและสะดวก ซึ่งจะทำให้ผลผลิตมีปริมาณมากและราคาต่ำ แล้วนำสิ่งที่เหลือใช้ไปแลกเปลี่ยนกับผู้ชำนาญในการผลิตสิ่งอื่น ฉะนั้น ผู้ที่สามารถผลิตได้มาก ย่อมมีทางได้ของกิน ของใช้ต่าง ๆ มาก

ได้กล่าวนมาแล้วว่า เครื่องอุปโภคและบริโภคต่าง ๆ ส่วนใหญ่นั้นได้มาจากการ เกษตร บรรดาเกษตรจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก ประเทศใด ผลิตอาหารและเครื่องใช้สอยเหลือกินเหลือใช้มาก ย่อมจะมีทางนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ที่ผลิตเองไม่ได้จากประเทศที่ผลิตได้ และจะมีสิ่งของมาสนองความต้องการมากอย่างขึ้นเป็น การนำความผาสุกสมบูรณ์มาสู่ประเทศอย่างเต็มที่

ในขั้นเดิมการเกษตรในประเทศเรา เช่นเดียวกันกับในประเทศอื่น ๆ อยู่ใน ระบบอบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงตนเอง (Self-sufficient economy) และพึงจะมาเปลี่ยนเป็น

ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า (Commercialized economy) ในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แรงงานที่ใช้ในการเกษตรจึงมีมากกว่าอาชีพอื่น ๆ คืออยู่ในร้อยละ 85⁽¹⁾ ของแรงงานทั้งประเทศ ทั้งนี้ เพราะกสิกรส่วนใหญ่ยังใช้วิธีเพาะปลูกดั้งเดิมอยู่ ไม่มีการใช้เครื่องทุ่นแรงอย่างแพร่หลาย การบำรุงพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์เลี้ยง ก็กับการบำรุงที่ดินยังไม่เป็นที่รู้จักทั่วไป นอกจากนี้ยังขาดความรู้ความชำนาญในการเพาะปลูกที่ทันสมัยอีกด้วย กสิกรที่มีความรู้ในทางเกษตรกรรมโดยผ่านโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยทางเกษตรนั้นยังมีปริมาณน้อยมากจากการสำรวจภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลางของประเทศ พ.ศ. 2500-2501 โดย ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ปรากฏว่าในจำนวนชาวนาที่สำรวจสำเร็จการศึกษาต่ำมาก ร้อยละ 65.29 สำเร็จชั้นประถม ร้อยละ 2 สำเร็จมัธยมและสำเร็จอาชีวศึกษาไม่ถึงร้อยละ 1⁽²⁾ ความจริงอาชีพเกษตรกรรมทำรายได้ให้ประเทศไทยอย่างมาก แต่รายได้ของกสิกรต่ำกว่าที่ควรมากนัก ในการแถลงข่าวของกระทรวงเกษตรครั้งที่ 7 ประจำวันที่ 7 พฤศจิกายน 2502 ณ ห้องประชุมกระทรวงเกษตร ปลัดกระทรวงเกษตร (ขุนวิจิตรพาหนการ) ได้ชี้แจงข่าวซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า “.....ประมาณ 65 % ของพลเมืองมีอาชีพในทางเกษตรกรรม ทำเงินให้ประเทศปีหนึ่ง ๆ มากกว่าหนึ่งหมื่นล้านบาท ในปัจจุบันปรากฏว่ากสิกรยังมีรายได้สุทธิจากการเกษตรแทบ ๆ ต่ำมาก คือเพียงปีละประมาณ 1,500 บาท ต่อหนึ่งครอบครัวเท่านั้น กสิกรส่วนมากยังไม่มีทุนพอที่จะดำเนินการกสิกรรมให้ได้ผลเต็มที่ กสิกรส่วนมากจำเป็นต้องกู้เงินมาใช้ในการผลิตผล โดยต้องยอมเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงมาก.....”⁽³⁾ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเมื่อส่วนมากของกสิกรขาดทุนในการดำเนินงาน การที่จะเร่งผลผลิตให้เพิ่มมากขึ้นนั้นทำได้ยาก

อย่างไรก็ดี กสิกรในประเทศไทยยังมีโชคก็แม้ว่าจะมีคุณลักษณะด้อยอยู่หลายประการดังได้กล่าวมาแล้ว เพราะเมื่อพิเคราะห์ถึงขนาดถั่วเฉลี่ยไร่ในที่ทำกินของครอบครัวหนึ่งแล้วปรากฏว่าขนาดถั่วเฉลี่ยไร่ปานกลางของชาวนาคนหนึ่งมีพื้นที่ 17.29 ไร่⁽⁴⁾ ส่วน

(1) กระทรวงเกษตร “รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของที่ถือครองทางการเกษตร พ.ศ. 2496” ตารางที่ 39

(2) อุทิศ นาคสวัสดิ์ “ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลาง ประเทศไทย พ.ศ. 2500-2501” ตารางที่ 6

(3) ข่าวในบ้าน “ธนาคารเกษตรเงินทุน 150 ล้าน” สัปดาห์สาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 27 พ.ศ. 2502 หน้า 11-12

(4) กระทรวง “รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของที่ถือครองทางการเกษตร พ.ศ. 2496” ตารางที่ 39

ชาวนาในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงเช่น ญี่ปุ่น คนหนึ่งมีไร่นาขนาดถั่วเฉลี่ยเพียง 6.32 ไร่ ในประเทศเกาหลี 6.58 ไร่ ในประเทศจีน 8.35 ไร่ ในประเทศอินเดีย 12.65 ถึง 20.25 ไร่⁽¹⁾ นับว่าไร่นาถั่วเฉลี่ยของกสิกรไทยมีขนาดใหญ่พอสมควรที่จะเลี้ยงครอบครัวแต่ละครอบครัวได้ นอกจากนี้กสิกรของเรายังมีความหวังที่จะขยายที่ดินทำกินให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การส่งเสริมและการปรับปรุงอาชีพในทางเกษตรกรรม ในประเทศเราเป็นสิ่งที่จำเป็น ชาวนาของเราได้เปรียบอยู่แล้วในเรื่องขนาดไร่นาที่อาศัยทำกิน รัฐควรส่งเสริมโดยแนะนำวิธีการที่ทันสมัย เช่นการบำรุงพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์เลี้ยงต่างๆ การบำรุงที่ดิน การใช้ปุ๋ย การใช้เครื่องทุ่นแรง การหาสินเชื่อ (Credit) ที่มีอัตราดอกเบี้ยพอสมควรให้ตลอดจนการหาตลาดเพื่อขายผลิตผลในทางเกษตรกรรมด้วย กสิกรทั่วไปย่อมจะได้รับผลดีจากการนี้ทั้งในทางเพิ่มผลผลิตและมีทางขายผลิตผลได้ราคาที่ดีตามสมควร มีการครองชีพอยู่ในระดับสูงพอสมควร จึงย่อมรักที่จะประกอบอาชีพนี้สืบไป นอกจากนี้ยังเป็นการกระตุ้นเตือนให้บุคคลที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่สู้จะมั่นคง หันมานิยมอาชีพทางเกษตรมากขึ้น ประเทศเราก็จะมีของเหลือกินเหลือใช้ไปแลกเปลี่ยนสินค้าอื่น ๆ ที่ผลิตไม่ได้เอง เข้ามาใช้สอยมากยิ่งขึ้น ความสมบูรณ์ของเกษตรกร จึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงของเศรษฐกิจของประเทศมาก

ตอนที่ ๓ ปัญหาต่างๆ ของการเกษตร

ในสมัยโบราณการเพาะปลูกทำขึ้นเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว อุปสรรคและปัญหาในเรื่องนี้จึงมีไม่สู้มากนัก ต่อมาได้ขยายตัวออกเป็นเพื่อการค้า ปัญหาต่างๆ จึงนับวันขยายตัวตามไปและยุ่งยากสลับซับซ้อนขึ้นเป็นลำดับ อีกประการหนึ่งระบบการเกษตรของเรายังจัดอยู่ในจำพวกเพิ่งเริ่มพัฒนา ปัญหาที่ควรจะได้รับการพิจารณาปรับปรุง มีสังเขปดังหัวข้อต่อไปนี้

ก. ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ชาวนาภาคกลางถือที่ดินถั่วเฉลี่ยแล้วประมาณ 23.06 ไร่ ต่อครัวเรือนนับว่ามากกว่าชาวนาในภาคอื่น ๆ แต่ถ้าวัดพิจารณาขนาดของที่ดินครอง

(1) สมฤทธิ เลิศบุศย์ "การให้เครดิตแก่กสิกร" สหกรณ์การเกษตร กรมสหกรณ์ที่ดิน พ.ศ. 2500 หน้า 12

ทำการเกษตรทั้งหมดไม่เฉพาะนา ข้าวเท่านั้น ปรากฏว่าไร่นาสวนใหญ่จัดอยู่ในขนาด 15-30 ไร่⁽¹⁾ เป็นร้อยละ 28.41 ของที่ถือครองทำการเกษตรทั้งสิ้น⁽²⁾

ผู้ที่ถือครองทำการเกษตรในประเทศไทย เป็นเจ้าของไร่นาของตนเองประมาณ ร้อยละ 87⁽²⁾ เปรียบเทียบกับประเทศใกล้เคียง เช่น ญี่ปุ่น จีน อินเดีย พม่า ผู้ทำการเกษตรในประเทศไทยมีฐานะดีมากในทางถือกรรมสิทธิในที่ดินของตนเอง ปัญหาเรื่องการเช่าที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกจึงไม่ใช่เรื่องยุ่งยากนัก ราษฎรยังมีที่ดินพอทำกินอยู่นอกจากนั้น รัฐบาลยังส่งเสริมให้พลเมืองมีที่ดินทำกินของตนเอง โดยจัดสรรที่ดินให้ผู้ที่ขอเข้าไปอยู่ใน นิคมสร้างตนเองครบครัวละ 25 ไร่ และยังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหกรณ์นิคมและสหกรณ์ ที่ดินรูปต่าง ๆ ด้วย

การแบ่งปันที่ดินให้เกษตรกรพอทำกินนั้นช่วยให้ผลผลิตที่ได้โดยเฉลี่ยสูง เพราะ การส่งเสริมให้เกษตรกรมีกรรมสิทธิในที่ทำกินเป็นของตนเองก่อให้เกิดผลดีในทางจิตใจ เกิดการ ประหยัด เจ้าของที่ดินย่อมจะเอาใจใส่บำรุงที่ดินของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นผลผลิตที่ได้ มักจะดีทั้งคุณภาพและปริมาณ⁽³⁾ ส่วนผู้ที่เช่าที่ดินทำกินนั้น ย่อมจะไม่เอาใจใส่ในการทำ บำรุงที่ดินเท่าใดนัก ยิ่งกว่านั้นอาจจะละเลยเสียเมื่อสัญญาเช่าใกล้จะหมดอายุก็ได้

จ. ปัญหาเรื่องการปรับปรุงบำรุงที่ดิน

ขณะนี้ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินในประเทศเรายังไม่เป็นปัญหาสำคัญก็จริง แต่โดย เหตุที่ที่ดินมีปริมาณจำกัด จะขยายออกเป็นไร่นาโดยไม่มีที่สิ้นสุดนั้นย่อมไม่ได้ ส่วนพลเมือง นั้นนับวันจะยิ่งทวีจำนวนขึ้นเป็นลำดับ การแก้ไขปรับปรุงที่ดินให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เพื่อรับกับ จำนวนของพลเมืองที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นควรวางแผนการไว้เป็นการล่วงหน้า มิฉะนั้น จะหลีกเลี่ยงความอดอยากยากแค้นไม่ได้

อีกประการหนึ่ง ชาวคอย ชาวเขา บางพวกที่ทำไร่นาเลื่อนลอยมักถางและเผา ป่าเป็นพื้นไร่นาเมื่อดินจืดก็เลิกทำบำรุงที่ดิน กลับย้ายไปทำยังที่แห่งอื่นต่อไปอีก เป็นการ

(1) กระทรวงเกษตร “รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของที่ถือครองทำการเกษตร พ.ศ. 2496” ตารางที่ 2

(2) กระทรวงเกษตร “รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจของที่ถือครองทำการเกษตร พ.ศ. 2496” ตารางที่ 22

(3) จำเนียร สารนาค “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การเกษตร” ฉบับพิมพ์ด้วยเครื่องอัดสำเนา หน้า 19

ทำลายป่าอันเป็นทรัพยากรอันสำคัญ และนำผลเสียหลายอื่น ๆ เป็นต้นว่าน้ำท่วมคามมาอีก
 ต้องหาทางแก้ไขโดยหาวิธีทำให้พวกเหล่านี้เข้าใจการดำดินให้สมบูรณ์ ถนอมอาหารพืชใน
 ดินไม่ให้หมดเปลืองเร็วเกินไป และหาทดแทนเพิ่มเติมอยู่เสมอโดยการใช้ปุ๋ย

การจัดการชลประทานให้เหมาะกับพื้นดินก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะพืชต้องการน้ำ
 เพื่อเจริญเติบโต หากจัดน้ำให้พอเหมาะแล้ว ผลผลิตต่าง ๆ ย่อมมีปริมาณเพิ่มและคุณภาพ
 ดีขึ้นอย่างไม่ต้องสงสัย

การแก้ไขปัญหาที่กล่าวมานี้ ต้องอาศัยความช่วยเหลือ การชี้แจง ส่งเสริม
 จากเจ้าหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ของงานเกษตรของรัฐ รวมทั้งการจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง และ
 สหกรณ์ที่ดินรูปต่าง ๆ กิจกรรมประเภทนี้ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องสามารถควบคุมและ
 ให้ความช่วยเหลือได้อย่างใกล้ชิด

ค. ปัญหาเรื่องพันธุ์พืช สัตว์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร

การใช้พืชพันธุ์ดีและเหมาะสมแก่ภูมิประเทศของท้องถิ่น ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์
 พันธุ์ดีย่อมจะนำรายได้มาใหักสิกร เพราะได้ปริมาณผลิตผลเพิ่มขึ้น แต่โดยทั่วไป
 กสิกรของเรายังไม่สนใจในเรื่องนี้มากนัก รวมทั้งการป้องกันโรคพืชและโรคสัตว์เลี้ยงด้วย
 ส่วนใหญ่ยังคงใช้พันธุ์และวิธีการดั้งเดิมอยู่ ทั้งที่รัฐได้ส่งเสริมให้มีการประกวดพันธุ์ข้าว
 พืชและสัตว์อยู่เนือง ๆ

เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรก็เช่นเดียวกัน หากได้ส่งเสริมให้ใช้แต่เครื่อง
 มือที่มีประสิทธิภาพ ย่อมจะช่วยย่นระยะการไปสู่ความสมบูรณ์พูนสุขของกสิกรได้รวดเร็วยิ่ง
 ขึ้น ตัวอย่างเช่น ชาวนาทางบักย์ไถนียมเตี๋ยข้าวและรวง แต่การใช้เคียวเกี่ยวงานจะเสร็จเร็ว
 ขึ้น สิ้นเปลืองเวลาน้อยลง เวลาที่เหลือย่อมเอาไปใช้ทำประโยชน์อย่างอื่นได้ เครื่องทุ่นแรง
 อื่น ๆ ก็อยู่ในลักษณะเดียวกัน หากใช้ให้พอเหมาะและประหยัด กสิกรย่อมจะได้ประโยชน์
 อย่างมากมาย

ดร. ชิมเมอร์แมนได้เคยเสนอไว้ว่า “ปัญหาที่ควรจะยกขึ้นมาพิจารณาในขณะนี้
 คือการบำรุงที่ดิน การคัดเลือก และการผสมพันธุ์พืช การปรับปรุงส่งเสริมเครื่องมือเครื่อง

ใช้ในการเพาะปลูก เช่น คราด ไถ เช่นเดียวกับเครื่องสูบน้ำ การใช้น้ำ การปลูกพืชเป็นอาหาร การจัดหาสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนการใช้ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยคอก”(1)

ง. ปัญหาเรื่องการอยู่โดยปราศจากภัยอันตราย

กสิกรจะทำงานได้ผลดีตนเองและครอบครัวจะต้องมีอนามัยแข็งแรง สามารถใช้แรงงานได้เต็มที่ ท้องที่ใดมีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม พลเมืองมีโรคเรื้อรังประจำตัว เช่น ไข้จับสั่น พยาธิลำไส้ เป็นต้น กสิกรในท้องที่นั้นย่อมจะทำงานไม่ได้เต็มที่ โจรผู้ร้ายก็เช่นเดียวกัน หากมีชุกชุมในตำบลใดประชาชนย่อมจะหวาดกลัว คิดอพยพหลบหนีไม่เป็นอันทำมาหากิน ผลผลิตที่ได้ก็น้อยกว่าที่ควรมาก

ปัญหาเหล่านี้สำคัญ เป็นหน้าที่ของรัฐบาลต้องบำรุงในด้านสาธารณสุขและแก้ไขในด้านการปกครอง

จ. ปัญหาการขายสินค้าเกษตรกรรม เป็นปัญหาสำคัญในวิทยานิพนธ์นี้ เพราะเมื่อกสิกรผลิตพืชผลได้แล้วจะทำอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่เมื่อขายผลิตผลของตนให้สมกับที่ได้ลงทุน ลงแรงและเสียเวลาไป ซึ่งจะได้กล่าวให้ละเอียดในตอนต่อไป

ตอนที่ ๔ ปัญหาการขายสินค้าเกษตรกรรม

การขาย สินค้าเกษตรกรรม มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ส่วนรวมของประเทศมาก ผู้ผลิตเมื่อผลิตสินค้าได้เท่าไรย่อมต้องการจำหน่ายให้หมด และได้รายได้อย่างน้อยพอแก่การครองชีพด้วย หากจำหน่ายสินค้าไม่ได้หรือได้แต่ราคาต่ำจนไม่พอกับฐานะความเป็นอยู่แล้ว ก็ไม่สามารถดำรงงานต่อไปอีกได้ ย่อมจะบังเกิดความท้อถอย ผลที่สุดจะต้องเลิกอาชีพ หรือต้องเป็นภาระแก่รัฐบาลต้องตั้งงบประมาณช่วยเหลือ อันก่อให้เกิดความเสียหายแก่เศรษฐกิจส่วนรวมได้

การผลิตสินค้าทางด้านเกษตรกรรมนี้จะต้องดำเนินการเป็นขั้น ๆ ดังนี้

(1) Dr. Carle C, Zimmerman :— “Siam, Rural Economic Survey 1630—1931” p. 162

1. การรวบรวม (Assembling) ซึ่งเป็นการสะสมสินค้าเหมือนกันเข้าด้วยกันให้ได้ปริมาณครั้งละมาก ๆ เพื่อให้สะดวกแก่การออกขาย เอาไปทำอุตสาหกรรม และเป็น การทุนค่าใช้จ่ายด้วย สำหรับสินค้าทั่วไปแล้ว การรวบรวมเป็นธุรกิจเล็กน้อยไม่สำคัญนัก แต่ถ้าเป็นสินค้าจำพวกเกษตรกรรมแล้ว ส่วนมากขายไปในสภาพเดิมโดยไม่ต้องแปรรูปเสียก่อน เช่น ข้าว ปอ ไข่ ผลไม้ เหล่านี้การรวบรวมเป็นปัญหาที่ยุ่งยากมากพอใช้

2. การแยกตามมาตรฐานและคุณภาพ (Standardizing and grading)

มาตรฐานเป็นการวัดหรือแสดงออก ซึ่งลักษณะเฉพาะที่ต้องประกอบด้วยรายการเฉพาะอย่าง อาจเป็นขนาด สี รูปลักษณะ ส่วนประกอบทางเคมี ความแข็งแรง รูปร่าง ความถ่วงจำเพาะ ปริมาณของสิ่งเจือปน ปริมาณความชื้น ความสุก ความหวาน ความยาวของเส้นใย หรือรวมหลาย ๆ รายการนี้เข้าด้วยกัน มาตรฐานแสดงให้รู้คุณสมบัติของสินค้าซึ่งอยู่ในความต้องการ สินค้ามาตรฐานซื้อต่างท้องถิ่น หรือต่างเจ้าของก็ตาม ย่อมจะได้ของมีคุณภาพอย่างเดียวกัน เช่น เกล็ดที่ดีจะต้องมีโซเดียมคลอไรด์อยู่ร้อยละสิบห้าขึ้นไป ส่วนข้าวโพดจะต้องมีความชื้นไม่มากกว่าร้อยละสิบห้า เป็นต้น

สินค้าโดยทั่วไปมักถูกแยกออกตามคุณภาพดังรายการที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน การแยกสินค้าตามคุณภาพอาจทำได้สองทางด้วยกัน คือ

- (1) ตรวจสินค้านั้นและคัดชั้นของสินค้า
- (2) คัดสินค้าตามรายการที่กำหนดเพื่อแยกเอาพวกที่มีคุณลักษณะอย่างเดียวกันไว้เป็นพวก ๆ พืชผลเช่นข้าว ผลไม้ ผัก ไข่ ไม้ซุง อาจคัดออกเป็นพวกตามคุณภาพได้หลายชนิด

การแยกตามคุณภาพทำให้ผู้ขายได้ประโยชน์มาก เช่นลดค่าใช้จ่ายในการสร้างอุปทาน (supply) จึงช่วยลดต้นทุนการขาย (cost of marketing) ด้วย สินค้าได้มาตรฐานย่อมมีตลาดการขายกว้างขวางกว่าพวกที่ไม่ได้มาตรฐาน เมื่อทราบคุณภาพของสินค้าแล้วไม่มีความจำเป็นต้องรับรองกับผู้ซื้อ ทางคนเดินตลาดหรือทางโฆษณาอีก นอกจากนั้นราคาสินค้าตามคุณภาพยังเป็นที่ทราบกันทั่วไป ลดการเสียเวลาในการต่อรองราคา สินค้าแยกตามคุณภาพขายง่าย อาจส่งซ็อกกันได้ทางไปรษณีย์ โทรศัพท โทรเลข โดยไม่ต้องดูของก่อน

3. การบรรจุภาชนะ การบรรจุภาชนะรวมถึงการห่อด้วย เป็นการกระทำเท่าที่จะเหมาะแก่การขนส่งเพื่อเก็บรักษาสินค้านั้นไว้ สินค้าหลายอย่างต้องบรรจุภาชนะเพื่อเก็บรักษา หรือเพื่อส่งต่อไปยังผู้ขาย สินค้าของเหลวต้องบรรจุในถังไม้ ขวด ไห หรือกระป๋อง ส่วนสินค้ายิ่งใหญ่ (bulky goods) เช่น ฝ้ายต้องอัดเป็นมัด สินค้าแตกง่ายต้องบรรจุในภาชนะพิเศษ นอกจากนั้นสินค้ายังต้องบรรจุหีบไม้หรือหีบกระดาษเพื่อส่งให้ผู้จำหน่าย ส่วนผู้ขายปลีกนั้นโดยมากห่อสินค้าหรือใส่ถุงเพื่อส่งให้ผู้บริโภค

ปัญหาเรื่องนี้มียุ่ว่า ควรใช้อะไรบรรจุจึงจะรักษาสินค้าไว้ได้คงทนและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงจนเกินไป ซึ่งจะทำให้ขายสินค้ายาก

4. การเก็บรักษา การเก็บรักษาก่อให้เกิดประโยชน์ทางเวลา (Time utility) อาจทำได้โดยผู้ผลิต กสิกร คนทำเหมืองแร่ อุตสาหกรรม หรือทำโดยคนกลางพิเศษ เช่น โรงเก็บสินค้าสาธารณะ ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าปลีก ธรรมดา หรือโดยผู้บริโภคเองก็ได้ ทั้งนี้เพราะตามปกติสินค้าหลายอย่างไม่ได้ผลิตขึ้นมาใกล้กับแหล่งที่อยู่ของผู้บริโภค สินค้านั้น ๆ จำเป็นต้องรักษาไว้ นับจากเวลาที่ได้ผลิตขึ้นมาจนกระทั่งถึงผู้บริโภค

สินค้าที่ผลิตขึ้นในเฉพาะฤดูกาล เช่น ผลผลิตในทางเกษตร จะต้องจัดส่งให้ผู้บริโภคไม่มากนักน้อยเป็นประจำตลอดทั้งปี ข้าว ฝ้าย ยาสูบ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสินค้าทางเกษตรซึ่งเก็บไว้ได้หลายปีโดยเสียหายแต่เพียงเล็กน้อย ห้องเย็นสามารถเก็บสินค้าที่เสียหายง่าย เช่น ปลา กุ้ง ไข่ ผลไม้ ไว้ได้เป็นเวลานาน ซึ่งจะช่วยให้ตลาดมีสินค้าเหล่านี้ขายอยู่ได้เป็นประจำ การเก็บสินค้าแม้ว่าจะก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายก็จริง แต่ค่าใช้จ่ายอย่างนี้ต่ำกว่าค่าแรงงานพิเศษที่ใช้ผลิตสินค้านอกฤดูกาลมากนัก

ปัญหามียุ่ว่ากสิกรควรเก็บผลิตผลไว้สักช่วงเวลาหนึ่ง หรือควรขายทันทีภายหลังการเก็บเกี่ยว เหตุการณ์ปรากฏว่าบางครั้งหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วระยะเวลาหนึ่งราคาของผลิตผลสูงขึ้นจนคุ้มกับค่าเก็บรักษา ดอกเบี้ย การหดตัวของสินค้าและการเสียหายเนื่องจากถูกสัตว์ทำลาย ในบางปีกสิกรมีรายได้มากเนื่องจากเก็บผลิตผลไว้จนราคาขึ้นสูงสุด แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการเก็บและอาจจะต้องเสี่ยงอยู่ด้วยเป็นอันมาก ต้องพิจารณากันเป็นปี ๆ ไปตามสถานการณ์ของเศรษฐกิจ

5. **การแปรรูป (Processing)** การแปรรูปสินค้าช่วยลดคนกลางในการขายได้ในบางโอกาส ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ผลิต แต่ผู้ขายจะแปรรูปสินค้าบางอย่างได้สุดแต่สภาพของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ การสีข้าว กะเทาะเปลือกถั่ว อบมะพร้าวแห้ง การทำยางแผ่นรมควัน เป็นตัวอย่างกิจการแปรรูปสินค้าทางเกษตรในประเทศไทย ส่วนในประเทศตะวันตก เช่นสหรัฐอเมริกา มีกิจการแปรรูปสินค้าทางเกษตรอีกมากอย่างด้วยกัน ตัวอย่าง เช่น การหีบฝ้าย การปั่นด้าย การทำเนย การทำหมูเค็ม ทำเครื่องกระป๋อง การทำเหล้าองุ่น เป็นต้น

6. **การขนส่ง** การขนส่งเป็นการสร้างประโยชน์เกี่ยวกับสถานที่ เวลา และความเป็นเจ้าของ การขนส่งมีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาความเจริญของมนุษย์ อารยธรรมเจริญเข้ามาในสมัยที่การคมนาคมยังไม่สะดวก เริ่มเจริญเร็วขึ้นเมื่อมนุษย์รู้จักใช้ใบเรือ และยิ่งก้าวหน้าขึ้นเมื่อมนุษย์ทำเครื่องจักรไอน้ำมาใช้กับเรือและรถไฟ ในสมัยปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นยุคเครื่องยนต์ไอพ่น และจรวด อารยธรรมควรจะเจริญอย่างเต็มที่

โดยปกติแล้วการขนส่งทางน้ำ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่าทางรถและรถไฟมาก แต่การขนส่งทางน้ำช้ากว่าทางบกมาก เหมาะสำหรับสินค้าหนัก ๆ เช่น ข้าวและซุง เป็นต้น

การขนส่งภายในโรงงาน ในเหมือง ในโรงสี หรือในไร่นา ถือเป็นส่วนหนึ่งของผลิตรกรรม ส่วนการขนส่งวัตถุดิบไปสู่โรงงาน ฟาร์ม หรือขนส่งสินค้าสำเร็จรูป ไปสู่ผู้บริโภคนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการขาย

7. **การเสี่ยงภัย** การเสี่ยงภัยอาจเกิดแก่ธุรกิจทั่วไปได้ ส่วนปัญหาสำหรับผลิตผลทางเกษตรกรรมมักเป็นการเสี่ยงภัยอันเกิดจากธรรมชาติ เช่น อัคคีภัย น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุ โรคระบาดของพืชและสัตว์ เหล่านี้แก้ไขได้ยาก โจทย์ก็เป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งของกสิกร นอกจากนั้นการแข่งขันกันทำให้สินค้าขายไม่มีกำไรและสินค้าที่ขายเชื่อไปแล้วเก็บเงินไม่ได้ ก็เป็นการเสี่ยงภัยอย่างมากเหมือนกัน

8. **การโฆษณา เพื่อหาตลาด** การโฆษณาสินค้าเป็นการเร่งเพื่อให้ขายเพิ่มขึ้น แต่ผลิตผลทางเกษตรกรรมนั้นโฆษณายาก ไม่เหมือนสินค้าสำเร็จรูปทางอุตสาหกรรม ซึ่งมีคุณภาพผิดแปลกแตกต่างกันมาก

อย่างไรก็ดี สินค้าอะไรก็ตามที่ประชาชนรู้จักและอยู่ในความนิยมทั่วไปแล้ว มักจะมีตลาดและขายได้ดี

๑. การขาดแคลนทุน กสิกรส่วนใหญ่เป็นคนขัดสน ไม่มีทุนดำเนินการมากพอ จำเป็นต้องกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการเพาะปลูกตลอดจนการเก็บเกี่ยวเป็นประจำทุกปี เงินกู้ที่กล่าวนี้เป็นเงินที่อยู่ในความต้องการอย่างรีบด่วน และไม่อาจกำหนดแน่นอนล่วงหน้าได้ บรรดาพ่อค้าคนกลางและผู้ให้กู้เงินในท้องที่ก็ยินดีให้ชวนากู้เงินไปใช้จ่ายในการเพาะปลูกทุกรยะจนถึงการเก็บเกี่ยวอันเป็นขั้นสุดท้าย แต่มีเงื่อนไขซึ่งปฏิบัติกันโดยทั่วไปว่าชวนาหรือกสิกรต้องขายข้าวหรือพืชผลที่ผลิตได้ให้แก่ผู้ให้กู้ ส่วนราคาที่พ่อค้าหรือผู้ให้กู้ชื้อนั้นมักเป็นราคาในเวลาเก็บเกี่ยวซึ่งปกติเป็นราคาที่ยังต่ำอยู่ อีกประการหนึ่งผู้กู้ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ในราคาสูง หรือมิฉะนั้นพ่อค้าจะกำหนดราคาล่วงหน้าให้ โดยหักส่วนลดซึ่งเป็นอัตราที่สูงมากสรุปแล้วชวนาผู้กู้ไม่มีโอกาสได้ราคาดีสำหรับพืชผลของตนเลย ส่วนคนกลางเจ้าของเงินกลับได้ประโยชน์ในการให้ยืมเงินหรือการตกข้าวและพืชผลนั้นเป็นอย่างมาก หากชวนาหรือกสิกรมีทุนของตนเองพอดำเนินงานไปได้ไม่ต้องกู้ยืมใคร หรือกู้ยืมโดยเสียดอกเบี้ยพอสมควรก็อาจเก็บพืชผลของตนไว้ได้ จนเห็นว่าราคาพอสมควรแล้วจึงขาย ก็สามารถที่จะได้ราคาดีกว่ามาก

ตอนที่ ๕ ความมุ่งหมายของวิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์ที่จะแสดงว่า “สหกรณ์การขายเป็นองค์การธุรกิจอย่างหนึ่งของเกษตรกร ซึ่งหากดำเนินงานโดยมีประสิทธิภาพและขจัดผลกำไรเท่าที่จะทำได้แล้ว สามารถขายผลิตผลของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกให้ได้ราคาดี หรืออีกนัยหนึ่งสามารถทำให้เกษตรกรได้รับประโยชน์จากการขายผลิตผลของตนอย่างเต็มที่”

ในสหกรณ์การขายนั้น สมาชิกมีฐานะเป็นทั้งเจ้าของผู้ดำเนินงาน และลูกค้าผู้ส่งผลิตผลให้สหกรณ์จัดการขายเองด้วย สหกรณ์ดำเนินงานเป็นองค์การขายของสมาชิกเหล่านั้น ซึ่งแตกต่างกับการประกอบธุรกิจของเอกชนมาก ความมุ่งหมายของชวนาหรือผู้ที่จัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้น ก็เพื่อขายผลิตผลของแต่ละคนให้ได้ราคาดีที่สุด หรือขายให้ได้กำไรมากเพื่อตนเอง และยังได้ประโยชน์อื่น ๆ อันจะตามมาอีก คือยกมาตรฐานการครองชีพในทางเกษตรให้สูงขึ้น นอกจากนั้นยังจะได้ผลทางอ้อมในทางสังคมและศีลธรรมด้วย

สหกรณ์การขายจะบรรลุถึงความสำเร็จได้มีทางจะทำได้ 3 ประการ

ก) พยายามขายผลิตผลให้ได้ราคาสูงกว่าคนกลางเอกชนขายได้

ข) ขายได้ราคาเท่ากัน แต่มีส่วนเหลือ (Margin) ซึ่งประกอบด้วยค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกับกำไรต่ำ ชวนาหรือเกษตรกรย่อมได้ราคาสุทธิสูงขึ้น

ค) ใช้วิธีผสมของสองวิธีแรก

ตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นตัวเลข ขอสมมติว่าคนกลางเอกชน ขายผลิตผลของชวนาหนึ่งหน่วยได้ราคา 100 บาท เอาส่วนเหลือ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายและกำไรเสีย 25 บาท ชวนาย่อมจะได้รับราคาของนั้นเพียง 75 บาท สหกรณ์อาจช่วยชวนาได้ดังตารางต่อไปนี้

วิธีการเพิ่มผลตอบแทน (1)	ราคาขาย (2)	ส่วนเหลือรวม * (3)	ราคาสุทธิที่ผู้ผลิตได้รับ (4)
ก) ราคาขายสูงขึ้น	105 บาท	25 บาท	80 บาท
ข) ส่วนเหลือต่ำ	100 ,,	20 ,,	80 ,,
ค) วิธีผสม	102 ,,	22 ,,	80 ,,

* ส่วนเหลือรวม (Gross margin หรือ Gross profit) คือค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานรวมกำไรสุทธิ เป็นผลต่างระหว่างราคาขายกับจำนวนเงินที่ผู้ผลิตได้รับ

สหกรณ์การขายมีรากฐานความจริงอยู่ว่า การผลิตในทางเกษตรกรรมส่วนมากเป็นหน่วยธุรกิจขนาดเล็ก ถ้าเกษตรกรรมมีวิสาหกิจ (enterprises) ใหญ่เท่ากับในวงการอุตสาหกรรมที่สำคัญแล้ว ไม่นั่นกว่าจะเกิดมีสหกรณ์การขายผลิตผลทางเกษตรดังเช่นปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพราะโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ สามารถดำเนินการขายร่วมกับการผลิตผลได้ และปรากฏว่าสามารถประหยัดยิ่งกว่าให้คนกลางเอกชนทำแทนอีกด้วย เท่าที่เป็นอยู่นี้ชวนาโดยทั่วไปไม่มีผลิตผลจำนวนมากพอที่จะส่งมาขายในตลาดศูนย์กลางที่สำคัญด้วยตนเองโดยวิธีประหยัดได้ จึงต้องพึ่งระบบคนกลางซึ่งจะจัดการรวบรวม แยกตามคุณภาพ บรรจุภาชนะ เก็บรักษา และดำเนินการบริการในทางการขาย ทุกอย่าง

สหกรณ์การขายเข้ามาดำเนินการขายประหนึ่งเป็นคนกลางเสียเอง โดยมุ่งหมายจะขายผลิตผลของชาวนาโดยประหยัด และเพิ่มผลตอบแทนแก่ชาวนาให้สูงกว่าที่คนกลางเอกชนจะจ่ายให้

ความมุ่งหมายที่เห็นได้ชัดเจนของสหกรณ์ ไม่ใช่จะกำจัดคนกลางดังที่บางคนเข้าใจกัน ความมุ่งหมายที่แท้จริงของสหกรณ์คือ ลดค่าใช้จ่ายในการจำหน่าย ส่งเสริมการผลิตรวบรวมกันผลิตและรวบรวมกันหาตลาดขาย กำจัดการสูญเสียต่าง ๆ ป้องกันการมีตัวแทนซ้อน ๆ กันโดยไม่จำเป็น และจำหน่ายผลิตผลไปในวิธีการที่มีระเบียบ สหกรณ์การขายมีช่องทางที่จะลดค่าใช้จ่ายลงได้ เพราะอยู่ในฐานะดำเนินงานในขนาดใหญ่มากกว่าชาวนาหรือพ่อค้าเอกชนแต่ละคน ธุรกิจใดก็ตามหากมีขนาดเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ค่าใช้จ่ายในการขายต่อหนึ่งหน่วยย่อมจะลดลง เมื่อธุรกิจเป็นสหกรณ์ ค่าใช้จ่ายที่ลดไม่ต้องจ่ายนั้นย่อมจะตกอยู่กับสมาชิกเป็นรูปเงินเฉลี่ยคืน

* * * * *

บทที่ ๒

การสหกรณ์

* * * * *

การประกอบธุรกิจต่าง ๆ ในโลกนี้จัดทำได้หลายวิธีด้วยกัน แต่ธุรกิจเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จอยู่ได้เป็นเวลายืนาน จะต้องนำพาต่อกฎหมายหรือหลักของเศรษฐศาสตร์ด้วย เท่าที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ผู้นิยมประกอบธุรกิจในส่วนใหญ่มียู่ 3 แบบ ด้วยกัน

ตอนที่ ๑ การประกอบธุรกิจโดยเอกชน

การประกอบการโดยเอกชนนี้ หากเอกชนคนเดียวเป็นผู้กระทำแล้วมักเรียกว่า “ผู้ประกอบการอิสระ” คือเป็นผู้ผลิตเริ่มต้นจนกระทั่งขายสินค้าโดยไม่ต้องผ่านคนกลางเลย ตัวอย่างสินค้าในทางเกษตรกรรม ผู้ผลิตประเภทนี้ได้แก่ชาวนาที่ลงมือไถ คราด หว่าน เกี่ยว นวดข้าวมาใส่ยุ้ง แล้วขายให้แก่โรงสี ชาวนาเป็นผู้ใช้องค์ประกอบทั้งสามในการผลิตคือ ธรรมชาติ แรงงานและทุน ครบทุกประการ แต่อย่างไรก็ดีการประกอบการอิสระนี้ไม่ได้ผลดีนักในการผลิต ไม่มีทางขยายงานให้ก้าวหน้าได้มากมาย เพราะแรงงานความสามารถ และทุนมีลักษณะจำกัด สู้รวมแรงงานทุน เข้าด้วยกันแล้วแบ่งแยกหน้าที่กันทำตามความถนัดไม่ได้ นอกจากนี้การประกอบการโดยคนเดียวยังมีเครดิตหรือความเชื่อถือน้อย หากต้องการทุนเพิ่มเติมเพื่อขยายกิจการย่อมกระทำได้ยาก การประกอบการชนิดนี้ได้ผลดีในกิจการบางอย่างซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับการฝีมือประณีตหรืองานเล็กน้อยซึ่งทำในครอบครัวเป็นต้นว่าช่างทอง ช่างเงิน ช่างแกะสลัก และช่างกลึง เป็นต้น

งานฝีมือและอุตสาหกรรมในครอบครัวนี้บางอย่างทำรายได้ให้แก่บางประเทศมาก เช่นในประเทศสวิสส์ การประกอบนาฬิกา เป็นอุตสาหกรรมแบบครอบครัว อาศัยชาวบ้านที่อยู่ใกล้โรงงานรับส่วนประกอบของนาฬิกาไปประกอบเป็นเรือนนาฬิกาแล้วส่งกลับคืนโรงงาน หลังจากได้มีการประดิษฐ์เครื่องจักรแล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เกิดขึ้นในวงการอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าในทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมทำให้การ

ประกอบการในปัจจุบันต้องทำเป็นกิจการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทุนรอนมากขึ้น จึงมีการรวมทุนเข้าด้วยกันเพื่อประกอบกิจการร่วมกันหลายวิธี ดังนี้ คือ

ก. ห้างหุ้นส่วนสามัญ เป็นการประกอบการหรือองค์การที่ตั้งขึ้นโดยบุคคลหลายคน ซึ่งมีความประสงค์ที่จะทำการค้า การผลิต หรือการประกอบกิจการอย่างใด ๆ ก็ได้ ไม่มีสภาพเป็นนิติบุคคลต่างหากไปจากผู้ที่มีหุ้นส่วนทั้งหลาย ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันในหนี้สินที่เกิดจากการประกอบกิจการต่อบุคคลภายนอก โดยไม่จำกัดจำนวน

การประกอบการชนิดนี้ดีกว่าทำโดยเอกชนคนเดียวในเรื่องรวมแรงแต่ละจะขยายให้กิจการใหญ่โตออกไปได้ยาก เพราะเกี่ยวกับการรับผิดชอบเป็นส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วน นอกจากนั้นฐานะยังไม่สู้แน่นอนนัก เช่นหุ้นส่วนใดเกิดล้มตายลง ห้างหุ้นส่วนนั้นอาจต้องเลิกล้มไปได้

ข. ห้างหุ้นส่วนจำกัดที่จดทะเบียนแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ประกอบการแบ่งออกเป็นสองประเภท ประเภทหนึ่งรับผิดชอบในหนี้สินของห้างหุ้นส่วนจำกัดอย่างไม่จำกัดจำนวน อีกประเภทหนึ่งรับผิดชอบในหนี้สินของห้างหุ้นส่วนนั้นแต่เฉพาะไม่เกินจำนวนเงินที่ตนได้ลงทุนไปในหุ้นส่วนนั้น ห้างหุ้นส่วนชนิดนี้ต้องจดทะเบียนและเป็นนิติบุคคล

ห้างหุ้นส่วนจำกัดดีกว่าห้างหุ้นส่วนสามัญเพราะหุ้นส่วนประเภทจำกัดความรับผิดชอบมีฐานะจำกัดเท่าที่กำหนดไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบมากเท่ากับพวกแรกซึ่งเปิดโอกาสให้ร่วมมือกับผู้มีความสามารถประกอบกิจการต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ขึ้นได้

ค. บริษัทจำกัด การประกอบการชนิดนี้รวมทุนจากบุคคลหลายคนให้เป็นทุนกองใหญ่ มีอำนาจในการผลิตมากขึ้น ลักษณะสำคัญของบริษัทจำกัดคือ มีสภาพเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้ถือหุ้น ทุนของบริษัทจำกัดแบ่งออกเป็นส่วน ๆ เรียกว่าหุ้น ซึ่งมีใบสำคัญประจำเรียกว่า “ใบหุ้น” ผู้ถือหุ้นจำกัดความรับผิดชอบไม่เกินจำนวนหุ้นที่ลงไว้ในบริษัท ใบหุ้นอาจซื้อขาย โอน หรือตกทอดเป็นมรดกของทายาทได้ ผู้ถือหุ้นควบคุมการประกอบการของบริษัทโดยทางตัวแทนซึ่งเลือกตั้งในที่ประชุมใหญ่ ตัวแทนเหล่านี้ประกอบเป็นคณะกรรมการ มีอำนาจแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของบริษัทต่อไป คณะกรรมการนี้มีอายุชั่วระยะ

เวลาหนึ่ง และต้องมีการเลือกตั้งกันใหม่เมื่อหมดกำหนดเวลานั้นแล้ว ผลกำไรของบริษัทต้องแบ่งปันกันระหว่างผู้ถือหุ้นเมื่อสิ้นปี เรียกว่า “เงินปันผล” แบ่งกันตามส่วนของหุ้น

บริษัทจำกัดช่วยรวมนุ้่น้อย ๆ เป็นทุนใหญ่สามารถทำกิจการที่สำคัญได้ ผู้ถือหุ้นไม่ต้องรับผิดชอบมากเหมือนห้างหุ้นส่วนสามัญ มีข้อบกพร่องอยู่บ้างในการปฏิบัติงาน ไม่รวดเร็วเหมือนกิจการของบุคคลเดียว

ผลดีของการประกอบธุรกิจโดยเอกชน

ประชาชนมีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ ทำอะไรได้ตามใจสมัครในการเลือกอาชีพ การผลิต และแลกเปลี่ยนตลอดจนการบริโภค เมื่อประชาชนมีเสรีภาพในการเลือก ผู้ผลิตก็จำต้องผลิตแต่สิ่งที่ประชาชนต้องการจึงจะมีรายได้ดีที่สุด สิ่งที่จะช่วยการแลกเปลี่ยนให้ดำเนินไปด้วยดี คือระบบราคา (Price System) ซึ่งมีเงินตราเป็นเครื่องวัดค่าของสินค้าและความต้องการของประชาชน มีการแข่งขันโดยเสรี ส่งเสริมให้คนพยายามสร้างความสามารถของตนให้มาก และส่งเสริมการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนทั่วไป

ข้อบกพร่องของการประกอบการแบบเอกชน

เมื่อประชาชนมีเสรีภาพในการเศรษฐกิจเช่นนี้ ควรพยายามหาเลี้ยงชีพอย่างเต็มความสามารถ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว คนทุกคนมีความสามารถไม่เท่ากัน และผู้ที่มีความสามารถน้อยนั้นมีอยู่เป็นปริมาณมาก จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ย่อมจะต้องมีคนส่วนมากล้าหลังอยู่เสมอและคนส่วนน้อยมีความเป็นอยู่อย่างดี มีรายได้จากบริษัทหรือมรดกตกทอดมานั้นคือเป็นการแบ่งทรัพย์สินและผลได้จากการผลิตที่ไม่เท่ากัน คนส่วนใหญ่ได้รับส่วนแบ่งน้อยเกินไปจึงมีคนยากจนมาก

ผลเสียอื่น ๆ ก็อาจมีได้ เช่นการประกอบการอย่างเอกชนมุ่งรวมกันเพื่อผูกขาดสินค้าที่ตนมีอยู่ หรือผูกขาดปัจจัยในการผลิตสินค้าเสียแต่กลุ่มเดียวหรือหมู่เดียว เป็นการกักตุนสินค้าตั้งราคาสูงเพื่อหากำไรอย่างไม่เป็นธรรมกับประชาชน

แต่ข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้อาจแก้ไขได้โดยรัฐบาลเอาเป็นระระคุ้มครองป้องกันคนส่วนมาก โดยออกกฎหมายหรือใช้วิธีการอื่นที่เหมาะสม เพราะรัฐมีหน้าที่อยู่แล้วในการรักษาความสงบภายใน ป้องกันภัยจากภายนอก และให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน

ตอนที่ ๒ การประกอบธุรกิจโดยรัฐ

รัฐหรือสังคมเป็นเจ้าของในทรัพย์สินประกอบกิจการแทนเอกชน เป็นวิธีการเศรษฐกิจในระบบสังคมนิยม (Socialism) แบ่งออกได้เป็นหลายสาขา สุดแต่ความต้องการเลิกกรรมสิทธิของเอกชนมากน้อยเพียงไร

วิธีรุนแรงที่สุดของการเศรษฐกิจดำเนินการโดยรัฐนี้ ได้แก่การเลิกกรรมสิทธิทุกอย่างของเอกชน กำหนดให้ทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของรัฐไม่ว่าจะเป็นปัจจัยในการผลิตหรือเป็นสินค้าอื่นใด รัฐประกอบกิจการเศรษฐกิจทุกอย่าง เอกชนเป็นได้แต่ลูกจ้างหรือคนงานของรัฐเท่านั้น

ประเทศในระบอบประชาธิปไตย เคยใช้วิธีของการประกอบการแบบนี้ได้ผลเหมือนกัน เช่นประเทศอังกฤษได้เคยโอนกิจการรถไฟไปเป็นของรัฐ และเหมืองถ่านหินให้รัฐประกอบการเป็นธุรกิจเฉพาะอย่าง

ผลดีของการประกอบธุรกิจโดยรัฐ

ผลดีที่ประชาชนได้รับคือความผาสุกของพลเมืองโดยทั่วไป เมื่อทรัพย์สินทั้งปวงเป็นของรัฐ ประชาชนที่มีส่วนในการผลิตจะได้รับผลิตผลทั่วหน้ากันตามความจำเป็น วิธีนี้จะเลิกระบบคนที่มีความสามารถจำนวนน้อยมีความเป็นอยู่อย่างดี ส่วนคนอื่น ๆ อีกจำนวนมากอยู่ในฐานะยากจนไม่ได้รับการแบ่งส่วนผลิตผลให้เพียงพอกับความต้องการที่จำเป็น

ข้อบกพร่องของการประกอบธุรกิจ

ผลเสียของการประกอบธุรกิจแบบนี้ ก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่เจ้าของทรัพย์สิน ถึงแม้ว่าจะเป็นคนส่วนน้อยกรรมสิทธิ์ของเอกชนอาจได้มาเพราะความสามารถและการประหยัด อาจเป็นเพราะต้นตระกูลลงทุนลงแรงสะสมไว้ หากเลิกให้มีความหวังในการสะสมทรัพย์สินเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นการส่งเสริมให้คนตั้งใจประกอบกิจการงาน ความขยันขันแข็งในกาทำงานย่อมจะน้อยลงด้วย

นอกจากนั้น ลัทธิยังขัดต่อหลักประชาธิปไตยเกี่ยวกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพ ประชาชนเลือกทำงานตามใจสมัครไม่ได้ อาจถูกบังคับให้ทำงาน ไม่มีทางเลือกความก้าวหน้าส่งเสริมความรู้และความสามารถของคนงาน และไม่มีการแข่งขันกันอย่างเสรี ซึ่งเป็นการทำลายการค้นคว้าและการริเริ่มในการประกอบกิจการต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดของความเจริญของมนุษยชาติ

การประกอบธุรกิจโดยรัฐนี้ต้องมีการวางแผนจากส่วนกลาง ต้องใช้ตัวเจ้าหน้าที่มาก การประสานงานต่าง ๆ จึงทำได้ยาก เหลือวิสัยที่บุคคลคนเดียวหรือคณะเดียวจะตัดสินใจทำได้ถูกต้องทุกครั้ง และเป็นที่พอใจประชาชนทั่วไป ลัทธินี้มีหลักใหญ่เกี่ยวกับด้านวิศวกรรมหรือการแบ่งสรรพลังที่ผลิตขึ้นมาได้ แต่มีข้อจำกัดอยู่ว่าการแบ่งสรรจะได้ผลดีนั้นจะต้องผลิตสิ่งที่ประชาชนต้องการให้เพียงพอก่อนด้วย ไม่เช่นนั้นผลสำเร็จก็จะไม่เกิดตามอุดมคติที่กำหนดไว้

ตอนที่ ๓ การประกอบธุรกิจโดยสหกรณ์

ในระหว่างการประกอบการโดยเอกชนและโดยรัฐนั้น ได้มีผู้มีความคิดเป็นสายกลางเห็นว่าการประกอบการแบบแรกคือความสำคัญของทุนเป็นใหญ่ ทำให้บุคคลส่วนมากได้รับความเดือดร้อน เพราะการแบ่งปันทรัพย์สินไม่ทัดเทียมกันนั้น แต่ก็ไม่สมควรจะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยวิธีรุนแรงจนกระทั่งถึงเลิกกรรมสิทธิ์ของเอกชน อันจะนำมาซึ่งความเสียหายหลายประการ เช่น การประกอบการแบบที่สอง การแก้ไขข้อบกพร่องทั้งสองประการ อาจทำได้โดยรวมบุคคลที่อ่อนกำลังในทางทรัพย์สิน ช่วยกันรวมทุนตั้งเป็นสมาคมประกอบการกิจการของตนเอง โดยไม่แสวงหากำไร ผลที่ได้ก็นำมาแบ่งกันอย่างเที่ยงธรรมวิธีการอย่างนี้ถือหลักการร่วมมือแทนการแข่งขัน จึงเรียกว่า “สหกรณ์” (co-operation) สหกรณ์ต้องการความสามัคคีของบรรดาสมาชิก ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือตนเอง ส่งเสริมผู้ที่ขัดสนในทางทรัพย์สินให้มีฐานะดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินหรือมีฐานะดีอยู่แล้ว

ผลดีของการประกอบการแบบสหกรณ์

สหกรณ์มีความมุ่งหมายในการขจัดกำไร และดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ ผลกำไรที่ได้จากการขายย่อมจะกลับคืนไปสู่ผู้ผลิต (ในกรณีที่เป็นสหกรณ์การขาย) หรือผลกำไรในการซื้อย่อมจะกลับคืนไปสู่ผู้บริโภค (ในกรณีที่เป็นร้านสหกรณ์) เหล่านี้ย่อมจะทำให้เกษตรกรผู้ผลิตหรือผู้บริโภคมีรายได้เพิ่มขึ้นทางอ้อม และทำให้เกิดความพยายามในการเพิ่มผลผลิตหรือสร้างความเจริญให้แก่ตัวเองยิ่ง ๆ ขึ้นไป

การประกอบการแบบสหกรณ์เป็นเครื่องช่วยกรรมกร ให้หลุดพ้นจากฐานะการเป็นลูกจ้าง คนงาน ซึ่งได้รับค่าจ้างมีอัตราตายตัว ให้มีฐานะเป็นนายจ้างมีส่วนในผลกำไร ข้อพิพาทระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างย่อมไม่มี ความยากลำบากในทางวิภาครรมจะหมดไป เพราะในสหกรณ์ทุนและแรงงานได้นำมาลงโดยบุคคลพวกเดียวกัน

ข้อบกพร่องของสหกรณ์

บางครั้งจะปรากฏว่าผลของการประกอบการแบบสหกรณ์ไม่เป็นไปอย่างที่หวังกัน แม้ว่าวิธีการของสหกรณ์จะเป็นทางสายกลางมีผลดีกว่าการประกอบการแบบอื่น ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานสหกรณ์เป็นของยาก ผู้จัดการสหกรณ์นอกจากจะต้องซื่อสัตย์ มีความรู้ในหลักวิธีการสหกรณ์แล้ว ยังต้องมีความสามารถในการแข่งการค้าและในทางจัดการอย่างดีด้วย

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว สมาชิกของสหกรณ์มักไม่มีทุน ขาดทั้งความรู้ ความสามารถ และมีการศึกษาน้อย ส่วนมากยังไม่เข้าใจดีพอในหลักและวิธีการของสหกรณ์ และประโยชน์ของส่วนรวม สหกรณ์โดยมากจึงขาดแคลนทั้งทุนและผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยดำเนินการ สหกรณ์จึงไม่อาจดำเนินกิจการให้ก้าวหน้าไปได้ตามที่ควรจะเป็น ในประเทศที่ด้อยในการพัฒนา สหกรณ์จะต้องได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ จากรัฐบาล จึงจะสามารถฝ่าอุปสรรคเหล่านั้นไปได้

ตอนที่ ๔ ประวัติการสหกรณ์ คอสังเขป

การประกอบกิจการต่าง ๆ ร่วมกันนั้น มนุษย์ได้กระทำมาแล้วแต่โบราณกาล เฉพาะในประเทศไทยก็ยังมีพยานปรากฏให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้ เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าวและนวดข้าวตามชนบทเป็นต้น แต่การร่วมมือชนิดนี้ไม่ได้วางเป็นระเบียบและมีหลักการแน่นอน

การร่วมมือกันประกอบการอันมีระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ที่แน่นอน เพื่อประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกซึ่งเรียกกันว่า “การสหกรณ์” นั้น เกิดขึ้นราว 100 ปีเศษมานี้ โดยมีนักเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวกับการสหกรณ์ได้ริเริ่มแนะนำและปฏิบัติการให้เห็นเป็นตัวอย่าง นักเศรษฐศาสตร์รุ่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์สมาคมนิยม (Associationist) และบรรดาบุคคลที่สำคัญผู้เป็นต้นคิดก่อกำเนิดการสหกรณ์ได้แก่

ก. หลุยส์ บลังค์ (Jean Joseph Charles Louis Blanc ค.ศ. 1811-1882) เป็นผู้นำทางสังคมนิยมชาวฝรั่งเศสเกิดที่กรุงมาดริด เห็นว่าการแข่งขันเป็นมูลเหตุให้เกิดความทุกข์ยากในทางเศรษฐกิจ คนงานหรือกรรมกรได้รับความลำบากทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในทางอุตสาหกรรมและก่อให้เกิดสงครามระหว่างชาติ จึงได้แนะนำให้เลิกการแข่งขัน โดยให้รัฐบาลใช้วิธีประกันการทำงานของคนงาน ให้จัดตั้งโรงงานของชุมชนสำหรับอุตสาหกรรมที่สำคัญแต่ละอย่าง มีคนอาชีพอย่างเดียวกันร่วมกันทำงาน รัฐบาลช่วยหาทุนให้ยืมไปประกอบการผลกำไรแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ให้คนงานส่วนหนึ่ง บำรุงรักษาคนงานที่เจ็บป่วยหรือพิการส่วนหนึ่ง และสำหรับขยายโรงงานอีกส่วนหนึ่ง การปกครองโรงงานเป็นไปตามแบบประชาธิปไตย

ความคิดของ หลุยส์ บลังค์ เป็นแนวทางให้มีผู้จัดการตั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมคนงานในสมัยต่อมา ปัจจุบันสหกรณ์ชนิดนี้จำแนกออกไปได้หลายประเภท

ข. ชาร์ลส์ ฟูรีเอ (François Marie Charles Fourier ค.ศ. 1772-1837) เป็นนักวิทยาศาสตร์ทางสังคมและนักปฏิรูปชาวฝรั่งเศส เกิดที่เมืองเบอซังซอง อุทิศตัวเข้าศึกษาสังคมและวิธีการที่จะแก้ไขปรับปรุงภาวะเศรษฐกิจและสังคม เพราะเห็นว่าระบบเศรษฐกิจที่ใช้วิธีการแข่งขันมีข้อบกพร่องหลายอย่าง ได้แนะนำให้มีการใช้หลักสหกรณ์หรือการร่วมมือมาใช้แทนเพื่อก่อสร้างความเจริญ จึงคิดจะจัดตั้งสมาคมสหกรณ์เพื่อรวมชนต่างชั้นเข้าด้วยกัน และให้การแบ่งผลที่เกิดจากแรงงานให้เพียงธรรมยิ่งขึ้น สมาคมสหกรณ์ที่ว่านี้จัดเป็นนิคมหรือฟาลังสแตร์ มีสถานที่กว้างขวางพอสำหรับการเกษตรและการสังคมของประชาชนแต่ละกลุ่ม วิธีการดำเนินงานของสังคมที่สำคัญ คือสมาชิกทุกคนถือหุ้นและเปิดรับบุคคลทั่วไป

นิคมตามแนวความคิดของฟูรีเอ ได้มีผู้จัดตั้งขึ้นหลายแห่ง นิคมที่มีชื่อเสียงมากในสหรัฐอเมริกาได้แก่บรูคฟาร์ม (Brook Farm) ต่อมาได้เลิกไปหมด เพราะสมาชิกไม่มีน้ำใจเลื่อมใสอย่างแท้จริงในกิจการที่กล่าว ถอนทุนคืนเอาเงินไปลงทุนทำกิจการอย่างอื่นเสีย

ค. รอเบิร์ต โอเวน (Robert Owen ค.ศ. 1771—1858) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ โซเชียลลิสต์ ชาวเวลส์ และเป็นผู้ริเริ่มการสหกรณ์ในทางอุตสาหกรรม มีความเห็นว่ามนุษย์จะดีหรือเลวนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม วิธีการเศรษฐกิจและสังคมมีข้อบกพร่องอยู่มาก ถ้าแก้ไขให้ดีขึ้น มนุษย์จะมีความประพฤติและฐานะดีขึ้น ได้แนะนำให้มีแผนการปรับปรุงเงื่อนไขของการทำงานให้ดีขึ้น เลิกการใช้แรงงานเด็ก จัดตั้งการประกันการเจ็บไข้และวัยชรา ให้ความรู้การศึกษา การพักผ่อนหย่อนใจของคนงาน โรงงานทอผ้าของโอเวนที่นิวลานครได้รับความสำเร็จทางการค้าและส่งเสริมฐานะคนงาน

โอเวนได้แนะนำให้จัดตั้งชุมชนสหกรณ์ (Co-operative Community) สำหรับทำเกษตรกรรม สมาชิกเป็นเจ้าของ ผู้ดำเนินการและลูกจ้างเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคโอเวนได้ทดลองจัดตั้งชุมชนสหกรณ์ที่วอตันที่นิวฮาโมนี ในรัฐอินเดียนา (ค.ศ. 1825—1828) เริ่มต้นกิจการก็ดำเนินไปเรียบร้อยดี แต่เนื่องจากไม่ระวังในการคัดเลือกสมาชิก และประกอบด้วยสมาชิกส่วนมากมีความแตกแยกกันในทางปกครองและศาสนา ในไม่ช้าชุมชนนี้จึงต้องเลิกล้มไป

ง. กำเนิดร้านสหกรณ์รอชเดล

แม้ว่าการสหกรณ์ในสมัยแรก ๆ จะไม่สำเร็จ แต่อุดมคติของสหกรณ์ยังเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนเป็นจำนวนมาก ได้มีการเผยแพร่ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการทั้งข้อเขียนและทางปาฐกถาอยู่เนือง ๆ

เมืองรอชเดลในประเทศอังกฤษต้องประสบกับการว่างงานอย่างร้ายแรง เมื่อประมาณ 100 ปีเศษมานี้เอง ช่างทอผ้ากลุ่มหนึ่งจำนวน 28 คน จึงคิดจะตั้งสมาคมสหกรณ์เพื่อช่วยเหลือตนเอง ให้มีโรงงานทอผ้า บ้านและจัดหาสิ่งทีพวกเขาต้องการเอง โดยไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของผู้อื่น หรือทำงานหาทำไรให้นายจ้างซึ่งเป็นนายทุน ในขั้นต้นพวกเขาคิดตั้งร้านสหกรณ์เล็กๆ หาสินค้าประเภทอาหารมาจำหน่ายให้แก่สมาชิกในราคาที่ถูกลงเพื่อช่วย

ให้พวกเขาได้ออมทรัพย์ไว้สำหรับทำงานชิ้นใหญ่โตกว่านั้นไปได้ ช่างทอผ้าในจำนวน 28 คน
 ก็มีบางคนได้คุ้นกับการตั้งร้านสหกรณ์มาแล้ว

ในปี พ.ศ. 2398 ช่างทอผ้าเหล่านี้รวบรวมหุ้นจากสมาชิก 28 คน รวมเงินค่า
 หุ้นได้ 28 ปอนด์ เห็นว่าพอแก่การเริ่มกิจการ จึงช่วยกันร่างข้อบังคับ วางหลักการของร้าน
 สหกรณ์ และเปิดร้านดำเนินกิจการสืบมา ในขั้นแรกขายแต่อาหารบางอย่างก่อน ต่อมาได้
 ขยายกิจการขายของใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น จนปัจจุบันนี้สหกรณ์รอสเซลจำหน่ายสินค้าแทบทุก
 ชนิด สามารถสนองความต้องการตั้งแต่เกิดจนตาย

หลักการของสหกรณ์รอสเซล ได้รับความนิยมทั่วโลกมีดังนี้

1. รับสมาชิกโดยไม่จำกัดจำนวน
2. สมาชิกคนหนึ่งออกเสียงลงคะแนนได้เสียงเดียว
3. กำหนดดอกเบี้ยของหุ้นตายตัว
4. แบ่งเงินปันผลตามส่วนแห่งการซื้อสินค้า
5. เป็นกลางไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองและศาสนา
6. ทำการค้าเงินสด
7. ส่งเสริมการศึกษา

ตอนที่ ๕ การสหกรณ์ในประเทศไทย

ก. มูลเหตุที่กำเนิดสหกรณ์ชน

เมื่อประมาณหนึ่งศตวรรษเศษมานี้ ประเทศไทยทำการค้าขายกับต่างประเทศ
 มากขึ้น การทำนาแต่ก่อนเพียงหวังผลให้ได้ข้าวพอใช้บริโภคในประเทศนั้น จำต้องขยายให้
 ได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อส่งออกนอกประเทศ ไปแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตขึ้นเองไม่ได้มาใช้สอย

การขยายการปลูกข้าวให้ได้เพิ่มมากขึ้น ต้องใช้ที่ดินและลงทุนเพิ่มขึ้นตามส่วน
 สำหรับซื้อหาเครื่องมือเครื่องใช้ บรรดาชาวนาที่ไม่มีทุนพอจึงกู้ยืมจากผู้อื่นโดยเสียดอกเบี้ย
 ในอัตราสูง และมักถูกเจ้าของเงินเอารัดเอาเปรียบต่างๆ เช่นบีบบังคับให้ขายข้าวในราคาต่ำ

เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น การทำนาในประเทศยังต้องขึ้นกับดินฟ้าอากาศเป็นส่วนใหญ่ หากธรรมชาติไม่อำนวยทำนาไม่ได้ผลเสียสองสามปีติดกัน ดอกเบี้ยจะท่วมเงินต้นชาวนาอาจต้องขายนาและไม่มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพ ซึ่งย่อมจะกระทบกระเทือนสวัสดิภาพของท้องถิ่นและฐานะเศรษฐกิจของประเทศด้วย

วิธีแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวแล้วข้างต้น รัฐบาลได้สอบสวนและพิจารณาหาช่องทางมาเป็นเวลานาน เห็นว่ามีวิธีจะช่วยเหลือชาวนาอยู่ 2 วิธี คือการจัดตั้งธนาคารเกษตรขึ้น โดยให้มีสาขาแผ่ไปในส่วนภูมิภาคเพื่อทำการช่วยเหลือให้ทุนแก่ชาวนาที่ยากจนอย่างหนึ่ง และการนำวิธีการสหกรณ์ประเภทหาทุนเข้ามาใช้ในประเทศไทยอีกอย่างหนึ่ง

อนึ่งนายเบอร์นาร์ต ฮันเตอร์ หัวหน้าธนาคารแห่งมัทราส ในประเทศอินเดีย ซึ่งรัฐบาลได้เชิญเข้ามาสำรวจ เพื่อแก้ไขจัดตั้งธนาคารสยามกับมาจลเป็นธนาคารให้กู้ยืมเงินเมื่อ พ.ศ. 2457 ก็ได้แนะนำว่า สมาคมซึ่งประชาชนรวบรวมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้น⁽¹⁾ เป็นหลักประกันที่สำคัญ สมควรที่ธนาคารชนิดนี้จะให้กู้ยืมเงินเป็นอย่างยิ่ง

เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่าการทดลองจัดสหกรณ์ ควรเป็นงานที่จะจัดไปพร้อมกับงานพาณิชย์ จึงได้จัดเพิ่มแผนกสหกรณ์ขึ้นในกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ซึ่งขณะนั้นขึ้นอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดี แต่สหกรณ์หาทุนที่จัดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มีหลายแบบด้วยกัน เช่น ชูลเซเกลทซ์, ไรไฟเฟเชน, และลูแซตติ ฉะนั้นก่อนที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยควรจะได้มีการพิจารณาเปรียบเทียบและศึกษาสหกรณ์หาทุนต่าง ๆ ที่จัดกันอยู่ในประเทศใกล้เคียงด้วย ในที่สุดเห็นว่าสหกรณ์หาทุนแบบไรไฟเฟเชน เหมาะสมกับสภาพของกสิกร และภาวะเศรษฐกิจของประเทศยิ่งกว่าแบบอื่น ๆ

เมื่อมีการประชุมสมุหเทศาภิบาลปลายปี พ.ศ. 2458 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้เชิญอุปราชและสมุหเทศาภิบาลมณฑลต่าง ๆ มาปรึกษากลับเกี่ยวกับสหกรณ์หาทุนทาง

(1) พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงบัญญัติให้เรียกสมาคมนี้เป็นคำไทยว่า “สหกรณ์” และใช้กันมาจนทุกวันนี้

เกษตรกรรม ว่าท้องที่ใดเหมาะสมที่จะจัดได้บ้าง เพื่อเป็นการทดลอง นอกจากนั้นยังแยกแบบคำถามสืบสวนสถิติทางทรัพย์สินของประชาชน เพื่อขอให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองรวบรวมตอบเป็นรายจังหวัดและอำเภอด้วย

ในต้นปี พ.ศ. 2459 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้ให้นาย เจ. เอ. เกเบิล ที่ปรึกษาของกรมกับข้าราชการอีกสองนายเดินทางไปจังหวัดพิษณุโลก เพื่อสำรวจภาวะความเป็นอยู่ของราษฎรและเผยแพร่วิธีการสหกรณ์หาผู้ที่จะจัดตั้งสหกรณ์หาทุนทดลองขึ้น การเลือกเอาจังหวัดขึ้นเป็นทดลองตั้งสหกรณ์เป็นแห่งแรก เพราะชาวนาส่วนมากเป็นคนยากจนและอพยพมาจากทางใต้ไม่มีทุนรอนเพียงพอที่จะประกอบอาชีพ จึงสมควรช่วยด้วยวิธีสหกรณ์นี้ ในตอนปลายปี พ.ศ. 2459 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ซึ่งมีพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงเป็นอธิบดี และดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ ได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ประเภทหาทุนสมาคมแรกชื่อ สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ ตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ต่อมาก็จัดขึ้นอีกในจังหวัดลพบุรี และในระหว่าง พ.ศ. 2460-63 คงจัดสหกรณ์ใน 2 จังหวัดขึ้นเพิ่มขึ้นจนถึงวันที่ 31 มีนาคม 2463 มีสหกรณ์หาทุนที่จดทะเบียนแล้ว 60 สมาคม ใช้เงินทุนในปลายปีนั้นสามแสนบาท

สหกรณ์ประเภทหาทุนที่จัดตั้งขึ้นในระยะเวลาดังกล่าว ได้อาศัยความคุ้มครองแห่งพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459 ซึ่งตราขึ้นขึ้นใช้ในการชั่วคราวระหว่างทดลอง ครั้นใน พ.ศ. 2495 รัฐบาลได้ให้พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ นายทะเบียน นายอาร์. เอส. เลอเมย์ ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์ กับเจ้าพนักงานอีกสองนาย⁽¹⁾ ออกไปดูการสหกรณ์ในประเทศพม่าและอินเดีย เมื่อเห็นว่าการสหกรณ์ที่จัดขึ้นแล้วเป็นวิธีการที่จะช่วยกลืนกรอย่างแท้จริงและจะทำสำเร็จได้ ทางกรจึงเริ่มขยายงานสหกรณ์และตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ขึ้นเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2471 เป็นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์โดยเฉพาะ และยกเลิกพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พุทธศักราช 2459 นั้นเสีย อนึ่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ฉบับนี้ ได้เปิดทางไว้สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์รูปอื่น ๆ

(1) คือ พระประกาศสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ และพระพิจารณ์พาณิชย์ กรรมการผู้จัดการธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ในปัจจุบัน

นอกจากสหกรณ์ประเภทหาทุนด้วย ต่อมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ดังนี้ คือ ใน พ.ศ. 2476 ได้ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2476 ใน พ.ศ. 2477 ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 และใน พ.ศ. 2478 ออกพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2477 (ฉบับที่ 2)

พ.ศ. 2463 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ได้รับการยกฐานะเป็น กระทรวงพาณิชย์ และแผนกสหกรณ์เดิมได้ยกขึ้นเป็นกรมสหกรณ์ ต่อมา พ.ศ. 2469 กระทรวงพาณิชย์ เปลี่ยนนามเป็นกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม พ.ศ. 2475 เปลี่ยนเป็นกระทรวงเกษตรธิการ และ พ.ศ. 2476 เปลี่ยนเป็นกระทรวงเศรษฐกิจ กรมสหกรณ์ยังสังกัดกระทรวงดังกล่าว ตลอดมา จนถึงต้นปี พ.ศ. 2477 ได้แยกหน้าที่กระทรวงเศรษฐกิจออกเป็น 2 ทบวง กรมสหกรณ์จึงมาสังกัดทบวงเกษตรธิการ ครั้นเมื่อทบวงเกษตรธิการยกฐานะเป็นกระทรวง กรมสหกรณ์ก็ยังคงสังกัดอยู่ในกระทรวงนี้จนถึง พ.ศ. 2495 รัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายการสหกรณ์ให้แพร่หลายยิ่งขึ้นจึงได้สถาปนากรมสหกรณ์เป็นกระทรวงการสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2495 เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2495 และเปลี่ยนนามเป็นกระทรวงสหกรณ์ ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พุทธศักราช 2496

ทุนของสหกรณ์ที่ใช้อยู่ในสมัยแรก เป็นเงินกู้จากธนาคารสยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) โดยมีทรัพย์สินสมบัติของสมาชิกรวมกันเป็นประกัน และรัฐบาลเป็นผู้ค้ำประกันอีกชั้นหนึ่ง สหกรณ์เสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลได้เจรจากับธนาคารขอลดดอกเบี้ยลงมาเป็นร้อยละ $4\frac{1}{2}$ ต่อปี ในปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้อนุญาตให้ใช้เงินทุนจากคลังออมสินเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง และในปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา กรมสหกรณ์ได้รับเงินทุนจากงบประมาณด้วย เนื่องจากรัฐบาลมีความประสงค์จะขยายการจัดตั้งสหกรณ์ให้กว้างขวางและรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา รัฐบาลได้อนุมัติให้ธนาคารแห่งชาติ จำหน่ายพันธบัตรเงินกู้เพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. 2483 ภายในวงเงิน 20 ล้านบาท เงินทุนที่ได้จากการจำหน่ายพันธบัตรนี้ รัฐบาลได้มอบให้กรมสหกรณ์ทำหน้าที่

เป็น “ธนาคารสหกรณ์กลาง” รับผิดชอบในการให้สหกรณ์กู้เงิน ส่งเงินชำระดอกเบี้ย และไถ่ถอนเงินกู้ตามกำหนดเวลาด้วย เมื่อการสหกรณ์ได้แพร่หลายออกไป จำนวนเงินทุนที่จะต้องควบคุมดูแลก็มากขึ้นด้วย ภายในเรื่องนี้จะยังหนักขึ้นทุกปี จำเป็นที่จะต้องมีการทำหน้าที่โดยเฉพาะ เพื่อจัดหาทุนให้สหกรณ์กู้ยืมตามวิธธนาคารที่ทันสมัย รัฐบาลจึงได้จัดตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้น เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2490 และในปี พ.ศ. 2494 นายทะเบียนสหกรณ์ได้รับจดทะเบียนธนาคารสหกรณ์จังหวัดขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อให้สหกรณ์ในจังหวัดนั้น ๆ กู้เงินโดยตรง จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ซึ่งเป็นการสะดวก และรวดเร็วขึ้น กระทรวงสหกรณ์ได้ทำความตกลงกับธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ให้ธนาคารสหกรณ์จังหวัดกู้จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ไปจ่ายให้สหกรณ์ในจังหวัดที่กู้ยืมต่อหนึ่ง

ข. การสหกรณ์ในปัจจุบัน

การสหกรณ์ในประเทศไทย เริ่มต้นด้วยการทดลองจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนขึ้น ใน พ.ศ. 2459 กำเนิดขึ้นในความสงสัยว่าจะจัดได้สำเร็จหรือไม่ ในหมู่ผู้ดำเนินการจัดตั้ง ทุนที่จะนำมาให้สหกรณ์กู้ยืมก็มีจำนวนจำกัด การจัดตั้งสหกรณ์จึงดำเนินไปอย่างช้า และเต็มไปด้วยความระมัดระวัง เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ได้รับความสนับสนุนอย่างเต็มที่จากรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยทุกสมัย จึงได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่างๆ เพิ่มขึ้นอีกมาก จำนวนสหกรณ์ที่ได้จัดตั้งขึ้นและดำเนินการอยู่ในวันที่ 31 ธันวาคม 2502 ที่แผนกประมวลสถิติ กองเศรษฐกิจการสหกรณ์รวบรวมไว้มีดังนี้⁽¹⁾

1. สหกรณ์ประเภทหาทุน	9,985	สมาคม
2. สหกรณ์ประเภทเช่าซื้อที่ดิน	52	„
3. สหกรณ์นิคมสหกรณ์	147	„
4. สหกรณ์นิคมเกลือ	17	„
5. สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน	4	„
6. สหกรณ์บำรุงที่ดิน	51	„

(1) แผนกประมวลสถิติ กองเศรษฐกิจการสหกรณ์ “จำนวนสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ 31 เมื่อวันที่ ธันวาคม 2502” หนังสือพิมพ์สหกรณ์ฉบับที่ 18 เล่ม 1 มกราคม – มีนาคม 2503

7. ร้านสหกรณ์	183	สมาคม
8. สหกรณ์ขายข้าว	120	„
9. สหกรณ์ขายน้ำตาลโตนด	1	„
10. สหกรณ์ขายเกลือ	1	„
11. สหกรณ์อุตสาหกรรม	24	„
12. สหกรณ์การประมง	8	„
13. สหกรณ์ออมทรัพย์	34	„
14. ธนาคารสหกรณ์จังหวัด	2	„
15. ชุมนุมสหกรณ์	12	„
16. สหกรณ์บริการสาธารณสุขปโค	6	„
17. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์	42	„
18. สหกรณ์หาทุนและการขาย	2	„
19. สหกรณ์ผู้เช่าที่ดิน	20	„
20. สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล	5	„
21. สหกรณ์ขายส่ง	1	„
22. สหกรณ์บริการศึกษา	1	„
23. สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม	1	„
รวม	<u>10,719</u>	สมาคม

บทที่ ๓ หลักของการสหกรณ์ โดยทั่วไป

* * * * *

หลักของการสหกรณ์ที่บรรดานักสหกรณ์ทั้งหลายรับไว้ใช้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ
ดำเนินการให้บรรลุถึงความสำเร็จนั้น เป็นหลักการที่ผู้บุกเบิกของสหกรณ์รอชเดล (Rochdale
Pioneers) ได้วางไว้และได้ใช้โดยได้ผลดีตลอดมา มีอยู่ด้วยกัน 7 ประการดังนี้ (1)

1. สหกรณ์ต้องเปิดรับสมาชิกเสมอ (Open membership)

สหกรณ์เปิดรับผู้ที่ต้องการบริการของสหกรณ์ และต้องการที่จะเข้ามาดำเนินงาน
ร่วมกันโดยสุจริตเท่านั้น ทุกคนสามารถเข้าเป็นสมาชิกได้โดยเท่าเทียมกัน ไม่คำนึงถึงเชื้อ
ชาติ ศิพ และลัทธิศาสนา หนึ่ง เพราะสหกรณ์ถือคติไม่เห็นแก่ตัว การที่สหกรณ์มีสมาชิกมาก
ย่อมเป็นการดี เพราะมีทางขยายขนาดธุรกิจของสหกรณ์ให้ใหญ่ขึ้นตามส่วนและปริมาณของ
สมาชิก และย่อมจะดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประหยัดได้ แต่ข้อสำคัญมีอยู่ว่าสมาชิก
ทุกคนในสหกรณ์ใด ๆ ก็ตาม ควรจะมีฐานะเศรษฐกิจอย่างเดียวกัน เช่น ในสหกรณ์ขาย
พืชผล หรือขายข้าว ของกสิกร ผู้ที่เข้าเป็นสมาชิกต้องเป็นกสิกรหรือชาวนาโดยแท้จริง
สหกรณ์จะรับพ่อค้าคนกลางผู้ให้เช่าสวน นา หรือผู้ให้กู้เงิน เข้ามาเป็นสมาชิกรวมกับกสิกร
ผู้ผลิตไม่ได้ เพราะผลประโยชน์ของคนเหล่านี้ย่อมขัดกับกสิกรผู้ผลิตเป็นอย่างมาก อาจทำ
ให้การดำเนินงานของสหกรณ์ต้องล้มเหลวลงได้

อีกอย่างหนึ่งการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์นั้นต้องเป็นไปโดยใจสมัคร ถ้ามีการบังคับ
หรือใช้อิทธิพลอย่างใด เพื่อให้เป็นสมาชิก ย่อมเป็นการทำลายน้ำใจทางสหกรณ์ของบรรดา
สมาชิก หนึ่ง เพราะสหกรณ์ต้องการการร่วมมือของสมาชิกด้วยการรักดี ไม่ใช่ด้วยการบังคับ

(1) ในการประชุม International Cooperative Alliance Congress ในกรุงลอนดอน ค.ศ. 1934
ได้กำหนดให้ชื่อหลักต่อไปนี้ เป็นหลักสำคัญของระบบสหกรณ์รอชเดล จาก Emory S. Bogardus:
Dictionary of cooperative p. 78

2. สหกรณ์มีการควบคุมตามหลักประชาธิปไตย (Democratic Control)

สหกรณ์เป็นองค์การทางเศรษฐกิจที่ใช้หลักการประชาธิปไตย สมาชิกทุกคนมีสิทธิออกเสียงเท่ากันในการควบคุมกิจการของสหกรณ์ กล่าวคือสมาชิกคนหนึ่งออกเสียงได้หนึ่งเสียงเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะถือหุ้นในสหกรณ์มากน้อยเท่าใด ซึ่งแตกต่างกับธุรกิจอื่น ๆ เช่น บริษัทจำกัด ผู้ถือหุ้นมีคะแนนเสียงมากน้อยตามจำนวนหุ้นที่ถือ

ตามหลักการที่ผู้บุกเบิกแห่งรอชเชล ได้วางไว้ไม่ยอมให้มีการออกเสียงแทนกัน (Proxy Voting) ซึ่งเป็นวิธีป้องกันไม่ให้อำนาจควบคุมสหกรณ์อยู่ในมือบุคคลกลุ่มน้อยได้ การควบคุมตามหลักประชาธิปไตยของสหกรณ์ หมายถึงการกระจายอำนาจควบคุมให้ทั่วถึงสมาชิกทุกคน

ในสหกรณ์ที่เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง ย่อมมีความรู้สึกในภราดรภาพอยู่ระหว่างสมาชิกโดยทั่วไป บรรดาสมาชิกไม่ว่าหญิงหรือชายย่อมจะเรียนรู้การเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. สหกรณ์มีการแบ่งส่วนออมตามส่วนอุปถัมภ์ (Patronage Refunds on the Basis of Purchases)

การแบ่งเงินส่วนออมตามส่วนแห่งการซื้อสินค้า (ในกรณีที่เป็นสหกรณ์ร้านค้า) นับว่าเป็นการค้นพบหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ร้านสหกรณ์มีความมุ่งหมายจำกัดการค้ากำไร คือขายสินค้าในราคาต่ำเท่าที่จะทำได้ ในทางปฏิบัติทำได้ยาก ถ้าคำนวณผิดพลาดอาจขาดทุนและแก้ไขให้คืนก็เกือบไม่ได้ นอกจากนี้จะถูกคนภายนอกกว่านซื้อสินค้า หรือต้องถูกร้านค้าเอกชนโจมตีได้ในฐานะเป็นคู่แข่ง

ดังนั้นร้านสหกรณ์จึงขายสินค้าตามราคาตลาด เมื่อสิ้นปีคิดหักค่าใช้จ่ายแล้วมีกำไรเหลือเท่าใด กันไว้ส่วนหนึ่งเป็นทุนสำรองของสหกรณ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นเงินปันผลให้ค่าหุ้นทุกคน ที่ยังเหลืออยู่แบ่งให้แก่สมาชิกตามส่วนที่ซื้อสินค้าผู้ใดซื้อเขาก็ได้รับส่วนแบ่งมาก ผู้ที่ซื้อน้อยก็ได้รับส่วนแบ่งน้อย การคืนเงินดังกล่าวมักกระทำกันตอนสิ้นปี หรือสิ้นงวดการบัญชี เท่ากับสมาชิกซื้อสินค้าได้ถูก และยังชักจูงใจให้สมาชิกภักดีต่อร้านสหกรณ์อีกด้วย

4. สหกรณ์กำหนดอัตราดอกเบี้ยของหุ้นเป็นจำนวนจำกัด (Limited

Interest on Share Capital)

การกำหนดอัตราดอกเบี้ยของหุ้นเป็นจำนวนจำกัดนั้น เพราะสหกรณ์มุ่งอำนวยความสะดวกหาเลี้ยงชีพแก่สมาชิก มิใช่มุ่งแสวงหากำไรในการลงทุนและแม้ว่าหุ้นจะเป็นสิ่งจำเป็นในการประกอบธุรกิจทุกอย่าง ผู้ที่เป็นเจ้าของหุ้นควรจะได้รับประโยชน์ตอบแทนก็จริง แต่ตามเหตุผลที่กล่าวแล้วข้างต้น สหกรณ์จึงไม่ใช้วิธีแบ่งเงินปันผลตามส่วนแห่งหุ้นหุ้น กองใช้วิธีการกำหนดให้หุ้นหุ้นได้รับดอกเบี้ยในอัตราที่กำหนดไว้ตายตัวเท่าที่เห็นว่าพอควร เป็นค่าตอบแทนการรับใช้ของหุ้น (1)

ส่วนออมหรือกำไรส่วนใหญ่นั้น สหกรณ์จะนำไปเฉลี่ยคืนสมาชิกตามส่วนที่ได้อุปถัมภ์

5. สหกรณ์เป็นกลางทางศาสนาและการเมือง (Political and Religious Neutrality)

โดยเหตุที่สหกรณ์มีวัตถุประสงค์ที่จะแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจเท่านั้น ผู้นำในสหกรณ์หรือเคลจึงได้วางหลักเป็นกลางไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองและศาสนา เพื่อหลีกเลี่ยงความคิดเห็นขัดแย้งในทางการเมืองและศาสนาเข้ามาเป็นอุปสรรค ในการรวมคนเข้าเป็นสมาชิกในสหกรณ์ หรือเป็นเหตุแห่งความแตกแยกในหมู่สมาชิก ทั้งนี้ เพราะบุคคลที่เข้าร่วมในการก่อตั้งสหกรณ์ถือศาสนาและมีความคิดเห็นในทางการเมืองต่าง ๆ กันและสหกรณ์เองมีความปรารถนาจะรวมสมาชิกจำนวนมากเพื่อดำเนินการขนาดใหญ่ได้โดยประหยัด และดำรงไว้ซึ่งความปรองดองในหมู่สมาชิกด้วย หากสหกรณ์ไม่วางตัวเป็นกลางในทางการเมืองแล้ว พรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามย่อมจะหาโอกาสบั่นทอนความเจริญของขบวนการสหกรณ์ ในเมื่อพรรคนั้นมีอำนาจ ซึ่งเกิดผลร้ายต่าง ๆ แก่สหกรณ์และบรรดาสมาชิกโดยทั่วไป แต่อย่างไรก็ดี สมาชิกของสหกรณ์ย่อมมีเสรีภาพที่มีความคิดเห็นทางการเมือง หรือศาสนาใดก็ได้ไม่เกี่ยวข้องกับการสหกรณ์

(1) มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 กำหนดให้เฉลี่ยเงินปันผลตามหุ้นได้โดยอัตราไม่เกินร้อยละ 6 ต่อปี

6. สหกรณ์ทำการค้าด้วยเงินสด (Cash Trade)

การค้าด้วยเงินสดเชื่อทำให้หนี้สินของผู้ซื้อเพิ่มสูงขึ้น ขาดความยับยั้งเสียขาย มีนิสัยสุรุ่ยสุร่าย สหกรณ์ต้องให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ดีไม่ลำบากในทางเศรษฐกิจจึงห้ามทำการค้าด้วยเงินสด นอกจากนั้นการซื้อขายด้วยเงินสดเป็นหลักยังทำให้ทุนดำเนินงานของสหกรณ์หมุนเวียนได้เร็ว ไม่ถูกกักในรายการเชื่อ ซึ่งเป็นทางลดทุนดำเนินงานที่ต้องการ และขจัดข้อยุ่งยากตลอดจนค่าใช้จ่ายในการซื้อขายเชื่อด้วย

7. สหกรณ์ส่งเสริมการศึกษาของสหกรณ์ (Education in Cooperation)

สหกรณ์จะดำรงอยู่ได้ด้วยความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นนั้น บรรดาสมาชิกจะต้องสนใจและเข้าร่วมมือในกิจการของสหกรณ์อย่างรอบรู้ กับต้องมีความภักดีต่อสหกรณ์ด้วย แต่ทั้งนี้สมาชิกจะต้องได้รับการอบรมอย่างดี ในเรื่องหลักวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของสหกรณ์ และได้รับความรู้อย่างถูกต้องเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์ในท้องถิ่นของตนอยู่เสมอ

การส่งเสริมการศึกษาสหกรณ์ และการแพร่ความรู้เกี่ยวกับการสหกรณ์ในท้องถิ่นไปสู่สมาชิกเป็นสิ่งจำเป็น สหกรณ์จำต้องถือเป็นหลักปฏิบัติสืบเนื่องกันไป นอกจากนั้นยังได้ขยายการศึกษาไปถึงบุตรหลานสมาชิก บางสหกรณ์มีการจัดสรรเงินส่วนออมไว้เป็นทุนส่งเสริมการศึกษาด้วย

บทที่ ๔

สหกรณ์การขาย

ตอนที่ ๑ การจำแนกประเภทสหกรณ์

ได้กล่าวมาแล้วว่าสหกรณ์ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นเอกชน แต่เอกชนที่เข้ามา
รวมกันเป็นสหกรณ์นี้มีความมุ่งหวังต่าง ๆ กัน บ้างเข้ามาเพื่อหวังซื้อกับสหกรณ์ บ้างเพื่อ
หวังขายกับสหกรณ์ และบ้างเพื่อหวังบริการบางอย่างจากสหกรณ์ ความต้องการทางเศรษฐกิจ
ของเอกชนต่าง ๆ กันเหล่านี้ ทำให้เกิดเป็นสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ขึ้น

การจำแนกสหกรณ์ออกเป็นประเภท ๆ นอกจากจะสะดวกในการศึกษาแล้วยัง
เป็นทางทราบเจตจำนงทางเศรษฐกิจของบรรดาสมาชิกที่รวมกลุ่มเข้าเป็นสหกรณ์อีกด้วย

สหกรณ์ต่าง ๆ อาจจำแนกออกเป็นพวกใหญ่ ๆ ได้ 6 พวกด้วยกัน คือ

1. จำแนกตามผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของสมาชิก เช่น สหกรณ์ผู้ผลิต
สหกรณ์ผู้บริโภค
2. จำแนกตามลำดับขั้นของสหกรณ์ เช่น สหกรณ์ขั้นต้น สหกรณ์ขั้นสูง
3. จำแนกตามความรับผิดชอบของสมาชิก (ตามกฎหมาย) เช่น สหกรณ์จำกัด
สินใช้ สหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้
4. จำแนกตามการเฉลี่ยกำไร เช่น สหกรณ์ไม่จำหน่ายกำไร สหกรณ์
จำหน่ายกำไร
5. จำแนกตามความมุ่งหมาย เช่น สหกรณ์ความมุ่งหมายเดียว สหกรณ์
หลายความมุ่งหมาย
6. จำแนกตามบริการของสหกรณ์ (หรือทางเศรษฐกิจ) เช่น สหกรณ์การ
ผลิต สหกรณ์จัดซื้อ สหกรณ์การเงิน สหกรณ์บริการ

การจำแนกดังกล่าวไม่มีหลักตายตัว แต่เป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบ
ได้สะดวกขึ้น

ตอนที่ ๒ สหกรณ์การขายคืออะไร

สหกรณ์การขายเป็นองค์การธุรกิจ ซึ่งบรรดาสมาชิกผู้อุปถัมภ์ร่วมกันจัดตั้งขึ้นโดยสมัครใจ ในอันที่จะขายผลิตภัณฑ์ทางเกษตรร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของสมาชิกเองโดยตรง องค์การนี้ชื่อเรียกในภาษาอังกฤษดังนี้ **Marketing Societies; Farmers' Societies; Agricultural producers' Societies; Sales Societies.**

สหกรณ์การขายมีการควบคุมตามหลักประชาธิปไตย และเฉลี่ยกันส่วนออม (Savings) ที่เกิดขึ้นแก่สมาชิกตามส่วนอุปถัมภ์ของสมาชิกแต่ละคน วัตถุประสงค์ของสหกรณ์การขาย คือต้องการขายพืชผลซึ่งผลิตจากไร่นา เรือกสวน ของสมาชิกให้ได้ราคาดี บริการของสหกรณ์รูปนี้รวมถึงการแปรรูป พืชผล การจัดหีบห่อ การคลังสินค้า การจ่ายเงินทดรองให้แก่ผู้ผลิต การต่อรองราคาและหน้าที่อื่น ๆ ทางการค้าด้วย แม้ว่าการนี้จะใช้เครื่องจักรและโรงงานประกอบ ก็ยังนับว่าเป็นสหกรณ์ขายพืชผลอยู่นั่นเอง

สหกรณ์ขายพืชผลนี้ พิจารณาตามประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียของสมาชิกแล้วนับว่าเป็นสหกรณ์ผู้ผลิต ส่วนมากเป็นสหกรณ์ขั้นต้นหรือสหกรณ์ประถม และเป็นสหกรณ์ประเภทจำกัดความรับผิดชอบของบรรดาสมาชิก ที่เรียกว่าจำกัดสินใช้ เป็นสหกรณ์จำหน่ายกำไรตามส่วนแห่งธุรกิจและตามหุ้นด้วย ตามปกติแล้วเป็นสหกรณ์ประเภทความมุ่งหมายเดียว

ตอนที่ ๓ ความมุ่งหมายของสหกรณ์การขาย

เหตุที่ชาวนาหรือเกษตรกรรวมกันเข้าเป็นสหกรณ์การขายนั้น ย่อมจะมีความมุ่งหมายจำเพาะหน้าเพื่อขายผลิตภัณฑ์ที่ตนผลิตได้ ให้ได้ราคาดีที่สุด หรือให้ได้กำไรมากเพื่อตนเองก่อน ครั้นแล้วจึงมีความมุ่งหมายรองสืบเนื่องมา คือ เพื่อยกมาตรฐานการครองชีพในการเกษตรให้สูงขึ้น ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าความมุ่งหมายประการสำคัญของสหกรณ์การขายอยู่ในด้านเศรษฐกิจ ส่วนด้านอื่น ๆ เช่นทางสังคมหรือศีลธรรมนั้น เป็นผลทางอ้อมและอยู่ในขั้นรองลงมา

ไม่มีสหกรณ์สมาคมใด หรือองค์การธุรกิจของเอกชนคนใดจะประสบความสำเร็จได้ในระยะเวลาอันนานโดยไม่คำนึงถึงหลักหรือกฎในทางเศรษฐศาสตร์ สหกรณ์การขายไม่

อาจทำราคาของพืชผลที่ขายให้อยู่ในระดับสูงได้ หากปริมาณของผลิตผลที่ส่งออกสู่ตลาดมากกว่าความต้องการบริโภคหรือใช้สอย ไม่มีใครสามารถบังคับประชาชนให้ซื้อ ถ้าหากว่าไม่มี ความโน้มเอียงหรือความจงใจจะให้เขาทำเช่นนั้น สหกรณ์ไม่อาจหวังที่จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานลดต่ำลงได้ เมื่อปริมาณธุรกิจนั้นน้อยมาก หรือมีการจัดการอันขาดประสิทธิภาพและใช้ทุนมากเกินไป (Overcapitalization) สหกรณ์ที่ประสบความสำเร็จไม่ใช่ว่ามีความสำเร็จเนื่องจากฝ่าฝืนบรรดา กฎในทางเศรษฐศาสตร์ แต่หากด้วยควบคุมกิจการด้วยฝีมือและความชำนาญให้ต้องตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น โดยเหตุนี้สหกรณ์จึงสามารถเผชิญกับการแข่งขันได้สหกรณ์ได้รับความไว้วางใจในทางการค้า โดยวิธีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและเป็นธุรกิจอันแท้จริง

ปัญหามีอยู่ว่าทำไมวิธีการสหกรณ์จึงเป็นวิธีที่เกษตรกรเลือกใช้โดยเห็นว่าเป็นวิถีทางที่มีผลในการปรับปรุงการขายผลิตผลในทางเกษตรของตนให้ดีขึ้น การตอบปัญหานี้เรา จำต้องพิจารณาวิธีการต่าง ๆ เพื่อลดราคาสิ่งที่เกษตรกรซื้อมาใช้ในการผลิตและเพื่อเพิ่มราคา ผลิตผลทางเกษตรที่ชาวนาขาย มีทางเลือกได้อยู่ห้าวิธีด้วยกัน คือ (1)

- (1) การแข่งขัน
- (2) การผูกขาด
- (3) ระเบียบการของรัฐบาล (Government Regulation)
- (4) องค์การจำหน่ายของรัฐบาล (Governmental Distribution)
- (5) สหกรณ์

การแข่งขันซึ่งเป็นกำลังในการลดต้นทุนในการขาย และเพิ่มราคาที่จ่ายให้แก่ ชาวนานั้น ยังไม่ได้พิสูจน์ตัวเองว่าเป็นสื่อกลางอันไว้วางใจได้ในการปรับปรุงราคา บางครั้ง การทำสัญญาลับในระหว่างผู้ซื้อสินค้าทางเกษตรกรรมรวมทั้งการรวมอำนาจของพ่อค้า หรือ บริษัทใหญ่ในตลาดต้นทางทำให้การแข่งขันในการขอหาผลิตภัณฑ์ทางเกษตรลดหย่อนกำลังลง และไว้วางใจไม่ได้

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Cooperative Marketing", p. 11

ส่วนการดำเนินการในทางผูกขาดจำหน่ายผลิตผลในทางเกษตรนั้น มีผลในทางประหยัอย่างชัดเจนในการดำเนินงาน แต่ก็ยังไม่มีหลักประกันว่ากำไรจะผ่านไปยังชาวนาในรูปราคาที่สูงขึ้น หรือผ่านไปยังผู้บริโภคในรูปราคาซื้อปลีกที่ต่ำลง จึงมีเหตุผลที่ชาวนาควรระวังกลัวการผูกขาด ในท้องที่ซึ่งมีพ่อค้าแต่ผู้เดียวเป็นคนจัดการขายผลิตผลของผู้ผลิต ได้แสดงให้เห็นผลอันไม่น่าพอใจซ้ำ ๆ อยู่ตลอดมา

ระเบียบการของรัฐบาลเกี่ยวกับธุรกิจ กำหนดขึ้นเพื่อคุ้มครองทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคได้แสดงให้เห็นมาแล้ว ว่าไม่สามารถได้ผลเต็มที่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลประชาธิปไตย แม้ว่ระเบียบการของรัฐบาลจะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นไม่ทำให้ชาวนาและผู้บริโภคเชื่อว่า ผลประโยชน์ของเขาได้รับความคุ้มครองและสนับสนุนอย่างเต็มที่โดยวิธีนี้

ส่วนการที่รัฐบาลจะเข้าจัดการจำหน่ายผลิตผลทางเกษตรนั้นนี้ ก็ก็เป็นได้ยาก เพราะรัฐบาลประชาธิปไตยที่มีคำขวัญอยู่ว่า “รัฐบาลพึงเข้าเกี่ยวข้องในธุรกิจน้อยลงแต่ประกอบกิจการมากขึ้นในรัฐบาล” ไม่มีหลักประกันอันใดว่าธุรกิจจัดโดยรัฐบาลจะต้องส่งเสริมผลประโยชน์ของชาวนาได้ดีที่สุด เนื่องจากความจริงที่ว่ารัฐบาลย่อมมีข้อผูกพันกับประชาชนทุกกลุ่มในชาติ ชาวนาจึงไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่า ผู้ที่รับมอบหมายให้จัดการองค์การจำหน่ายของรัฐบาลจะมีใจเอนเอียงไปในฝ่ายชาวนาบท ยิ่งกว่าฝ่ายชาวเมือง

ตามวิธีการเท่าที่กล่าวมาแล้ว 4 ประการ ยังไม่มีวิธีใดให้ประโยชน์อย่างสูงแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้ยืนนาน เหตุผลอาจเป็นได้ว่ากำไรที่เกิดขึ้นนี้ องค์การขายที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ขององค์การนั้น ๆ เอง ส่วนสหกรณ์ถือว่ากำไรที่เกิดขึ้นจากคนกลางควรกลับไปสู่ผู้ผลิตในรูปราคาสูงขึ้นสำหรับผลิตผลทางเกษตร หรือไปสู่ผู้บริโภคในรูปแห่งราคาปลีกที่ต่ำลง วิธีการสหกรณ์จึงเหมาะสมแก่ชาวนายิ่งกว่า เพราะเป็นวิธีมีรากฐานเกี่ยวกับสิ่งที่เกษตรกรขาย นั่นคือผลิตผลทางเกษตร ไม่ใช่เกี่ยวกับสิ่งที่เกษตรกรและต้องการซึ่งได้แก่ทุน

ทราบใดที่ความสำเร็จของธุรกิจสหกรณ์ขึ้นอยู่กับการณ์อุปถัมภ์สหกรณ์ ยิ่งกว่าขึ้นอยู่กับการณ์ลงทุน การณ์ย่อมปรากฏว่าธุรกิจแบบสหกรณ์เหมาะกับธุรกิจของการขายผลิตภัณฑ์

ทางเกษตรกรรมยิ่งกว่าองค์การธุรกิจตามปกติใด ๆ ซึ่งเป็นการรวมทุนเพื่อประกอบการ จริงอยู่การประกอบการแบบสหกรณ์ก็ต้องการทุนเหมือนกัน แต่ทุนไม่สำคัญเท่ากับการอุปถัมภ์ (Patronage) ซึ่งอาจกลายเป็นรากฐานของการให้ยืมทุน มีสหกรณ์หลายสมาคมได้ตั้งขึ้นโดยไม่มีการลงทุน แต่ได้ยืมโดยอาศัยผลิตผลของสมาชิกผู้อุปถัมภ์ และก็ประสบความสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามก็ไม่มีเงินทุนใด ๆ ที่ปราศจากการอุปถัมภ์ สามารถทำให้ธุรกิจประสบความสำเร็จได้ (1)

ตอนที่ ๔ ข้อจำกัดของสหกรณ์การขาย

แม้ว่าสหกรณ์การขายจะมีความมุ่งหมายดี เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการขายอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ผลิตก็ตาม สหกรณ์การขายก็ไม่สามารถจะปฏิบัติอะไรได้ทุกอย่าง ต่อไปนี้เป็นข้อจำกัดบางประการของสหกรณ์การขาย

1. สหกรณ์การขายไม่ควรใช้หลัก “ควบคุมผลิตภัณฑ์” (Commodity Control) อันจะนำมาซึ่งความผิดพลาดได้

ทราบใดที่จำนวนผลิตภัณฑ์ซึ่งผลิตขึ้นและส่งออกขายนั้นมีอยู่เท่าเดิม แม้สหกรณ์จะรวมผลิตภัณฑ์ทั้งหมดไว้เป็นส่วนใหญ่เพียงใดก็ตาม ราคาก็คงจะอยู่ในระดับเดิมนั่นเอง สหกรณ์มีทางเดียวที่จะเพิ่มราคาผลิตภัณฑ์ได้ ก็โดยลดค่าใช้จ่ายให้ต่ำกว่าที่พ่อค้าเอกชนจัดการอยู่ สหกรณ์ไม่มีความจำเป็นอย่างใดถึงกับต้องควบคุมหรือรวมผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ไว้ เพียงแต่มีขนาดธุรกิจมากพอจะดำเนินงานโดยประสิทธิภาพและประหยัดก็พอแล้ว การที่สหกรณ์ใช้หลัก “ควบคุมผลิตภัณฑ์” นั้นไม่ทำให้ราคาเพิ่มขึ้นได้ นอกจากมีการทำลายผลิตภัณฑ์ลงบ้างเพื่อให้เหลือน้อยลง การควบคุมจะมีผลได้ต้องเป็นการควบคุมมิให้มีการผลิตมากเกินไปซึ่งจะทำให้ราคาต่ำลง และจะต้องอาศัยอำนาจพิเศษนอกไปจากวิธีการสหกรณ์ ซึ่งเป็นการกระทำโดยสมัครใจ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ใน พ.ศ. 2462 สหกรณ์การขายในสหรัฐอเมริกาได้รวมกันเข้าเป็นสหกรณ์แบบรวมศูนย์กลางเพื่อหวังผลการควบคุมผลิตภัณฑ์และกำหนดราคาขายเองจึงไม่

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economies of Cooperative Marketing,” p. 13

บรรลุลูก นโยบายของสหกรณ์เหล่านี้จึงได้เปลี่ยนไปในทางอำนวยความสะดวกทางการขายและ
ดำเนินตามวิธีธุรกิจที่ดี

2. สมรรถภาพของสหกรณ์การขายต้องถูกจำกัดขอบเขต ในการดำเนินงานบาง
ประการ

ในกรณีที่เป็นการยากที่จะแยกตามคุณภาพ และเปรียบเทียบราคาได้โดยแม่นยำ
สหกรณ์มักจะประสบความลำบากในการที่จะแสดงว่า สหกรณ์เพิ่มผลตอบแทนให้สมาชิกได้
เพียงใด สหกรณ์ขายข้าวในประเทศไทยเคยประสบความยากในเรื่องนี้บ่อย ๆ เป็นต้นว่า
สมาชิกบางคนร้องว่า สหกรณ์จ่ายราคาสำหรับข้าวเปลือกของตนต่ำกว่าที่พ่อค้าเอกชนจ่ายให้
เมื่อกรรมการดำเนินการของสหกรณ์สอบสวนแล้ว กลับได้ความว่าราคาที่สมาชิกเรียกร้องนั้น
เป็นราคาที่ชาวนาคนอื่น ๆ ได้รับจากพ่อค้าสำหรับข้าวที่มีคุณภาพดีกว่าของผู้ร้อง แต่ก็เป็นการ
ยากที่จะชี้แจงให้สมาชิกเชื่อได้ ในสหรัฐอเมริกา สหกรณ์ขายปศุสัตว์จำนวนมากก็ประสบ
ความลำบากในการหว่านเหี่ยวสมาชิกไว้ในสหกรณ์เนื่องจากเรื่องทำนองนี้ ทั้งที่สหกรณ์
นั้น ๆ ดำเนินงานได้ผลตอบแทนสมาชิกอยู่

3. สหกรณ์ในทางเกษตรกรรมมีข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง คือยากที่จะมีขนาด
ใหญ่และดำเนินงานก้าวหน้าเกินกว่าความสามารถของสมาชิก

เรื่องนี้เป็นเหตุหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าสหกรณ์เกษตรกรรมส่วนมากจึงเป็นสหกรณ์
ท้องถิ่น ในสหกรณ์ท้องถิ่นนั้นสมาชิกและกรรมการดำเนินการมีส่วนร่วมดำเนินงานของ
สหกรณ์ได้อย่างแข็งขัน เพราะการดำเนินงานของสหกรณ์เหล่านี้เกี่ยวกับปัญหาซึ่งบรรดา
สมาชิกมีความคุ้นเคยอยู่ แต่สหกรณ์ท้องถิ่นเหล่านี้ยากที่จะดำเนินงานให้ก้าวหน้า เช่น มี
โรงงานแปรรูปผลิตผลเอง เพราะปัญหาเกี่ยวกับโรงงานแปรรูปนั้นต้องการทุนจำนวนมาก
ขนาดธุรกิจใหญ่โตมาก และต้องมีความรู้ทางเทคนิคเกินความรู้ความสามารถของเกษตรกร
ขนาดกลางโดยทั่วไป ปัญหานี้อาจแก้ไขได้โดยจัดตั้งสหพันธ์สหกรณ์ท้องถิ่นขึ้น แต่ก็ยังมีข้อ
บกพร่องอยู่อีก คือการดำเนินงานของสหพันธ์ซ้ำ ขาดความยืดหยุ่นในการปรับปรุงให้เหมาะ
กับสถานการณ์อย่างการประกอบกรขนาดใหญ่อื่น ๆ พึงมี ⁽¹⁾

(1) จำเนียร สารนาค “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” ฉบับพิมพ์ด้วยเครื่องอัดสำเนา หน้า 11-12

บทที่ ๕ หลักการของสหกรณ์การขาย

หลักการของการสหกรณ์ คือ ความคิดเห็นมูลฐานซึ่งกำหนดแนวทางของการดำเนินงานแบบสหกรณ์ หลักทั่วไปที่ถือเป็นองค์ประกอบอันจะขาดเสียมิได้ของธุรกิจเฉพาะอย่างย่อมจะได้มาจากสนามอันกว้างขวางของประสบการณ์ที่ได้รับความสำเร็จในความพยายามในทางสหกรณ์ หลักการดังกล่าวย่อมได้มาจากหลักทั่วไป (Generalizations) โดยวิธีการหาเหตุผลทางตรรกวิทยา (Logical Reasoning) แล้วนำไปทดสอบโดยการทดลองในทางปฏิบัติ

ในชั้นแรกบรรดาผู้นำวิธีการสหกรณ์การขายผลิตภัณฑ์ทางเกษตรมาใช้นั้น ได้กระทำไปโดยไม่มีความรู้ในประสบการณ์ของหมู่สหกรณ์ที่กำเนิดขึ้นแล้ว บางคนก็ล้มการขยายตัวของสมาคมสหกรณ์ผู้บริโภค สมาคมสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นโดยสมัครใจอยู่ในฐานะไม่มั่นคง การจัดตั้งและดำเนินการก็ไม่ได้ใช้ความรู้พิเศษแต่อย่างใด คงได้แต่เลียนแบบการปฏิบัติขององค์การธุรกิจของเอกชนพร้อมๆ กับการตัดแปลงที่สำคัญ คือ ผลกำไร หรือส่วนเกินจะต้องเพิ่มให้แก่ผู้มีส่วนช่วยเหลือในธุรกิจนั้น ความพยายามทางสหกรณ์ได้ถูกกำหนดไว้อย่างมากเพียงแต่ให้ทำงานเล็กน้อย ๆ ภายในพื้นที่ผลิตอันจำกัด ภายหลังระยะการทดลองไม่ต่ำกว่า 20 ปี การปฏิบัติที่ยอมรับนับถือกันในการกระทำของสมาคมท้องถิ่น จึงเป็นที่เข้าใจกันอย่างแจ่มแจ้งโดยทั่วไป

เป็นที่เห็นกันได้ว่าข้อปฏิบัติบางอย่างที่ได้เริ่มกระทำ โดยสมาคมสหกรณ์ อาจอยู่ในระหว่างหลักการที่ยอมรับกันแล้วกับการปฏิบัติทั่วไป และเมื่อเวลาผ่านไป สิ่งที่เราเรียกกันว่าข้อปฏิบัติเวลานี้อาจกลายเป็นหลักการได้ ผลของเวลาเช่นเดียวกันกับอิทธิพลอื่น ๆ ที่มีต่องานของสมาคม จะต้องเกี่ยวข้องกับในวิวัฒนาการของหลักการด้วย

เมื่อหลักการได้กำหนดลงไปแน่นอนแล้วก็ใช้เป็นรากฐาน ซึ่งข้อปฏิบัติที่ยังไม่ได้ทดลองใช้เป็นที่ยทดสอบเพื่อความเป็นไปอย่างสมบูรณ์ หากข้อปฏิบัติใหม่ไม่ขัดต่อหลักการที่กำหนดไว้ในข้อหนึ่ง ก็อาจอยู่ในขั้นทดลองได้ ถ้าข้อปฏิบัตินั้นขัดต่อหลักการบางข้อ การพยายามจะดำเนินการต่อไปย่อมไม่สมควร นอกจากสหกรณ์อยู่ในฐานะที่เหมาะสมและสามารถทำรายการทดลองจนถึงที่สุดได้

ในธุรกิจใด ๆ หลักการแรก ๆ ที่กำหนดไว้ มักเป็นหลักกว้าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการนำไปปฏิบัติ บางทีเป็นเพราะว่าหลักการนั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดและค้นคว้าหาได้ง่ายของธุรกิจนั้น ๆ เมื่อรายการของบรรดาหลักการได้ขยายออกไป ข้อปฏิบัติต้องถูกจำกัดอยู่ในกรอบโดยเฉพาะของกิจการเท่านั้น ขณะที่เวลาผ่านไปเงื่อนไขทางเศรษฐกิจซึ่งเปลี่ยนแปลงย่อมทำให้หลักการบางข้อต้องได้รับการแก้ไขหรือเลิกกันไป ข้อทดสอบความคงทนของหลักการ คือ (1) หลักการได้พรรณา และแสดงความหมายลักษณะที่เป็นรากฐานและจำเป็นยิ่งของระบบงาน โดยเฉพาะหรือชนิดขององค์การหรือไม่ (2) องค์การใด ๆ สามารถดำเนินงานโดยมีประสิทธิภาพเมื่อได้อาศัยหลักการยิ่งกว่าไม่ได้อาศัยหรือไม่ (1)

ท่านผู้รู้เรื่องสหกรณ์การชาย ได้แสดงรายการของหลักการสหกรณ์การชายซึ่งเป็นหัวข้อสำคัญของขบวนการรวมทังหลักดั้งเดิมของผู้ริเริ่มแห่งรอชเคิล หลักการเหล่านี้ได้เก็บข้อความจากหนังสือเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การชาย (2) ซึ่งได้ประมวลหลักมูลฐานของสหกรณ์การชายที่บรรลุความสำเร็จแล้วหลายประเทศ ดังนี้

- (1) การสนองความต้องการทางเศรษฐกิจอันเป็นหลักมูล (Fulfillment of a fundamental economic need)
- (2) ขนาดธุรกิจอันเพียงพอ (A sufficient volume of business)
- (3) ความถนัดพิเศษเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เฉพาะอย่าง (Commodity Specialization)
- (4) การจำกัดหรือการคัดเลือกสมาชิกภาพ (Membership restriction or selection)
- (5) การควบคุมตามหลักประชาธิปไตย (Democratic Control)
- (6) การเฉลี่ยคืนส่วนออมให้แก่สมาชิกตามส่วนอุปถัมภ์ (Savings prorated to members on patronage basis)
- (7) บริการตามราคาต้นทุน (Service at cost)

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaare: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 148

(2) จำเนียร สารนาท "เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การชาย" หน้า 3

- (8) การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency management)
- (9) การไม่เสี่ยงภัยอย่างผิดปกติ (No unusual risk assumption)
- (10) ความเป็นกลางในทางศาสนาและการเมือง (Political and religious neutrality)
- (11) การเผยแพร่ข้อมูลความรู้ไปสู่สมาชิก (Dissemination of information to membership)
- (12) การควบคุมหรือเป็นเจ้าของอุปกรณ์ทางการขาย (Control or ownership of marketing facilities)

ตอนที่ ๑ การสนองความต้องการทางเศรษฐกิจเป็นหลักมูล

ไม่มีสูตรสำเร็จอะไรในการจัดตั้งสหกรณ์ ถึงกระนั้นการดำเนินไปตามลำดับขั้นย่อมจะเพิ่มรากฐานอันมั่นคงให้แก่สมาคมสหกรณ์ที่จะตั้งขึ้น สมาคมสหกรณ์เป็นอันมากเช่นเดียวกับการธุรกิจของเอกชน ประสบความล้มเหลวเพราะใช้เวลาอันน้อยเกินไป สำหรับพิจารณารายละเอียดก่อนที่จะจัดตั้ง บางรายก็สนใจมากเกินไปเกี่ยวกับรากฐานของความต้องการอันสวยงาม แต่ไม่คำนึงถึงรากฐานของความจริงทางปฏิบัติ

สหกรณ์สมาคมใดที่จะจัดตั้งขึ้นแล้วจะคงทนอยู่ได้ ย่อมจะต้องอาศัยรากฐานอยู่ที่บรรดาสมาชิกมีความต้องการในทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งอย่างใด โดยเฉพาะสหกรณ์การขายจะต้องเป็นองค์การที่มีประสิทธิภาพที่จะช่วยขายผลิตภัณฑ์ของสมาชิกสิกรให้ได้ราคาดี การดำเนินงานเป็นไปโดยประหยัด และมีความเชี่ยวชาญในการขายเหล่านี้เป็นเป้าหมายคู่ที่พึงแสวงหา เป้าหมายอื่น ๆ สำหรับสมาคมสหกรณ์จึงเป็นความมุ่งหมายรองลงมา

ดังนั้นการพิจารณาขั้นแรกและขั้นสำคัญก่อนจัดตั้งสหกรณ์ได้แก่ มีความต้องการทางเศรษฐกิจให้จัดตั้งสหกรณ์หรือไม่ ถ้าหากมีบริการขายที่มีประสิทธิภาพซื้อสัตย์และสะดวกพออยู่แล้ว จนไม่มีความจำเป็นที่จะจัดสถาบันใหม่เพื่อปรับปรุงวิธีการขายใหม่ในประการใด ๆ แล้ว การจัดตั้งสหกรณ์ในท้องถิ่นนั้นก็มิได้มีเหตุผลน้อยที่สุด เพราะที่มีอยู่เดิมก็อำนวยความสะดวกอย่างดีที่สุดแก่เกษตรกรอยู่แล้ว

การไม่คำนึงถึงความสำคัญของปัญหาที่กล่าวแล้ว หรือไม่ได้หาทางวิเคราะห์ลักษณะของปัญหาอย่างจริงจัง แล้วจัดการตั้งสหกรณ์ขึ้น สหกรณ์นั้นอาจไม่เหมาะสมแก่ความต้องการของชุมชน ประชาชนไม่สนใจและมีทางที่จะต้องล้มเหลวไปในที่สุด⁽¹⁾

ตอนที่ ๒ ขนาดของธุรกิจอันเพียงพอ

หลักการสืบเนื่องมาจากหลักการก่อน คือ สหกรณ์จะต้องดำเนินการโดยประหยัด และมีความเชี่ยวชาญในการขาย ความมุ่งหมายในการตั้งสหกรณ์การขายขึ้นก็เพื่อจะลดค่าใช้จ่ายของงานการขายลง เพื่อผู้ผลิตจะได้รับผลตอบแทนสำหรับผลิตผลของตนมากยิ่งขึ้น แต่การที่สามารถลดค่าใช้จ่ายของงานทางการขายนั้น ต้องอาศัยปริมาณการขายที่เพิ่มมากยิ่งขึ้น ขึ้น

ความสามารถของสหกรณ์การขายในท้องถิ่นไม่ว่าเวลาใด ๆ ย่อมจะถูกจำกัดด้วยขนาดของสหกรณ์เอง ตามปกติสหกรณ์ชนิดนี้หวังพึ่งได้เพียงแค่ทำธุระหน้าที่คนกลางในท้องถิ่นเท่านั้น บางทีก็อาจมีประสิทธิภาพดีกว่าและสามารถคืบกำไร ซึ่งแต่เดิมเคยตกอยู่แก่คนกลางให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิก สหกรณ์ประจำท้องถิ่นโดยทั่วไป ไม่สามารถอำนวยความสะดวกการขายกว้างขวางเกินกว่าตลาดท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ดีถึงแม้จะมีขนาดเล็ก อย่างน้อยต้องมีขนาดธุรกิจพอที่จะลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ที่จะจ้างผู้จัดการที่สามารถและที่จะเผชิญกับการแข่งขัน

ความมั่นคงและความอ่อนแอของสหกรณ์ประจำท้องถิ่น เป็นผลดีและผลเสียขององค์การขาย^๕ ซึ่งจำต้องคำนึงอยู่เสมอเมื่อจะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ความมั่นคงของสหกรณ์ท้องถิ่นขึ้นอยู่กับ (1) สมาชิกรู้จักซึ่งกันและกันดี (2) สมาชิกทั้งหมดมีปัญหาการผลิตและการขายเช่นเดียวกัน นั่นคือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (3) ธุรกิจเข้าใจได้ง่ายและดำเนินไปโดยเกษตรกรพวกเดียวกัน (4) สมาชิกมีความไว้วางใจในผู้จัดการในท้องถิ่นซึ่งเขาพบปะอยู่เสมอ (5) สมาคมสหกรณ์เป็นรากฐานของการจัดงานแบบประชาธิปไตย (6) เป็นสื่อ

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars "The Economics of Co-operative Marketing"
p. 186—187

กลางอันมีประสิทธิภาพที่จะขยายการแจ้งวิธีการขายและการผลิตแก่สมาชิก (7) หากเป็นผลสำเร็จบริการขายซึ่งแต่เดิมไม่เพียงพอนั้นได้รับการปรับปรุงดีขึ้น และเป็นผลของการสนับสนุนอย่างจริงใจและความภักดีของสมาชิก

ความอ่อนแอของสมาคมสหกรณ์ประจำท้องถิ่น ส่วนมากอยู่ที่ความไม่สามารถที่จะให้บริการขายเกินกว่าตลาดท้องถิ่นได้ อิทธิพลของสหกรณ์ชนิดนี้จึงถูกจำกัดเป็นอย่างมากและก็มีอำนาจในการต่อรองราคาน้อยมาก ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ท้องถิ่นอื่น ๆ ก็ไม่สามารถที่จะต่อต้านพ่อค้าในตลาดปลายทางได้ เนื่องจากตระหนักดีในความอ่อนแออันนี้ พ่อค้าเอกชนในตลาดปลายทางจึงไม่ทำลายความร่วมมือในท้องถิ่น เพื่อให้สหกรณ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าที่สำคัญสำหรับตน แต่คอยระวังสมาคมการขายส่วนภูมิภาคซึ่งพวกเขาจะต้องเข้าแข่งขันด้วย

สหกรณ์ท้องถิ่นหวังจะดำเนินการในตลาดศูนย์กลางหรือตลาดปลายทางได้ จะต้องร่วมมือกับสหกรณ์ท้องถิ่นอื่น ๆ จัดเป็นสหพันธ์สหกรณ์ (Federated Associations) หรือสมาคมศูนย์กลาง (Centralized Associations)

สหพันธ์สหกรณ์เป็นสมาคมสหกรณ์ของสหกรณ์ประจำท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ที่จะขายผลิตผล ซึ่งสมาชิกประจำท้องถิ่นส่งมาแยกตามคุณภาพ บรรจุหีบห่อ และเตรียมส่งออกขาย สหพันธ์ดำเนินการไปได้กว้างขวางในตลาดกว่าสมาคมท้องถิ่น กล่าวคือ ต่อต้านกับปัญหาการขาย การโฆษณา การกำหนดราคา การขนส่ง การเรียกร้อง (Claim) การจัดการเงิน การรวบรวม การปรับปรุงคุณภาพ การควบคุมสินค้าเข้าสู่ตลาด จัดผลิตผลให้เข้ารูป การใช้ผลิตผลพลอยได้ (By-products) และใช้ผลิตผลที่เลือกสรรแล้ว (Cull products) การวิจัยการผลิตและการตลาดและปัญหาอุตสาหกรรมอันกว้างขวางอื่น ๆ ที่สมาคมประกอบ การใหญ่ (Large scale) จะพึงกระทำ สหพันธ์สหกรณ์มีหน้าที่สองประการในการช่วยเหลือสมาคมท้องถิ่นในการผลิต และการดำเนินการแก้ปัญหาในท้องถิ่นกับในการจัดการทำงานของสหพันธ์เองในตลาดปลายทางให้มีประสิทธิภาพเต็มที่⁽¹⁾

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 214-216

การจัดรูปสหพันธ์สหกรณ์เป็นไปดังนี้ ชาวนาเป็นสมาชิกสหกรณ์ประจำท้องถิ่น สหกรณ์ท้องถิ่นเป็นสมาชิกสหกรณ์ชั้นสูงประจำอำเภอหรือจังหวัด (District Associations) และสหกรณ์ชั้นสูงเหล่านั้นเป็นสมาชิกสหกรณ์กลางเป็นสมาคมยอด (Overhead Association) อีกต่อหนึ่ง

สหกรณ์ศูนย์กลาง เป็นสหกรณ์ชั้นสูง หรือสหกรณ์ชั้นมัธยม (Secondary Society) ประเภทหนึ่ง เกษตรกรเป็นสมาชิกสหกรณ์ศูนย์กลางได้โดยตรง ในสหกรณ์ชนิดนี้การควบคุมและอำนาจหน้าที่นำมารวมไว้ที่ทำการกลาง (Headquarter) ส่วนในสหพันธ์สหกรณ์การควบคุมได้กระจายไปตามสหกรณ์ท้องถิ่นซึ่งสามารถควบคุมด้วยตนเองได้ โครงสร้างของการจัดสหกรณ์ศูนย์กลาง หลายอย่างด้วยกัน มีลักษณะคล้ายกับสหกรณ์ท้องถิ่น แทนที่จะมีสมาชิกอยู่ในแดนการค้าอันจำกัด สหกรณ์ศูนย์กลางขยายแดนของสหกรณ์ออกไปกว้างขวางอาจอยู่ในหลายจังหวัดหรือตลอดประเทศก็ได้ ผลจึงเป็นว่าสมาชิกอาจอยู่ห่างจากที่ทำการกลางเป็นระยะทางนับร้อย ๆ กิโลเมตรก็ได้

ผลิผลของสมาชิกเมื่อสหกรณ์ศูนย์กลางได้รับแล้วคัดเลือก แยกตามคุณภาพ รวบรวม (Pooled) และเตรียมส่งไปขายยังผู้จัดการตลาด ที่คลังสินค้าหรือสำนักงานบรรจุหีบห่อประจำท้องถิ่น ซึ่งสหกรณ์ศูนย์กลางเป็นเจ้าของหรือเข้าไว้ดำเนินการ

ทุกวันนี้สหกรณ์ศูนย์กลางดำเนินการจัดทำกรขาย ไม่ได้ผลิตแพกกับสหพันธ์สหกรณ์เลย⁽²⁾

อนึ่ง ควรจะคำนึงถึงขนาดธุรกิจของสหกรณ์การขายที่ได้จากสมาชิก เป็นเรื่องสำคัญด้วย ในประเทศเราสหกรณ์การขายหลายสมาคมยังปฏิบัติตลาดเคลื่อน จากหลักข้อหนึ่งคือซื้อผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จากบุคคลภายนอกและคนกลาง ซึ่งรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชาวนามาขายให้อีกต่อหนึ่ง สหกรณ์เช่นนี้ไม่มีความมั่นคงและก้าวหน้า เป็นความจริงที่บางสหกรณ์จัดการเฉพาะผลิตภัณฑ์ของสมาชิกอย่างเดียว และธุรกิจอาจไม่เพียงพอเป็นการประหยัค จึง

(2) Ibid., p. 221

ต้องรับผลิตภัณฑ์จากคนนอกประสมเข้าด้วย แต่ฐานะที่อันแท้จริงของสหกรณ์การขายคือจัดการขายผลิตภัณฑ์ของสมาชิกผลิตให้ได้ราคาดี ผลิตภัณฑ์ที่สหกรณ์จัดการส่วนมากที่สุดควรมาจากสมาชิก และควรจะมีมากกว่าร้อยละห้าสิบของธุรกิจที่สหกรณ์ประกอบ

การที่สหกรณ์การขายทำธุรกิจกับคนภายนอก ขนาดสูงกว่าสมาชิกอย่างมากอาจเป็นเพราะสมาชิกขาดความเลื่อมใสในสหกรณ์ สหกรณ์ควรหาทางแก้ไขโดยดำเนินงานให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อำนาจการขายให้ดีกว่าเดิม ให้การศึกษาสมาชิกเรื่องหลักและคุณประโยชน์ของสหกรณ์การขาย ตลอดจนให้ความสะดวกแก่สมาชิกในการติดต่อกับสหกรณ์ นอกจากนี้กรรมการดำเนินการออกไปพบปะกับสมาชิกเป็นครั้งคราวในท้องถิ่น ซึ่งแจ้งผลการดำเนินการของสหกรณ์ ย่อมจะช่วยรักษาความภักดีของสมาชิกไว้ได้

ตอนที่ ๓ ความฉันทพิเศษเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เฉพาะอย่าง

ในวิธีการเศรษฐกิจอย่างง่าย ๆ การแสวงหาสินค้า ย่อมทำกันได้โดยวิธีแลกเปลี่ยน (Barter) โดยไม่ต้องมีคนกลางและไม่ต้องใช้เงินตรา ต่อมาเมื่อมีการใช้เงินตราเป็นตัวกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ตลาดสำหรับสินค้าบางอย่างได้ขยายออกไป และคนกลางมีหน้าที่เหมือนสะพานเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ต่อจากนั้นการประดิษฐ์ใหม่ๆ และเครื่องจักรกลที่ได้รับการปรับปรุง ช่วยให้มีการแบ่งแยกงานและเพิ่มผลผลิตเป็นอย่างมาก ความก้าวหน้าใหม่ๆ แต่ละอย่างในการผลิต ต้องการขยายตลาดและจำนวนคนกลางมากขึ้น เพื่อทำหน้าที่บริการจำหน่าย ถนนที่ได้รับการส่งเสริมปรับปรุง และพาหนะใหม่ๆ ที่ใช้ในการขนส่งทำให้ขายสินค้าจากจุดเริ่มแรกเป็นระยะทางไกลๆ มากได้ ระยะดังกล่าวนี้ไม่อาจทำได้ด้วยคนกลางคนเดียว งานของตลาดถูกแบ่งออกเป็นชั้นๆ ถึงในปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นการซื้อ การขายส่ง การขายเป็นครั้งคราว และการขายปลีกของประเทศ เมื่อปัญหาการขายเป็นสิ่งสลับซับซ้อน แต่ละหน้าที่ที่สำคัญได้แบ่งและชอยลงจนถึงความชำนาญหรือความฉันทพิเศษย่อยลงไป(1)

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars : "The Economics of Co-operative Marketing", P. 151

ในท้องถิ่นที่มีผลิตภัณฑ์เป็นหลักอย่างเดียวเช่นทางจังหวัดภาคใต้ ชาวสวนยางผลิตแตยาง หรือในจังหวัดภาคกลางชาวนาผลิตแต่ข้าว สหกรณ์การขายย่อมจะจัดการขายแต่ของอย่างเดียวเป็นธรรมดา แต่ในบางท้องถิ่นที่มีผลิตภัณฑ์สำคัญหลายอย่าง เช่น ข้าว ถั่ว ผลไม้ สัตว์ปีก และไข่ ในชุมชนชนประเภทนี้ ปัญหาเกี่ยวกับการตั้งสหกรณ์การขายให้ถูกวิธีการจึงเกิดขึ้น มีทฤษฎีของพวกหนึ่งเห็นว่าสหกรณ์การขายการจำกัดกิจการของตน ในผลิตภัณฑ์เฉพาะอย่าง หรือผลิตภัณฑ์สองสามอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อใช้ประโยชน์ในทางความถนัดพิเศษ ทฤษฎีอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าสหกรณ์การขายควรจัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หลายอย่างซึ่งผลิตภัณฑ์เป็นสามัญในชุมชนนั้น เพื่อจักได้มีขนาดแห่งธุรกิจเพียงพอที่จะดำเนินงานโดยประหยัด

ประสพการณ์ของสมาคมการขายในปัจจุบันแสดงว่า สมาคมที่จำกัดการจัดการเฉพาะผลิตภัณฑ์อย่างเดียวหรือผลิตภัณฑ์ประเภทเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เช่น ประเภทเมล็ดพืชข้าวกับถั่ว สัตว์ปีกกับไข่ ผลไม้กับผัก นมกับเนย บรรลุความสำเร็จมากที่สุด (2) ทั้งนี้เพราะสหกรณ์สามารถใช้อุปกรณ์วิธีการและเส้นทางขายอย่างเดียวกันได้สำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และนอกจากนั้นสหกรณ์เช่นนี้ย่อมจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทางการผลิต และการขายทำนองเดียวกัน จึงสามารถรวมเข้ากันได้สนิทไม่มีทางโน้มไปในทางแตกแยก หากผลิตภัณฑ์ไม่มีลักษณะคล้ายกัน แล้วเอามารวมจัดการในสหกรณ์เดียวกัน จะก่อให้เกิดปัญหามากมาย อุปกรณ์ที่ใช้ก็ต้องแตกต่างกัน ผลประโยชน์ของสมาชิกและการแบ่งส่วนค่าใช้จ่ายก็ไม่เหมือนกันทำให้สหกรณ์ชนิดนี้ไม่น่าคงในทางเศรษฐกิจ

ในสหรัฐอเมริกา ตามท้องที่ที่ประกอบเกษตรกรรมหลายสาขา (Diversified farming area) ของมลรัฐทางตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกกลาง อันมีการทำผลิตภัณฑ์จากนม การเลี้ยงสัตว์ปีก สวนผลไม้ การทำไร่ผัก (Truck gardening) การเลี้ยงปศุสัตว์ การเลี้ยงผึ้งและการปลูกสมุนไพรเหล่านี้ บรรดาผู้ผลิตปฏิบัติเช่นเดียวกันกับชาวไร่ในเคนเนดีย์

คือเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์สามหรือสี่สมาคม แต่ละสมาคมจัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ กัน เกษตรกรรมหลายสาขาต้องการความช่วยเหลือขององค์การ การขายที่มีความถนัดพิเศษอย่างสูงซึ่งอาจอำนวยความสะดวกทางเทคนิคเกี่ยวกับการผลิต เช่นเดียวกับความ ก้าวหน้าของตลาด สำหรับพืชผลต่าง ๆ ที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น ถ้าหากไม่มีองค์การขายความถนัดพิเศษในการผลิตย่อมไม่มีความสำคัญที่จะเห็นได้ชัดเจนเลย⁽¹⁾

ตอนที่ ๔ การกักตุนหรือการคัดเลือกสมาชิกภาพ

ในขั้นแรกนั้น ควรจะได้พิจารณาด้วยว่าสหกรณ์การขายและสหกรณ์ผู้บริโภคนั้นถือหลักต่างกันในเรื่องสมาชิกภาพ กล่าวคือ สหกรณ์ผู้บริโภคปกติถือหลักในเรื่องไม่กักตุนสมาชิกภาพ ส่วนสหกรณ์การขายโดยปกติถือหลักกักตุนหรือคัดเลือกสมาชิกภาพ

สหกรณ์การขายตั้งขึ้นเพื่อขายผลิตภัณฑ์ของสมาชิกให้ได้ผลดีขึ้น มิใช่เพื่อหากำไรสำหรับลงทุน เพราะฉะนั้นสมาชิกภาพจึงต้องจำกัดเฉพาะแต่ผู้ผลิตที่แท้จริง (Bona fide producers) เท่านั้น และต้องผลิตพืชผลที่สหกรณ์จัดการด้วย เช่นสมาชิกในสหกรณ์ขายข้าวต้องเป็นผู้ผลิตข้าว ส่วนผู้ที่ไม่ใช่ผู้ผลิตซึ่งอาจเป็นธนบดีประสงค์จะลงทุนหาประโยชน์จากสหกรณ์ หรือมีเหตุผลประการอื่นที่ทำให้เขาสนใจหาทางเข้าร่วมในสหกรณ์ก็ย่อมจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามิใช่เข้ามาช่วยซึ่งกันและกันในการค้าพืชผลที่ได้ผลิตขึ้น สหกรณ์การขายควรคัดเลือกสมาชิกด้วยความระมัดระวังเพื่อให้ได้ผู้ผลิตที่แท้จริงเท่านั้น ในประเทศไทยพวกพ่อค้าผู้ให้เงินกู้โดยชำระคืนเป็นข้าว คนกลางที่รวบรวมข้าวจากชาวนาผู้ผลิตมาขายอีกต่อหนึ่ง ผู้ให้เช่านาโดยรับค่าเช่านาเป็นข้าว คนเหล่านี้ไม่ใช่ผู้ผลิตโดยแท้จริงและมักหาทางสมัครเป็นสมาชิกในสหกรณ์ขายข้าวด้วย เพื่อในเวลาที่ได้รับข้าวไว้มากเกินขนาดจนล้นยุ้งและฉางของตน จะได้นำส่งให้สหกรณ์ขายข้าวต่อไป บุคคลดังกล่าวสหกรณ์การขายไม่ควรจะรับเป็นสมาชิก เพราะผลประโยชน์ของเขาขัดกับของผู้ผลิตโดยแท้จริง สหกรณ์ใดที่มีสมาชิก

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 153

ต่างก็มีผลประโยชน์ขัดกันแล้ว ยากที่จะรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และในที่สุดผลประโยชน์ส่วนรวมของสหกรณ์อาจถูกทำลายลงได้⁽¹⁾

สมาชิกภาพต้องเป็นไปตามความสมัครใจ กล่าวคือ รับผู้ผลิตที่เต็มใจเท่านั้น เข้าเป็นสมาชิก จะมีการบังคับไม่ได้ เพราะสหกรณ์การขายต้องการความร่วมมือด้วยความรักดีของสมาชิก การบังคับเป็นการทำลายความรักดีอย่างยิ่ง สมาชิกที่ดีจะต้องให้ความอุปถัมภ์สหกรณ์ของเขา ต้องเข้าร่วมประชุมพิจารณาร่วมมือกันแก้อุปสรรคที่เกิดขึ้น บางคราวก็ต้องสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของสหกรณ์ สหกรณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการบังคับย่อมจะอยู่ไม่คงทน และจะสลายตัวไปในที่สุด⁽²⁾

ในประเทศไทย เคยมีการจัดตั้งสหกรณ์การขายโดยรวบรวมจากสมาชิกหาทุนในท้องถิ่นเดียวกัน บางครั้งอาจเป็นเพราะอิทธิพลของพนักงานสหกรณ์ โดยมีใช้ความสมัครใจของสมาชิก สหกรณ์การขายที่เกิดขึ้นมาโดยวิธีนี้มักไม่มั่นคง และไม่อาจอำนวยประโยชน์ให้แก่บรรดาสมาชิกได้ วิธีแก้ควรให้สมาชิกที่ไม่นำพาต่อสหกรณ์ถอนตัวออกไปแล้วชักชวนผู้ผลิตที่มีลักษณะเป็นสมาชิกที่ดีแทนที่ โดยรับโอนหุ้นต่อไป⁽³⁾

สหกรณ์ที่บรรลุความสำเร็จ ต้องประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรักดีเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นสหกรณ์การขายบางสมาคม จึงหาวิธีป้องกันสมาชิกบางพวกซึ่งเป็นนักฉวยโอกาส คือเข้าร่วมเมื่อสหกรณ์อยู่ในภาวะดี และถอนตัวออกเมื่ออยู่ในภาวะไม่ดี ทั้งนี้โดยกำหนดเวลา รับสมาชิกไว้เป็นพิเศษ เช่น จำกัดการรับสมัครสมาชิกในระยะเวลาที่กำหนดไว้ ก่อนฤดูเพาะปลูกหรือฤดูเก็บเกี่ยวแต่ละปี และสมาชิกที่ออกจากสหกรณ์ไป เมื่อจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกใหม่ต้องรอชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อน⁽⁴⁾

(1) จำเนียร สารนาค “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 29

(2) Emory S, Bogadus: “Principles of Co-operation” P. 20

(3) จำเนียร สารนาค “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 30

(4) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Co-operative Marketing” P. 150

ตอนที่ ๕ การควบคุมตามหลักประชาธิปไตย

ไม่มีหลักสหกรณ์อื่นใด ที่มีความสำคัญที่สหกรณ์จะถือเคร่งครัดมากเท่านี้ การควบคุมตามหลักประชาธิปไตยของสหกรณ์ เห็นได้ชัดว่ามีการกระจายอำนาจสืบเนื่องมาจากการเมือง (1)

ความไม่เป็นอิสระของชุมชนและประเทศเกี่ยวข้องกับทางการค้า ทำให้ความควบคุม การรวมหัวกันในธุรกิจ เกือบจะมีความสำคัญเท่ากับในทางการบริหารของรัฐ ความเจริญของลัทธิทุนนิยมที่มีผลให้อำนาจของทุนมีอยู่เหนือโรงงานอุตสาหกรรมและกรรมกร ชาวนา และคนชั้นคนงานจึงหาทางที่จะเป็นอิสระ เขาเหล่านั้นย่อมพบเสรีภาพได้ในสมาคมของสหกรณ์

มีเขตจำกัดอยู่สามประการ มิให้การควบคุมตามแบบนายทุนเข้ามาบีบคั้นในสหกรณ์ ซึ่งได้แก่

- (1) การจำกัดเสียงลงคะแนน
- (2) การจำกัดจำนวนทุนเรือนหุ้นสำหรับสมาชิกแต่ละคน
- (3) การจำกัดดอกเบี้ยสำหรับทุนรวมหุ้น

ในองค์การนายทุนที่ประกอบการค้าโดยทั่วไป ถือหลักการควบคุมตามจำนวนหุ้นที่ถือ เพราะวัตถุประสงค์ของเอกชน คือการแสวงหากำไรในการลงทุน ทุนจึงเป็นหลักของการควบคุม แต่วัตถุประสงค์เบื้องต้นของสหกรณ์ไม่เป็นเช่นนั้น ต้องการอำนวยความสะดวกทางการขายที่ดีกว่าเดิมให้แก่บรรดาสมาชิก สหกรณ์ทั่วไปจึงถือหลักการควบคุมโดยสมาชิก คนหนึ่งมีเสียงลงคะแนนเพียงเสียงเดียว ไม่คำนึงถึงว่าจะมีหุ้นมากน้อยเพียงใด พระราชบัญญัติสหกรณ์ของไทยก็ได้มีบทบัญญัติรับรองไว้ (2)

แต่ในบางกรณี หลักคนเดียวเสียงเดียวอาจเป็นเครื่องสกัดกั้นความเติบโตของ

(1) James Peter Warbasse: "Co-operative Democracy" p. 140-141

(2) มาตรา 12 วรรคแรกแห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471

สหกรณ์ได้ เพราะผู้ผลิตขนาดใหญ่ ที่ส่งมอบสินค้าให้สหกรณ์ไม่เต็มใจที่มีเสียงควบคุมเท่ากับ
กับผู้ผลิตขนาดเล็ก กฎหมายสหกรณ์บางประเทศจึงยอมให้มีวิธีกำหนดเสียงลงคะแนนตามส่วน
แห่งการอุปถัมภ์ การลงคะแนนเสียงตามปกติกำหนดโดยหน่วยแห่งผลิตภัณฑ์ที่ส่งมอบ หรือ
มูลค่าคิดเป็นเงินเหรียญดอลลาร์ของธุรกิจที่ทำกับสหกรณ์ เช่นสหกรณ์ขายผลไม้หลายแห่ง
กำหนดให้เพิ่มคะแนนเสียงหนึ่งคะแนนต่อผลไม้ 100 หีบ สหกรณ์ขายไข่กำหนดให้คะแนน
เสียงเพิ่มหนึ่งคะแนนต่อไข่ที่ส่งมอบ 1,000 โหล หรือต่อมูลค่า 1,000 ดอลลาร์ของราคาไข่
หรือราคาสัตว์ปีกที่ขายผ่านสหกรณ์ (1) ในประเทศไทย กฎหมายสหกรณ์ของเราไม่เปิดโอกาส
ให้ทำเช่นนั้นได้

กฎหมายสหกรณ์ของหลายประเทศ มีบทบัญญัติจำกัดการถือหุ้นในสหกรณ์ไว้
บางประเทศกำหนดเป็นตัวเงิน เช่นตามกฎหมายสหกรณ์ของอังกฤษไม่เกิน 500 ปอนด์ บาง
ประเทศกำหนดเป็นส่วนสัมพันธ์กับจำนวนทุนเรือนหุ้น เช่น ไม่เกินร้อยละ 10 ของทุนเรือน
หุ้นทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ระบบนายทุนเข้ามาแทรกในสหกรณ์ เพราะหุ้นในสหกรณ์
อาจโอนกันได้ ถ้าไม่จำกัดการถือหุ้นไว้ สมาชิกผู้มั่งคั่งอาจกว้านรับโอนหุ้นจากสมาชิกอื่น
เพื่อรวมอำนาจในสหกรณ์ได้ แล้วดำเนินงานเพื่อประโยชน์ส่วนตัวได้ หรือถ้าไม่เป็นเช่นนั้น
สมาชิกที่มีหุ้นมาก ไม่พอใจสหกรณ์ลาออกและถอนหุ้น ซึ่งเป็นเงินจำนวนมาก ย่อมทำให้
สหกรณ์อยู่ในฐานะลำบากได้ ส่วนกฎหมายสหกรณ์ของไทยไม่ได้จำกัดการถือหุ้นไว้ แต่นาย
ทะเบียนสหกรณ์ก็มีได้ละเลยกำหนดให้มีข้อจำกัดไว้ในแบบข้อบังคับของสหกรณ์ เช่น จำกัด
การถือหุ้นอย่างสูงไม่เกินหนึ่งในสิบของทุนเรือนหุ้นทั้งหมด (2)

เพื่อป้องกันมิให้นายทุนมาใช้สหกรณ์ เป็นเครื่องมือมุ่งแสวงค่าตอบแทน
ของทุนเป็นที่ตั้ง แทนที่จะมุ่งเพิ่มค่าตอบแทนแก่สมาชิกตามส่วนของการอุปถัมภ์ กฎหมาย
สหกรณ์โดยทั่วไปจึงกำหนดอัตราขั้นสูงของเงินปันผลตามหุ้น หรือดอกเบี้ยสำหรับทุนเป็น

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars, "The Economics of Co-operative Marketing" p. 155

(2) จำเนียร สารนาค "ลักษณะทั่วไปของกฎหมายสหกรณ์" หน้า 45 - 46

อัตราตายตัว เช่น กฎหมายสหกรณ์ของไทยให้ดอกเบี้ยของเงินปันผลไม่เกินร้อยละ 6 ต่อปี⁽¹⁾

ตอนที่ ๖ การเฉลี่ยส่วนออมให้แก่สมาชิกตามส่วนที่อุปถัมภ์

หลักการเฉลี่ยส่วนออมให้แก่สมาชิกตามส่วนอุปถัมภ์นั้น เป็นหลักยุติธรรมซึ่งสหกรณ์ยอมรับนับถือกันทั่วไป เป็นหลักที่เด่นหลักหนึ่งหรือไม่ก็เด่นที่สุด ซึ่งผู้ริเริ่มแห่งรอชเคิลได้นำมาปฏิบัติ ภายใต้หลักการนี้ ส่วนออม (Savings) อันเกิดจากธุรกิจหรือส่วนเกิน (Surplus) ซึ่งมากกว่าราคาต้นทุนทั้งหมด (Total cost) ถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายเรียกเก็บเกินไป (Overcharge) แก่ผู้อุปถัมภ์ซึ่งดำเนินธุรกิจกับสหกรณ์และช่วยให้สหกรณ์มีขนาดการดำเนินงานกว้างขวางยิ่งขึ้น ดังนั้นเงินเหล่านี้สมควรคืนให้แก่ผู้อุปถัมภ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของรายได้ส่วนตัว การคืนส่วนอมนี้อาจทำได้เป็นงวด ๆ งวดละหกเดือนหรือหนึ่งปีก็ได้⁽²⁾

สหกรณ์ถือว่าเป็นการยุติธรรมที่คืนค่าใช้จ่ายเก็บเกินไปแก่ผู้อุปถัมภ์ ยิ่งกว่าคืนให้แก่ผู้ถือหุ้น ทั้งนี้สหกรณ์เห็นว่าผู้อุปถัมภ์ต่างหากเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน รวมทั้งดอกเบี้ยของเงินทุนที่กู้ยืมมา จึงเป็นเจ้าของเงินรายนี้อย่างแท้จริง

ผลที่ได้ทางการเงิน (Financial gains) ที่สหกรณ์ได้รับในการประกอบธุรกิจตามปกติมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น เรียกว่า กำไร (profits) รายได้สุทธิ (Net earnings) ส่วนเกิน (Surplus) หรือส่วนออม (Savings) ก็มี และในบางประเทศเรียกว่าเงินปันผล (Dividend) กำไรได้คืน (Return benefit) ค่าใช้จ่ายเกินได้คืน (Returned overcharge) หรือส่วนออมได้คืน (Savings return) ก็มี⁽³⁾ ค่าเหล่านี้ดูเหมือนว่าจะไม่เข้ากันกับลักษณะอันไม่แสวงหากำไรของสหกรณ์ และในขณะเดียวกันทำให้เกิดการพิจารณาอย่างเข้มงวดในปัญหาการแบ่งส่วนอมน้อย่างเที่ยงธรรม ความจริงการเรียกผลทางการเงินนี้อย่างไร ก็ไม่สำคัญนัก จะสำคัญอยู่ที่จะแบ่งระหว่างผู้ที่ก่อให้เกิดขึ้นมาต่างหาก

(1) พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 มาตรา 5 (4)

(2) E.S. Bogadus: "Principles of Co-operation" p. 30-31

(3) J.P. Warbasses: "Co-operative Democracy" p. 17-18

กฎหมายสหกรณ์ของประเทศต่าง ๆ มักบัญญัติรับรองการเคลื่อนย้ายส่วนออมให้แก่สมาชิกผู้อุปถัมภ์ พระราชบัญญัติสหกรณ์ของประเทศไทยก็ระบุว่า “สหกรณ์จำกัดสินใช้ อาจเคลื่อนย้ายให้แก่สมาชิกตามส่วนราคาแห่งการกู้ยืมหรือซื้อขายซึ่งสมาชิกนั้น ๆ ได้กระทำกับสหกรณ์ระหว่างปี” (1)

ส่วนได้ทางการเงินอันเป็นผลจากการดำเนินงานของสหกรณ์ อาจมาจากการปฏิบัติของสหกรณ์ซึ่งจ่ายค่าผลิตภัณฑ์แก่สมาชิกขณะส่งมอบผลิตภัณฑ์นั้น ต่ำกว่าราคาเต็มที่สหกรณ์ขายได้ หรืออาจมาจากรายจ่ายบางรายการซึ่งสหกรณ์ได้จ่ายให้แก่องค์กรขนส่ง หรืออื่น ๆ ไปแล้ว ต่อมาเรียกคืนได้

สหกรณ์การขายเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร (Non profit Organization) แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขายผลิตภัณฑ์ของสมาชิกและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกให้ดีขึ้น วิธีการเคลื่อนย้ายผลกำไรจึงแตกต่างกับการแบ่งกำไรในธุรกิจอื่น ๆ และคงรักษาไว้ซึ่งลักษณะขององค์กรที่ไม่แสวงหากำไรอย่างชัดเจน

ในกรณีที่สหกรณ์จัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกด้วยและนำส่วนออมที่เกิดจากธุรกิจกับคนนอก มาแบ่งกันระหว่างสมาชิกส่วนออมนั้นเป็นกำไรอย่างแท้จริง แต่การปฏิบัติเช่นนี้ทำให้สมาชิกก็อดกันไม่ได้รับบุคคลภายนอกที่ติดต่อกับสหกรณ์เข้าเป็นสมาชิก เพราะต้องการกำไรจากบุคคลภายนอกไว้แบ่งปันระหว่างสมาชิกเดิมด้วยกันและย่อมจะเป็นการขัดต่อความก้าวหน้าของสหกรณ์

ผู้เชี่ยวชาญสหกรณ์การขายแห่งองค์การอาหารและเกษตร แห่งสหประชาชาติ ประจำกระทรวงสหกรณ์ระหว่างปี พ.ศ. 2495—2497 ดร. กอร์ดอน เอช วอร์ด ได้แนะนำทางแก้ไขไว้ คือ ส่วนออมอันเกิดจากธุรกิจกับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกนั้น พึงสมทบเข้าเป็นเงินสำรองของสหกรณ์เพื่อชดเชยการขาดทุนอันหากจะเกิดขึ้น และเพื่อเป็นทุนดำเนินการของสหกรณ์ด้วย (2)

(1) พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 มาตรา 5 (2)

(2) จำเนียร สารนาค “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 34

ตอนที่ ๗ บริการตามราคาค้นทุน

ธุรกิจของสหกรณ์ต้องดำเนินไปตามราคาค้นทุนและไม่มีกำไร ธุรกิจเอกชนขึ้นกับส่วนเหลือม อันเหนือกว่าค่าใช้จ่ายจริงในการอำนวยความสะดวก ความแตกต่างในหลักการจัดสหกรณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจของเอกชน อาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ “สหกรณ์จ่ายส่วนซึ่งอาจจ่ายได้ให้แก่สมาชิกเสมอ แต่ธุรกิจของเอกชนจ่ายแต่เพียงที่จำเป็นต้องจ่าย”(1) ที่กล่าวเช่นนั้น ไม่ได้หมายความว่า ธุรกิจของเอกชนไม่มีสิทธิที่จะทำกำไร แท้จริงเอกชนจำเป็นต้องทำกำไรเพื่อให้คุ้มการลงทุนในการซื้อและการขาย เช่นเดียวกันกับการชดเชยให้เพียงพอแก่ผู้ประกอบการ (Entrepreneurs) ในการที่เขาต้องทำงานหนักและมีข้อกังวลมากมาย เป็นการชักจูงอย่างเห็นได้ชัดว่า บริการของสหกรณ์ได้จัดทำโดยบุคคลที่ได้รับเงินเดือนหรือค่าจ้าง ไม่ใช่กำไร และสหกรณ์มีความมุ่งหมายแรกเริ่มเดิมทีในการจัดการขายเพื่อให้คุ้มกับราคาค้นทุนปัจจุบัน

เป็นการพื้นวิสัย ที่จะยืนยันราคาค้นทุนที่แน่นอนของการซื้อขายได้ ราคาค้นทุนที่รวมไว้ในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งตามปกติเป็นปีการเงินนั้นได้แบ่งแยกเป็นบริการต่าง ๆ สมาคมสหกรณ์หลายแห่งทำสัญญาระบุว่าอะไรที่จะต้องตีความหมาย เช่นราคาค้นทุนและขีดจำกัดของจำนวนลดหย่อนลง

ในสหกรณ์ใหม่ ๆ ซึ่งราคาค้นทุนไม่อาจคำนวณได้ ผู้จัดการจะต้องตีราคาให้ใกล้เคียงเท่าที่จะทำได้ ปริมาณของผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปค้าและราคาค้นทุนซึ่งจะต้องเกิดขึ้นตัวเลขต่าง ๆ ที่จะช่วยในการหาปริมาณและคำนวณต้นทุนแต่ละหน่วยได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานหรือสัญญาของสมาชิก (Membership Agreements) จำนวนของสมาชิกผู้อุปถัมภ์ รายงานของผู้คำนวณภาษี (Assessor's Reports) ข้อมูลสำมะโนประชากร (Census Data) และตัวเลขอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน สำหรับสมาคมที่ต้งมานานแล้ว ราคาประมาณต้นทุนของแต่ละหน่วย

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 156 "Co-operatives always pay what they can but proprietary businesses only pay what they must."

อาจหาได้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว การจ่ายเงินล่วงหน้าแก่สมาชิกผู้ผลิตมากกว่าที่เคยจ่ายอยู่เดิมอาจทำได้โดยไม่เสี่ยงมากนัก⁽¹⁾

แม้ว่าการประมาณใช้เป็นประโยชน์พอคำนวณได้ว่า สหกรณ์จะจ่ายค่าผลิตภัณฑ์แก่สมาชิกในขณะส่งมอบได้ปลอดภัยแค่ไหน สหกรณ์ควรระวังการจ่ายค่าผลิตภัณฑ์ให้สมาชิกสูงกว่าราคาท้องถื่น เพราะไม่ใช่นโยบายที่มั่นคง อาจมีสิ่งที่สหกรณ์ไม่อาจคาดได้เกิดขึ้นในเวลาต่อไปก็ได้ เช่น ราคาผลิตภัณฑ์อาจตกอย่างกะทันหัน หรือสหกรณ์มีรายจ่ายพิเศษขึ้น อาจทำให้ขาดทุนได้ นอกจากนั้น การจ่ายค่าผลิตภัณฑ์สูงกว่าราคาท้องถื่น ทำให้พ่อค้าผู้แข่งขันพยายามต่อสู้ขึ้นราคา อาจนำสหกรณ์ไปสู่การขาดทุนอย่างมากได้ในที่สุด วิธีปฏิบัติอย่างสามัญของสหกรณ์ คือ จ่ายค่าผลิตภัณฑ์ให้สมาชิกขณะส่งมอบไม่สูงกว่าราคาในท้องตลาดเป็นวิธีที่ดีอยู่แล้ว สหกรณ์จะปฏิบัติครบถ้วนตามหลักอำนาจบริการตามราคาต้นทุนได้เมื่อถึงตอนงบประมาณขึ้นปี ส่วนแตกต่างระหว่างราคารับซื้อกับค่าใช้จ่ายจริงจะคืนให้สมาชิกในรูปเฉลี่ยคืนตามส่วนอุปถัมภ์ (Patronage Refunds)⁽²⁾

ในทางปฏิบัติโดยทั่วไป สหกรณ์ไม่จ่ายราคาที่แท้จริงตามที่สหกรณ์ขายผลิตภัณฑ์ได้ให้สมาชิกไป ขณะส่งมอบผลิตภัณฑ์ คงจ่ายแต่ราคาส่วนหนึ่งให้ล่วงหน้าและสงวนอีกส่วนหนึ่งไว้ แต่เมื่อคืบบัญชีอย่างถี่ถ้วนแล้วจึงจ่ายราคาเพิ่มให้อีก ซึ่งย่อมจะทำให้สมาชิกเข้าใจถึงความจริงว่า สหกรณ์ได้จัดการขายผลิตภัณฑ์ของเขาโดยหักแต่ค่าใช้จ่ายจริง ไม่คิดเอากำไรเช่นคนกลางเอกชน สหกรณ์จะต้องแจ้งให้สมาชิกทราบถึงราคาที่ขายได้ ราคารับซื้อ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน รวมทั้งรายการซึ่งต้องหักไว้ตามข้อบังคับและเงินเฉลี่ยคืนให้สมาชิกทุก ๆ ปี สมาชิกจะได้ผลตอบแทนจากการที่เขาได้รับจากการอุปถัมภ์องค์การของเขาเอง

ตอนที่ ๘ การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจไม่ว่าจะเป็นของเอกชนหรือของสหกรณ์นั้น ขึ้นอยู่กับการจัดการอันมีประสิทธิภาพหรือไม่ กระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกาเคย

(1) จำเนียร สารนาท “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 35

(2) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Cooperative Marketing” p. 157

สำรวจสหกรณ์ 1,500 สมาคม ซึ่งเลิกหรือหยุดดำเนินงาน ปรากฏว่าร้อยละ 72 อ้างเอา “การจัดการไม่มีประสิทธิภาพ” เป็นเหตุสำคัญของการล้มเหลว เหตุสำคัญรองลงมาร้อยละ 24 คือ “ทุนดำเนินงานไม่เพียงพอ”(1) ส่วนในประเทศไทยนั้น ปรากฏรายงานของกองสหกรณ์ชายข้าว 118 สมาคม ประสพการขาดทุน 44 สมาคม ร้อยละ 36.3 อ้างเอา “ค่าใช้จ่ายสูง” และอีกร้อยละ 31.8 อ้าง “ขนาดธุรกิจน้อย” เป็นเหตุในการล้มเหลว(2) ซึ่งล้วนเกี่ยวกับการจัดการเช่นเดียวกัน ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าตัวผู้จัดการสหกรณ์มีความสำคัญมาก การจัดการสหกรณ์แตกต่างกับการจัดการธุรกิจเอกชนหลายประการ ผู้จัดการนอกจากจะมีความสามารถโดยตรงแล้ว ยังต้องมีแนวความคิดทางสหกรณ์อีกด้วย ผู้จัดการเป็นผู้ชำนาญการทางหลักวิชาเป็นมันสมองของธุรกิจ เป็นพลังงานขับเคลื่อนให้กิจการดำเนินการไป ผู้จัดการกับคณะผู้ร่วมงานของเขารับผิดชอบในการปฏิบัติตามนโยบายที่ที่ประชุมกรรมการดำเนินการสหกรณ์ได้กำหนดไว้ รวมทั้งกิจการอันเป็นปกติธุระที่ที่ประชุมกรรมการดำเนินการไม่ได้เข้ามาดำเนินการด้วยตนเอง โดยเหตุเช่นนี้ผู้จัดการจึงสมควรได้รับเงินเดือนเพียงพอเท่าความสามารถของเขา ไม่เช่นนั้นองค์การธุรกิจเอกชนอาจประสบจ้งไปดำเนินงานของเขาเสีย ไม่เป็นการถูกต้องที่จะคิดว่าจ้างผู้จัดการด้วยเงินเดือนน้อยๆ นั้นเป็นการประหยัด

นอกจากนั้นผู้จัดการจะต้องได้รับความร่วมมือ และช่วยเหลือของคณะกรรมการดำเนินการที่สามารถด้วย การจัดการสหกรณ์จึงจะทำประโยชน์ให้แก่บรรดาสมาชิกสมความมุ่งหมาย

การจัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของสมาชิกโดยมีประสิทธิภาพ และลดค่าใช้จ่ายอาจทำได้หลายทางด้วยกัน ขอยกตัวอย่างในประเทศไทยดังต่อไปนี้

ก) สหกรณ์ชายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินใช้ ได้ใช้เครื่องสายพานในการขนถ่ายเกลือจากเรือลำเลียงเกลือของสมาชิกขึ้นนางสหกรณ์ ตลอดจนขนถ่ายจากนางสหกรณ์ลง

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Co-operative Marketing” p. 197 table IV

(2) กองสหกรณ์ชายข้าว กรมสหกรณ์พาณิชย์. “ตารางแสดงผลดำเนินการและสาเหตุการขาดทุนของสหกรณ์ชายข้าว ประจำปีการเงิน 2501”

บรรทุกเรือใหญ่ เพื่อส่งไปต่างประเทศด้วย การขนถ่ายเช่นนี้ประหยัดค่าใช้จ่ายลงได้ตั้งแต่ 25 บาท

ข) สหกรณ์ขายข้าวสองสามสมาคมใช้เครื่องคูดข้าวในการขนถ่ายข้าวขึ้น และออกจากนาง ซึ่งช่วยลดค่าขนลงเกวียนละหลายบาท

ค) สหกรณ์แปรรูปยางบางสมาคม ซึ่งแต่เดิมใช้เครื่องรีดยางแบบเก่ามีคนประจำเครื่องสี่ถึงหกคน ได้เปลี่ยนเป็นเครื่องอัตโนมัติแทนโดยใช้คนประจำเครื่องเพียงสองคน และขายรีดยางได้จำนวนสูงกว่าเดิมด้วย⁽¹⁾

สหกรณ์การขายมีหน้าที่ต้องคอยสอดส่องหาวิธีดำเนินงาน ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพื่อลดค่าใช้จ่ายลง

หนึ่งสหกรณ์การขายยังต้องหาทางปรับปรุงบริการการขายให้ดีกว่าเดิม บริการที่คั้นนั้นนอกจากจะทำให้สมาชิกขายผลิตภัณฑ์ของตนโดยสะดวกและไวใจได้แล้ว ยังลดค่าใช้จ่ายได้ในตัวด้วย ตัวอย่างที่เสนอต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของบริการการขายที่ดี คือ สหกรณ์การขายรักษาความเที่ยงตรงเกี่ยวกับการชั่ง ตวง วัด และกำหนดคุณภาพของผลิตภัณฑ์ พยายามจ่ายราคาผลิตภัณฑ์ให้สมาชิกเกษตรกรโดยทันทีเมื่อได้รับมอบ เพราะสมาชิกส่วนมากต้องการเงินใช้เมื่อขายผลิตภัณฑ์แล้ว สหกรณ์ขายข้าวในประเทศไทยให้ความสะดวกแก่สมาชิกโดยใช้รถยนต์หรือเรือลำเลียงข้าวเปลือกจากยุ้งข้าวสมาชิกมายังนางสหกรณ์ และเมื่อจ่ายราคาข้าวให้สมาชิกขณะส่งมอบไปแล้ว ยังรักษาข้าวนั้นไว้ขายเมื่อราคาสูงขึ้นตามฤดูกาล เพื่อสมาชิกได้ค่าตอบแทนเพิ่มขึ้นอีก

สหกรณ์การขายทั่วไปเป็นผู้นำในการผลิตและการขายสินค้าซึ่งมีคุณภาพดี เช่น สหกรณ์ขายข้าวส่งเสริมให้บรรดาสมาชิกใช้พันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพดีและหาพันธุ์นั้นมาจำหน่ายแก่สมาชิกด้วย สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ ส่งเสริมให้สมาชิกผลิตเกลือที่มีคุณภาพดี เพื่อจัดส่งไปขายยังตลาดต่างประเทศโดยปรับปรุงวิธีทำนาเกลือให้ถูกต้องตามหลักวิชา สหกรณ์แปรรูปยางผลิตและขายยางแผ่นรมควันชั้นหนึ่ง สหกรณ์การขายทั่วไปกำหนดราคารับซื้อผลิตภัณฑ์จากสมาชิกตามคุณภาพ เพื่อเร่งให้เกษตรกรผลิตของที่มีคุณภาพดี เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่สมาชิกเอง

(1) จำเนียร สารนาท เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย หน้า 36-37

รวมความแล้วสหกรณ์การขายต้องหาทางอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกให้ดีกว่าที่สมาชิกได้รับอยู่เดิมทุกทาง จึงจะเรียกได้ว่าสมความมุ่งหมายในการจัดตั้งขึ้น^{๕๕}

ตอนที่ ๔ การไม่เสี่ยงภัยอย่างผิดปกติ

สหกรณ์การขายโดยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์ท้องถิ่น ไม่ได้จัดเงินสำรองไว้จากรายได้เป็นจำนวนมากเพื่อป้องกันการขาดทุน สหกรณ์ไม่ได้จัดขึ้นเพื่อการเสี่ยงความเสียหายยิ่งไปกว่าการจัดการธุรกิจตามปกติ ความเสียหายส่วนใหญ่ที่เกิดจากการเสี่ยงในการขนส่งอุบัติเหตุทางโรงงาน คนงานทุจริต การระเบิด อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย เหล่านี้ อาจได้รับชดเชยจากการประกันภัย

การรวบรวมและการขายส่งผลิตภัณฑ์ทางเกษตรกรรม ก่อให้เกิดการเสี่ยงมากกว่าการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เหตุผลก็คือผลิตภัณฑ์ทางเกษตรกรรมเสียหายได้ง่าย เปื้องที่ในการเก็บรักษา และแหล่งที่ผลิตไม่ได้อยู่ห่างเดียวกัน กระจุกกระจายอยู่ทั่วไป คุณภาพของผลิตภัณฑ์ก็ไม่คงที่ ตลอดจนขนาดและรูปลักษณะและต้องการการตกแต่งให้สะอาดเรียบร้อยก่อนส่งไปให้ผู้บริโภค บริการการรวบรวมและการขายส่งก่อให้เกิดการจัดการผลิตภัณฑ์ในปริมาณมาก ซึ่งเทียบกับส่วนเล็กลงแล้ว มีรายได้้น้อยกว่าการขายปลีกตามปกติ⁽¹⁾

หลายศตวรรษมาแล้วที่ชาวนามีความไว้วางใจคนกลาง เพื่อให้เสี่ยงความเสียหายตามปกติ ในการช่วยขายผลิตภัณฑ์ให้ แรกทีเดียวปริมาณสินค้าผลิตได้เกินความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ไม่พอที่จะกำหนดให้ถูกต้องชัดเจนเพื่อจัดหาองค์การไว้สำหรับการจำหน่าย การขายเป็นธุรกิจประจำฤดูกาลซึ่งมีอัตราส่วนเพียงเล็กน้อย ที่เอกชนทั้งหลายจะเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบแล้ว ง่ายที่เขาเหล่านั้นจะจัดตั้งขึ้นด้วยตนเอง ในขั้นแรกคนกลางได้รวมบริการต่างๆ ของการขายทั้งหมด ตลอดจนการเสี่ยงด้วย ต่อมาผู้มีความจัดเจนต่อการเสี่ยง เช่น ผู้เก็งกำไร (Speculators) ได้เริ่มชำนาญในกิจการนี้แต่ผู้เดียว ยกเว้นในการจัดการกับผลิตภัณฑ์การเกษตรกรรมบางอย่างแล้ว หน้าที่ต่อการเสี่ยงไม่มากมายอะไรนัก ในการ

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 160-161

แลกเปลี่ยนผลิตผลขั้นสูง หน้าทำการเสี่ยงกลายเป็นสถานะของอาชีพอย่างสำคัญ ผู้ค้าที่มีความชำนาญในการนี้ อาจจัดเข้าเป็นพวกเก็งกำไร พวกจัดทำ (Manipulators) หรือพ่อค้า เนื่องจากมีการเสี่ยงในการจัดการผลิตภัณฑ์เกษตรกรรมอยู่มาก ผู้ผลิตขั้นแรกจึงถูกบังคับให้เสียค่าบริการการเสี่ยงสูงมาก

สมาคมสหกรณ์ได้จัดหาวิธีการสำหรับผู้ผลิตในเรื่องรับการเสี่ยงภัยอย่างปกติในการขายผลิตภัณฑ์ของเขา สหกรณ์ลดการเสี่ยงซึ่งผู้ผลิตเอกชนจำต้องรับโดยลดจำนวนการค้าติดต่อ (Transactions) ระหว่างผู้ผลิตเริ่มแรก (Primary Producers) และผู้บริโภคคนสุดท้าย (Final Consumer) และพยายามที่จะทำให้ตลาดมั่นคง (stabilize) ที่ได้มีการค้าผ่านมือน้อยครั้ง ย่อมจะมีโอกาสน้อยสำหรับผู้ค้าคนกลางเอกชนที่จะกำหนดราคาหรือ “แต่ง” (Rig) ตลาด สหกรณ์สมาคมใหญ่ๆ มักกระทำสำเร็จในการกระจายการเสี่ยงและลดราคาทุน (Cost) ของการบริการอย่างเห็นได้ชัด⁽¹⁾

ราคาสินค้าตกเป็นการเสี่ยงภัยสำคัญอย่างหนึ่งของสหกรณ์การขาย ดังนั้นสหกรณ์การขายโดยทั่วไป จึงไม่กล้าสินค้าไว้เสี่ยงโชคโดยหวังราคาสูงในภายหน้า มักจะขายผลิตภัณฑ์โดยเร็วหลังจากได้รับมอบจากสมาชิก สหกรณ์แปรรูปยางของเราถือเป็นทางปฏิบัติในการขายยางแผ่นรมควันทุกระยะสิบวันเพื่อหลีกเลี่ยงราคาตก สหกรณ์ขายข้าวเท่านั้นที่สามารถกักข้าวไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่งได้อย่างปลอดภัย เพราะในภาวะปกติข้าวเปลือกมีราคาต่ำในฤดูเก็บเกี่ยว (เดือนธันวาคม-มกราคม) แล้วมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ จนถึงเดือนกันยายนหรือเดือนตุลาคม หลังจากนั้นราคาข้าวอาจตกลงได้ เมื่อพ่อค้าคาดว่าข้าวฤดูใหม่จะมีปริมาณมาก⁽²⁾

ตอนที่ ๑๐ ความเป็นกลางในทางศาสนาและการเมือง

สมาคมสหกรณ์มีความต้องการในทางเศรษฐกิจที่พยายามยกมาตรฐานการครองชีพของบรรดาสมาชิกให้สูงขึ้นเป็นสำคัญ การปรองดองกันในกลุ่มสมาชิกย่อมจะทำให้ฐานะ

(1) Ibid 161-621

(2) จำเนียร สารนาท “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 88
ดร. ไชยงค์ ชูชาติ และโสภณ ทองปาน “เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” หน้า 170-173

ของสหกรณ์ขึ้น และการอบรมบรรดาสมาชิกให้เข้าใจในหลักดำเนินการ วิธีปฏิบัติทางสหกรณ์ และการทำให้เข้าใจฐานะทางเศรษฐกิจ และรู้ทางที่สหกรณ์จะทำงานให้สำเร็จได้เพียงใดนั้น ย่อมจะก่อให้เกิดการปรองดองระหว่างหมู่คณะยิ่งขึ้น น้ำใจรักหมู่คณะ (Esprit de Corps) ระหว่างบรรดาสมาชิกเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการสหกรณ์ แทนที่ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ความขัดแย้งในทางการเมืองและทางศาสนาย่อมจะก่อให้เกิดแตกแยกกันในบรรดาสมาชิก สมาชิกสหกรณ์ทั่วไปจึงถือหลักความเป็นกลาง ไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นฝักฝ่ายกับพรรคการเมืองหรือศาสนาใด แต่สมาชิกแต่ละคนของสหกรณ์มีเสรีภาพที่จะมีความคิดเห็นทางการเมืองหรือนับถือศาสนาใดก็ได้ไม่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ ถ้าสหกรณ์เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองใด สหกรณ์ย่อมจะเป็นเหยื่อหรือเครื่องมือของพรรคการเมืองนั้น และจะเกิดการแตกแยกของสมาชิก อนึ่งหากพรรคการเมืองนั้นหมดอำนาจเมื่อใด สหกรณ์อาจสูญเสียสมาชิก และยิ่งกว่านั้นจะต้องเสียหายจากกฎหมายอันขัดต่อประโยชน์ของสหกรณ์ซึ่งออกโดยพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม หากพรรคคนนั้นเป็นฝ่ายมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร

การเป็นกลางในส่วน of สหกรณ์นั้น ไม่ได้หมายความว่าให้ขาดความสนใจในกิจการของรัฐบาล สหกรณ์เข้าใจดีว่า การกระทำทางการเมืองมีผลไม่เป็นคุณก็เป็นโทษต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นสหกรณ์จึงปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งอันจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์ของสหกรณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการนี้ ในประเทศเดนมาร์ก สหกรณ์ได้ออกข้อแถลงแจ้งให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อตำแหน่งทางการเมืองรับรองเห็นชอบด้วย ผู้สมัครรับเลือกแต่ละคนได้รับทราบความประสงค์ขบวนการของสหกรณ์ กฎหมายที่ต้องการจุดมุ่งหมายที่ประสงค์ ยิ่งจำนวนพรรคการเมืองหรือผู้สมัครในตำแหน่งหน้าที่ที่จะรับคำขอมากเพียงใด สหกรณ์มีทางที่จะได้กฎหมายความช่วยเหลือส่งเสริมต่างๆ ตามความปรารถนาได้มากเพียงนั้น โดยไม่ต้องผูกพันตัวเองเป็นฝักฝ่ายต่อพรรคการเมืองใดเลย ผลที่สุดผู้สมัครทุกพรรค กระจายที่จะได้รับความสนับสนุนของหมู่สมาชิกสหกรณ์ สหกรณ์จะแจ้งให้สมาชิกทราบว่าผู้สมัครและพรรคใดเห็นชอบด้วยกับโครงการของสหกรณ์ โดยไม่ได้บอกว่าควรจะเลือกผู้ใด

ตอนที่ ๑๑ การเผยแพร่ข้อความรู้ไปสู่สมาชิก

การให้ความรู้ความเข้าใจอย่างเสรี และไม่ขาดตอนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการกระทำต่าง ๆ อันประกอบด้วยหมู่ชนร่วมกันเป็นหมู่หรือกลุ่ม ในองค์การใด ๆ ก็ตามเมื่อมีความต้องการการร่วมกันอย่างแน่นแฟ้นแล้ว จะต้องไม่มีการขัดขวางระบบการติดต่อ การดำเนินผลงานระหว่างส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เมื่อใดก็ตามมีสิ่งอันเกิดขึ้น ได้ทำลายอย่างร้ายแรงแก่การประสานงานติดต่อของส่วนงานอย่างหนึ่งกับอีกส่วนหนึ่งแล้ว ย่อมจะทำให้ส่วนงานนั้นเกิดติดขัดขึ้น และอาจก่อให้เกิดผลร้ายติดตามองค์การทั้งหมดมาได้

ดังนั้นการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่บรรดาสมาชิกของสหกรณ์จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะจะทำให้มีความสนใจและเข้าร่วมงานกับทั้งมีความภักดีต่อสหกรณ์ยิ่งขึ้น สมาชิกควรจะได้รับการอบรมและการชี้แจงอย่างแจ่มแจ้งในหลักและวิธีการของสหกรณ์ นโยบายทางธุรกิจและการดำเนินงานของสหกรณ์ด้วย บรรดาสมาชิกจะต้องสามารถมีส่วนมีเสียงในการกำหนดนโยบายของสหกรณ์เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่เขาต้องการ และรู้ว่าสหกรณ์มีข้อจำกัดทำอะไรไม่ได้ และมีสิ่งทางทำอะไรได้บ้าง สมาชิกจะมีความไว้วางใจในการจัดการถ้าได้รับข้อความรู้ที่ดีเกี่ยวกับกิจการของสหกรณ์ของเขาอยู่เป็นประจำ

ชาวนาหรือเกษตรกรในประเทศไทยส่วนมากไม่ใช่เป็นผู้ได้รับการเล่าเรียนเป็นอย่างดี การเผยแพร่ความรู้ คำชี้แจงต่าง ๆ นั้น ควรจะเป็นการกระทำด้วยวาจาเพราะมีโอกาสให้ซักถามและก่อให้เกิดความเข้าใจได้แจ่มแจ้งดีกว่า หากจะใช้หนังสือก็ต้องเป็นภาษาง่าย ๆ และชัดเจน มีตัวอย่างและภาพประกอบเท่าที่จะทำได้ กรรมการของสหกรณ์และพนักงานของสหกรณ์ควรนัดหมายประชุมบรรดาสมาชิกในท้องถิ่น เพื่อรับการอบรมชี้แจงเป็นคราว ๆ ไป และควรหาโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความเห็นของตนด้วย ผู้จัดการสหกรณ์จะต้องเข้าร่วมในการประชุมของสหกรณ์เสมอ เพื่อชี้แจงกิจการของสหกรณ์ให้สมาชิกทราบ

นอกจากนี้สหกรณ์ควรหาทุนเพื่อการศึกษาเผยแพร่ความรู้และอบรมสมาชิกให้เข้าใจในหลักวิธีการของสหกรณ์ ตลอดจนการสังคมให้เหมาะสมแก่ความเป็นอยู่ของท้องถิ่นด้วย

ตอนที่ ๑๒ การควบคุมหรือเป็นเจ้าของอุปกรณ์การขาย

แม้ว่าผู้ผลิตในทางเกษตรกรรมนั้นเป็นชนชั้นที่ไม่มีชื่อเสียงในทางมั่งคั่งสมบูรณ์ เพราะชนชั้นนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีทุนอยู่บ้างที่จะเอาไปทำประโยชน์ในกิจธุระของตนเอง ถ้าหากชาวนาเหล่านั้นร่วมกันออกทุนกันคนละเล็กละน้อยโดยรวบรวมจากคนจำนวนมาก ทุนที่รวบรวมได้ อาจดำเนินการสร้างสถาบันซึ่งอาจอำนวยความสะดวกแก่กิจการของชนบก็ได้⁽¹⁾

สหกรณ์การขายเป็นการรวมกิจการขายของบรรดาชาวนาที่เป็นสมาชิกหากกิจการนี้ขยายออกไปได้อย่างมั่นคง ชาวนาที่เป็นสมาชิกย่อมจะได้ประโยชน์เพิ่มขึ้น สิ่งที่เป็นแก่นสหกรณ์ในการขายการดำเนินงานอย่างแท้จริงได้แก่อุปกรณ์การขาย ที่ดิน อาคาร เครื่องจักรแปรรูป สินค้า ฉาง อุปกรณ์ขนส่ง และอื่น ๆ สหกรณ์จึงจะสามารถทำหน้าที่แทนพ่อค้าคนกลางได้ สมาชิกทั้งหมดควรจะควบคุมหรือเป็นเจ้าของอุปกรณ์เหล่านั้นเอง

สมาชิกผู้ผลิตลงทุนในสหกรณ์ของตนเองมากเพียงใด ก็จะมีรู้สึกรับผิดชอบเพื่อความสำเร็จของสหกรณ์มากเพียงนั้น เพราะเขาย่อมรู้สึกว่าเขามีส่วนได้เสียอย่างเต็มที่ สหกรณ์ ฉาง อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นของเขา สมาชิกย่อมจะหาทางอุปถัมภ์ค้าสหกรณ์โดยส่งผลิตภัณฑ์ให้สหกรณ์จัดขาย และควบคุมให้สหกรณ์ดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา ด้วย ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกต้องออกทุนอย่างเต็มที่ในขณะเริ่มตั้งสหกรณ์ เพราะโดยทั่วไปแล้วทำได้ยาก เนื่องจากชาวนาส่วนมากเป็นผู้ยากจน แต่สหกรณ์ที่ดีควรดำเนินงานให้สมาชิกลงทุนในส่วนเพียงพอว่าตนมีความเกี่ยวข้องอยู่ในสหกรณ์ซึ่งจะต้องอุปถัมภ์เพื่อส่วนได้เสียของตนเอง บรรดาสมาชิกควรเพิ่มการลงทุนในสหกรณ์ตามส่วนของรายได้จากเงินเฉลี่ยคืน เพื่อช่วยให้สหกรณ์สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ภายในระยะอันสมควร

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing"
p. 165

บทที่ ๖

ความสำเร็จและความวายเป็นสหกรณ์การขาย

* * * * *

ในการจัดตั้งสหกรณ์การขายหรือการซื้อนั้นไม่มีสูตรสำเร็จอย่างเดียวกันที่จะนำมาใช้ได้ ไม่มีวิธีดำเนินการที่เหมาะสมกับการปฏิบัติไว้ทุกราย อย่างไรก็ตามก็ยังมีขั้นตอนการบางอย่างซึ่งควรจะยึดถือตาม ซึ่งจะทำให้การจัดตั้งถูกหลักและมีหลักฐานมั่นคงยิ่งขึ้น สหกรณ์มากสมาคมด้วยกันเช่นเดียวกับธุรกิจเอกชนอื่น ๆ ซึ่งประสบความล้มเหลว เพราะมีเวลาน้อยเกินไปที่จะเอามาใช้ศึกษารายละเอียดในการจัดตั้ง สหกรณ์มากสมาคมที่เริ่มต้นบนรากฐานของความประสงค์ที่ใหญ่โตเกินฐานะ มีน้อยสหกรณ์นักที่ตั้งขึ้นตามหลักฐานของความเป็นจริงในเชิงปฏิบัติ การหยุดดำเนินการของสหกรณ์ หรือดำเนินการไม่ได้ผล ไม่แต่เพียงนำมาซึ่งการสูญเสียอย่างหนักในทางการเงินเท่านั้น ยังเป็นทางทำให้มีผู้ที่ไม่นิยมสหกรณ์อีกด้วย ผู้ที่มีหน้าที่ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ควรได้จัดทำไปตามหลักวิชายิ่งกว่าใช้วิธีผิดถูกเป็นครู (Hit-or-miss fashion)⁽¹⁾

ตอนที่ ๑ การจัดตั้งสหกรณ์ท้องถิ่น

ในชุมชนใด ๆ ก็ตาม อาจมีบุคคลประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้น บางคนก็เพื่อจะหางานทำในสหกรณ์ที่ตั้งขึ้น บางคนมีเรื่องเบาะระอาพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่นบางคนทำขึ้นเพราะเลื่อมใสอย่างจับจิตจับใจในลัทธิสหกรณ์ และหลายคนมีรากฐานอย่างมั่นคงที่ได้เห็นสหกรณ์การขายได้ทำคุณประโยชน์ในที่อื่น ๆ มาแล้ว จึงปรารถนาจะจัดตั้งพนักงานสหกรณ์ควรจัดให้บรรดาผู้ผลิตที่มีความสนใจในเรื่องนี้ ได้ประชุมกันอย่างไม่เป็นทางการก่อน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในการที่จะจัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้น และ

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 186

ตกลงใจที่จะทำการสำรวจทั่วไปของสถานการณ์ทั้งหมด การตกลงในขั้นสุดท้ายควรมีมูลฐานมาจากการสำรวจเช่นนี้ แต่การศึกษาเช่นนี้ควรจะได้จัดทำโดยบุคคลหรือคณะผู้มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาของตลาดท้องถิ่น

ควรคัดเลือกผู้ผลิตที่มีลักษณะนิสัยดีและเป็นผู้นำไว้ เพราะต่อไปเมื่อได้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้วบุคคลเหล่านี้จะต้องเป็นกรรมการดำเนินการของสหกรณ์นี้ พนักงานสหกรณ์ควรถือโอกาสให้การศึกษาอบรมในหลักและวิธีปฏิบัติอันถูกต้อง ของสหกรณ์การขายอย่างละเอียดถี่ถ้วน การจัดตั้งสหกรณ์ได้ผลดีนั้นจะต้องเริ่มด้วยแผนการให้การศึกษาอย่างเต็มที่ ผู้นำทางสหกรณ์ที่ได้รับการศึกษาอบรมแล้ว จะทำประโยชน์ได้มากในการเป็นกำลังถ่ายทอดความคิดและข้อความรู้ไปสู่ชุมชน เมื่อได้ทำความเข้าใจกันและมีความเห็นชอบร่วมกันแล้ว จึงทำการสำรวจเบื้องต้น เพื่อการศึกษาภาวะทั่วไปในท้องถิ่นซึ่งจะจัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้น การสำรวจนั้นควรจะทำในหัวข้อต่อไปนี้

1. ความต้องการทางเศรษฐกิจเพื่อมีสหกรณ์ขึ้น (Economic Need for Association)

วัตถุประสงค์ที่เห็นได้อย่างแจ่มชัดในการจัดตั้งสหกรณ์การขายก็คือ ให้มีตัวแทนที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อจัดการขายผลิตภัณฑ์ทางเกษตรของสมาชิก ดังนั้นปัญหาที่สำคัญที่สุดซึ่งจะต้องพิจารณาก่อนอื่นในการที่จะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น จึงได้แก่ความต้องการทางเศรษฐกิจเพื่อมีสหกรณ์

ตามปกติในท้องถิ่นใดที่มีพ่อค้าหรือคนกลางแข่งขันกันอยู่เป็นจำนวนมาก ผลของการแข่งขันมักจะโน้มไปในทางลดกำไรของคนกลางให้อยู่ในระดับพอสมควร ถ้าพ่อค้าหรือคนกลางที่มีอยู่นั้นมิได้ร่วมกันกตราคา แต่คงอำนวยความสะดวกอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งซื้อสัตย์ไว้ใจได้ การจัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้นในท้องถิ่น ก็ไม่อาจปรับปรุงบริการขายและให้ผลตอบแทนผู้ผลิตได้ดีกว่าเดิมแล้ว ในกรณีเช่นนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์อย่างชัดเจนว่าผู้ผลิตไม่ต้องการที่จะให้มีสหกรณ์ขายผลผลิตขึ้นในท้องถิ่น และไม่มีเหตุผลอันใดที่จะตั้งสหกรณ์ขึ้น

ถึงกล่าว^{๕๕} เพราะหากขึ้น^{๕๖}ขึ้นแล้ว มีแต่จะเพิ่มภาระให้แก่บรรดาสมาชิกในเรื่องทุน การเสี่ยงต่อความรับผิดชอบ ไม่แต่เท่านั้นยังเสียเวลาและสิ้นเปลืองแรงงานไปโดยเปล่าประโยชน์ อันการจะได้^{๕๗}คุ้ม

การวินิจฉัยถึงความต้องการ เพื่อจัดตั้งสหกรณ์การขายประจำท้องถิ่นจะทำได้ อย่างไร ความต้องการอันนี้จะค้นพบได้อย่างไรโดยวิเคราะห์ลักษณะบริการของตลาดท้องถิ่น เป็นต้นว่า ขาดความสะดวกและบริการอันเพียงพอในท้องถิ่นหรือไม่ ธุรกิจการขายของ เอกชนในที่นั้นเอากำไรสูงเกินไปหรือไม่ บริการขายที่คนกลางอำนวยความสะดวกให้^{๕๘}นั้นซื้อตรงและไวใจ ได้หรือไม่ ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดของผู้ผลิตได้รับการบริการอย่างเพียงพอหรือไม่ สหกรณ์ สามารถหาทางประหยัดหรือปรับปรุงในด้านหนึ่งด้านใดหรือไม่ การปรับปรุงที่แสวงหา^{๕๙}นั้น จะได้ส่วนกับการเสี่ยง การลงทุนแรงงานกลศึก และความพยายามที่เกิดได้อย่างไร^(๑)

กลศึกส่วนมากผลิตพืชผลขึ้นมาไม่ได้จำนวนมากพอที่จะขนส่งมายังตลาดศูนย์กลาง ที่สำคัญในภูมิภาคด้วยตนเองโดยวิธีประหยัดได้ ความไม่สะดวกในทางขนส่งหรือความขาดแคลนในพาหนะที่ใช้บรรทุก เช่น เรือ รถหรือเกวียน หรือการอยู่ห่างไกลจากตลาดศูนย์กลาง ย่อมเพิ่มความลำบากในการขายและเพิ่มค่าใช้จ่ายในการขายยิ่งขึ้น กลศึกที่อยู่ในภาวะการณ์ เช่น^{๖๐}นี้จึงจำใจต้องขายผลิตผลของตนแก่คนกลางในตลาดท้องถิ่นที่ใกล้ที่สุด หรือขายให้คนกลางที่คอยรับซื้ออยู่ในท้องที่ คนกลางเหล่านี้มักเป็นตัวแทนของพ่อค้าหรือโรงสีที่สำคัญกว่า อีกต่อหนึ่ง และได้รับประโยชน์จากการรวบรวมผลิตผล เช่น ข้าวเปลือกจากชาวนาในท้องที่นั้น ส่วนในท้องที่ที่ไม่มีคนกลางหรือพ่อค้าที่แข่งขันถึงขนาด หรือพ่อค้ารวมหัวกันทำสัญญาลับต่อกัน พวกพ่อค้าหรือคนกลางในกรณีนี้ย่อมกดราคาข้าวหรือพืชผลที่ตนรับซื้อจากชาวนา หรือไม่ก็อาจใช้วิธีเบียดแวงในการกำหนดคุณภาพและการชั่ง ตวง

ในภาคกลางของประเทศไทย การทำนาต้องขยายเนื้อที่กว้างกว่าภาคอื่น ๆ ค่าใช้จ่ายในการทำนาในการเก็บเกี่ยว จึงสูงกว่าภาคอื่น ๆ มาก ชาวนาในภาคนี้จึงต้องการเงิน

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 817

ในระยะสั้นชั่วคราว เงินกู้เช่นนี้เป็นการรับต้นทุนไม่อาจคาดล่วงหน้าได้ เมื่อมีความจำเป็น เกิดขึ้นชาวนาจึงจำต้องกู้ยืมจากพ่อค้าหรือผู้ให้เงินกู้ ซึ่งเรียกดอกเบี้ยสูง หรือต้องยอมขายข้าวในนาเพื่อรับเงินล่วงหน้า (ตกข้าว) โดยคิดราคาข้าวให้ต่ำกว่าราคาตลาดมากและต้องถูกบังคับให้ผูกขาดให้ขายแก่เจ้าหนี้เท่านั้น⁽¹⁾

ไม่แต่เฉพาะข้าวเท่านั้น พืชผลอื่น ๆ เป็นต้นว่าผลไม้ต่าง ๆ พืชไร่ เช่นข้าวโพด ผัก ฝ้าย ปอ มะพร้าว ตลอดจนกระทั่งเกลือ พ่อค้าคนกลางมักจะจ่ายเงินล่วงหน้าให้เจ้าของพืชผลและผลิตผลเหล่านั้นไปใช้จ่ายก่อนทำนองเดียวกับการตกข้าว เป็นการวางมัดจำ ผลที่สุดก็เป็นการผูกขาดให้ขายแต่เฉพาะคนซึ่งเป็นเจ้าหนี้ด้วยราคาที่ต่ำกว่าราคาตลาด⁽²⁾

พฤติกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องศึกษา เพื่อพิจารณาว่าสหกรณ์มีแผนการแก้ไขสถานการณ์นั้นให้ดีขึ้นเพียงใด

2 ขนาดธุรกิจอันเพียงพอ

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นแม้จะมีขนาดเล็ก ก็จะต้องมีรายได้อย่างน้อย ๆ คุ้มค่าใช้จ่ายประจำ ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ และมีส่วนเหลือมอมไว้ (Margin of Savings) อีกด้วย คำว่า “ธุรกิจอันเพียงพอ” หมายถึงจัดการโดยมีค่าดำเนินการต่ำ (Low cost operation) จึงผู้จัดการที่สามารถและเผชิญกับการแข่งขัน

แต่ควรจะเข้าใจว่าสหกรณ์นั้นไม่อาจจะขจัดค่าใช้จ่ายในการขายให้หมดสิ้นไปได้ อันที่จริงการรวบรวม การเก็บรักษา การแยกตามคุณภาพ การแปรรูป และการขนส่งผลิตผลทางเกษตร ย่อมมีค่าใช้จ่ายทั้งนั้นไม่ว่าจะกระทำโดยเอกชนหรือโดยสหกรณ์ ความมุ่งหมายในการตั้งสหกรณ์การขายขึ้นนั้น มีหลักสำคัญที่จะลดค่าใช้จ่ายในการขายลง

ค่าใช้จ่ายดำเนินการของสหกรณ์การขาย ก็เช่นเดียวกับขององค์การธุรกิจอื่น ๆ แบ่งได้ออกเป็นสองประเภท คือ (ก) ค่าใช้จ่ายประจำ (Fixed or Overhead Costs) เช่น เงินเดือน ค่าเช่า เบี้ยประชุมกรรมการ ภาษีอากร ค่าซ่อมแซม เบี้ยประกันภัย ฯลฯ

(1) ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ “ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลางประเทศไทย พ.ศ. 2500-2501” หน้า 36-37

(2) ยุพวรรณ อินทรโกมาลย์ “การสหกรณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2495-2498” หน้า 199-212-233

(ข) ค่าใช้จ่ายผันแปรได้ (Variable Cost) อันได้แก่ค่าใช้จ่ายโดยตรงในการรวบรวมและขายผลิตผล ซึ่งเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามจำนวนผลิตผลที่จัดการ เช่น ค่าขนส่ง ค่ารถบรรทุก ค่าบรรจุภาชนะ ค่าธรรมเนียมการขาย ฯลฯ การใช้จ่ายประเภทแรกตามปกติไม่สู้จะเปลี่ยนแปลงตามส่วนของขนาดแห่งธุรกิจที่จะเพิ่มขึ้นหรือลดลง⁽¹⁾

สรุปได้ว่าการจัดตั้งสหกรณ์การขาย มีเหตุสำคัญในการลดค่าใช้จ่ายในการขาย สหกรณ์การขายจึงต้องมีขนาดธุรกิจเพียงพอ จึงลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานลงได้ ตัวอย่างการจัดตั้งสหกรณ์ขายข้าวในท้องถิ่นอื่น ๆ ที่ดำเนินงานอยู่แล้ว สมมติว่าได้ตัวเลข ว่าสหกรณ์รวบรวมข้าวขายได้ในปีหนึ่งตั้งแต่ 1,000 เกวียนขึ้นไป จึงจะพอดำเนินงานได้โดยประหยัด ในขั้นต้นจะต้องสอบสวนเพื่อประมาณจำนวนผู้สมัครใจเป็นสมาชิกและขนาดแห่งธุรกิจ ที่พอจะคาดหวังได้ นั่นคือประมาณคว่าบรรดาชาวนาที่อยู่ในแดนซึ่งสหกรณ์พอจะรวบรวมได้ สะกวกกันนั้น ผลิตข้าวขายในปีหนึ่งพอกับจำนวนที่กำหนดไว้หรือไม่ หากได้มากพอก็เป็นแต่ธุรกิจของชุมชนเท่านั้น ขั้นต่อไปต้องสอบคืบว่าชาวนาบรรดาที่คาดว่าจะเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์และพอจะอุดหนุนสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นนั้นในปีปกติผลิตข้าวได้เท่าใด หักข้าวบริโภค ทำพันธุ์ ฯลฯ ออกแล้วมีข้าวขายใกล้เคียงกับจำนวนที่กำหนดไว้หรือไม่ ถ้าเป็นสหกรณ์ขายข้าวที่จะตั้งขึ้นในหมู่สมาชิกหาทุนนั้น อาจใช้ผลสำรวจรายได้รายจ่ายของสมาชิกสหกรณ์หาทุนในปีปกติเป็นหลักเบื้องต้นได้ แต่ต้องสอบทานให้แน่นอนด้วย เพราะสหกรณ์การขายจัดตั้งขึ้นแล้วดำเนินงานได้ ขนาดของธุรกิจอันคาดได้ว่าจากบรรดาผู้แสดงความจำนงเป็นสมาชิก ต้องใกล้เคียงกับปริมาณที่จะทำให้สหกรณ์ดำเนินงานได้โดยประหยัด

สหกรณ์การขายที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่คำนึงถึงขนาดธุรกิจอันจะ ได้จากสมาชิกแต่หวังการอุปถัมภ์จากบุคคลภายนอกรวมทั้งคนกลางอีกต่อหนึ่งนั้น ย่อมจะไม่ใช้สหกรณ์โดยแท้จริง ไม่บังควรจัดตั้งสหกรณ์ชนิดนี้⁽²⁾

(1) Kenneth E. Boulding: "Economic Analysis" P. 451. Frederic Benham "Economics" p- 226

(2) จำเริญ สาระนาค. "เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย" หน้า 59-61

๓ การจัดตั้งตามหลักผลิตภัณฑ์

สหกรณ์การขายที่ประสบความสำเร็จนั้นโดยมากตั้งขึ้นตามหลักผลิตภัณฑ์ คือ รวบรวมเฉพาะผลิตภัณฑ์อย่างเดียว เช่น ข้าว ปอ เป็นต้น หรือผลิตภัณฑ์สองสามอย่าง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เช่น ข้าวกับถั่วเหลือง สัตว์ปีกกับไข่ เป็นต้น สหกรณ์การขายสมาคมที่รวบรวมผลิตภัณฑ์ทุกชนิดที่กสิกรผลิตขึ้นได้ในท้องที่ มาจัดการขายมักไม่มั่นคงในทางเศรษฐกิจ เพราะความแตกต่างกันในผลประโยชน์ของสมาชิกผู้ผลิต ความยากลำบากในการแบ่งส่วนค่าใช้จ่ายระหว่างผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ การสืบสวนภาวะตลาดของผลิตภัณฑ์แต่ละอย่างเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหายุ่งยาก⁽¹⁾ โน้มไปในทางแตกแยกมากกว่าในการรวบรวมกันระหว่างสมาชิก

ผลิตภัณฑ์ที่สหกรณ์รวบรวมจัดการขายนั้น ควรเป็นสิ่งที่อำนาจรายได้ส่วนใหญ่ของกสิกร ผลการดำเนินงานของสหกรณ์จึงจะเป็นที่ประจักษ์และก่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่บรรดาสมาชิก

๔ การหาตลาด

สหกรณ์การขายที่ตั้งขึ้น ต้องหาทางจัดการขายผลิตผลของสมาชิกได้ราคาสูงกว่าสมาชิกแต่ละคนขายเอง ถ้าสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นนั้นมีปริมาณธุรกิจและเงินทุนพอ ย่อมจะอยู่ในฐานะที่จะดำเนินงานรวบรวมแยกตามคุณภาพ และเก็บไว้รอราคาสูง กับทำการขนส่งได้โดยประหยัดจึงสามารถส่งสินค้าออกสู่ตลาดที่ดีกว่าและเลือกระยะเวลาที่เหมาะสมได้ สหกรณ์การขายบางสมาคมอาจมีกำลังพอที่จะประกอบการแปรรูปสินค้าได้เอง เช่น สหกรณ์ขายข้าวสามารถจัดตั้งโรงสีขึ้นหรือเช่าโรงสีมาสีข้าวของสหกรณ์ออกขายเช่นนี้ย่อมจะเป็นการประหยัดในการใช้จ่ายและหาตลาดได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้ผู้ผลิตได้ราคาดีในบางภูมิภาคที่มีองค์การกลางของสหกรณ์การขาย เช่นสหพันธ์สหกรณ์ซึ่งประกอบกิจการโรงสี สหกรณ์

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing", p. 200

การขายในภูมิภาคเช่นว่านี้ ถ้ารวมกันเป็นสมาชิกย่อมจะได้รับความสะดวกในการขายผ่านสหพันธ์สหกรณ์

๕ สำนักและแดนดำเนินงาน

สหกรณ์การขายในท้องถิ่น แตกต่างกับสหกรณ์หาทุนในเรื่องแดนเพราะต้องมีแดนดำเนินงานกว้างขวางพอสมควร ควรจะคลุมไปหลายตำบล เพื่อรับกสิกรผู้ผลิตเป็นสมาชิกจำนวนมาก ขนาดธุรกิจที่สหกรณ์ทำกับสมาชิกจะได้เพียงพอกับฐานะของสหกรณ์ และมีทุนเรือนหุ้นมากด้วย สหกรณ์ชนิดนี้จึงถือหลักความรับผิดชอบจำกัด แต่ถึงกระนั้นแดนของสหกรณ์ท้องถิ่นต้องไม่กว้างเกินไป และไม่ควรรับเกษตรกรที่อยู่ไกลเกินไปจนไม่อาจลำเลียงผลิตผลมาให้สหกรณ์ขายได้เข้าเป็นสมาชิก เพราะเขาจะไม่ได้รับประโยชน์จากบริการของสหกรณ์ ต่อไปอาจว่าร้ายสหกรณ์ได้

สำนักและนางของสหกรณ์ตามหลักควรอยู่ในย่านกลาง เพราะสมาชิกภายในแดนอาจลำเลียงผลิตผลมาได้สะดวก ถ้าหากทำได้ควรเลือกตั้งชนที่ตลาดศูนย์กลางอื่นที่สำคัญกว่าหรือตลาดปลายทาง ทั้งนี้เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการขาย

บางครั้งเราทำเลที่สะดวกแก่การลำเลียงผลิตผลของสมาชิกมาส่งกับทำเลในการขายสะดวก ไม่อยู่ในแห่งเดียวกันเกิดปัญหาขึ้นว่าจะจัดตั้งนางสหกรณ์ไว้ตรงที่ใด จึงจะได้ผลดี มีตัวอย่างที่น่าสนใจในประเทศเรา สหกรณ์ขายข้าวรายหนึ่งตั้งสำนักและนางบนฝั่งหนึ่งของแม่น้ำซึ่งตรงนั้นเป็นตลาดขายข้าวสำคัญในท้องถิ่นนับว่าเป็นทำเลดีในการขายแต่บรรดาสมาชิกของสหกรณ์อยู่ฝั่งตรงข้ามทั้งหมด สหกรณ์นั้นแม้จะซื้อข้าวในระหว่างปีได้เป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่มีข้าวของสมาชิกเลย เพราะถ้าสมาชิกจะพยายามลำเลียงข้าวมาส่งมอบที่นางสหกรณ์ จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลำเลียงเกวียนละ 10 บาท⁽¹⁾

การเลือกที่ตั้งนางผลิตทำให้การดำเนินการขององค์การนี้ไม่เป็นสหกรณ์เพราะทำธุรกิจกับคนภายนอกไม่ได้ทำกับสมาชิก สหกรณ์ควรถือความสะดวกในการส่งมอบผลิตผลเป็นเรื่องสำคัญในการที่จะหาทำเลตั้งนางและสำนักของสหกรณ์ เมื่อสหกรณ์รวบรวมข้าว

(1) จำเนียร สารนาค. "เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย" หน้า 63

จากสมาชิกได้จำนวนมากแล้ว แม้จะต้องลำเลียงไปขายที่อื่นก็ยังทำได้ประหยัดกว่าสมาชิกแต่ละคน

๖. ความภักดีของสมาชิก

ความภักดีของสมาชิกมีความสำคัญต่อความสำเร็จของสหกรณ์ สมาชิกควรจะารู้ว่าสหกรณ์เป็นองค์กรของตน การที่สมาชิกส่งผลิตผลมาให้สหกรณ์ขายได้มากเท่าใด ย่อมจะทำให้สหกรณ์ดำเนินงานได้โดยประหยัดเท่านั้น และย่อมจะมีส่วนเฉลี่ยคืนแก่บรรดาสมาชิกตามสัดส่วนของจำนวนที่อุปถัมภ์สหกรณ์ด้วย ความภักดีของสมาชิกจะมีขึ้นได้ต้องอาศัยการให้การศึกษอบรม และการที่สหกรณ์ดำเนินงานเป็นประโยชน์แก่สมาชิกจนมีความเชื่อถือในหลักการของสหกรณ์

แต่ในท้องที่ที่ยังไม่เคยมีสหกรณ์นั้นการสอบสวนน้ำใจทางสหกรณ์ (Cooperative Spirit) ในหมู่ประชาชนนั้นทำได้ยาก อาจสืบมาจากความร่วมมือของบรรดาผู้ผลิตในท้องถิ่นในงานสาธารณะของชุมชนได้บ้าง และจากท่าทีของผู้ผลิตที่จะให้ความร่วมมือแก่สหกรณ์การขายที่จะตั้งขึ้นอย่างพร้อมเพรียงหรือไม่สนใจ อย่างไรก็ตามเรื่องที่ยกถือเป็นข้อสังเกตได้ว่า ท้องที่ใดมีผู้เช่าที่ดินทำมาหากินเป็นส่วนใหญ่และไม่มีที่อยู่ถาวรในท้องถิ่นนั้นเป็นพื้นฐานไม่มั่นคงสำหรับสหกรณ์การขายที่จะจัดตั้งขึ้นในชุมชนนั้น

ในประเทศไทยมักมีการจัดตั้งสหกรณ์การขาย ในหมู่สมาชิกสหกรณ์หาทุน เพราะเชื่อว่าจะประสบความสำเร็จดีกว่าตั้งในหมู่ชาวนาภายนอกนั้น มีเหตุผลอยู่ที่ประการประการที่ (1) หลักและวิธีการของสหกรณ์หาทุนเป็นวิธีการอบรมทางปฏิบัติปลูกฝังน้ำใจทางสหกรณ์ในหมู่สมาชิก และสมาชิกเหล่านั้นเคยได้รับประโยชน์และความเลื่อมใสในสหกรณ์อยู่แล้ว น้ำักดีต่อสหกรณ์การขายได้แน่นอน ประการที่ (2) สมาชิกหาทุนได้รับเงินกู้จากสหกรณ์หาทุนไปเพิ่มผลการผลิตสหกรณ์การขายที่ตั้งขึ้น ในหมู่สมาชิกเหล่านี้ย่อมจะมีขนาดธุรกิจมากกว่าที่จะตั้งในหมู่ชาวนาทั่วไป ประการที่ (3) สหกรณ์การขายอาจให้เงินกู้แก่สมาชิกเพื่อให้จ่ายตลาดกฤตพำนา หรือเฉพาะการเก็บเกี่ยวแก่สมาชิกตามแผนเงินกู้ควบคุม (Controlled Credit Scheme)⁽¹⁾ โดยการร่วมมือกับสหกรณ์หาทุน ซึ่งจะเป็นประโยชน์

(1) ดูข้อความละเอียด ตอน สหกรณ์ขายข้าว

แก่สมาชิกยิ่งขึ้นและเพิ่มขนาดธุรกิจของสหกรณ์การขายอีกด้วย ประการที่ (4) ในท้องที่ที่มีสหกรณ์หาทุนมักมีพนักงานสหกรณ์ประจำอยู่แล้วย่อมจะ ให้ความช่วยเหลือสหกรณ์การขายที่ตั้งขึ้นได้อย่างใกล้ชิด⁽¹⁾

แต่สหกรณ์การขายควรกำหนดแผนสมาชิกพร้อมกับความสะดวก ในการรวบรวม ผลผลิต ไม่ควรคิดว่าเป็นสมาชิกหาทุนในอำเภอเดียวกันแล้วรับเป็นสมาชิกสหกรณ์การขายให้หมด อาจมีสมาชิกไม่น้อยอยู่ห่างไกลมากไม่สามารถประกอบธุรกิจกับสหกรณ์การขายได้ แต่จำใจเป็นสมาชิกเพราะอิทธิพลของพนักงานสหกรณ์ เป็นการทำลายน้ำใจทางสหกรณ์ของสมาชิกเหล่านั้นทางอ้อม สหกรณ์การขายควรขยายรับผู้ผลิตต่อไปในท้องที่ซึ่งเต็มใจและสามารถร่วมกันประกอบธุรกิจกับสหกรณ์ได้ดี โดยวิธีนี้สหกรณ์การขายที่จัดตั้งอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรที่เข้ามาเป็นสมาชิกได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และจะมีธุรกิจขยายออกไปมากขึ้น อย่างไรก็ตามก็ต้องคัดเลือกรับเข้าเป็นสมาชิกเฉพาะผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการเท่านั้น คนกลางรวบรวมข้าวหรือผู้ให้เช่านาไม่ควรรับ เพราะมีผลประโยชน์ขัดแย้งกับผู้ผลิตแท้จริง

7. การจัดการอย่างสามารถ

สหกรณ์การขายที่จัดตั้งขึ้นเป็นผลสำเร็จนั้นย่อมจะมีการจัดการที่สามารถ การจัดการไม่ดีเป็นสาเหตุธรรมดาอันหนึ่งของความล้มเหลวของสหกรณ์การขาย สหกรณ์การขายที่มีปริมาณธุรกิจมากขึ้นนั้น จะต้องผู้จัดการ การดำเนินงานโดยคณะกรรมการดำเนินการเท่านั้นไม่พอ ผู้จัดการต้องเป็นคนซื่อตรง สามารถ และเข้าใจหลักและวิธีดำเนินงานทางสหกรณ์ ในขณะที่เริ่มสำรวจเพื่อจัดตั้งสหกรณ์การขาย จะต้องพิจารณาจัดจ้างบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นว่านี้ในอัตราเงินเดือนที่สมควรพร้อมกันไปด้วย ถ้ายังหาไม่ได้ ควรรอการจัดตั้งสหกรณ์ไว้พลางก่อน⁽²⁾ ไม่เช่นนั้นจะประสบกับความล้มเหลวในภายหน้าได้

(1) จำเนียร สารนาท.- “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 64

(2) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Co-operative Marketing” p. 186

8. ผู้นำในท้องถิ่น

ในการสำรวจเพื่อจัดตั้งสหกรณ์การขาย ควรแสวงหาผู้ผลิตที่มีลักษณะเป็นผู้นำ เข้าร่วมเป็นกำลังในการจัดตั้ง และดำเนินการเพื่อให้สหกรณ์ประสบความสำเร็จตลอดไป บุคคลเหล่านี้เมื่อได้รับการอบรมในหลักการ วิธีปฏิบัติ และประโยชน์ของสหกรณ์การขาย หน้าที่และการร่วมมือของบรรดาสมาชิกแล้ว ย่อมจะถ่ายทอดความรู้ความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวไปยังชุมชนดีกว่าโฆษณาหรือเผยแพร่แบบอื่น ๆ⁽¹⁾

9. อุปกรณ์

เมื่อสำรวจได้ขนาดของธุรกิจสหกรณ์ จะจัดตั้งขึ้นแล้ว อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่สหกรณ์การขายต้องการเพื่อใช้ดำเนินงาน เช่น ที่ดิน ราง รถยนต์บรรทุกหรือเรือบรรทุกต้องประมาณให้พอติดกับธุรกิจ ไม่ควรให้มีการเกินส่วน ซึ่งจะทำให้สหกรณ์ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเสื่อมราคาและดอกเบี้ยโดยไม่จำเป็น และควรหาทางไว้เพื่อขยายกิจการต่อไป ในภายหน้าด้วย

10. เงินและแหล่งของเงิน

สหกรณ์เมื่อจัดตั้งขึ้นแล้วจะต้องมีเงินเพื่ออุปกรณ์ (Capital for Facilities) และเงินเพื่อดำเนินงาน (Capital for Operation)

ความต้องการเงินทุนของสหกรณ์การขายประจำท้องถิ่นมีมากน้อยต่างกัน ย่อมขึ้นกับการดำเนินงานอันเกี่ยวกับชนิดของผลิตผลที่รวบรวมมาขาย และลักษณะของบริการที่อำนวยความสะดวก เช่น สหกรณ์ขายไข่ ตามธรรมชาติย่อมต้องการทุน อุปกรณ์ น้อยกว่าสหกรณ์ขายข้าว ซึ่งต้องมีราง รถยนต์ และเรือบรรทุก และอุปกรณ์อื่น ๆ ในระหว่างสหกรณ์ขายข้าวด้วยกัน สหกรณ์ที่ประกอบกิจการแปรรูป (มีโรงสี) ย่อมต้องการอาคาร เครื่องจักร และบริภัณฑ์ มากกว่าสหกรณ์ที่ขายข้าวเปลือกในสภาพธรรมชาติ สหกรณ์แปรรูปอย่างซึ่งรับ

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 189

มอบนำมาจากสมาชิก มาทำเป็นยางแผ่นรมควัน จะต้องมียุทเพื่ออุปกรณ์มากกว่าสหกรณ์ การขายที่รวบรวมผลิตผลบางอย่างจากสมาชิกละมาเพื่อขาย

ส่วนทุนเพื่อดำเนินงาน บางครั้งเรียกว่าทุนหมุนเวียนหรือทุนระยะสั้น ตามปกติเป็นเงินเพื่อให้เป็นค่าจ้าง เงินเดือน ดอกเบี้ย ค่าเช่า เงินจ่ายล่วงหน้าให้แก่บรรดาสมาชิก ค่าวัตถุดิบ ค่าขนส่ง ค่าเชื้อเพลิง ค่าบริการและค่าใช้จ่ายประจำต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้นสหกรณ์การขายต้องจ่ายค่าผลิตผลทั้งหมดในขณะส่งมอบ ไม่ใช่จ่ายเพียงบางส่วนเหมือนในต่างประเทศ สหกรณ์การขายในประเทศไทยส่วนมากจึงต้องการทุนดำเนินงานมากกว่าค่าอุปกรณ์ทั้งหมด โดยเฉพาะสหกรณ์ขายข้าวที่ต้องกักข้าวเปลือกไว้เป็นเวลานานทั้งหกเดือนขึ้นไป เพื่อรอราคาสูง

ทุนที่สหกรณ์การขายในประเทศไทยจะได้นั้นมาจากแหล่งสำคัญสองแห่ง คือ จากสมาชิกในรูปทุนเรือนหุ้น และจากรัฐบาลในรูปเงินกู้

แต่สมาชิกผู้ผลิตยังลงทุนในสหกรณ์ของตนมากเพียงใด เขาก็ยังสำนึกในความรับผิดชอบเพื่อความสำเร็จของสหกรณ์มากเพียงนั้น ทั้งสหกรณ์ก็พ้นจากการช่วยเหลือทางการเงินภายนอกได้เพียงนั้น ถ้าสมาชิกได้ลงทุนในสหกรณ์ได้มากพอสมควร ย่อมจะทำให้สมาชิกรู้สึกมีส่วนได้เสียอย่างเต็มที่ เพราะสหกรณ์เป็นของตน ฉางของตน รถยนต์ และผลิตผลของตน จะต้องใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าใช้จ่ายในการเสื่อมราคาและอื่น ๆ เพื่อป้องกันการขาดทุน ดังนั้นสมาชิวย่อมจะรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องอุปถัมภ์สหกรณ์โดยส่งมอบผลิตผลให้สหกรณ์ขาย

ในขั้นแรกสหกรณ์จำเป็นต้องพึ่งเงินกู้เป็นส่วนใหญ่ ในขั้นต่อไปพยายามปลดปล่อยหนี้สินโดยให้สมาชิกลงทุนเพิ่มขึ้นในส่วนอื่นเพียงพอที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกตนว่า มีความผูกพันกับสหกรณ์ในทางการเงิน ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องอุดหนุนเพื่อส่วนได้เสียของตนเอง สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นโดยสมาชิกลงทุนแต่เพียงเล็กน้อย มีน้อยสมาคมที่ประสบความสำเร็จ

ในประเทศไทย ยังไม่มีข้อกำหนดหรือมาตรฐานใดๆในเรื่องทุนเหมือนกับต่างประเทศ ซึ่งกำหนดเงินทุนจากสมาชิกให้เป็นอัตราส่วนแน่นอนกับทุนเพื่ออุปกรณ์และทุนเพื่อดำเนินงานของสหกรณ์ สมาชิกถือหุ้นพอเป็นพิธี สหกรณ์จึงต้องพึ่งทุนส่วนใหญ่จากเงินกู้ของรัฐบาลในระยะหลังนี้ ได้มีข้อเสนอให้กระทรวงสหกรณ์กำหนดมาตรฐานทางการเงินของสหกรณ์การขาย คือ กระทรวงสหกรณ์ให้เงินกู้เพียงไม่เกินร้อยละ 75 ของทุนอุปกรณ์ สหกรณ์การขายที่ตั้งใหม่พึงมีทุนที่ได้จากสมาชิกอย่างน้อยร้อยละ 25 ของราคาอุปกรณ์ที่ต้องการ (1)

ตอนที่ ๒ ผลของการสำรวจ

เมื่อทำการสำรวจแล้ว ผลของการสำรวจจะต้องประมวลและเรียบเรียงไว้เป็นเรื่องๆ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคำเนินการต่อไป

กลุ่มผู้นำทางสหกรณ์ในท้องถิ่นจะต้องพิจารณาผลของการสำรวจอย่างถี่ถ้วน มีการอภิปรายกันอย่างเต็มที่ พนักงานของสหกรณ์จะต้องชี้แจงแก่บรรดาผู้นำทางสหกรณ์เหล่านั้นให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้สามารถวินิจฉัยว่าลู่ทางจะตั้งสหกรณ์ให้บรรลุความสำเร็จหรือไม่

ถ้าผลของการสำรวจแสดงว่ายังขาดลักษณะอันเป็นรากฐานที่จะประกอบให้การดำเนินงานของสหกรณ์เป็นผลสำเร็จแล้ว ควรระงับการจัดตั้งสหกรณ์ไว้ก่อน ประเทศที่การสหกรณ์มีความก้าวหน้ามากเช่น สหรัฐอเมริกายังถือหลักที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งสำคัญ(2) เพราะขึ้นตั้งสหกรณ์ขึ้นมาในภาวะการณ์เช่นนี้ย่อมจะให้โทษมากกว่าเป็นประโยชน์ และจะทำให้ประชาชนเสื่อมความนิยมต่อขบวนการสหกรณ์โดยทั่วไปด้วย

ถ้าผลของการสำรวจแสดงลู่ทางที่จะตั้งสหกรณ์ได้สำเร็จ ผู้ดำเนินงานจัดตั้งจะต้องพิจารณาวางแผนการที่สหกรณ์จะอำนวยความสะดวกการขายให้ดีกว่าที่เป็นอยู่เดิม ไม่ใช่เพียงแค่ให้บริการทัดเทียมองค์การที่มีอยู่เดิม ในท้องถิ่นซึ่งพ่อค้าคนกลางให้เงินกู้ล่วงหน้าแก่สิทธิ

(1) จำเนียร สารนาท.- “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 68

(2) จำเนียร สารนาท.- “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 71 และหน้า 73

โดยคิดอัตราดอกเบี้ยหรือส่วนลดอันสูง และมีเงื่อนไขให้สิทธิยอมมอบผลิตผลของตนให้แก่เจ้าหนี้^{๕๕} สหกรณ์การขายที่ต่งขึ้นจะต้องพิจารณาแผนการเงินกู้เพื่อให้บริการดีกว่าบรรดาพ่อค้าได้เสนอให้ แผนเงินกู้ที่สหกรณ์อยู่ในขณะนี้มีความคล้ายกันสองแบบ คือ แผนเงินกู้ควบคุม (Controlled Credit Scheme) และเงินกู้ร่วมกัน (Joint Loan) แบบแรกเหมาะสำหรับสหกรณ์การขายซึ่งมีสมาชิกส่วนสำคัญเป็นสมาชิกสหกรณ์หาทุน (1)

นอกจากนี้ผู้ดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์ ต้องพิจารณากำหนดข้อบังคับอันเหมาะสมแก่ความต้องการของสหกรณ์ เพราะปัญหาทางการขายซับซ้อนและแตกต่างออกไป ตามประเภทของผลิตภัณฑ์ ตลอดจนภาวะของท้องที่และชุมชน และควรชักชวนผู้ผลิตในท้องที่ที่จะติดต่อกับสหกรณ์ได้สะดวก เข้าเป็นสมาชิกและถือหุ้นเพิ่มเติมเท่าที่จะทำได้

ตอนที่ ๓ การจัดตั้งสหกรณ์ประจำภาคหรือสหกรณ์การขายขนาดใหญ่

ไม่มีข้อกำหนดแน่นอนในการจัดตั้งสหกรณ์ประจำภาค หรือสหกรณ์การขายขนาดใหญ่แบบรวมเข้าหาศูนย์กลางหรือสหพันธ์สหกรณ์ วิธีการเฉพาะในการจัดตั้งสหกรณ์ประเภทนี้ไม่สำคัญ เท่ากับข้อพิจารณาอย่างสมบูรณ์ในส่วนประกอบซึ่งเกี่ยวข้องกับความสำเร็จของสหกรณ์การขาย ข้อพิจารณาที่ว่า^{๕๖}ได้แก่ความต้องการทางเศรษฐกิจที่จะให้มีสหกรณ์การขายขนาดใหญ่ขึ้น จึงมีขนาดของธุรกิจในอนาคตที่จะดำเนินงานได้โดยประหยัด การคำนวณของสมาชิกชาวนา หรือของสหกรณ์ท้องถิ่นความต้องการและการสนับสนุนทางการเงินซึ่งอาจมีทางหามาได้ ประสิทธิภาพซึ่งกลไกได้เคยพบปะซึ่งคล้ายคลึงกับสหกรณ์การขายอื่นๆ การริเริ่มและการนำผู้นำประจำท้องถิ่นผู้สนใจในสหกรณ์ขนาดใหญ่ วิธีการขายอันได้เปรียบซึ่งคาดว่าสหกรณ์ที่จะก่อตั้งขึ้นอาจอำนวยความสะดวกได้ดีกว่าองค์การ หรือบริษัทที่ขายอยู่เป็นประจำข้อสำคัญดังกล่าวนี้จะต้องสำรวจวิเคราะห์และพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

นอกจากนี้ยังมีข้อความสำคัญที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมอีก ซึ่งต่อไปอาจเป็นทางวินิจฉัยว่าควรจัดตั้งสหกรณ์การขายประจำภาคขึ้นหรือไม่ นั่นคือหมายถึงบริการที่สหกรณ์

(1) จำเริญ สารนาถ “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า 71 และหน้า 72

การขายกลาง จะอำนวยความสะดวกท้องถิ่น ทำให้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และส่งเสริมให้สหกรณ์เหล่านั้นแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งตามลำพังแล้วก็ไม่สามารถจะทำได้เป็นผลสำเร็จ

สหกรณ์การขายกลางนี้ปรากฏว่าจำเป็น และมีผลดีในการแก้ไขปัญหาระงับของประเทศไทย เช่นเดียวกับตลาดขายส่งขนาดใหญ่ ได้หลายเรื่องด้วยกัน อาทิเช่น การควบคุมคุณภาพ การจัดมาตรฐานผลิตผล การต่อรองราคา การตรวจเพื่อป้องกันการเสียหายของผลิตผลในการขนส่ง การแปรรูป การปรับปรุงวิธีปฏิบัติธุรกิจ การใช้ประโยชน์ผลิตผลพลอยได้และการวิจัย เป็นต้น⁽¹⁾

ตอนที่ ๔ วิธีการจัดตั้ง “จากเบื้องล่างขึ้นไป” หรือ “จากเบื้องบนลงมา”

ได้มีผู้โต้เถียงกันว่าสหกรณ์การขายขนาดใหญ่ ซึ่งบริการในภูมิภาคอันกว้างขวางของประเทศไทย ควรจะเป็นยอดสูงสุดของวิธีการจัดตั้งสหกรณ์ ฉะนั้น จึงได้ยืนยันว่าสหกรณ์ท้องถิ่นควรจะได้รับ การจัดตั้งก่อนในชุมชนต่าง ๆ และสหกรณ์เหล่านั้นเห็นชอบด้วย ความตั้งใจจริงของตนเอง ที่จะตกลงตั้งองค์การขายกลาง การจัดตั้งแบบ “จากเบื้องล่างขึ้นไป” (“Bottomup” type of organization method) นี้ เรียกได้ว่ามีข้อได้เปรียบหลายประการ (1) สหกรณ์กลางที่จัดตั้งขึ้นแบบนี้มีสหกรณ์ท้องถิ่นซึ่งได้จัดตั้งและดำเนินการโดยเอกเทศเป็นป้อมปราการอันมั่นคง (2) สหกรณ์กลางตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการ ซึ่งบรรดาสหกรณ์ท้องถิ่นมีความรู้สึกอยู่ จึงเป็นหลักประกันให้ได้รับความสนับสนุนด้วยความภักดีของสหกรณ์ท้องถิ่นเหล่านั้น (3) ค่าใช้จ่ายของผู้จัดตั้งได้ถูกประหยัดลงเพราะสมาชิกของสหกรณ์ท้องถิ่นเป็นฝ่ายดำเนินงาน (4) ตามประสบการณ์ในประเทศเดนมาร์กและประเทศอื่น ๆ ได้พิสูจน์ความมั่นคงของระบบนี้มาแล้ว (5) ประมาณของธุรกิจสามารถทราบได้แน่นอนล่วงหน้า จึงอาจกำหนดแผนการเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่จำเป็นและกำลังการขายได้อย่างรอบคอบ (6) การจัดการเงินทุนจึงทำได้ง่ายลง เพราะอาจขายหุ้นให้แก่สหกรณ์ท้องถิ่นที่ต้องการสหกรณ์กลาง (7) ข้อผิดพลาดหากจะมีก็น้อยกว่า เพราะการจัดตั้งสหกรณ์โดย

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Co-operative Marketing” P. 191-192

ปกติเป็นขบวนการที่ดำเนินมาอย่างช้าๆ (8) สหกรณ์กลางจึงกลายเป็นองค์การของชาวนา ดำเนินการโดยชาวนา เพราะมีกำเนิดมาจากสหกรณ์ท้องถิ่นอันเป็นรากฐาน ยิ่งกว่าเป็นความ ตลใจและแผนการร่วมจากภายนอก

ในการโต้แย้งความคิดเห็นข้างต้น การสนับสนุน วิธีการจัดตั้งแบบ “จากเบื้อง บนลงมา” (“Top down” method of Organization) ซึ่งเป็นการยืนยันว่าสหกรณ์ชั้นรวมเข้า หาจุดศูนย์กลางแตกต่างกับสหพันธ์สหกรณ์ มีข้อความดังนี้ (1) วิธีการจัดตั้งแบบเบื้อง ล่างขึ้นไปเป็นวิธีการที่ล่าช้ามาก หากต้องอาศัยการริเริ่มของบรรดาสหกรณ์ท้องถิ่นเสมอไป แล้ว สหกรณ์กลางคงจะเกิดมาได้น้อยรายนัก (2) การจัดสหกรณ์แบบเข้าหาศูนย์กลางนั้น ต้องมีแผนแน่นอนกำหนดไว้ล่วงหน้าจึงเป็นวิธีการมั่นคงกว่า ที่จะตั้งองค์การขึ้นซึ่งจะต้อง เปลี่ยนแปลงแก้ไขหลายครั้งหลายหน เมื่อมีสหกรณ์ท้องถิ่นมา สมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้น (3) ประสิทธิภาพที่สำเร็จของสหกรณ์การขายขนาดใหญ่ เช่น สหกรณ์ขายฝ้ายสัตว์ปีก ไข่ และขนสัตว์ แสดงว่าวิธีการเช่นนี้กระทำได้ (4) สำหรับผลิตภัณฑ์บางอย่างมีแต่สหกรณ์ กลางก็พอที่จะรวบรวมผลิตผลของสมาชิกได้ สหกรณ์ท้องถิ่นและความสะดวกต่าง ๆ ในการ รวบรวมผลิตผลไม่มีความจำเป็นและไม่จำต้องการในทางเศรษฐกิจ(1)

ตามปกติองค์การชนิดแรกเป็นแบบอย่างที่เราเรียกกันว่า สหกรณ์แบบสหพันธ์ (Federated type of associations) ส่วนประเภทหลังเป็นสหกรณ์แบบเข้ารวมศูนย์กลาง (Centralized type of associations) ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาปรากฏว่าสหกรณ์ ขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นแบบสหพันธ์หรือสหกรณ์เข้ารวมศูนย์กลาง มักเป็นผลมาจากการแนะนำและเสนอของกลีกร ซึ่งเป็นสมาชิกของสหกรณ์ของท้องถิ่น และของบุคคลภายนอกซึ่งเป็นตัวแทนสถานศึกษาทางเกษตร องค์การตลาดและองค์การฟาร์มทั่วไปไม่ว่าสหกรณ์จะ จัดขึ้นโดยวิธี “เบื้องบนลงมา” หรือจาก “เบื้องล่างขึ้นไป” ไม่มีความสำคัญเท่ากับความ จริงว่าสมาชิกที่มุ่งหวัง รู้สึกมีความต้องการสหกรณ์อย่างแท้จริง สหกรณ์ได้ตอบสนองน้ำใจ ทางสหกรณ์ของมวลสมาชิก คือ สหกรณ์มีความมั่นคงแข็งแรงทางเศรษฐกิจ-กิจทั้งในทางจัด

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economic of Co-operative Marketing” p. 192-193

ทั้ง และวิธีการดำเนินงาน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่ำจนมีประสิทธิภาพในการแข่งขัน

ตอนที่ ๕ ความสำเร็จของสหกรณ์การขาย

สมาคมสหกรณ์อาจจัดตั้งขึ้นตามหลักสหกรณ์ ได้รับการจดทะเบียน มีข้อบังคับ ที่ถูกต้อง มีสำนักงานดำเนินการและมีบุคคลที่มีชื่อเสียงอยู่ในคณะกรรมการดำเนินการแต่ กระนั้นยังไม่อาจประสบความสำเร็จได้ สิ่งทีกล่าวมาแล้วเป็นที่แน่นอนว่ามีความสำคัญ แต่ ลำพังสิ่งนั้นเองไม่อาจบันดาลให้เกิดความสำเร็จขึ้นได้ เป็นแต่เพียงกรอบให้สหกรณ์ดำเนิน งานไปได้เท่านั้น ความขยันขันแข็ง ความเจียมแหลมและกำลังของสหกรณ์ประกอบด้วย ส่วนร่วมอื่น ๆ ต่างหาก ซึ่งจะต้องพิจารณาตั้งแต่แรกจัดตั้งเป็นต้นไป

เหตุใดธุรกิจการค้าประสบความสำเร็จหรือหยุดดำเนินการ การตอบปัญหานี้ ได้ ย่อมเป็นการค้นพบทางอ้อมของด้านความผิดพลาดของธุรกิจ และสิ่งเหล่านี้จะต้องมี ความระมัดระวังป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น หากธุรกิจสามารถกลับฟื้นคืนสู่ความสำเร็จ ในการ ศึกษาสหกรณ์ 1,500 สมาคมซึ่งประสบความสำเร็จหรือหยุดดำเนินการก่อน 31 ธันวาคม พ.ศ. 2469 กรมเกษตรของสหรัฐอเมริกาพบว่า เป็นเพราะ⁽¹⁾

1. การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ	ร้อยละ	72
2. ขาดทุนใช้ดำเนินงาน	„	24
3. ธุรกิจไม่พอเพียง	„	23
4. ให้สินเชื่อกับผู้อุปถัมภ์มากเกินไป	„	17
5. สมัครง่ายเกินไป	„	12
6. การจัดการไม่ซื่อตรง	„	8
7. เหตุสุกวิสัย	„	6
8. การแข่งขันไม่เป็นธรรม	„	2
9. เหตุอื่น ๆ	„	8

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: "The Economics of Co-operative Marketing" p. 197

ในประเทศไทยนี้ยังไม่มีสถิติแน่นอน แต่พอจะเชื่อได้ว่า สาเหตุใหญ่ของเรา คงจะเป็นการดำเนินงานขาดประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน เพราะความเข้าใจในเรื่องสหกรณ์ในหมู่สมาชิกยังมีน้อย และผู้จัดการสหกรณ์ก็ดีหยาบมาก

การดำเนินงานสหกรณ์ให้บรรลุความสำเร็จนั้น

(1) สหกรณ์จะต้องการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้จัดการจะมีความสามารถ และซื่อตรงหรือไม่นั้น มักเป็นเหตุสำคัญในการสำเร็จหรือล้มเหลวของสหกรณ์ ผู้จัดการควรได้รับค่าตอบแทนพอสมควรแก่บริการของเขา ทั้งได้รับความช่วยเหลือจากคณะกรรมการ ดำเนินการที่สามารถ และจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในขบวนการสหกรณ์ด้วย

(2) สหกรณ์ต้องมีขนาดแห่งธุรกิจเพียงพอที่จะดำเนินงานโดยประหยัด ขนาดแห่งธุรกิจอันไม่เพียงพอที่เป็นเครื่องถ่วงอย่างสำคัญ ต้นทุนประจำหน่วย (Unit Costs) อาจลดลงได้เมื่อขนาดของธุรกิจเพิ่มขึ้น เหตุผลอันสำคัญประการหนึ่งในการตั้งสหกรณ์ คือ ลดต้นทุนในการขาย นี่คือการปริมาณ

(3) สหกรณ์ต้องได้รับการอุดหนุนค่าจุนด้วยความภักดีของบรรดาสมาชิก ในการนี้สหกรณ์แตกต่างจากธุรกิจของเอกชนมาก ถ้ามิได้รับความสนับสนุนจากสมาชิก สหกรณ์จะหมดความหมาย เพราะไม่อาจพึงธุรกิจที่ทำกับคนภายนอกเพื่อความสำเร็จของสหกรณ์ได้ ดังนั้นการให้การศึกษาอบรมให้รู้หลักและประโยชน์ของสหกรณ์ และอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิก จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สหกรณ์จะต้องกระทำตลอดไป

(4) สหกรณ์ต้องมีทุนเพียงพอที่จะดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ และจะต้องใช้ทุนน้อยอย่างมีประสิทธิภาพ สะสมเงินสำรองและทำงานประมาณอย่างฉลาดและรอบคอบ สหกรณ์ที่มีทุนไม่เพียงพอ การดำเนินงานมักจะมีค่าใช้จ่ายสูง ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้สมาชิกไม่ได้เต็มที่ ย่อมจะไม่ผูกพันสมาชิกไว้กับสหกรณ์ และจะทำลายความเชื่อถือที่สมาชิกมีอยู่กับสหกรณ์ลงไปในที่สุด

(5) สหกรณ์จะต้องสนองความต้องการในทางเศรษฐกิจของสมาชิก เหตุผลในการจัดตั้งสหกรณ์อยู่บนความจริงที่ว่าสมาชิกได้รับผลอันเพียงพอใจเนื่องจากความพยายามร่วมกันยิ่งกว่าได้รับจากความพยายามโดยลำพังแต่ละคน ดังนั้นสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นแล้วจะต้อง

อำนวยความสะดวกให้สมาชิกได้รับความพอใจ ยิ่งกว่าได้รับอยู่เดิมให้ได้ หากความต้องการในทางเศรษฐกิจมากและได้รับตอบสนองเป็นอย่างดีเพียงใด ความคงทนถาวรในการดำรงอยู่ของสหกรณ์ก็ยิ่งมีมากเพียงนั้น

ลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนับว่าเป็นสาระสำคัญอย่างสมบูรณ์ในการบรรลุถึงความสำเร็จ แต่ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการสำเร็จ สมควรจะได้รายละเอียดไว้ สหกรณ์บางสมาคมอาจให้ความสำคัญแก่ส่วนประกอบแห่งความสำเร็จ บางรายในบรรดาส่วนประกอบทั้งหมด ในฐานะที่เป็นเหตุแรกของความสำเร็จของตนเป็นการเฉพาะรายได้

ส่วนประกอบที่ส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จคือ

(1) สหกรณ์ควรจัดการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง เพื่อที่จะจัดตั้งสหกรณ์ให้เป็นปึกแผ่น มั่นคง ควรพยายามส่งผลิตผลที่สม่ำเสมอ คุณภาพสูง และบรรจุหีบห่อที่มั่นคง ออกตลาด มักพูดกันบ่อย ๆ ว่า “ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพขายได้ราคาดีในตลาด ส่วนผลิตภัณฑ์เลวขายไม่ออก⁽¹⁾ โดยไม่มีข้อยกเว้นสหกรณ์ที่ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับกันดียังเป็นสหกรณ์มีความระมัดระวังอย่างเต็มที่ในการจัดส่งสินค้าที่มีคุณภาพสูงออกตลาด และใช้เครื่องหมายสินค้าของสหกรณ์เฉพาะสินค้าที่มีคุณภาพดังกล่าวเท่านั้น มีการชำระแล้วชำระถึงเรื่องผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณภาพ (Careful grading) และการจัดมาตรฐาน

(2) สหกรณ์ควรจะประกอบด้วยผู้ผลิต ซึ่งมีผลประโยชน์ส่วนได้ส่วนเสียคล้ายคลึงกัน ผู้ผลิตที่มีปัญหาในการผลิตและการขายทำนองเดียวกัน คืออยู่ในท้องที่เดียวกัน และมีความต้องการอย่างเดียวกัน ย่อมจะร่วมกันทำงานได้ดีกว่าผู้ผลิตที่มีประโยชน์แตกต่างกัน กลสิกรที่อาศัยอยู่ใกล้ชิดซึ่งกันและกันและรู้จักกันดีสามารถร่วมกันทำงานได้ง่ายกว่ากลสิกรที่อยู่ในท้องที่หนึ่งท้องที่ใดของประเทศ หรือภูมิภาคเข้าร่วมทำงานกับกลสิกรที่อยู่ต่างท้องที่หรือต่างภูมิภาค

(3) สหกรณ์การขายนั้นควรจัดตั้งขึ้นตามหลักผลิตภัณฑ์ (Commodity basis) ส่วนสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นตามภูมิศาสตร์ คือสหกรณ์สมาคมเดียวในท้องที่แห่งใดแห่งหนึ่งจัดการ

(1) Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars: “The Economics of Cooperative Marketing” P. 199 : “Quality products get the premium prices in a market poor ones do not”

กับผลิตผลทุกอย่างของกลไกในท้องถิ่นนั้น ย่อมจะไม่มี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างกันอย่างมากมายในผลประโยชน์ของผู้ผลิต ความยากลำบากในการจำแนกต้นทุนระหว่างผลิตผลต่าง ๆ กัน และหน้าที่ในการขายผลิตภัณฑ์แตกต่างกันมากมายแต่ละอย่างก่อให้เกิดปัญหาใหญ่กว่าปัญหาที่จะเกิดแก่สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์อย่างเดียว การจัดการขายผลิตภัณฑ์เดียวหรือผลิตภัณฑ์สอง – สามอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกันย่อมจะช่วยให้สหกรณ์ใช้อุปกรณ์ วิธีการเครื่องใช้และวิธีการค้าอย่างเดียวกันสำหรับผลิตภัณฑ์ทั้งหมด สรุปได้ ความว่าสหกรณ์รวบรวมชาวนาหรือเกษตรกรที่มีประโยชน์ในการขายและผลิตภัณฑ์คล้ายคลึงกัน

(4) สหกรณ์จะต้องเป็นองค์กรที่เหมาะสมแก่ความต้องการของตน สหกรณ์จะต้องยืดหยุ่นได้เพียงพอเพื่อเผชิญกับภาวะต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงได้ อุปกรณ์และเครื่องใช้สอยจำต้องให้ตรงกับความต้องการของสหกรณ์ ไม่ใช่เพื่อแสดงวัตถุประสงค์ ความฟุ่มเฟือยไม่มีในสหกรณ์ สหกรณ์จะต้องจดทะเบียน มีข้อบังคับที่เหมาะสมและรับเอานโยบายที่จะต้องกระทำเพื่อทำให้จุดประสงค์ไปสู่ความสำเร็จ

(5) สหกรณ์ควรรักษาทะเบียนและบัญชีให้ดี การลงบัญชีอย่างละเอียดถี่ถ้วนมีความสำคัญต่อสหกรณ์ยิ่งกว่าธุรกิจเอกชน เพื่อที่สหกรณ์จะจ่ายเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนธุรกิจได้ถูกต้อง จำเป็นต้องรักษาทะเบียนธุรกิจของสมาชิกแต่ละคนไว้ตามความจริง การอุปถัมภ์และความเป็นสมาชิกนั้นมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ทะเบียนต่าง ๆ จะต้องได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง ในทำนองเดียวกันการจัดการสหกรณ์ เจ้าหน้าที่ที่จัดจ้างมาต้องรับผิดชอบต่อมวลสมาชิก ดังนั้นทะเบียนที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งสำคัญ

(6) สหกรณ์ควรดำเนินธุรกิจไปในทางที่สมาชิกในท้องถิ่นที่มีความเคยชินเท่าที่จะทำได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ดำเนินไปด้วยต้นทุนสูง ไม่ซื้อตรง และให้บริการอย่างเร็ว ซึ่งเรื่องเหล่านี้สหกรณ์มีความประสงค์จะแก้ไขอยู่แล้ว หมายความว่าต้องป้องกันการล่าช้าในการชำระเงิน จัดหาความสะดวกในการขายสินค้าที่สมาชิกมีความคุ้นเคยอยู่ และดำเนินการกับนายหน้าและตัวแทนของตลาดต่าง ๆ ในลักษณะที่จะได้รับความไว้วางใจจากพวกเขาเหล่านี้ สหกรณ์การขายจะประสบความสำเร็จอย่างดีที่สุด เพราะใช้วิธีการค่อยเปลี่ยนทีละน้อย (Evolutionary process) แทนที่จะใช้การเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลัน (Revolutionary process)

อุทาหรณ์ เช่น ปัจจุบันในประเทศเรามีการซื้อขายโดยวิธีวาง สหกรณ์เมื่อเริ่มดำเนินงานในระยะแรกควรปฏิบัติเช่นเดียวกันจะนำวิธีซึ่งมาใช้ในทันทีย่อมเกิดความไม่สะดวกขึ้น การขายปลาน้ำเค็มที่สะพานปลากรุงเทพ เคยใช้วิธีวางขายมาแต่เริ่มแรก องค์การสะพานปลาตั้งเครื่องชั่งอย่างดีให้แพปลาใช้ในการซื้อขาย ในขั้นต้นก็ไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจุบันปลาบางชนิดใช้วิธีชั่งซื้อขายกันบ้างแล้ว ถ้าพ่อค้าให้ความสะดวกแก่ชาวนาโดยจัดรถยนต์ปรับผลิตผล สหกรณ์ก็ต้องดำเนินตามด้วย ในท้องที่ซึ่งพ่อค้ารับซื้อผลิตภัณฑ์โดยจ่ายราคาเต็มเมื่อรับมอบเป็นประเพณี สหกรณ์ต้องดำเนินตามโดยอำนาจบริการที่เหนือกว่า เช่น จ่ายราคาเต็มเมื่อรับมอบโดยทันที สหกรณ์จะนำวิธีจ่ายราคาบางส่วนตามวิธีปฏิบัติของสหกรณ์ที่ก้าวหน้าในต่างประเทศมาใช้ย่อมไม่ได้ผล

(7) สหกรณ์ต้องยึดมั่นในคติสหกรณ์และอยู่ในความควบคุมของสมาชิกซึ่งเป็นกลไกตลอดเวลา บรรดาสมาชิกผู้ผลิตควรจะมีต่องานการควบคุมสหกรณ์ของตนไว้ ผลประโยชน์ของผู้ผลิตที่ต้องการระบบการขายที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่า ควรจะได้รักษาไว้ไม่ควรจะให้กลายเป็นผลประโยชน์ในสหกรณ์เกี่ยวกับการลงทุน วัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายที่ต่งสหกรณ์ขึ้นก็เพื่อจะให้ได้ราคาสูงสุดเท่าที่จะทำได้ในการขายผลิตภัณฑ์ของสมาชิก ไม่ใช่ให้ได้รับเงินปันผลจากทุนที่ลงไปมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อใดสมาชิกรู้สึกว่สหกรณ์ตกไปอยู่ในความควบคุมของคนหม่นน้อยแล้ว ความล้มเหลวย่อมจะเกิดกับสหกรณ์อย่างแน่นอน

(8) สหกรณ์ขนาดใหญ่นั้น ควรจะจัดวิธีการสำหรับติดต่อกับบรรดาสมาชิกในสหกรณ์แบบสหพันธ์ อาจทำได้ง่ายโดยผ่านทางสหกรณ์ท้องถิ่น แต่ในสหกรณ์แบบเข้าหาศูนย์กลางนั้นกลุ่มหรือหน่วยประจำท้องถิ่นเป็นสิ่งที่จำเป็น การมีสมาชิกในชุมชนซื้อผลิตภัณฑ์ในคลังสินค้าประจำท้องถิ่น หรือมีโรงงานแปรรูปในผลิตภัณฑ์ซึ่งควบคุมโดยสหกรณ์แบบเข้าหาศูนย์กลาง เป็นทางหนึ่งที่จะรักษาผลประโยชน์ไว้ได้ สหกรณ์ควรตั้งหน่วยรับผลิตภัณฑ์จากสมาชิกในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยสหกรณ์ควบคุมเอง

(9) สหกรณ์จะต้องจ่ายราคาสำหรับผลิตผลของสมาชิกเท่ากับพ่อค้าผู้แข่งขันจ่าย ชาวนาเป็นสมาชิกสหกรณ์การขายก็เพื่อจะปรับปรุงการขายของตน ซึ่งหมายความว่าต้องการราคาขายสูงขึ้น สหกรณ์อาจอำนาจบริการแก่ผู้ผลิตดีกว่าที่ได้รับอยู่แต่เดิม หากบริการที่ปรับปรุงแล้วไม่ประกอบด้วยราคาที่สูงเท่ากับที่เขาได้รับจากบุคคลภายนอกแล้ว สห-

กรณีย่อมจะประสบความสำเร็จ สหกรณ์ต้องเผชิญกับการแข่งขันถ้าต้องการให้ความสำเร็จ
ตามมา

ตอนที่ ๖ ส่วนประกอบที่ทำให้สหกรณ์ต้องประสบความสำเร็จ

มูลเหตุที่เป็นสาระสำคัญแก่การดำเนินงานเพื่อความสำเร็จ และส่วนประกอบที่
ช่วยให้ประสบความสำเร็จนั้น จะต้องพิจารณากันไว้ตั้งแต่สำรวจจัดตั้งสหกรณ์เป็นต้นมา
ยอร์ช โอ. แกตลิน (Georage O. Gatlin) ได้จัดทำรายการของส่วนประกอบที่เชื่อกันว่า
เป็นเหตุให้สหกรณ์ประสบความสำเร็จไว้ดังต่อไปนี้ นี่ก็เป็นทางนิเสธ (Negative Way) อย่าง
หนึ่ง ซึ่งจะชี้ให้เห็นวิถีของความสำเร็จของสหกรณ์

(1) สหกรณ์ไม่บังคับการรับบุคคลที่มีผลประโยชน์ทางธุรกิจขัดกันไว้เป็นสมาชิก
เป็นการยากลำบากมากทีเดียวที่จะธำรงไว้ซึ่งความราบรื่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในเมื่อผู้ที่
ไม่ใช่ผู้ผลิต พ่อค้า และบุคคลที่มีผลประโยชน์ขัดกันเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์กับผู้ผลิตโดย
แท้จริง ในที่สุดประโยชน์ส่วนรวมของสหกรณ์อาจถูกทำลายลง ตัวอย่างที่ได้ชี้ชัดเจนใน
ประเทศเรา ในสหกรณ์ขายข้าวควรรับแต่ชาวนาผู้ผลิตข้าวเท่านั้นเป็นสมาชิก พ่อค้าคนกลาง
ที่รวบรวมข้าวจากชาวนามาขาย ผู้ให้เงินกู้โดยชำระคืนเป็นข้าว ผู้ให้เช่านาโดยรับข้าว
เป็นค่าเช่า เหล่านี้มีผลประโยชน์ขัดกับชาวนาผู้ผลิตทั้งสิ้น

(2) สหกรณ์ไม่บังคับที่จะปิดบังหรืออำพรางสมาชิก ไม่ให้รู้ถึงข้อความจริง
เกี่ยวกับการดำเนินงานของสหกรณ์ การบอกกล่าวหรือรายงานในทำนองให้เข้าใจผิด ทุนที่
เคลือบแคลง (Juggling Funds) สัญญาลับและสิ่งที่คล้ายคลึงกันย่อมทำลายความไว้วางใจ
สหกรณ์ สหกรณ์ไม่ใช่เป็นของพนักงานสหกรณ์ ของกรรมการหรือของเจ้าหน้าที่ แต่เป็น
ของสมาชิก ที่ใดมีความเคลือบแคลงสงสัย ที่นั้นย่อมมีการรวมมืออย่างแท้จริงไม่ได้

(3) สหกรณ์ไม่ควรยอมให้มีการเลือกตั้งกรรมการ หรือแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แบบ
เครื่องจักรเครื่องกล โดยบุคคลคณะหนึ่งครองตำแหน่งอยู่ตลอดเวลา การควบคุมตามหลัก
ประชาธิปไตยจะต้องดำเนินไปยิ่งกว่าที่ได้สัญญาไว้ กรรมการที่ได้รับเลือกแทนสมาชิกจะ
ต้องทำหน้าที่และอยู่ภายใต้ความควบคุมของสมาชิกจริง ถ้าองค์การนั้นยังเป็นสหกรณ์อยู่

(4) สหกรณ์ไม่ควรอาศัยอำนาจเพื่อเรียกร้องให้สมาชิกร่วมมือ การข่มขู่ การฟ้องความ การบังคับ ทำลายยิ่งกว่าก่อให้เกิดการสนับสนุนจากผู้ผลิต การบังคับเป็นการตรงกันข้ามกับการร่วมมือ

(5) สหกรณ์ไม่ควรเสียสละหลักทางสหกรณ์เพื่อได้มาซึ่งขนาดแห่งธุรกิจ เช่น สนับสนุนให้สมาชิกซื้อผลิตภัณฑ์จากบุคคลภายนอกมาส่งมอบให้สหกรณ์ รับคนกลางซึ่งรวบรวมผลิตภัณฑ์ของผู้มีใช้สมาชิกมาจัดการขายมากจนเกินควร วิธีการเหล่านี้ลบล้างและลดขนาดลักษณะการทางสหกรณ์ลง

(6) สหกรณ์ไม่ควรให้รายจ่ายประจำ เกินส่วนกว่าบริการที่ต้องการ เงินเดือนเจ้าหน้าที่ซึ่งกำหนดพอควรแก่บริการที่บุคคลนั้น ๆ จะอำนวยให้ การให้ตำแหน่งงานหน้าที่เป็นรางวัลแก่ผู้มีส่วนจัดตั้ง การให้สินบนเพื่อประโยชน์ในทางการค้าไม่ควรจะมีขึ้น

(7) สหกรณ์ไม่ควรกำหนดราคาขึ้นตามใจชอบ โดยควบคุมตามหลักผูกขาด ราคาที่ไม่ขึ้นกับเงื่อนไขของอุปทานและอุปสงค์ (Demand and Supply Conditions) ทำให้เกิดการปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ ขัดกับกฎในทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งจะมีปฏิริยาแกสหกรณ์ได้ ไม่มีสหกรณ์ใด ๆ ที่สามารถกำหนดราคาได้สำเร็จในกำหนดระยะเวลาเป็นแรมปี เว้นแต่ราคาที่กำหนดนั้นเป็นราคาที่แท้จริงแล้ว

นอกจากนั้นสหกรณ์ไม่ควรอ้างว่าตั้งขึ้นเพื่อกำจัดคนกลาง เพราะข้ออ้างเหล่านี้เป็นไปไม่ได้ คนกลางมีหน้าที่อันสำคัญบางประการในการเป็นสื่อกลางระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค สหกรณ์การขายทำได้ก็แต่เพียงถอนคนกลางที่ไม่จำเป็นออก และมีอิทธิพลในการต่อรองราคาเท่านั้น จะสำเร็จได้มากน้อยแค่ไหนก็แล้วแต่ว่าเป็นสหกรณ์ท้องถิ่นหรือสหกรณ์ขนาดใหญ่ สหกรณ์ขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศที่มีการเศรษฐกิจดียังต้องอาศัยคนกลาง เช่น ตัวแทนการขายในตลาดขายส่งที่สำคัญ หรือติดต่อกับตัวแทนการขายในตลาดต่างประเทศ เป็นต้น การอ้างในข้อที่ทำได้ทำให้ไม่มีการร่วมมืออย่างจริงจังได้ จะทำให้สหกรณ์วายเป็นที่สุด⁽¹⁾

(1) “รายละเอียดการประชุมอภิปรายของพนักงานสหกรณ์และผู้แทนสหกรณ์ขายข้าวในภาค 2 ว่าด้วยปัญหาเกี่ยวกับสหกรณ์การขาย” หน้า 113

บทที่ ๗

สหกรณ์การขายรูปต่าง ๆ

* * * * *

ความสำคัญของข้าวมีต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่แทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น
ด้านการผลิต การบริโภค ด้านการเป็นสินค้า ด้านภาษีอากร ด้านอุตสาหกรรม และด้าน
รายได้จากการขนส่งข้าว

ก. การผลิต การผลิตข้าวเป็นอาชีพสำคัญของพลเมืองไทย ประชาชนอยู่ในวัย 15 ปีขึ้นไปในพ.ศ. 2496 ประกอบอาชีพทางเกษตรถึง 85 % พื้นที่ที่ใช้ทำนาในพ.ศ. 2500 มีประมาณ 31,750,775 ไร่ ได้ข้าวเปลือกประมาณ 5,608,696 เกวียน หรือประมาณ 5,664,783 เมตริกตัน (1)

ข. การบริโภค คนไทยทุกคนบริโภคข้าวเป็นอาหารประจำวัน ใน พ.ศ. 2499 เมตริกตัน ใช้ทำพันธุ์ 358,900 เมตริกตัน ใช้ในการอุตสาหกรรมและอาหารสัตว์ 499,100 ต้องใช้ข้าวเปลือกสำหรับใช้เป็นข้าวสารบริโภคในประเทศ 4,927,600 เมตริกตัน รวมเป็นข้าวเปลือกทั้งสิ้น 5,785,600 เมตริกตัน ประมาณมูลค่า 4,500 ล้านบาท (2)

ค. การเป็นสินค้า การส่งข้าวไปขายในต่างประเทศในปี พ.ศ. 2500 นับว่าส่งได้มาก คือส่งได้ถึง 1,570,237 เมตริกตัน เป็นราคา 3,622.1 ล้านบาท เท่ากับร้อยละ 47.72 ของสินค้าขาออก (3)

ง. ภาษีอากร ปีหนึ่ง ๆ รัฐบาลมีรายได้จากภาษีข้าวหลายทางด้วยกัน (4)

1. จากค่าพรีเมียม ประมาณปีละ 838 ล้านบาท

2. จากอากรขาออก ,, 165 ,,

(1) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500” หน้า 16-17

(2) ดร. ไชยวงศ์ ชูชาติ และโสภณ ทองปาน “เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” หน้า 9

(3) สำนักงานสภาเศรษฐกิจของประเทศไทยฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500” หน้า 60-61

(4) ดร. ไชยวงศ์ ชูชาติและโสภณ ทองปาน. “เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” หน้า 97

3. จากภาษีการค้า ,, 26 ล้านบาท

4. จากภาษีเทศบาล ,, 12 ,,

จ. การอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมสีข้าวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่สุด จากการสำรวจโรงสีข้าวของกรมการข้าวปรากฏว่า จำนวนโรงสีข้าวทั่วประเทศมี 6.067 โรง มีกำลังสีข้าวประมาณวันละ 71.377 เมตริกตัน อุตสาหกรรมสีข้าว นับได้ว่าทำรายได้สูงกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ (1)

ฉ. รายได้จากการขนส่งข้าว รายได้จากการขนส่งข้าวเป็นรายได้ที่ต่ำกว่าการขนส่งสินค้าประเภทอื่น ๆ จากสถิติ เฉพาะการรถไฟแห่งประเทศไทย จะเห็นว่าข้าวเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำรายได้จากการขนส่งมาให้เป็นส่วนใหญ่ ใน พ.ศ. 2499 ค่าบรรทุกข้าวสารมีมูลค่ากว่า 25 ล้านบาท ค่าบรรทุกข้าวเปลือกกว่า 3 ล้านบาท (2)

ไม่แต่เท่านั้น ข้าวยังมีความสำคัญในทางการเมืองอีกด้วย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่แล้ว ประเทศต่าง ๆ หลายประเทศขาดแคลนข้าวบริโภค ประเทศไทยส่งข้าวไปช่วยเหลือ จึงเป็นเหตุให้ฐานะทางการเมืองของเราดีขึ้นเป็นอันมาก

ด้วยเหตุที่ข้าวมีความสำคัญเช่นนี้ รัฐบาลทุกยุคทุกสมัย จึงได้หาทางส่งเสริมชาวนาให้ทำนาให้ได้ผลอย่างเต็มที่ แต่ในระยะ 50 ปีมานี้ผลผลิตของข้าวต่อไร่ลดลงเป็นลำดับต้งจะเห็นได้จากตารางที่แสดงไว้ดังต่อไปนี้

ผลผลิตข้าวในประเทศไทย 2450-2499 (3)

ปี	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (100 ไร่)	รวมผลผลิต (1,000 เมตริกตัน)	เฉลี่ยผลผลิต ก.ก. ต่อไร่
2450-54	,9078	2,880	302
2455-59	12,612	3,267	263

(1) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500” หน้า 31

(2) ดร. ไขขยงค์ ชูชาติ และโสภณ ทองปาน “เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” หน้า 11

(3) “รายงานของคณะที่ปรึกษาชุมชน เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม การจัดตั้งการจัดการและการบริหารสหกรณ์ ฯลฯ” ตารางที่ 15

ปี	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (1000 ไร่)	รวมผลิตผล (1000 เมตริกตัน)	เฉลี่ยผลิตผล ก.ก. ต่อไร่
2460 - 64	12,558	2,270	278
2465 - 69	15,013	4,340	296
2470 - 74	15,960	4,068	254
2475 - 79	18,568	4,726	257
2480 - 84	19,553	4,555	257
2485 - 89	21,932	4,442	211
2490 - 94	31,016	6,791	210
2495 - 99	33,474	7,333	315

เฉลี่ยเนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น 258 %

เฉลี่ยผลิตผลข้าวเพิ่ม 154.6 %

การช่วยเหลือของรัฐในส่วนรวมนั้น เป็นไปในด้านอุปกรณ์และ หลักวิชาการ เป็นต้นว่ามีการทดลองเกี่ยวกับผสมพันธุ์ข้าว บำรุงพันธุ์ข้าวและขยายพันธุ์ข้าวดีให้ถึงมือชาวนาการแนะนำให้ใช้ปุ๋ยและให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้เครื่องจักรทุ่นแรง รวมทั้งบริการชลประทาน โครงการชลประทานที่สำคัญได้แก่การก่อสร้างเขื่อนที่จังหวัดชัยนาท นอกจากการชลประทานหลวง แล้วยังมีการชลประทานราษฎร์ในภาคต่าง ๆ เช่นสร้างอ่างเก็บน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

ส่วนการช่วยเหลือชาวนาที่ขัดสนทุน รอนรัฐบาลเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ประเภทหาทุนขึ้นเป็นการทดลองในปี พ.ศ. 2459 เพื่อปลดเปลื้องหนี้สินอันหนักของชาวนาเป็นประการแรกขึ้นต่อไปช่วยขยายเนื้อที่นาออกไปโดยอาศัยกำลังเงินกู้ที่ได้รับไปจากสหกรณ์หาทุน สหกรณ์รูปนี้ให้กอบกู้ฐานะของชาวนาให้กลับคืนสู่ความมั่นคงได้เป็นจำนวนมากพอใช้ สหกรณ์

ประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปในพระราชอาณาจักร ตามตัวเลขปรากฏว่ามี 9,890 สมาคม ในปี พ.ศ. 2500 ประกอบด้วยสมาชิก 183,873 คน (1)

จากการสำรวจรายได้และรายจ่ายของสมาชิกสหกรณ์หาทุนประจำปี 2500 ปรากฏว่าพื้นที่นาที่สมาชิกทำอยู่นั้นมี 4 ล้านกว่าไร่ ข้าวเปลือกที่ผลิตได้มีปริมาณ 776,083 เกวียน ถัวเฉลี่ยคนหนึ่งทำนาได้ประมาณ 22 ไร่ ได้ข้าวเปลือกประมาณคนละ 4.21 เกวียน หักข้าวที่เป็นค่าเช่า เก็บไว้บริโภคและทำพันธุ์แล้ว คัดเฉลี่ยสมาชิกคนหนึ่งมีรายได้จากการขายข้าวประมาณ 1,029 บาท (2)

สหกรณ์ที่ช่วยเกษตรกรประเภทอื่น ๆ ได้แก่สหกรณ์บำรุงที่ดิน และสหกรณ์นิคมกสิกรรม ซึ่งเกื้ออุปสรรคในการทำไร่ไถนเกิดจากธรรมชาติไม่อำนวยและช่วยขยายที่ดินบุกเบิกให้ชาวนาเข้าถือกรรมสิทธิ์ครอบครองทำประโยชน์อยู่โดยทั่วไป

ชาวนา, ชาวไร่ทั่วไป ไม่เพียงต้องการทุนมาทำการผลิตพืชผลให้ได้ปริมาณแต่อย่างเดียว แต่ยังต้องการขายข้าวและพืชผลของตนให้ได้ราคาสมควรแก่การลงทุน และพอแก่การครองชีพของตนและครอบครัวอีกด้วย ชาวนาสวนมากเมื่อทำนาได้ข้าวแล้วมักจะขายให้แก่พ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น เพราะไม่สามารถที่จะขนไปขายยังตลาดหรือยังแหล่งรับซื้อโดยตรง ยิ่งกว่านั้นมิชานาจำนวนไม่น้อยเป็นลูกหนี้พ่อค้าขายของปลักในท้องถิ่นโดยซื้อเชื่อของกินของใช้ไปจากพ่อค้าเหล่านั้น ครั้นเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วเจ้าหนักรังรัดให้ชำระหนี้ ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าวมีราคาต่ำเพราะอยู่ในระยะต้นฤดูเก็บเกี่ยว ในสมัยก่อนปรากฏว่าขณะที่ข้าวมีราคาถึงละ 1 บาทนั้น ชาวนาผู้ปลูกข้าวได้รับค่าข้าวประมาณ 20 สตางค์ ส่วนอีก 80 สตางค์ตกเป็นประโยชน์ของพ่อค้าคนกลาง (3) ซึ่งเป็นคนต่างตำบลแทบทั้งสิ้น พ่อค้าเหล่านั้นสามารถควบคุมตลาดไว้ได้ และยังกำหนดราคาข้าวเองตามใจชอบโดยถือว่าตนเป็นเจ้าของ ชาวนาจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบทุกทาง คนกลางเหล่านั้นเมื่อได้ข้าวจากชาวนาแล้วก็นำไปขายแก่เจ้าของโรงสีในชนบทอีกต่อหนึ่ง คนอื่นที่ไม่เป็นเจ้าของชาวนาต้องซื้อเป็นเงินสด ชาวนาบางคนขายข้าวของตนให้โรงสีโดยตรง ถ้ามีเรือหรือพาหนะขนส่งอย่างอื่น

(1) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ.- "สถานการณ์เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500" หน้า 74

(2) ที่อ้างถึงข้างต้น หน้า 76

(3) บุพพวรรณ อินทรโกมาลย์สุต "การสหกรณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2459-2495" หน้า 199

พ่อค้าคนกลางผู้รับซื้อข้าวนอกจากจะส่งข้าวของตนให้แก่เจ้าของโรงสีแล้วยังขายให้ผู้รวบรวมข้าวซึ่งมีฉางเก็บข้าว จำนวนโรงสีทั่วประเทศที่มีอยู่ 6,067 โรง มีกำลังสีข้าวประมาณวันละ 71,377 ตัน ประเทศไทยผลิตข้าวได้ปีละประมาณ 6 ล้านตัน ถ้าสมมติว่าโรงสีทั้งหมดสีข้าววันละ 70,000 ตัน จะสีได้หมดภายใน 86 วัน โรงสีโรงหนึ่งคิดเฉลี่ยทำงานปีหนึ่งคงไม่เกิน 150 วัน⁽¹⁾ ซึ่งแสดงว่ามีกำลังสีมากกว่าข้าวที่ผลิตได้

ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ่อค้าคนกลางขายข้าวให้แก่โรงสีหรือมิฉะนั้นก็ส่งเข้ามกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟ การส่งข้าวผ่านมือเป็นตอน ๆ นั้นนับเป็นระยะทางไกลและช้า เริ่มตั้งแต่เกษตรกรในท้องที่ ต่อมาถึงพ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงสีผู้กักตุน เจ้าของโรงสีในกรุงเทพฯ แล้วจึงถึงผู้ส่งออกนอกประเทศ

โรงสีในกรุงเทพฯ เป็นที่รวบรวมข้าวแหล่งใหญ่จากชนบท โดยผ่านตัวแทนของตน การแข่งขันระหว่างโรงสีในชนบทกับโรงสีในกรุงเทพฯ อยู่ในเกณฑ์รุนแรง พ่อค้าคนกลางบางคนและเจ้าของโรงสีในชนบทบางแห่งได้รับทุนจากผู้ให้กู้เงิน แล้วนำมาให้ชาวนากู้โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราสูง

เจ้าของโรงสีในท้องที่จำหน่ายข้าวเพื่อบริโภคในท้องที่เสียก่อน แล้วจึงส่งส่วนที่เหลือเข้ากรุงเทพฯ มีพ่อค้าคนกลางในกรุงเทพฯ บางรายทำหน้าที่กักตุนข้าว แล้วขายให้แก่ผู้ส่งออกนอกประเทศ ส่วนเจ้าของโรงสีในกรุงเทพฯ ถ้าไม่ส่งข้าวออกนอกประเทศเองก็จะขายให้พ่อค้าผู้ทำหน้าที่ส่งออกนอกประเทศโดยตรง⁽²⁾

ดังนั้นแม้ว่าจะมีสหกรณ์หาทุนช่วยจัดหาเงินกู้มาให้ชาวนากู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำพอสมควร สามารถปลดปล่อยหนี้สินเก่าอันมีดอกเบี้ยสูงเป็นภาระหนักสำเร็จไปแล้ว หากยังแก้ไขฐานะอันเลวร้ายของชาวนาที่ต้องขายข้าวและผลิตผลในราคาต่ำไม่ได้แล้ว ชาวนาจำต้องใช้เงินมากขึ้นเพื่อจัดซื้อของต่าง ๆ เช่น เครื่องมือ ปุ๋ย เครื่องท่นแรง เพื่อมาช่วยเพิ่มผลผลิต หากอำนาจซื้อของชาวนาต่ำเพราะเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การเพิ่มผลผลิตก็จะทำไม่ได้

(1) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2500” หน้า 31

(2) “รายงานของคณะที่ปรึกษาฯ เกี่ยวกับการแก้ไขทางเกษตรกรรม การจัดตั้งการจัดการและบริหารสหกรณ์” ฯลฯ หน้า 66-67 ดร. ไชยวงศ์ ชูชาติ และ โสภณ ทองปาน “เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” หน้า 91-100

ปัญหานักออกเตอร์ คาร์ล ชิมเมอร์แมนก็ได้ให้คำแนะนำในรายงานการสำรวจเศรษฐกิจ ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2473 - 2474 ให้รัฐบาลเริ่มจัดตั้งสหกรณ์การขายในขณะนั้น แต่ในขณะเดียวกันให้ระงับการไม่สำเร็จ เพราะเร่งให้สหกรณ์รีบก้าวหน้าเร็วเกินไปด้วย อาจจัดการผิดพลาดและไม่มีความชำนาญในการค้าเพียงพอ โดยอ้างว่า “....การเกษตรที่อยู่ในสภาพอันรุ่งเรือง จะต้องเป็นวิธีการสหกรณ์เกษตรกรรม ระเบียบการขายสินค้าเกษตรกรรมที่ดี ต้องเป็นวิธีการสหกรณ์ รัฐบาลควรดำริทำโครงการ 25 ปีไว้เพื่อขยายสหกรณ์ให้แพร่หลายในหมู่ชาวนา หลักของสหกรณ์ขายสินค้าเกษตรกรรมย่อมได้ผลดี เพราะเหตุว่าวิธีขายโดยสหกรณ์ก็กว่าอาศัยพ่อค้าคนกลางที่เป็นอิสระ และบรรดาสมาชิกจะได้เปรียบหลายอย่างในทางเศรษฐกิจและในทางสมาคม.....”(1)

ตอนที่ ๑ สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล

เนื่องด้วยหลายสาเหตุดังกล่าวแล้วข้างต้น รัฐบาลจึงหาทางส่งเสริมการสหกรณ์เพื่อแก้ไขฐานะอันเสียเปรียบของชาวนาและชาวไร่เหล่านี้ให้ได้ผล โดยจัดตั้งสหกรณ์ขายข้าวและพืชผลขึ้นในหมู่ชาวนา ชาวไร่ มีวิธีดำเนินการเหมือนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ กล่าวคือรวบรวมชาวนาซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์ประเภทหาทุนอยู่ก่อน หรือชาวนาที่อยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน จัดตั้งเป็นสหกรณ์การขายขึ้น รวบรวมหุ้นมาเพื่อดำเนินงาน เช่น จัดสร้างฉางข้าวให้อยู่ในทำเลคมนาคมแหล่งกลางที่เหมาะสม เป็นที่รับข้าวจากสมาชิก และเป็นที่ระบายข้าวออกจำหน่ายได้โดยสะดวก เมื่อสมาชิกได้ข้าวมาแล้วก็นำมาฝากเก็บไว้ในฉางของสหกรณ์เพื่อรอเวลาและรอราคา ในระหว่างนั้นหากสมาชิกคนใดมีความจำเป็นต้องใช้เงิน สหกรณ์ก็จะทศรองจ่ายเงินให้ก่อนเป็นบางส่วน โดยไม่คิดเอาดอกเบี้ย ส่วนข้าวที่ส่งไปขายนั้นชนส่งกันคราวละมาก ๆ ไปขายให้แก่โรงสีปลายทาง หรือ บริษัทข้าวไทยโดยตรง ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางอีก ตามวิธีดังกล่าวนี้สมาชิกย่อมจะขายข้าวได้ราคาดีตามราคาท้องตลาด และเสียค่าใช้จ่ายน้อย เพราะรวมกันทำคราวละมาก ๆ

(1) D. Carle C. Zimmerman, "Siam Rural Economic Survey 1930-31" p. 183

สหกรณ์ขายข้าวและพืชผลนี้เป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสินใช้ สมาชิกต้องรับผิดชอบจำกัดค่าหุ้นที่ยังส่งไม่ครบเท่านั้น การที่สหกรณ์มีชื่อเช่นนี้ เพราะสมาชิกไม่ได้ปลูกข้าวแต่อย่างเดียว ในบางท้องที่เมื่อทำนาเสร็จแล้ว สมาชิกอาจปลูกพืชหมุนเวียนอื่น ๆ เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด เป็นต้น สหกรณ์มีหน้าที่ขายผลผลิตอื่น ๆ ของสมาชิกด้วย

หน้าที่ของสหกรณ์ขายข้าวมีดังนี้ :—(1)

- 1) จัดหารถหรือเรือขนข้าวของสมาชิกมายังฉางของสหกรณ์ โดยการนัดหมายกับสมาชิกล่วงหน้าว่าจะไปจัดการขนข้าวของสมาชิกเมื่อใด และที่ใดตามความสะดวกของสมาชิก
- 2) จัดการขายข้าวเมื่อได้ราคาเป็นที่พอใจ อาจขายเป็นข้าวเปลือกหรือสีเป็นข้าวสาร หากการสีทำให้ขายได้ราคาดี สำหรับสหกรณ์ขายข้าวเล็ก ๆ โดยปกติจ้างเขาสี เพราะเสียค่าใช้จ่ายน้อย
- 3) จัดหาเงินมาให้สมาชิกกู้ยืมไปใช้ในการทำนาและเก็บเกี่ยว
- 4) จัดหาปุ๋ยและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ แก่สมาชิก ให้สมาชิกผู้ไม่มีเงินชำระค่าปุ๋ยได้ซื้อปุ๋ยเชื่อตามแผนการเงินกู้ เพื่อใช้ในการทำนา เครื่องมืออื่น ๆ ในการทำนาก็จัดหาให้ด้วย
- 5) หาข้าวพันธุ์ดีมาแจกจ่ายแก่สมาชิก
- 6) ให้บริการอื่น ๆ แก่สมาชิกตามที่สมาชิกส่วนมากต้องการ โดยให้สมาชิกออกค่าใช้จ่ายเอง
- 7) คิดเงินค่าข้าวที่ขายได้ให้แก่สมาชิก เงินที่จ่ายให้สมาชิกเมื่อส่งข้าวให้สหกรณ์นั้นเป็นแต่เพียงการจ่ายล่วงหน้าเท่านั้น เงินที่ขายได้เป็นเงินเท่าไร เป็นของสมาชิกทั้งหมด สหกรณ์มีภาระผูกพันที่จะต้องแจ้งให้สมาชิกทราบราคาข้าวที่ขายได้ ค่าใช้จ่ายในการซื้อขายและในการดำเนินงาน ตลอดจนรายการต่าง ๆ ที่ต้องหักไว้ตามข้อบังคับ

สหกรณ์บางสมาคมดำเนินกิจการเจริญดีสามารถมีโรงสีเป็นของสหกรณ์ได้ ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ในประเภทชุมนุมสหกรณ์การขาย มีสหกรณ์ต่าง ๆ เป็นสมาชิกเรียกว่า

(1) ยุพวรรณ อินทรโกมาลย์สุต “การสหกรณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2459—2498” หน้า 200

สหพันธ์สหกรณ์ ปัจจุบันนี้มีสหกรณ์สหพันธ์ขายข้าวอยู่สองแห่ง คือ ที่เชียงใหม่ และนครราชสีมา

สหพันธ์สหกรณ์ขายข้าวและผลิตผล มีความมุ่งหมายเพื่อกำเนินการรวบรวมข้าวหรือผลิตผลอย่างอื่นจากสมาชิกมาจัดการขาย หรือสี หรือแปรรูปออกขายเพื่อให้ได้ราคาดี และทำการเป็นตัวแทนของสมาชิกในการขายข้าวหรือผลิตผลอย่างอื่น หรือซื้อสิ่งของตามความประสงค์ของสมาชิกด้วย เหตุฉะนั้นในระยะเริ่มต้นสหพันธ์สหกรณ์จึงได้ดำเนินการเกี่ยวกับการตั้งโรงสีข้าวขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

สหกรณ์ขายข้าวในรายงานการตรวจบัญชีของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ พ.ศ. 2501 ปรากฏว่ามีอยู่ในบัญชี 114 สมาคม ตั้งอยู่ในจังหวัด 44 จังหวัด ของจำนวน 71 จังหวัด และกระจายกันอยู่ตามแหล่งผลิตข้าว พอเหมาะที่จะเป็นผู้แทนของแต่ละท้องถิ่นได้

สหกรณ์ขายข้าวได้เริ่มจัดตั้งขึ้นในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2481 ในปีแรกจัดตั้งขึ้นรวม 5 สมาคม ได้แก่สหกรณ์ขายข้าวสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์ขายข้าวสีคว สหกรณ์ขายข้าวสูงเนิน สหกรณ์ขายข้าวโนนวัต จังหวัดนครราชสีมา และสหกรณ์ขายข้าวศรีธัญญา จังหวัดสมุทรสาคร และได้จัดเพิ่มเติมขึ้นเป็นลำดับ มีระยะที่จัดตั้งมากอยู่สองระยะ คือ พ.ศ. 2482—2483 กับ พ.ศ. 2493—2496

สหกรณ์ขายข้าวเหล่านียกเว้น 9 สมาคมมีนางเก็บข้าวขนาดบรรจุตั้งแต่ 120 ถึง 3,000 ตัน ขนาดของฉางมีแตกต่างกันดังนี้

ขนาด 120 ถึง 500 ตัน	64 สมาคม
ขนาด 501 ถึง 1,000 ตัน	24 สมาคม
ขนาด 1,00 ถึง 1,500 ตัน	13 สมาคม
สว่างธัญบุรี	4,000 ตัน
บางแพ	3,000 ตัน
เชียงใหม่ (สหพันธ์)	6,000 ตัน
นครราชสีมา (สหพันธ์)	3,500 ตัน

นอกจากสหพันธ์สหกรณ์ชายข้าวที่เชียงใหม่และนครราชสีมา, สหกรณ์อีก 7 สมาคมมีโรงสีเป็นของตนเอง⁽¹⁾

เงินทุนของสหกรณ์ชายข้าว เงินทุนของสหกรณ์ได้มาจาก

- 1) ค่าธรรมเนียมแรกเข้า
- 2) ค่าหุ้น
- 3) เงินกู้

สมาชิกจะต้องเสียค่าธรรมเนียมแรกเข้าซึ่งเป็นจำนวนเล็กน้อย และซื้อหุ้นเพื่อนำเงินไปเป็นทุนดำเนินงาน แต่ปรากฏว่าสหกรณ์ส่วนมากนั้นมีทุนเรือนหุ้นน้อย ไม่พอดำเนินงาน ทางกรมสหกรณ์พาณิชย์จึงได้ให้กู้เงินไปเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนและก่อสร้างฉางโดยสหกรณ์เสียดอกเบี้ยในอัตราต่ำ ดังตารางต่อไปนี้⁽²⁾

ปี	จำนวนสหกรณ์	การลงทุน เงินกู้ - ฝาก (บาท)		ข้าวเปลือกที่ซื้อขาย (ตัน)
		สมาชิก	ทางราชการ	
2496	109	5,385,446	34,751,301	49,623
2497	114	6,800,121	39,862,624	44,944
2498	117	7,075,272	37,991,062	45,976
2499	117	7,421,602	40,213,856	46,336
2500	118	7,570,001	43,481,089	52,287

เห็นได้ว่าทางราชการได้จัดหาเงินทุนให้สหกรณ์ชายข้าวราวร้อยละ 86 และสมาชิกจัดหาเงินของตนเองราวร้อยละ 14 และในระยะห้าปีจำนวนเฉลี่ยของข้าวเปลือกที่สหกรณ์ซื้อขายเป็นรายสมาคมไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก

(1) รายงานของคณะที่ปรึกษา ชุขอม เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม การจัดตั้ง การจัดการ การบริการสหกรณ์ ฯลฯ” หน้า 53

(2) ที่อ้างถึงข้างต้น หน้า 53

สมาชิกซึ่งเป็นชาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางต้องการเงินกู้ยืมอย่างรีบด่วน ซึ่งใช้ผลข้าวในนาของตนเป็นหลักประกัน เพื่อนำไปใช้จ่ายในการเก็บเกี่ยว ถ้าสหกรณ์ไม่ให้เงินกู้โดยใช้ผลข้าวในนาเป็นหลักประกันดังเช่นว่านี้ พ่อค้าคนกลางก็จะเป็นผู้ให้และผู้กดขี่ให้ชาวนาต้องส่งข้าวของตนแก่พ่อค้าคนกลาง ทำให้ชาวนาต้องเสียเปรียบในเรื่องดอกเบี้ยสูง หรือไม่กี่ในเรื่องราคาและการชั่งตวงวัด ทางราชการจึงได้หาทางแก้ไข กล่าวคือ จัดให้บรรดาสหกรณ์หาทุนในแต่ละท้องที่ประสานงานกับสหกรณ์ขายข้าวในท้องที่นั้น ๆ เพื่อให้สมาชิกได้รับเงินกู้จากสหกรณ์ขายข้าว ตามจำนวนอันสมควรซึ่งที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์หาทุนได้สอบสวนเห็นชอบและค้ำประกัน ทั้งนี้สมาชิกผู้กู้ต้องทำสัญญาขายข้าวที่ผลิตได้ให้แก่สหกรณ์ขายข้าวและยอมให้หักใช้เงินกู้จากราคาข้าวที่ขายนั้น การทำให้สหกรณ์หาทุนสอบสวนกำหนดจำนวนเงินกู้และค้ำประกันก็เพราะสหกรณ์หาทุนใกล้ชิดกับสมาชิก และฐานะของสมาชิกแต่ละคนดีกว่าสหกรณ์ขายข้าวที่จะได้คอยควบคุมให้บรรดาสมาชิกในสหกรณ์ของตนส่งมอบข้าวแก่สหกรณ์ขายข้าวตามสัญญาโดยไม่ผิดพลาด สหกรณ์ขายข้าวคิดราคาข้าวให้แก่สมาชิกผู้กู้ตามราคาซื้อขายในตลาดท้องที่ในขณะที่ยกมอบข้าวกันนั้น เมื่อหักเงินที่สมาชิกกู้ยืมและดอกเบี้ยไว้แล้ว ส่วนเหลือก็จะคืนให้สมาชิกไป หรือสมาชิกจะขอรับเงินไปบ้างเป็นบางส่วนก่อน สหกรณ์จะจ่ายให้และรอเมื่อข้าวมีราคาดี สมาชิกจึงไปค้ำประกันกับสหกรณ์และชำระหนี้ก็ได้ และเมื่อครบบัญชีสิ้นปีแล้ว ถ้าสหกรณ์ขายข้าวมีกำไรก็แบ่งส่วนเฉลี่ยให้แก่สมาชิกอีกชั้นหนึ่งด้วย แผนการที่กล่าวมานี้เรียกว่า “แผนการเงินกู้ควบคุม”

หลังจากได้ทดลองระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงได้รับคำนิมิตการตามแผนในปี พ.ศ. 2496 โดยมีสหกรณ์ขายข้าว 6 สมาคมร่วมกับสหกรณ์หาทุน 96 สมาคมและได้ให้เงินกู้เพื่อการเก็บเกี่ยวแก่บรรดาสมาชิกชาวนาในปีนั้นเป็นจำนวน 838,150 บาท⁽¹⁾ ใน พ.ศ. 2499 ได้จัดตั้งแผนการเงินกู้ควบคุมเพิ่มขึ้นเป็น 10 ท้องที่ แลจำนวนเงินให้กู้ได้เพิ่มปริมาณขึ้นอีก 795,220 บาท

แผนการนี้มีวัตถุประสงค์จะตัดทอนการตกข้าวของเอกชน ช่วยให้สมาชิกได้รับเงินกู้ไปใช้จ่ายตามความต้องการอันรีบด่วน ในการเก็บเกี่ยว นวดพืชผล และความจำเป็นอื่น ๆ ในขณะเดียวกันยังควบคุมให้สมาชิกชำระคืนเงินกู้ตามกำหนดอย่างแน่นอน และเพิ่ม

(1) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่สอง (พ.ศ. 2496)” หน้า 82
 บุพพวง อินทรโกมาลย์สุต. “การสหกรณ์ในประเทศไทย จาก พ.ศ. 2453-2498” หน้า 204

พุนขนาดแห่งธุรกิจของสหกรณ์ขายข้าวด้วย ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าสหกรณ์หาทุนเป็นปัจจัยที่จะช่วยขยายขนาดธุรกิจของสหกรณ์ขายข้าวและพืชผลให้เพียงพอที่จะดำเนินงานต่อไป โดยมีประสิทธิภาพได้ การขยายงานของสหกรณ์หาทุนจึงมีความจำเป็นควบคู่ไปกับสหกรณ์ประเภทอื่น

เงินทุนที่ใช้ในการนี้ สหกรณ์ขายข้าวอาจยืมเงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์ได้จากกรมสหกรณ์พาณิชย์ แล้วให้สหกรณ์หาทุนซึ่งอยู่ในแผนของทุนยืมเงินทุนนี้ไปเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมต่อหนึ่ง คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์หาทุน ต้องมอบให้กรรมการคนหนึ่งหรือหมู่หนึ่งไปสำรวจเพื่อประมาณผลข้าวของสมาชิกผู้ขอกู้จะเก็บเกี่ยวได้ เป็นหลักพิจารณาขอกู้เงินของสมาชิก เพื่อป้องกันมิให้สมาชิกรู้เงินกู้ตามแผนการไปใช้ทางอื่น จึงมีการกำหนดจำนวนเงินขั้นสูงของเงินกู้ด้วย สหกรณ์ขายข้าวเรียกดอกเบี้ยจากสหกรณ์หาทุนในอัตราร้อยละ 40 สตางค์ต่อเดือน และสหกรณ์หาทุนเรียกดอกเบี้ยจากสมาชิกผู้กู้ในอัตราร้อยละ 80 สตางค์ ต่อเดือน ระยะเวลาที่สมาชิกจะต้องเสียดอกเบี้ยโดยมากอยู่ในราว 4-5 เดือนเท่านั้น

เพื่อประโยชน์ต่อการควบคุมเกี่ยวกับเงินกู้ กรรมการดำเนินการของสหกรณ์หาทุน และสหกรณ์ขายข้าวมีสิทธิเข้าตรวจดูผลข้าวในนา หรือในลานนวดข้าวของสมาชิกผู้กู้ได้ สมาชิกที่จะกู้เงินประเภทนี้จะต้องเป็นทั้งสมาชิกสหกรณ์หาทุนและขายข้าวซึ่งอยู่ในแผนเดียวกัน

เงินกู้ของสหกรณ์ขายข้าวที่ให้เกษตรกรกู้ตามแผนการเงินกู้ควบคุมมีดังนี้⁽¹⁾

พ.ศ.	จำนวนสหกรณ์	จำนวนเงินกู้
2498	2	371,570 บาท
2499	12	3,000,000 ,,
2500	12	2,000,000 ,,
2501	14	2,240,000 ,,

แต่แผนการนี้ใช้ว่าจะใช้ได้ทุกท้องที่มีทั้งสหกรณ์ขายข้าว และสหกรณ์หาทุนเสมอไปไม่ จะต้องทราบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ในท้องที่นั้นมีความต้องการเงินทอร่องล้งหน้า

(1) แหล่งที่มา กรมสหกรณ์พาณิชย์ กระทรวงสหกรณ์

ก่อนการเก็บเกี่ยว จึงจะใช้แผนการนี้ได้ นอกจากนั้นในท้องถิ่นนี้จะต้องมีสหกรณ์ขายข้าว
ดำเนินงานอย่างมั่นคงและการคมนาคมสะดวก

ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดแสดงฐานะของสหกรณ์ขายข้าวสองสมาคมเพื่อแสดงผล
ของการดำเนินงานของสหกรณ์ขายข้าวโดยทั่วไป⁽¹⁾

ข้อสหกรณ์	แปดริ้ว	สรวง
จำนวนสมาชิก	191 คน	366 คน
ขนาดของฉางข้าว	1,240 เกวียน	1,340 เกวียน
ปริมาณธุรกิจ		
พ.ศ. 2498	794,674 บาท	238,036 บาท
2499	457,249 „	310,423 „
2500	528,635 „	367,807 „
ทุนเรือนหุ้น	47,000 „	10,180 „
ทุนสำรอง	83,021 „	2,939 „
เงินกู้จากกระทรวง	900,000 „	589,238 „
ผลของการดำเนินงาน		
พ.ศ. 2499 กำไร	54,570 „	กำไร 31,570 „
2500 กำไร	8,700 „	ขาดทุน 2,482 „
จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.	2496	2481

นอกจากนั้นในจำนวนสหกรณ์ 144 สมาคม สมาคมที่มีอยู่ในทะเบียน (ถึงสิ้น
ธันวาคม 2501) ปรากฏว่า 70 สมาคมดำเนินงานมีกำไร ส่วนอีก 44 สมาคมนั้นขาดทุน
(รวมทั้งที่ไม่ได้ดำเนินการค้า 13 สมาคม)⁽²⁾

ส่วนสหพันธ์สหกรณ์การขาย 2 สมาคมที่เชียงใหม่และนครราชสีมา โรงสีของ
สหพันธ์ทั้งสองมีขนาดและการดำเนินงานคล้ายคลึงกัน สหพันธ์สหกรณ์ที่นครราชสีมา
สมาชิกประกอบด้วยสหกรณ์ขายข้าว 9 สมาคม ร้านสหกรณ์ 1 สมาคม และชาวนาเอกชน

(1) แหล่งที่มา กรมสหกรณ์พาณิชย์ กระทรวงสหกรณ์

(2) ตารางผลของการดำเนินงานสหกรณ์ขายข้าว พ.ศ. 2501 กองสหกรณ์ขายข้าว กรมสหกรณ์พาณิชย์

322 คน โรงสีเริ่มดำเนินงานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ในปีนั้นมีกำไร 51,455 บาท กระทรวงสหกรณ์ได้ซื้ออาคารและเครื่องจักรแล้วขายให้สหพันธ์โดยวิธีเช่าซื้อในเก้าเดือนแรกของปี พ.ศ. 2501 สหพันธ์ซื้อข้าว 7,821 ตัน ในจำนวนนี้เป็นข้าวของสมาชิกเอกชน 13 ตัน ของสหกรณ์ขายข้าว 907 ตัน ของบุคคลภายนอก 6,901 ตัน

สาเหตุแห่งการขาดทุนของสหกรณ์ขายข้าวในปี พ.ศ. 2501 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 44 สมาคม นั้นมีรายการที่กองสหกรณ์ขายข้าว กรมสหกรณ์พาณิชย์รวบรวมไว้ดังนี้

1. ขายข้าวไม่ได้ราคา	9	สมาคม
2. ค่าใช้จ่ายสูง	16	„
3. ขนาดของธุรกิจน้อย	14	„
4. ทุนซื้อต้นทุนน้อย	1	„
5. ต้นทุนสูง	2	„
6. ข้าวขำบีบมาก	5	„
7. มีทุนไม่เพียงพอ	7	„
8. ข้าวขาดมาก	5	„
9. ลงทุนทรัพย์สินประจำมาก	3	„
10. ลูกหนี้สูง	7	„
11. ไม่ได้ดำเนินการค้า	11	„
12. จัดการไม่สามารถ	3	„
13. การควบคุมไม่รัดกุม	3	„
14. ขาดทุนการขายอุปกรณ์	2	„
15. เกิดการทุจริต	1	„

หลายสมาคมมีสาเหตุแห่งการขาดทุนหลายอย่าง ทำให้ผลรวมเกิน 44 สมาคม จึงเห็นได้ว่าค่าใช้จ่ายสูงและขนาดของธุรกิจไม่เพียงพอเป็นเหตุสำคัญ ส่วนทุนไม่เพียงพอ และการจัดการไม่สามารถเป็นสาเหตุรองลงมา

สหกรณ์ขายข้าวเหล่านี้ย่อมจะเป็นหลักฐานสำหรับการก่อตั้งสหกรณ์การขายผลิตผลทางเกษตรกรรมในประเทศไทย สหกรณ์บางสมาคมเลิกกันไป บ้างก็มีขนาดของธุรกิจไม่

เพียงพอนอกจากนั้นชาวนายังไม่สู้ขาดซึ่งในประโยชน์ของสหกรณ์ขายข้าวดีพอ จึงนำเงินของตนมาลงทุนในสหกรณ์น้อยเกินไป ต้องอาศัยเงินกู้จากราชการมากเกินไป และไม่ใคร่รักที่ต่อสหกรณ์

อย่างไรก็ดีแม้ว่าจะมีข้อบกพร่องดังกล่าวอยู่บ้าง ยังมีสหกรณ์ขายข้าวหลายสมาคมดำเนินจนได้ผล สหพันธ์สหกรณ์สองแห่งดำเนินกิจการโรงสีทันสมัยมีความสำเร็จได้พอสมควร จากสมุดรายงานการเงินประจำปี 2491-2501 ของกองประมวลบัญชีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ แสดงว่าในปี พ.ศ. 2501 สหกรณ์ขายข้าวและพืชผลทั่วประเทศได้เงินกำไรทั้งสิ้น 851,430.97 บาท แยกเป็นเงินปันผลตามหุ้น 108,911.55 บาท และเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนธุรกิจที่สมาชิกกระทำกับสหกรณ์ 145,436.98 บาท เงินประเภทนี้ย่อมกลับคืนไปสู่ชาวนาที่เป็นสมาชิก ส่วนชาวนาที่ขายข้าวผ่านคนกลางอื่น ๆ ย่อมจะไม่ได้เงินนี้คืน เพราะตกเป็นรายได้ของผู้ประกอบธุรกิจนั้นไป ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าชาวนาที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ขายข้าวนี้ย่อมจะได้ราคาดีกว่าเมื่อขายผ่านสหกรณ์ของตน

แต่การที่จะให้สมาคมสหกรณ์ประสบความสำเร็จทุกสมาคม ปัจจัยที่สำคัญยิ่งคือการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพย่อมจะทำให้สหกรณ์ขายข้าวและพืชผลดำเนินการได้ผล ตลอดจนสหพันธ์สหกรณ์ ซึ่งต่อไปอาจใช้เป็นตัวอย่างสำหรับรวมสหกรณ์ขายข้าวอื่น ๆ เพิ่มจำนวนของสหพันธ์ขึ้นตามลำดับ สหกรณ์ขายข้าวสามารถทำงานได้ก็จำเป็นต้องมีสหกรณ์ชั้นยอด คือสหกรณ์แห่งชาติเพื่อดำเนินการส่งข้าวไปต่างประเทศขึ้นเป็นแหล่งสุดท้ายรวมข้าวเพื่อจัดการขายยังตลาดโลกแต่สหกรณ์แบบนี้จะทำไม่สำเร็จหากไม่มีจำนวนสหพันธ์ที่เป็นสมาชิก ซึ่งจะจัดข้าวที่จำเป็นสำหรับส่งออกให้เพียงพอ สหพันธ์ดังกล่าวต้องอยู่ตามทำเลสำคัญต่าง ๆ ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการลำเลียงขนส่งมากที่สุด สหพันธ์เหล่านี้ไม่เป็นเพียงรากฐานสำหรับการจัดสหกรณ์ขายข้าวที่ได้ผลต่อไปเท่านั้น ยังเปิดโอกาสสำหรับพัฒนาสหกรณ์อเนกประสงค์ (Multi purpose Co-operative) อันจะเป็นประโยชน์แก่ชาวนาต่อไปด้วย⁽¹⁾

(1) "รายงานของคณะที่ปรึกษา ยุชอม เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม การจัดตั้ง การจัดการและการบริหารสหกรณ์ ฯลฯ" หน้า 55-56

ตอนที่ ๒ สหกรณ์การขายผลผลิตอื่น ๆ นอกจากข้าว

อาชีพของคนไทยรองจากข้าว คือการปลูกพืชไร่ ได้แก่ข้าวโพด ฝ้าย ถั่วต่าง ๆ มะพร้าว ละหุ่ง ฯลฯ การทำสวน การเลี้ยงสัตว์ การประมง และการทำนาเกลือ พืชผลและผลิตภัณฑ์เหล่านี้ ไม่แต่อยู่ในความต้องการของตลาดท้องถิ่นเท่านั้น ในตลาดต่างประเทศก็ต้องการมาก บางอย่างเป็นสินค้าออกปีละมาก ๆ ปรากฏว่า พ.ศ. 2501 ปริมาณพืชผลและผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกนอกประเทศมีดังนี้:— (1)

พืช	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (1,000 บาท)
ข้าวโพด	162,914	186,667
ถั่วเขียว	7,222	24,347
ถั่วขาว	370	1,205
ถั่วแดง	281	766
เมล็ดพืชอื่น ๆ	419	1,971
หัวมันสำปะหลัง	2,603	1,087
แป้งมันสำปะหลัง	124,708	177,383
ละหุ่ง	15,741	42,301
ถั่วลันเตา	15,543	59,219
ถั่วเหลือง	1,831	4,454
ปอ-ป่าน	27,587	69,449
ใบยาสูบ	5,718	84,739
ยางแผ่น	135,341	1,318,294
หนังโค-กระบือ	5,553	39,195
ไข่	6,733	45,812

(1) กองการเศรษฐกิจการเกษตร - กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรประเทศไทย พ.ศ. 2501”
หน้า 180-182

เมื่อคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ผลิตพืชผลต่าง ๆ ได้รับโดยเปรียบเทียบกับราคาที่ผลิตผลถึงมือผู้บริโภคแล้ว ปรากฏว่าผลต่างนั้นมีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสินค้าจะถึงมือผู้บริโภค จะต้องผ่านพ่อค้าคนกลางก่อน บางคราวก็ผ่านหลายชั้น ทุกคราวที่ผ่านคนกลาง ๆ จะบวกกำไรและค่าใช้จ่ายเข้าไปด้วยทุกครั้ง ราคาสินค้าจึงสูงขึ้นเป็นลำดับ

คนกลางเป็นบุคคลที่สำคัญมากในกิจการค้าเพราะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคโดยสะดวก ถ้าไม่มีคนกลางผู้บริโภคอาจไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร เมื่อจะซื้อสินค้าเพียงเล็กน้อย อาจจะต้องสั่งโดยตรงจากผู้ผลิต และในบางกรณีถึงสินค้าไม่ผ่านคนกลางราคาอาจสูงได้ เช่นการไปซื้อข้าวจากโรงสีโดยตรง หากผู้บริโภคไม่มีอุปกรณ์ขนส่ง ต้องเช่ารถหรือเรือไปซื้อก็ย่อมจะเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าซื้อจากคนกลาง เมื่อคนกลางอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้บริโภค ก็ย่อมจะต้องหาประโยชน์ตอบแทนโดยบวกค่าบวญการเข้าไปกับราคาสินค้า การคิดจะให้สินค้ามีราคาพอสมควรและให้ผู้ผลิตมีผลตอบแทนพอสมควรโดยไม่ต้องถูกกดราคา ควรแก้ไขโดยลดคนกลางที่ไม่จำเป็นลงเสีย และจะกำจัดไม่ให้มีพ่อค้าคนกลางเลยนั้นย่อมจะเป็นไปไม่ได้ เพื่อให้การค้าดำเนินไปด้วยดีและให้คนกลางทำงานเพื่อส่วนรวม รัฐบาลจึงพยายามส่งเสริมการค้าโดยวิธีการสหกรณ์ขึ้น เพราะสหกรณ์ก็เป็นคนกลางอยู่นั่นเอง แต่สหกรณ์เป็นของสมาชิกทุก ๆ คน ตั้งขึ้นด้วยทุนของสมาชิกทั้งหลาย⁽¹⁾ ประโยชน์ที่คนกลางได้รับ ย่อมจะตกอยู่แก่สหกรณ์ และย่อมจะตกอยู่แก่สมาชิกในที่สุด ทั้งนี้เพราะสหกรณ์ดำเนินงานโดยมิได้มุ่งหวังกำไร นอกจากนั้นสหกรณ์ยังอาจช่วยสมาชิกได้ในประการอื่น ๆ ด้วย เช่นหาอุปกรณ์การผลิตที่มีคุณภาพดีมาจำหน่ายให้สมาชิกในราคาพอสมควรซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการผลิตให้ได้ผลยิ่งขึ้น

สหกรณ์ที่กล่าวมาแล้วประเภทนี้ จัดอยู่ในจำพวกสหกรณ์ขายสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งในประเทศไทยเรียกว่าสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล มีวัตถุประสงค์สำคัญจะช่วยผู้ที่เป็นสมาชิกให้ได้ค่าผลิตผลในอัตราพอสมควร ไม่ต้องถูกคนกลางรวมกันกดราคาสินค้าเพราะการจำหน่ายพืชผลตามท้องถิ่น ส่วนมากย่อมขึ้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของพ่อค้าคนกลาง ราคาสินค้าเกษตรกรรมอาจสูงหรือต่ำ แล้วแต่บรรดาพ่อค้าจะกำหนด ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะ

(1) ปิวย อึ้งภากรณ์, - “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” หน้า 297-9

ของสินค้าและวิธีการผลิตมีส่วนช่วยให้เป็นเช่นนี้ด้วย เช่นสินค้าเกษตรกรรมต้องแปรรูปหลายชั้นจึงจะขายให้ผู้บริโภคได้ นอกจากนี้ยังมีน้ำหนักและปริมาณมาก การขนส่งและการเก็บรักษาทำได้ยากจึงต้องรีบจำหน่ายหรือบริโภคโดยเร็ว ปริมาณการผลิตแต่ละปีไม่แน่นอน ต้องขึ้นกับคิณฟ้าอากาศตามฤดูกาลและคุณภาพไม่แน่นอน ประการสุดท้ายแหล่งผลิตห่างไกลจากตลาด ต้องเดินทางไกลเสียค่าขนส่งมาก

การจัดสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลตามท้องถิ่น สามารถชักจูงความเดือดร้อนของเกษตรกรผู้ผลิตได้บ้างแต่ไม่หมดสิ้น ทั้งนี้เพราะตลาดท้องถิ่นแคบ ไม่อาจจำหน่ายสินค้าได้เต็มที่ เรายังไม่มีสหกรณ์การขายชั้นสูง ชนชั้นอนุชนกรรม ซึ่งมีกำลังพอส่งสินค้าไปยังตลาดใหญ่ปลายทางหรือสหกรณ์ระดับชาติ ซึ่งสามารถส่งสินค้าไปยังตลาดต่างประเทศได้เอง สหกรณ์ตามท้องถิ่นพอช่วยสมาชิกรวบรวมพืชผล และทำการรองลงทุนได้บ้างตามสมควร พืชผลที่จัดขายพอมีราคาสูงขึ้นด้วยสหกรณ์ไม่ได้แสวงหากำไร ครั้นสหกรณ์จะรวบรวมพืชผลและผลิตผลของสมาชิกส่งมาขายยังตลาดใหญ่ปลายทาง เช่น กรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ ๆ เพื่อให้ได้ราคาดี ก็ขัดข้องด้วยเหตุหลายประการ เช่นการขนส่งไม่สะดวก ไม่มีคลังสินค้าอันเหมาะสม และขาดแคลนทุนและความรู้ในการดำเนินงานในตลาดใหญ่ ๆ เป็นต้น สหกรณ์การขายส่วนมากจึงต้องดำเนินการค้าอยู่ในวงจำกัด

กรมสหกรณ์พาณิชย์ ได้พิจารณาหาทางส่งเสริมสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลเห็นว่า ถ้าสหกรณ์เหล่านี้มีศูนย์กลางของสหกรณ์เองอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ปลายทางดำเนินการค้าประสานงานกันแล้วคงจะสามารถช่วยเหลือสหกรณ์เหล่านั้นได้มาก ในกลางปี พ.ศ. 2492 จึงได้ให้แผนกสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลทดลองทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางดำเนินการ โดยได้ขอความร่วมมือจากการรถไฟแห่งประเทศไทยในเรื่องการขนส่งด้วย⁽¹⁾

เมื่อสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลในท้องถิ่นต่าง ๆ มีจำนวนมากพอสมควรแล้วทางราชการกระทรวงสหกรณ์ มีนโยบายที่จะจัดตั้งสหพันธ์สหกรณ์การขายขึ้น ที่จังหวัดพระนคร เพื่อรวบรวมพืชผลและผลิตผลของสหกรณ์ในท้องถิ่น มาจำหน่ายในตลาดใหญ่ เช่น ตลาดกรุงเทพฯ หรือจัดส่งไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ ในขณะที่ยังไม่ได้ดำเนินการใน

(1) ยุพวรรณ อินทรโกมาลย์สุต "การสหกรณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2453 - 2497" หน้า 210

เรื่องนี้ กรมสหกรณ์พาณิชย์ได้หาทางช่วยเหลือไว้แล้ว โดยจะมอบให้สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทยจำกัดสินใช้ ดำเนินการไปพลางก่อน⁽¹⁾

ในปลายปี พ.ศ. 2501 มีสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล แยกเป็นประเภท ๆ ได้ดังนี้

1. สหกรณ์ขายเกลือ	1	สมาคม
2. สหกรณ์หาทุนและการขาย	2	„
3. สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล	9	„
4. สหกรณ์การประมง	2	„
5. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์	50	„
6. สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงและค้าสัตว์	10	„
7. สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์	1	„

แต่สหกรณ์ประเภทที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ประกอบธุรกิจแตกต่างกัน แม้ในหมู่สหกรณ์ขายพืชผลเอง ก็ดำเนินการค้าพืชผลต่าง ๆ กัน เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง มะพร้าว เป็นต้น

ก. สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินใช้

ประเทศไทยมีอากาศค่อนข้างร้อน ในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายน ไม่มีฝนตกนัก พื้นดินราบริมฝั่งทะเลหลายจังหวัด จึงเป็นที่เหมาะสำหรับทำนาเกลือได้เป็นอย่างดี จังหวัดที่มีการประกอบการทำนาเกลืออยู่เป็นอันมากได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงคราม มีพื้นที่ที่ใช้ทำนาเกลือทั้งสิ้นประมาณ 53,800 ไร่ ในปีหนึ่ง ๆ ผลิตเกลือได้ประมาณ 340,000 ตัน ส่งไปขายต่างประเทศราวปีละ 270,000 ตัน และใช้ในประเทศราว 70,000 ตัน⁽²⁾

(1) กรมสหกรณ์พาณิชย์ “โครงการสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล”

(2) กรมสหกรณ์พาณิชย์ “เอกสารเรื่องเกลือจังหวัดสมุทรสงคราม”

จากตารางที่ 14 ของสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย ฉบับที่เจ็ด (2500) ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ปรากฏว่าเกื่อนำรายได้เข้าประเทศมากพอใช้ ถึงมูลค่าต่อไปนี้

พ.ศ. 2498	มูลค่า	21,600,000 บาท
พ.ศ. 2499	มูลค่า	30,500,000 บาท
พ.ศ. 2500	มูลค่า	34,600,000 บาท

ตลาดต่างประเทศยังมีความต้องการเกลือของเราอยู่มากแต่การขนส่งยังไม่สะดวก เสียค่าใช้จ่ายมาก ทำให้ราคาสูง และคุณภาพยังต่ำอยู่ ต้องปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องทั้งสองประการนี้ เกลือไทยจึงจะสามารถส่งไปขายแข่งขันยังตลาดต่างประเทศได้

ชาวนาเกลือส่วนมากเป็นผู้ผลิตรายเล็ก ๆ เมื่อผลิตเกลือได้แล้ว จึงมีความเดือดร้อนในการจำหน่ายหลายประการ ทั้งนี้เพราะ

(1) ชาวนาเกลือส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำนาเกลือของตนเอง ต้องเช่าที่ดินของบุคคลอื่นทำนาเกลือ ผู้เช่าต้องชำระเกลือเป็นค่าเช่าตามแต่เจ้าของที่ดินจะกำหนด และแม้แต่การจำหน่ายเกลือส่วนที่เป็นของตนเอง ก็ได้รับการบีบบังคับจากเจ้าของที่ดินด้วย

(2) การนำเกลือมาจำหน่ายในตลาดกรุงเทพ ฯ นั้น มักถูกกดราคาและได้รับความลำบากมาก นอกจากนั้นยังต้องเสียค่านายหน้า และต้องขายเกลือตามราคาที่ผู้ซื้อกำหนดให้ ซึ่งย่อมจะต้องเป็นราคาต่ำ

(3) ชาวนาเกลือไม่ได้รับผลประโยชน์จากการขายเท่าใดนัก ผู้ซื้อมักเอาเปรียบต่าง ๆ เช่นซื้อในลักษณะเหมาขังหรือลำเรือ การตวงหรือคำนวณน้ำหนักเกลือยังถูกเบียดแวงอีกด้วย

(4) ชาวนาเกลือจำหน่ายเกลือที่ผลิตแต่ละปีไม่หมด เพราะการค้าในประเทศมีจำกัด การซื้อขายเป็นไปเพื่อบริโภคเท่านั้น โรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เกลือเป็นวัตถุดิบยังไม่มีในประเทศไทย ชาวนาเกลือจึงเดือดร้อนในเรื่องนี้อยู่มาก

ความเดือดร้อนในเรื่องไม่มีที่ดินทำนาเกลือเป็นของตนเองนั้น ทางราชการช่วยเหลือด้วยวิธีการสหกรณ์ โดยได้จัดตั้งสหกรณ์เค็มเกลือขึ้น ที่ตำบลโคกขาม และตำบล

บ้านไร่ จังหวัดสมุทรสาคร มุ่งหมายที่จะช่วยชาวนาเกลือที่ยากจนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีน้อยไม่พอประกอบอาชีพ ให้ได้ที่ดินพอเหมาะกับแรงงานของครอบครัวไว้ทำประโยชน์ และปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้จนครบถ้วน ก็จะได้กรรมสิทธิ์ครอบครองไว้ทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไป นอกจากนั้นหากชาวนาเกลือขาดสนเรื่องทุนรอน กรมสหกรณ์ที่ดินยังให้กู้เงินไปใช้จ่ายในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตตามความจำเป็นอีกด้วย

ส่วนการดำเนินงานขั้นต่อไป คือจัดปัญหาต่าง ๆ ในการจำหน่ายเกลือของชาวนาเกลือทั่วไป และของสมาชิกสหกรณ์นิคมเกลือที่จัดตั้งขึ้นแล้ว กรมสหกรณ์(เดิม) เห็นสมควรจัดตั้งสหกรณ์ขายเกลือขึ้น แต่วิธีการของสหกรณ์รูปแบบนี้เป็นของใหม่ โดยที่สหกรณ์ขายเกลือที่จะตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์ที่หนักไปในเชิงการค้า จึงจำเป็นต้องดำเนินการด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดความเสียหายอันจะทำความเสื่อมเสียแก่ขบวนการสหกรณ์ กรมสหกรณ์(เดิม) จึงได้จัดตั้ง “ร้านจำหน่ายเกลือสหกรณ์” ขึ้นก่อน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2485 มีสำนักงานตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลสามเสน อำเภอคูสัด จังหวัดพระนคร ตั้งแต่ร้านได้เริ่มดำเนินงานในปี 2485 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2490 ปรากฏผลดังนี้

พ.ศ.	เกลือที่จำหน่ายได้ (เกวียน)	กำไร (บาท)
2485	7,615.16	18,634.00
2486	4,995.97	14,492.65
2487	4,336.72	60,428.51
2488	2,931.31	87,731.00
2489	6,200.17	71,000.00
2490	3,548.19	93,439.67

ร้านจำหน่ายเกลือสหกรณ์ดำเนินงานได้ผลดีเช่นนี้ เนื่องจากในระยะปีพุทธศักราช 2485-2499 อยู่ในระหว่างภาวะควบคุมการค้าเกลือตามพระราชบัญญัติเกลือ พุทธศักราช 2481 กรมสรรพสามิตอนุญาตให้ร้านจำหน่ายเกลือสหกรณ์เป็นผู้ขายส่งเป็นรายพิเศษรายหนึ่ง และ

ในปี พ.ศ. 2490 เป็นระยะสันสงครามโลกใหม่ ๆ ประเทศต่าง ๆ ที่เคยผลิตเกลือ ไม่สามารถผลิตได้อย่างปกติ แล่งการขนส่งทางทะเลขัดข้อง ราคาเกลือจึงสูงมาก

ตลอดระยะเวลา 6 ปี ที่ร้านจำหน่ายเกลือสหกรณ์ได้ดำเนินงานมานั้น ได้ทำประโยชน์ให้แก่สมาชิกสหกรณ์นิคมเกลือ จังหวัดสมุทรสาครเป็นอันมาก กิจกรรมต่าง ๆ ของร้านได้เจริญมั่นคง จนเป็นที่รู้จักแก่ชาวนาเกลือแล้ว ทางราชการจึงได้แนะนำสมาชิกสหกรณ์นิคมเกลือจังหวัดสมุทรสาคร รวบรวมกันจัดตั้งสหกรณ์ขายเกลือขึ้น มีชื่อว่า “สหกรณ์ขายเกลือ กรุงเทพ จำกัดสินใช้” เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า (“Bangkok Co-Operative Salt Marketing Society”) จัดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2491 เลขทะเบียน 1/5597 มีสมาชิกในวันจดทะเบียน 106 คน ถือหุ้นทั้งหมด 2,069 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 50 บาท เป็นเงิน 103,450.00 บาท นอกจากนั้นสหกรณ์ขายเกลือยังได้รับโอนกิจการรวมทั้งทรัพย์สินต่าง ๆ จากร้านจำหน่ายเกลือสหกรณ์มาด้วยทั้งหมด โดยมีเงินทุนต่าง ๆ และทรัพย์สิน 247,355.52 บาท สำนักงานใหญ่ของสหกรณ์ในสมัยนั้น ตั้งอยู่ที่อาคารเลขที่ 188 ถนนพระรามที่ 4 ตำบลหัวลำโพง อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร ปัจจุบันนี้อยู่เลขที่ 2 ถนนตани อำเภอพระนคร

ความมุ่งหมาย ของสหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินใช้ ที่กำหนดไว้ในข้อบังคับมีดังนี้:-

- (1) เพื่อรวบรวมเกลือที่สมาชิกผลิตได้ มาจัดการขายหรือแปรรูปออกขายให้ได้ราคาดี
- (2) เพื่อช่วยขายผลิตภัณฑ์อย่างอื่นที่สมาชิกทำได้ เพื่อให้ได้ราคาดี
- (3) เพื่อซื้อเกลือจากบุคคลภายนอกมาจัดการขาย หรือแปรรูปออกขายเท่าที่จำเป็นเพื่อยังความสะดวกแก่การขายเกลือที่สมาชิกทำได้
- (4) เพื่อซื้อขายผลิตภัณฑ์อย่างอื่น หรือแลกเปลี่ยนเกลือกับผลิตภัณฑ์อย่างอื่นนำมาขายเท่าที่จำเป็นเพื่อประโยชน์แก่การจำหน่ายเกลือที่สมาชิกทำได้ ให้ได้ราคาดี
- (5) เพื่อจัดหาสิ่งของที่ใช้ในการทำนาเกลือ และสิ่งของอย่างอื่นที่สมาชิกมีความต้องการร่วมกัน มาจำหน่ายแก่สมาชิก

(6) เพื่อให้เงินทรงแก่สมาชิกโดยถือถือหรือผลิตภัณฑ์อื่น ที่สมาชิกทำได้เป็นหลักประกัน

(7) ส่งเสริมการทำนาเกลือและการทำผลิตภัณฑ์จากเกลือ ของสมาชิกให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

(8) ส่งเสริมความรู้ในการค้าขายแก่สมาชิก

(9) ส่งเสริมการประหยัทรัพย์ การช่วยซึ่งกันและกัน และช่วยตัวเองในหมู่สมาชิก

(10) ทำการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือจำเป็นแก่กิจการตามความมุ่งหมายข้างต้น

ความมุ่งหมายข้อ (1) สหกรณ์ถือเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน เพราะการจัดตั้งเป็นสหกรณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในการจำหน่ายให้ได้ราคาดี ผ่านความเดือดร้อนที่ได้รับมาแล้ว แต่การรวบรวมเกลือของสมาชิกมาขายให้ได้ราคานั้น ปัญหาสำคัญอยู่ที่คุณภาพเกลือ และตลาดที่ต้องการเกลือปริมาณมาก ๆ นั้น เป็นตลาดต่างประเทศ

เกลือที่จำหน่ายในประเทศ ใช้แต่เพียงบริโภคเท่านั้น ไม่ได้ใช้เป็นวัตถุดิบในการทำอุตสาหกรรมเค็มอย่างในประเทศอุตสาหกรรม ปริมาณจำหน่ายจึงไม่มาก และคุณภาพของเกลือก็ไม่เป็นสาระสำคัญเท่าใดนัก เพียงแต่เป็นเกลือสีขาว เม็ดโตก็เป็นทีพอใจผู้บริโภคแล้ว ส่วนเกลือที่ส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศนั้น จะต้องมิโซเดียมคลอไรด์ตั้งแต่ 88 % ขึ้นไป หากมีต่ำกว่านี้จะต้องถูกตัดราคา อาจจะถูกปรับได้เมื่อต่ำกว่าสัญญาที่กำหนดไว้ และเมื่อโซเดียมคลอไรด์สูงกว่า 88 % ก็จะได้ราคาสูงขึ้นเพิ่มไปตามร้อยละของโซเดียมคลอไรด์ที่สูงขึ้น เกลือทะเลที่ผลิตได้ในประเทศไทย เท่าที่กรมวิทยาศาสตร์ได้เคยวิเคราะห์ดูแล้ว ส่วนมากมีโซเดียมคลอไรด์อยู่ในระหว่าง 86-88 % ซึ่งผิดกับเกลือในย่านทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งมีโซเดียมคลอไรด์ตั้งแต่ 90 % ขึ้นไป ปัญหาเรื่องคุณภาพนี้เป็นเรื่องที่หนักใจของสหกรณ์ อันที่จะต้องหาทางแก้ไขปรับปรุงตลอดมา

สหกรณ์ได้จัดการรวบรวมเกลือจากสมาชิกตามความมุ่งหมายข้อนี้ ดังสถิติต่อไปนี้⁽¹⁾

(1) * ที่มา สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินไห้

พ.ศ.	สมาชิกผลิตได้ (เกวียน)	สหกรณ์รับซื้อ (เกวียน)	สมาชิกจำหน่ายเอง (เกวียน)
2491	9,315.88	2,729.98	6,585.60
2492	11,091.85	2,654.51	8,437.34
2493	8,892.78	2,834.63	6,058.15
2494	15,283.00	14,566.78	716.22
2495	21,822.07	15,797.43	6,024.64
2496	11,594.70	9,165.07	2,429.63
2497	20,875.00	11,811.65	9,563.35
2498	26,738.00	13,571.95	13,166.05
2499	32,592.00	21,792.28	10,799.72
2500	26,161 00	10,742.93	15,418.07

หมายเหตุ เกวียน 1 เกวียนหนัก 1,600 กิโลกรัม

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าในระหว่าง พ.ศ. 2491—2493 สหกรณ์ซื้อเกลือจากสมาชิกล้นเพราะในระยเวลานั้น สหกรณ์ทำการค้าเฉพาะภายในประเทศเท่านั้น ในปีต่อมาสหกรณ์ได้ติดต่อส่งเกลือไปจำหน่ายต่างประเทศได้ จึงได้ซื้อเกลือจากสมาชิกล้นขึ้นเป็นลำดับ

ความมุ่งหมายข้อ (2) ช่วยขายผลิตภัณฑ์อย่างอื่นที่สมาชิกทำได้นั้น ในขณะที่สหกรณ์กำลังติดต่อกับบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด เพื่อจำหน่ายเกลือจืดซึ่งประกอบด้วยเกลือเชื่อมซัลเฟต อันเป็นผลพลอยได้จากการทำนาเกลือของสมาชิก ซึ่งบริษัทปูนซิเมนต์ไทยก็ได้รับจะช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ความมุ่งหมายข้อ (3) การซื้อเกลือจากบุคคลภายนอกนั้น ต้องกำหนดไว้ เพราะเกี่ยวกับความสะดวกในการค้าและความเชื่อถือว่าเกลือมีกับสหกรณ์ บางครั้งเกลือที่สหกรณ์รวบรวมได้ไม่ทันกับความต้องการของตลาด สหกรณ์จำเป็นต้องซื้อเกลือจากบุคคลภายนอก ส่งไปจำหน่ายร่วมกับของสมาชิกไม่ให้เกิดผลในเชิงการค้า และเนื่องจากเกลือในบางแห่งผลิตออกได้เป็นเกลือชั้นหนึ่ง คือมีสีขาวและเม็ดใหญ่ สหกรณ์ก็ได้รวบรวมซื้อเกลือเหล่านั้นเพื่อจำหน่ายภายในประเทศด้วย โดยเหตุเช่นเดียวกับข้างต้น

การซื้อเกลือจากบุคคลภายนอก เพื่อรวบรวมส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศนั้น สหกรณ์ได้รับซื้อจากองค์การที่มีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือชาวนาเกลือ คือสหบาลชาวนาเกลือ สาขา ตำบลนาเกลือ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นแหล่งที่ผลิตได้จำนวนมาก และในปี พ.ศ. 2496 ชาวนาเกลือในท้องถิ่นก็ได้รวบรวมกันจัดตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์ ชื่อสหกรณ์หาทุนและขายเกลือสาขา จำกัดสินไช้

การซื้อเกลือจากบุคคลภายนอกของสหกรณ์ ได้อำนวยประโยชน์แก่ชาวนาเกลือเหล่านั้นโดยตรง เพราะประการแรกสหกรณ์รับซื้อในราคาตลาด ไม่ได้กดราคาเกลือ ประการที่สอง ชาวนาเกลือไม่ต้องเสียค่านายหน้าให้แก่คนกลาง และประการสุดท้ายยังหมดกังวลในเรื่องเบี้ยคั่วแวงในการชั่ง ตวง วัด อีกด้วย

ความมุ่งหมายข้อ (6) ให้เงินทอรองแก่สมาชิกนั้น สหกรณ์ได้พิจารณาเห็นว่า การทำนาเกลือนั้น ชาวนาเกลือจำเป็นต้องมีเงินเพื่อลงทุนทำนาเกลือ เช่นการซื้อเครื่องมือ และการจ้างลูกจ้างไทยเกลือ ขนเกลือขึ้นยังเป็นที่ การขาดแคลนเงินทุนมีอยู่ในหมู่ชาวนาเกลือทั่วไป ตามปกติชาวนาเกลือมักกู้ยืมเงินจากนายทุน ครั้นผลิตเกลือได้ก็จำเป็นต้องแบ่งเกลือให้เจ้าของเงินเป็นค่าเช่าและดอกเบี้ย สมาชิกสหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินไช้ นั้นทุกคนเป็นสมาชิกสหกรณ์นิคมเกลืออยู่แล้ว ย่อมได้รับความช่วยเหลือกู้ยืมเงินจากสหกรณ์นิคมจำนวนหนึ่ง แต่เงินจำนวนนั้นสมาชิกนำไปเพื่อใช้หนี้เก่าและทำประโยชน์อื่น ๆ สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จึงจำเป็นต้องช่วยเหลือในการให้เงินทอรองแก่สมาชิกเอาไปใช้จ่ายในการทำนาเกลือโดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เป็นผู้วินิจฉัยให้เงินทอรองแก่สมาชิกไปใช้จ่ายในการทำนาเกลือ โดยถือเกลือที่สมาชิกทำได้ หรือประมาณว่าจะทำได้ เป็นหลักประกันเงินทอรอง สหกรณ์จะจำหน่ายให้ไม่เกินร้อยละ 50 ของราคาเกลือที่เสนอเป็นหลักประกัน สมาชิกผู้ยืมเงินทอรองมีข้อผูกพันจะต้องขายเกลือ และพร้อมที่จะส่งมอบเกลือตามจำนวนที่เสนอเป็นหลักประกันให้สหกรณ์จนครบถ้วน เงินทอรองนี้สหกรณ์ไม่คิดดอกเบี้ยกับสมาชิก ปริมาณเงินทอรองที่สหกรณ์ให้สมาชิกยืมเป็นรายปีมีดังนี้⁽¹⁾

พ.ศ.	จำนวนเงินทอรอง (บาท)
2493	29,211
2494	573,200
2495	496,410
2496	663,400
2497	321,800
2498	231,200
2499	251,100
2500	435,250

ความมุ่งหมายข้อ (7) การส่งเสริมการทำนาเกลือ สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพได้รับความร่วมมือจากกรมสหกรณ์ที่ดินในการส่งเสริมให้สมาชิก ซึ่งก็เป็นสมาชิกสหกรณ์นิคมเกลือด้วย ให้ผลิตเกลือให้ได้คุณภาพและปริมาณเพิ่มกว่าเดิม ช่วยให้การขนส่งสะดวกขึ้น และได้ร่วมกับกรมวิทยาศาสตร์แนะนำให้สมาชิกใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์คือไฮโดรมิเตอร์ มาตราส่วนโมเม่ แทนที่จะใช้วิธีสังเกตตามแบบดั้งเดิมที่เคยทำกันมาแต่โบราณในการทำนาเกลือ

ส่วนความมุ่งหมายอื่น ๆ สหกรณ์ก็ได้ส่งเสริมอยู่ตลอดมา

(1) ที่มา สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินไห้

การดำเนินงานสหกรณ์

ก. การค้าเกลือภายในประเทศ

ตั้งแต่จดทะเบียนสหกรณ์ในปี พ.ศ. 2491 จนถึงปี พ.ศ. 2494 สหกรณ์ได้
ดำเนินการการค้าเกลือภายในประเทศเท่านั้น โดยได้จัดตั้งสาขาในประเทศ 4 แห่ง

1. สาขาจังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการค้าเกลือในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัด
ใกล้เคียง

2. สาขาจังหวัดลำปาง ดำเนินการค้าเกลือในจังหวัดลำปาง จังหวัดใกล้เคียง
และส่งให้สาขาอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

3. สาขาอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สาขานี้ตั้งขึ้นเพื่อจำหน่ายเกลือไปยัง
สหรัฐเชียงตุง ประเทศพม่า

4. สาขาอำเภออรุณประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี สาขานี้ตั้งขึ้นเพื่อจำหน่าย
เกลือไปยังจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา นอกจากนั้นสหกรณ์ยังมีตัวแทนในจังหวัด
ต่าง ๆ เช่น จังหวัดลำพูน แพร่ และชุมพร เป็นต้น

สถิติการค้าเกลือในประเทศของสหกรณ์ ⁽¹⁾

พ.ศ.	จำนวนตุ้ร่งไฟ	ปริมาณเกลือ (เกวียน)	ราคาขาย (บาท)
2491	542	3,875.17	1,560,228.34
2492	295	2,065.89	1,135,556.11
2493	208	1,284.77	1,152,216.77
2494	642	4,603.08	1,445,156.52
2495	450	2,651.56	1,137,215.44
2496	114	941.36	317,731.44
2497	280	1,820.00	677,703.75

(1) ที่มา สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ จำกัดสินไห้

พ.ศ.	จำนวนตุ้มรถไฟ	ปริมาณเกลือ (เกวียน)	ราคาขาย (บาท)
2498	370	2,405.00	837,201.39
2499	251	1,631.50	572,957.70
2500	258	1,677.00	652,693.30

สมาชิกของสหกรณ์ผลิตเกลือเพิ่มขึ้นทุกปี แต่การจำหน่ายในประเทศได้จำนวนน้อยและจำกัด เพราะเพียงใช้เพื่อบริโภค ทำปลาเค็ม และในโรงงานอุตสาหกรรมทำกระดาษ ซึ่งมีอยู่แต่เพียงโรงเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นการค้าเกลือในประเทศต้องแข่งขันกับพ่อค้าคนกลางส่วนมากเป็นจีน ซึ่งเป็นผู้ค้ามาก่อน และมีวิธีการค้าซึ่งสหกรณ์ทำไม่ได้ เช่นการขายเชื่อหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากัน พ่อค้าเหล่านี้ย่อมได้เปรียบสหกรณ์ในเชิงการค้ามาก สหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพ ได้ขอความร่วมมือการรถไฟในการขอตู้บรรทุกเกลือ ซึ่งก็ได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดี จึงสามารถค้าเกลือในประเทศได้ผลดีมาหลายปี

ต่อมาการรถไฟได้ยกเลิกการอนุเคราะห์ สหกรณ์ขายเกลือต้องขอตู้บรรทุกเช่นเดียวกันกับพ่อค้ารายอื่น ๆ จึงเสียเปรียบมากเพราะพ่อค้าคนเดียวอาจเสนอซื้อขอตู้ได้หลาย ๆ ชื่อ สหกรณ์ทำไม่ได้ จึงไม่มีทางจำหน่ายเกลือสู้กับพ่อค้าได้ ต้องเลิกสาขาต่าง ๆ ไป คงเหลือแต่สาขาลำปาง เพราะสาขานี้เดิมได้รับสิทธิส่งเกลือไปจำหน่ายในสหรัฐเซียมตั้งแต่ผู้เดียว ขณะนี้รัฐบาลได้เปิดการค้าเกลือดำเนินโดยเสรีแล้ว การค้าเกลือของสหกรณ์ทางนี้จึงต้องชบเซาไปอีกแห่งหนึ่ง เพราะไม่สามารถแข่งขันกับพ่อค้าเกลืออื่น ๆ ได้ เข้าใจว่าสหกรณ์จะต้องพิจารณาเลิกสาขาลำปางไปในไม่ช้า

ข. การจำหน่ายเกลือไปต่างประเทศ

เนื่องจากสหกรณ์มีความมุ่งหมายที่จะช่วยจำหน่ายเกลือของสมาชิกให้ได้ทั้งหมด หรือให้ได้เป็นจำนวนมาก สหกรณ์จึงได้หาทางส่งเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ในราวปี พ.ศ. 2494 ด้วยความช่วยเหลือของกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงเศรษฐกิจ สหกรณ์เริ่มส่งเกลือไปจำหน่าย ณ ประเทศญี่ปุ่น ในราคาที่กระทรวงเศรษฐกิจกำหนด คือ ราคา F.O.B. กรุงเทพ ฯ ตันละ 7 เหรียญอเมริกัน และ F.O.B. เกาสีซังตันละ 8 เหรียญอเมริกัน

ในระยะเริ่มแรก กรมการค้าต่างประเทศช่วยเจรจาขายเกลือของสหกรณ์ให้กับรัฐบาลญี่ปุ่น เป็นครั้งแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2496 – 2497 กระทรวงเศรษฐกิจจึงเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่น ผูกพันขายเกลือไปกับสัญญาขายข้าวปีละหนึ่งแสนเมตริกตัน กระทรวงเศรษฐกิจได้แบ่ง โควตาการส่งเกลือจำนวนนี้ให้แก่สหกรณ์ และบริษัทค้าเกลืออื่น ๆ อีก 2 บริษัท โดยสหกรณ์ ได้รับส่วนแบ่งให้ส่งได้ปีละ 45,000 เมตริกตัน ปริมาณเกลือที่สหกรณ์ส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศตั้งแต่เริ่มต้นมี ดังนี้

พ.ศ. 2494	ปริมาณ	11,260.00	เมตริกตัน
พ.ศ. 2495	„	30,307.47	„
พ.ศ. 2496	„	33,000.00	„
พ.ศ. 2497	„	45,237.00	„
พ.ศ. 2498	„	39,970.00	„
พ.ศ. 2499	„	85,848.63	„
พ.ศ. 2500	„	51,311.81	„

การส่งเกลือไปจำหน่ายต่างประเทศนั้น นอกจากเป็นการช่วยสมาชิกสหกรณ์ให้จำหน่ายเกลือได้ราคาดี และจำหน่ายเกลือที่ผลิตได้ให้หมดสิ้นแล้ว สหกรณ์ยังได้ช่วยเหลือ ขวานาเกลือทั่วไป โดยรับซื้อเกลือในราคาตลาดนำมาจำหน่ายอีกด้วย ยิ่งกว่านั้นการส่งเกลือ ไปจำหน่ายยังต่างประเทศของสหกรณ์ ยังนำรายได้ให้แก่ประเทศอีก คือ ภาษีขาออกและ เงินตราต่างประเทศ

ราคาการรับซื้อเกลือ

ก่อนที่จะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ปรากฏว่าราคาเกลือโดยทั่วไปตกต่ำ ราคาเกลือใน ท้องนาประมาณเกวียนละ 30 – 35 บาท ส่วนราคาในตลาดกรุงเทพ ฯ (รวมทั้งค่าขนส่งและ คีตเจลียตลอดปี) ประมาณเกวียนละ 60 – 70 บาท แต่เมื่อได้จัดตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้ว สหกรณ์ พยายามรับซื้อเกลือของสมาชิกให้สูงขึ้นเป็นลำดับ ตามความมุ่งหมายของสหกรณ์ ซึ่งเป็ นการพยุงราคาเกลือในกรุงเทพ ฯ ให้สูงขึ้นด้วย นอกจากนั้นเมื่อสหกรณ์มีเงินกำไรตอนปลายปี สมาชิกยังจะได้รับเงินเฉลี่ยคืน ตามส่วนแบ่งเกลือที่สมาชิกส่งขายให้สหกรณ์อีกด้วย วิธีนี้เป็น

การช่วยสมาชิกขายเกลือได้ราคาสูงกว่าขายให้พ่อค้าคนกลางอื่น ๆ แต่เงินเฉลี่ยคืนนี้สมาชิกจะได้รับคืนตามวิธีการสหกรณ์ เมื่อสิ้นระยะเวลาของการบัญชีของปีหนึ่ง ๆ แล้ว ตามที่ที่ประชุมใหญ่สหกรณ์จะได้พิจารณาจัดสรรให้สมาชิก

ราคาเกลือที่สหกรณ์รับซื้อจากสมาชิก (รวมทั้งค่าเกลือและค่าขนส่ง) และจำนวนเงินเฉลี่ยคืนที่สมาชิกได้รับจากสหกรณ์ ดังตารางต่อไปนี้ :- (1)

พ.ศ.	ราคาเกลือขั้นต้น เกวียนละ (บาท)	จำนวนเงินเฉลี่ยคืน เกวียนละ (บาท)	รวมราคาเกลือที่สมาชิก ได้รับเกวียนละ (บาท)
2494	70.00	17.00	87.00
2495	85.00	5.00	90.00
2496	85.00	4.50	89.50
2497	77.00	24.00	101.00
2498	70.00	24.00	94.00
2499	70.00	35.20	105.20
2500	80.00	40.00	120.00

ตามตัวเลขข้างบนนี้ จะเห็นได้ว่าสหกรณ์ได้พยายามเพิ่มราคาซื้อเกลือจากสมาชิกให้สูงขึ้นเป็นลำดับ และในขณะเดียวกันยังมีเงินเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกที่ดำเนินธุรกิจกับสหกรณ์ตามควรอีกด้วย สหกรณ์รับซื้อเกลือจากสมาชิกในอัตราเดียวตลอดปี ไม่ขึ้นลงเหมือนราคาตลาด ราคาที่กำหนดอาศัยหลักเกณฑ์จากราคาเกลือทั่วไป กับการครองชีพของสมาชิก และราคาที่จะขายให้กับต่างประเทศ การกำหนดราคาเช่นนี้นอกจากเป็นประโยชน์แก่สมาชิกแล้ว ยังช่วยตรึงราคาเกลือท้องถิ่นในตลาดกรุงเทพ ฯ ไม่ให้ต่ำลงด้วย คิดเทียบราคาเกลือรวมกับเงินเฉลี่ยคืนแล้วราคาเกลือของสมาชิกสูงกว่าราคาที่ซื้อขายกันในราคาท้องตลาด

การที่สหกรณ์รับซื้อเกลือของสมาชิกในราคาดีกว่าราคาในท้องตลาด ทำให้พ่อค้าเกลือในตลาดกรุงเทพ ฯ ต้องซื้อเกลือจากชาวนาเกลือทั่วไปในราคาไม่ต่ำกว่าของสหกรณ์ นับว่าเป็นผลดีทางอ้อมต่อเศรษฐกิจส่วนรวมด้วย

(1) ที่มา สหกรณ์ขายเกลือ กรุงเทพ จำกัดสินใช้

การส่งเสริม

รัฐบาลมีนโยบายที่จะส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายเกลือให้ดีและต้องการให้เกิดเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศอย่างหนึ่ง ขณะนี้ได้จัดตั้งกรรมการขึ้น 2 คณะเพื่อพิจารณาปรับปรุงช่วยเหลือชาวนาเกลือในต่าง ๆ รวมทั้งการผลิตและการจำหน่าย เพื่อให้เกลือเป็นสินค้าออกที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง และเพื่อให้ชาวนาเกลือทั่วไปมีฐานะดีขึ้น

1. การผลิต การทำนาเกลือในปัจจุบันนี้ ชาวนาเกลือทั่วไป ใช้วิธีดั้งเดิมที่ใช้กันมาแต่โบราณ จึงได้เพียงปริมาณ แต่มีคุณภาพต่ำกว่าของชาวต่างประเทศ เพราะมีโซเดียมคลอไรด์ เพียง 86 % เป็นส่วนมาก

เพื่อช่วยเหลือในด้านการผลิต รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการค้นคว้าและทดลองทำนาเกลือ กรมวิทยาศาสตร์กระทรวงอุตสาหกรรมเป็นเจ้าของเรื่อง มีผู้แทนกระทรวงสหกรณ์และกระทรวงเศรษฐการร่วมเป็นกรรมการอยู่ กรมวิทยาศาสตร์ได้รับเงินงบประมาณจากรัฐบาล 1 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2502 เพื่อดำเนินการปรับปรุงคุณภาพเกลือ ได้ตั้งสถานีทดลองทำนาเกลือไว้ในสหกรณ์นิคมเกลือ จังหวัดสมุทรสาคร หาวิธีการทำนาเกลือให้มีคุณภาพสูงพอส่งไปขายต่างประเทศ ขณะนี้เจ้าหน้าที่กรมวิทยาศาสตร์กำลังดำเนินการเพื่อส่งเสริมชาวนาเกลืออยู่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดสมุทรสาคร สมุทรปราการ และสมุทรสงคราม

2. การขนส่งและการจำหน่าย การขนส่งและการจำหน่ายเป็นปัญหาสำคัญมากสำหรับการค้าเกลือ เท่าที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ การขนส่งต้องอาศัยแม่น้ำลำคลอง แต่โดยสภาพทั่วไปแม่น้ำลำคลองตามชายทะเลมักตื้นเขินเร็ว เรือใหญ่ไม่สามารถเข้าไปบรรทุกเกลือจนถึงที่ผลิตเกลือได้ ต้องเสียค่าขนส่งกันหลายทอด เช่นค่าขนส่งจากนาเกลือมาลงเรือถ่ายจากเรือถ่ายลงเรือบรรทุกเกลือมายังฉางและค่าขนส่งไปต่างประเทศเป็นต้น เหล่านี้จึงทำให้ค่าขนส่งสูงมาก (ขณะนี้ชาวนาเกลือจำหน่ายเกลือในนาได้ประมาณเกวียนละ 30 บาท แต่ค่าขนส่งจากนาเกลือสมุทรสาครมายังกรุงเทพ ฯ เกวียนละ 40 บาท) หากจะส่งเกลือไปขายแข่งขันกันยังต่างประเทศโดยลดราคาเกลือลงแล้ว ชาวนาเกลือจะต้องเดือดร้อนเพราะได้ค่าเกลือน้อยลง ส่วนค่าขนส่งยังไม่มีทางจะลดลงได้

รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาเรื่องเกลือ ขึ้นอีกคณะหนึ่ง พิจารณาเรื่อง การจำหน่ายและการขนส่ง กระทรวงเกษตรเป็นเจ้าของเรื่อง มีผู้แทนกระทรวงสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเศรษฐกิจร่วมเป็นกรรมการ

อนึ่ง เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในการส่งเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศให้ต่ำลง ในปี พ.ศ. 2496-2498 รัฐบาลได้ให้งบประมาณสร้างท่าเรือและนางเกลือ พร้อมด้วยอุปกรณ์ ต่าง ๆ ที่ปากคลองสรรพสามิต จังหวัดสมุทรปราการ ดำเนินการสร้างโดยกรมโยธาเทศบาล สิ้นค่าก่อสร้าง 15,089,814 บาท กรมสหกรณ์พาณิชย์ กระทรวงสหกรณ์ เป็นผู้ควบคุม คำนึงงาน

ในปี 2503 รัฐบาลให้เงินช่วยชดเชยผ่านท่าบาลต่าง ๆ ที่มีนาเกลือในเขต อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 480,000 บาท เพื่อให้การขนส่งเกลือสะดวกขึ้นขณะนั้น กำลังดำเนินการขุดอยู่

3. เงินชดเชยการค้าเกลือ ราคาเกลือที่ส่งจำหน่ายให้แก่ญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2494 มีดังนี้

พ.ศ. 2494-7	จำหน่ายได้ตันละ	7-8	เหรียญ
พ.ศ. 2498	„	4-5	„
พ.ศ. 2499	„	4.50-5.50	„
พ.ศ. 2500	„	4.75-5.75	„

สถิติได้จากสหกรณ์ขายเกลือกรุงเทพจำกัดสินใช้ เหตุที่มีสองราคานั้น ราคาแรกเป็นราคา F.O.B. ที่กรุงเทพ ฯ ราคาที่สองเป็นราคา F.O.B. ที่เกาะสีชัง

ในปี พ.ศ. 2494-7 จำหน่ายเกลือได้ราคาสูง เพราะเราได้ทำสัญญาขายเกลือผูกพันไปกับสัญญาขายข้าว ซึ่งขณะนั้นญี่ปุ่นต้องการข้าวจากประเทศไทยมาก ต่อมาญี่ปุ่นหมดความเดือดร้อนเรื่องข้าว จึงไม่อาจทำสัญญาเช่นนั้น ราคาเกลือจึงตก

ตั้งแต่ปี 2498 ราคจำหน่ายเกลือให้แก่ญี่ปุ่นลดลงเหลือ F.O.B. ตันละ 4-5 เหรียญอเมริกัน กระทรวงเศรษฐกิจได้ช่วยเหลือให้เงินชดเชยการค้าเกลือแก่ผู้ส่งเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศในอัตราตันละ 51.10 บาท เงินจำนวนนี้ได้มาจากค่าพรีเมียม ในการ

ส่งผงชูรสเข้ามาภายในประเทศ รัฐบาลไต้หวันลดอัตราเงินช่วยเหลือลงจาก 51.10 บาท เหลือ 40—30—10 บาท เป็นลำดับมา และจะเลิกให้ความช่วยเหลือในราวปี พ.ศ. 2504 ทั้งนี้ เพราะเห็นว่าช่วยเหลือโดยวิธีนี้ไม่ถึงมือผู้ผลิตโดยทั่วถึงกัน รัฐบาลจึงใช้วิธีใหม่โดยให้เงินงบประมาณสำหรับส่งเสริมหาวิธีผลิตเกลือให้ได้คุณภาพที่ต่างประเทศต้องการ ช่วยให้ชาวนาผลิตเกลือแล้วขายได้ทั้งหมดและได้ราคาดี

ผลการดำเนินงาน

สหกรณ์ดำเนินงานมาปรากฏผลดังนี้

พ.ศ. 2491	กำไร	137,193.38	บาท
พ.ศ. 2492	ขาดทุน	117,383.30	บาท
พ.ศ. 2493	กำไร	46,691.79	บาท
พ.ศ. 2494	กำไร	194,219.50	บาท
พ.ศ. 2495	กำไร	216,170.14	บาท
พ.ศ. 2496	กำไร	64,739.51	บาท
พ.ศ. 2497	กำไร	513,216.48	บาท
พ.ศ. 2498	กำไร	514,473.32	บาท
พ.ศ. 2499	กำไร	575,335.67	บาท
พ.ศ. 2500	กำไร	1,048,080.10	บาท

ขาดทุนในปี พ.ศ. 2492 เนื่องจากภาวะการค้าเกลือของสหกรณ์ตกต่ำมาก

ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานสหกรณ์

สหกรณ์นี้ทำหน้าที่หนักไปในทางขาย คือ ขายเกลือให้สมาชิกได้ราคาดี และขายให้ได้มากที่สุด เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสหกรณ์นี้ช่วยเหลือสมาชิกและสหกรณ์อื่นอีกสองสมาคมได้ดีพอใช้ สมาชิกของสหกรณ์ได้รับราคาดีกว่าขายเกลือให้พ่อค้าคนกลาง เพราะได้รับเฉลี่ยคืนเป็นรายเกี่ยวนแทบทุกปี เนื่องจากสหกรณ์ดำเนินการมีกำไรเสมอมา

อุปสรรคสำคัญในขณะนี้ก็คือ สมาชิกส่วนมากผลิตเกลือไม่ได้คุณภาพ ตามที่ตลาดต่างประเทศต้องการ คือ มีโซเดียมคลอไรด์ตั้งแต่ 88 % หากผลิตเกลือได้ตามที่กล่าว

มาแล้วย่อมจะขายได้หมด ประเทศไทยยังต้องการเกลือที่ได้มาตรฐานอีกมาก เพราะซื้อจากประเทศไทยเสียค่าขนส่งสูงกว่าซื้อที่ประเทศอินเดีย หรือประเทศอียิปต์

สหกรณ์ได้ร่วมมือกับกรมวิทยาศาสตร์ ในด้านปรับปรุงคุณภาพเกลือ เดิมสหกรณ์รับซื้อเกลือจากสมาชิกในราคาที่สหกรณ์กำหนดไว้ประจำปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นไป สหกรณ์จะรับซื้อเกลือจากสมาชิกตามคุณภาพ คือรับซื้อเกลือที่มีคุณภาพสูง ในราคาสูง ลดหลั่นกันไปตามคุณภาพ แต่เกลือที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานไม่รับซื้อ เพราะไม่มีทางจำหน่ายไปต่างประเทศ แต่อาจช่วยจำหน่ายให้บ้างตามความจำเป็น ส่วนสมาชิกในท้องถิ่นที่ไม่สามารถปรับปรุงคุณภาพเกลือได้ หากท้องที่เหมาะแก่การเลี้ยงกุ้งปลา ก็จะส่งเสริมให้หนักไปในทางนั้น เพราะการเลี้ยงกุ้งปลา หารายได้ดีไม่แพ้การทำนาเกลือ

โดยเหตุที่การทำนาเกลือมีพื้นที่จำกัดอยู่ตามชายทะเล ขณะนี้ปรากฏว่าใช้ทำนาเกลืออยู่ประมาณ 53,800 ไร่ ชาวนาเกลือก็มีจำนวนจำกัด เช่นเดียวกัน ดังนั้นควรจะได้นำให้ชาวนาเกลือทั้งหมดเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์การขายเพื่อรวมเป็นกลุ่มก้อน เพื่อจะได้มีกำลังในทางเศรษฐกิจขึ้น และสามารถดำเนินการค้าของตนเองได้สะดวกกว่าที่ต้องพึ่งพ่อค้าคนกลาง ต่อไปควรจะได้ขยายสหกรณ์ขายเกลือนี้เป็นชุมนุมสหกรณ์แห่งชาติ ซึ่งสามารถดำเนินการค้าในตลาดต่างประเทศได้โดยตรง จึงจะได้ประโยชน์มาก หากเป็นแต่เพียงสหกรณ์ชั้นท้องถิ่น หรือสหกรณ์ชั้นภูมิภาค ย่อมจะหาตลาดได้แคบ ๆ และต้องพึ่งคนกลางในการค้าอยู่อีก นอกจากนั้นการช่วยเหลือของรัฐที่ผ่านสมาคมสหกรณ์ ย่อมจะตกถึงมือชาวนาเกลือทั่วหน้ากัน การควบคุมส่งเสริมคุณภาพของสิ่งที่ผลิตย่อมจะทำได้โดยง่าย สหกรณ์มีหลักการอยู่แล้วในเรื่องไม่ปนปลอมคุณภาพสินค้าและไม่เบียดแ้งในการชั่ง ตวง วัด สินค้าที่ผลิตจากสหกรณ์เป็นที่เชื่อถือได้ เมื่อปรับปรุงวิธีดำเนินการของสหกรณ์ได้เป็นที่เรียบร้อยย่อมจะเป็นผลดีการเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศด้วย

ข. สหกรณ์หาทุนและการขาย

1. สหกรณ์หาทุนและการขายเกลือสาขลา จำกัดสินใช้

เกลือเป็นผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นอย่างหนึ่ง นอกจากใช้บริโภคและทำอุตสาหกรรมอาหารเค็มในประเทศแล้ว เกลือที่มีคุณภาพดียังส่งไปจำหน่ายต่างประเทศได้ แต่การผลิตเกลือ

นั้นขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ ปีใดฝนชุกหรือน้ำเค็มขึ้นไม่พอเพียงก็ผลิตเกลือได้ผลน้อย นอกจากนั้นผู้ผลิตหรือชาวนาเกลือส่วนมาก ไม่มีนาเกลือเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง ต้องเช่านาคนอื่นทำและเสียค่าเช่าในอัตราสูง ชาวนาเกลือพวกนี้มักจะไม่มีทุนรอนในการผลิตเกลือ และสำหรับใช้จ่ายต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องกู้จากนายทุนในอัตราสูง หรือไม่ก็ถูกกดเกลือในอัตราต่ำ เมื่อผลิตเกลือได้ต้องชำระค่าเช่า ค่าดอกเบี้ยเงินกู้ที่ได้กู้ยืมมา ส่วนเกลือที่เหลือนำไปขายจึงไม่พอกินพอใช้ทั้งในด้านการจำหน่ายยังถูกพ่อค้าคนกลางคอยกดราคาอีก อีกประการหนึ่งค่าใช้จ่ายในการขนส่งก็สูงมาก ฐานะความเป็นอยู่ของชาวนาเกลือเหล่านี้จึงทรุดโทรมตลอดมา รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเพื่อพิจารณาหาทางช่วยเหลือและส่งเสริมชาวนาเกลือ ผลการพิจารณาของคณะกรรมการเห็นว่า จำเป็นต้องช่วยเหลือชาวนาเกลือในด้านเงินทุน จัดเป็นรูปสหกรณ์ขึ้นในหมู่ชาวนาเกลือ สหกรณ์รูปนี้ต้องจัดในรูปสหกรณ์หาทุนและการขาย

ผลของการพิจารณาที่คณะกรรมการได้หาทางช่วยเหลือชาวนาเกลือนี้ กระทรวงสหกรณ์ได้มอบให้กรมสหกรณ์พาณิชย์รับไปดำเนินการ กรมสหกรณ์พาณิชย์ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจภาวะความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวนาเกลือ ในท้องที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองสมุทรปราการเป็นแห่งแรก ผลการสำรวจภาวะความเป็นอยู่โดยทั่วไป ปรากฏว่าพอจะจัดตั้งเป็นสมาคมสหกรณ์ได้ จึงดำเนินการร่างข้อบังคับ เมื่อได้รับอนุมัติให้ใช้ได้แล้ว กรมสหกรณ์พาณิชย์จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปดำเนินการจัดตั้ง และได้รับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2496 มีชื่อว่า “สหกรณ์หาทุนและขายเกลือสาขลา จำกัดสินไช้”

สหกรณ์หาทุนและขายเกลือสาขลา จำกัดสินไช้ ได้จัดตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์ประเภทหาทุนและการค้า สมาคมแรกในประเทศไทย ในรูปสหกรณ์อเนกประสงค์ (Multi-Purpose) ประกอบด้วยรูปหาทุนและการค้า มีแดนอยู่สองตำบล คือตำบลนาเกลือ และตำบลแหลมฟ้าผ่า สำนักสหกรณ์อยู่ที่ตำบลนาเกลือ อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ

ความมุ่งหมายของสหกรณ์^๕ มีดังนี้ คือ:-

1. รวบรวมเกลือหรือผลิตภัณฑ์อย่างอื่นที่สมาชิกทำได้ มาจัดการขายหรือแปรรูปออกขายเพื่อให้ได้ราคาดี
 2. จัดซื้อและจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคอันจำเป็นและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ อันเป็นอุปกรณ์การทำนาเกลือ
 3. ซื้อเกลือจากบุคคลภายนอกมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขายเท่าที่จำเป็น
 4. จัดให้มีสถานที่เก็บเกลือและอุปกรณ์ในการขนส่ง
 5. จัดหาทุนให้สมาชิกกู้โดยถือเกลือที่สมาชิกทำได้เป็นหลักประกัน
 6. จัดหาทุนให้สมาชิกเพื่อใช้หนี้เก่า หรือใช้จ่ายในทางที่เป็นประโยชน์จำเป็น โดยจำนองสังหาริมทรัพย์เป็นหลักประกัน
 7. ส่งเสริมแนะนำค้ำคว้าหาความรู้ในทางหลักวิชา อันเกี่ยวกับการทำนาเกลือ และการทำผลิตภัณฑ์จากเกลือให้มีคุณภาพและได้ผลดียิ่งขึ้น
 8. ส่งเสริมอบรมความรู้ในการค้าขายให้แก่สมาชิก
 9. ส่งเสริมการประหยัดทรัพย์และการออมทรัพย์ในหมู่สมาชิก
 10. อบรมและส่งเสริมสมาชิกให้มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ เพื่อให้อยู่ดีกินดี มีความประพฤติและศีลธรรมดี
 11. ส่งเสริมการช่วยตัวเองและการร่วมมือช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิก
 12. ทำการอย่างอื่น^๕ ที่เกี่ยวข้องหรือจำเป็นแก่กิจการตามความมุ่งหมายข้างต้น
- ในชั้นแรกสหกรณ์ได้จัดหาเงินทุนมาให้สมาชิกกู้ยืม เพื่อปลดปล่อยหนี้สินและประโยชน์อื่น ๆ ก่อน เงินทุนที่สหกรณ์จัดมาให้กู้ยืม^๕ ได้มาจากการจำหน่ายหุ้นให้สมาชิก และกู้ยืม เงินกู้ที่สหกรณ์จ่ายให้สมาชิกในงวดแรกนั้น สมาชิกได้จำนองอสังหาริมทรัพย์เป็นหลักประกันเป็นจำนวนทั้งสิ้น 77,120 บาท

เงินกู้ที่สมาชิกได้รับไปจากสหกรณ์แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งให้กู้โดยถือเกลือเป็นหลักประกัน สมาชิก^๕ไปเพื่อใช้จ่ายในการทำเกลือภายในวงเงินขั้นสูงที่ประชุมใหญ่สหกรณ์กำหนด และจะต้องส่งใช้สหกรณ์เมื่อตนขายเกลือได้ สหกรณ์ก็คอยตรวคอกเบี้ยในอัตราร้อยละแปดสิบสตางค์ต่อเดือน

เงินกู้อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่เงินกู้โดยสมาชิกจำนองอสังหาริมทรัพย์เป็นหลักประกัน และแบ่งการกู้ยืมเป็นสองระยะ คือ:-

ก. เงินกู้ระยะเวลายาว เป็นเงินกู้ที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก เช่นกู้เพื่อชำระหนี้เดิม ซื้ที่ดินเป็นต้น กำหนดส่งใช้คืนพร้อมทั้งดอกเบี้ยภายในเวลาไม่เกิน 8 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี

ข. เงินกู้ระยะเวลาสั้น เช่นกู้ไปเสียค่าเช่านา ภาษีอากร ซ่อมแซมบ้านเรือน เป็นต้น กำหนดระยะเวลาส่งใช้ไว้หลายระยะ คือ 1 ปี 2 ปี และ 3 ปี แล้วแต่ประโยชน์ของเงินกู้ อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี เช่นเดียวกัน

สหกรณ์นี้เป็นสหกรณ์ค้ำเค้นเงินกู้และมีหุ้นเป็นประเภทจำกัดสินใช้ กำหนดมูลค่าไว้หุ้นละ 100 บาท สมาชิกต้องถือหุ้นอย่างน้อยคนละห้าหุ้น แต่จะถือเกินกว่าห้าสิบหุ้นไม่ได้

ธุรกิจอันสำคัญยิ่งที่สหกรณ์จะต้องดำเนินในขั้นต่อไปได้แก่การค้าเกลือ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในการจัดสหกรณ์รูปนี้:-

ในปี พ.ศ. 2496 เนื่องจากเพิ่งจะเริ่มรวบรวมจัดตั้งเป็นสหกรณ์และยังมิถึงฤดูทำนาเกลือ สหกรณ์จึงไม่ได้ดำเนินการรับซื้อเกลือจากสมาชิก ครั้นในปี 2497 สหกรณ์จึงเริ่มดำเนินการรับซื้อเกลือจากสมาชิก โดยกำหนดราคาซื้อเกลือตลอดทั้งปีไว้ ในอัตราเกวียนละ 108 บาท ซึ่งเป็นอัตราสูงสุด ยังไม่เคยปรากฏในท้องถิ่นเลย⁽¹⁾

การจำหน่ายเกลือของสหกรณ์

ในระยะเริ่มแรกดำเนินงาน สหกรณ์จะได้นำเกลือที่ซื้อไว้จากสมาชิมาขายให้สหกรณ์ขายเกลือ กรุงเทพ จำกัดสินใช้ ซึ่งเป็นผู้ส่งเกลือออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศอยู่แล้ว จะได้ช่วยจำหน่ายเกลือของสหกรณ์ไปต่างประเทศด้วยราคาได้ดีขึ้นกว่าขายในประเทศ สหกรณ์หาทุนและขายเกลือสาขลา ยังไม่สามารถดำเนินธุรกิจในการส่งเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศเองได้ เพราะสหกรณ์ยังไม่มีผู้จัดการที่มีความรู้และความสามารถ เงินทุนอัน

(1) จากหลักฐานของกองสหกรณ์พืชผลและผลิตภัณฑ์ กรมสหกรณ์พาณิชย์

เพียงพอ และอุปกรณ์อื่นจำเป็นต่าง ๆ เช่นฉางเกลือ เครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ พร้อมที่จะดำเนินการ

สหกรณ์จำเป็นต้องหาทางจำหน่ายเกลือที่สมาชิกผลิตได้ไปต่างประเทศเอง จึงจะขายเกลือที่สมาชิกผลิตแต่ละปี ได้หมด ไม่เช่นนั้นก็จะต้องขายกับพ่อค้าเอกชน ซึ่งย่อมจะต้องลดราคาเกลือโดยรับซื้อต่ำกว่าราคาในท้องตลาดตลอดไป

ผลของการดำเนินงานของสหกรณ์

แม้ว่าสหกรณ์จะดำเนินการยังไม่เต็มที่ ไม่สามารถดำเนินการค้าต่างประเทศด้วย สหกรณ์เอง ผลของการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มจนถึง พ.ศ. 2500 นับว่าพอใช้

พ.ศ.		บาท
2497	กำไร	8,865.24
2498	„	18,892.80
2499	„	12,605.56
2500	„	4,081.81

ปี พ.ศ. 2500 ได้กำไรน้อยเพราะราคาเกลือตกต่ำ กับประกอบด้วยสหกรณ์มีทุนดำเนินการน้อยไม่สามารถขยายการค้าให้กว้างออกไปได้

โดยที่สหกรณ์ไม่สามารถขายเกลือของสมาชิกให้หมดได้ทุกปี นอกจากนั้นเกลือที่สมาชิกผลิตได้ส่วนใหญ่มีโซเดียมคลอไรด์ต่ำไม่ถึง 88 % ทำให้จำหน่ายไปต่างประเทศได้ยาก สมาชิกบางรายได้เปลี่ยนนาเกลือของตนเป็นนาทุ่ง ซึ่งถ้าเลี้ยงได้ผล ราคาผลิตผลของทุ่งต่อไร่สูงกว่าราคาเกลือต่อไร่มาก สมาชิกที่ทำนาเกลือไม่ได้ผลรายอื่น ๆ คงจะหาทางเปลี่ยนนาเกลือเป็นนาทุ่งต่อไป หากสภาพของท้องที่อำนวยให้

ความเห็นและข้อสังเกต

ปัญหาสำคัญของสหกรณ์นี้ ได้แก่การผลิตเกลือให้ได้คุณภาพตามที่ตลาดต่างประเทศต้องการ ปัญหารองลงมาคือการหาทางจำหน่ายเกลือที่สมาชิกผลิตได้แต่ละปีให้หมดไป ปัญหาแรกจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ กล่าวคือเจ้าหน้าที่กรมวิทยาศาสตร์เข้าช่วยปรับปรุงวิธีการผลิตเกลือ ปัญหาข้อสองอาจแก้ไขโดยรวมสหกรณ์ขายเกลือต่าง ๆ เข้า

เป็นชุมชนสหกรณ์ อันเป็นสหกรณ์ชั้นชาติซึ่งจะมีกำลังและความสามารถติดต่อส่งสินค้าไปยังตลาดต่างประเทศเองได้

2. สหกรณ์ชาวนากุ้งแหลมสิงห์ จำกัดสินไห้

สหกรณ์ชาวนากุ้งแหลมสิงห์ จำกัดสินไห้ เป็นสหกรณ์ประเภทหาทุนและการขาย เหตุที่จัดตั้งสหกรณ์ขึ้น เพราะมีชาวประมงหมู่หนึ่งประกอบอาชีพทางทำนากุ้งแถบบริเวณที่ดินชายทะเลในเขตท้องที่อำเภอแหลมสิงห์ และอำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี แต่แรกเริ่มนั้นก็ทำเพื่อบริโภคกันในครอบครัวเท่านั้น ครั้นต่อมาปรากฏว่านอกจากมีกุ้งชุกชุมแล้วยังมีปลากะบอก ปลานวลจันทร์ ปลากะพง และปูทะเล ซึ่งสามารถทำเป็นสินค้าได้เป็นอย่างดี จึงมีราษฎรอื่น ๆ อพยพกันมาทำนากุ้งกันมากขึ้น มีการลักลอบตัดทอนไม้หวงห้าม แล้วถางป่าทำเป็นนากุ้งมากขึ้นทุกที เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้จึงต้องกวาดค้นจับกุมลงโทษ แต่ชาวประมงเหล่านั้นไม่มีทางจะมามีมาหาเลี้ยงชีพโดยวิธีอื่น เมื่อได้รับความเดือดร้อนหนักขึ้น จึงร้องเรียนขอความกรุณาจากทางราชการ เหตุผลมีว่าแม่น้ำจะถูกทำลายไปบ้าง ซึ่งก็เป็นไม้ประเภทราคาไม่สูงมากนัก แต่กลับได้กุ้งและปลาเป็นอาหารบริโภคกันมากขึ้น เป็นการส่งเสริมเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ผู้ไร้อาชีพให้มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง และช่วยฟื้นฟูฐานะในทางเศรษฐกิจของราษฎรให้เจริญก้าวหน้าอีกด้วย

ทางราชการกรมป่าไม้เห็นความจำเป็นของราษฎรเหล่านั้นแล้ว จึงพยายามหาทางผ่อนผันและช่วยเหลือให้ได้ครอบครองที่ดินในที่ดินที่แผ้วถางทำนากุ้งแล้วต่อไป แต่ยังมีปัญหาอื่นอยู่อีก คือความเดือดร้อนในเรื่องทุนและหนี้สิน เพราะชาวนากุ้งส่วนมากต้องอาศัยนายทุนเช่นเดียวกับชาวประมงประเภทอื่น ๆ ด้วยมีความจำเป็นต้องหาเงินมาทอรองจ่ายเป็นค่าจ้างยักคันนา ชื้อเครื่องมือ อาหารและเครื่องนุ่งห่ม แล้วมีภาระจะต้องส่งกุ้งหรือสัตว์น้ำให้แก่นายทุนเจ้าของเงิน ตามราคาที่นายทุนจะกำหนดให้ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ไม่มีหนี้สินซึ่งจะขายสินค้าของตนให้แก่ใครก็ได้สุดแต่ความตกลงและความพอใจแล้ว ชาวนากุ้งที่กู้ยืมเงินนายทุนมา อยู่ในฐานะเสียเปรียบอย่างมาก และจะหาทางคืนหนี้ให้หลุดพ้นจากพันธะนี้ได้อย่างไร ในที่สุดบางรายถึงกับต้องโอนนากุ้งให้เจ้าหนี้ไป

ทางราชการจังหวัดจันทบุรี เห็นความเดือดร้อนของชาวนากุ้งเหล่านี้จึงได้นำเรื่องเสนอมายังคณะกรรมการจัดระบบอาชีพราษฎร (จ.อ.ร.) ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรในสมัยนั้น (พ.ศ. 2498) เป็นประธาน ที่ประชุม จ.อ.ร. มีมติให้กระทรวงสหกรณ์หาทางช่วยเหลือด้วยวิธีการสหกรณ์ และให้กระทรวงเกษตรหาทางร่วมมือ ช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดในตํานานวิชาการ

กระทรวงสหกรณ์ได้มอบให้กรมสหกรณ์พาณิชย์ร่วมกับสหกรณ์ภาค 2 ดำเนินการสอบสวนภาวะเศรษฐกิจของชาวนากุ้ง พิจารณาหาหน้ทางที่จัดตั้งสหกรณ์ช่วยเหลือ ได้มีการศึกษาความเป็นอยู่ของชาวนากุ้งโดยละเอียด เพื่อปรับวิธีการสหกรณ์ให้เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจและความต้องการของชาวนากุ้ง นอกจากปัญหาเรื่องทุนแล้ว ยังมีปัญหาในการดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์อีกหลายประการคือ:-

1. ปัญหาที่ดินทำนากุ้งอยู่ในเขตป่าไม้ชายเลน ที่อยู่ในความควบคุมดูแลของกรมป่าไม้ มีไม้โกงกาง ลาน ประสัก แสม ฯลฯ ซึ่งมีโครงการจะสงวนเป็นป่าไม้หวงห้าม
2. ปัญหาเรื่องการครอบครองที่ดินให้ถูกต้องตามประมวลกฎหมายที่ดินฉบับใหม่
3. ปัญหาเรื่องที่ดินชายทะเลซึ่งน้ำทะเลท่วมถึง ตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ราษฎรจะถือกรรมสิทธิไม่ได้
4. ปัญหาเรื่องการกำหนดที่ดินเพื่อจัดทำนากุ้ง และทำการประมงอย่างอื่นของกรมประมง
5. ปัญหาเรื่องเงิน ที่จะใช้ดำเนินการสหกรณ์
6. ปัญหาเรื่องหลักประกันเงินกู้ยืม เพราะชาวนากุ้งไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนครอบครอง
7. ปัญหาเรื่องพาหนะและการขนส่งกับตลาดปลายทาง
8. ปัญหาเรื่องการควบคุมชาวนากุ้งที่มีได้เป็นสมาชิกสหกรณ์

เมื่อกระทรวงสหกรณ์ทราบปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ จากรายงานของเจ้าหน้าที่ผู้สำรวจเพื่อจัดตั้งสหกรณ์จึงได้ติดต่อกับกระทรวงและกรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือเป็นอย่างดี ในที่สุดได้มีการประชุมระหว่างผู้แทนกระทรวงทบวง

กรมที่เกี่ยวข้องการจัดตั้งสหกรณ์ชาวนากุ้งเป็นครั้งสุดท้ายที่กรมที่ดินเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2499 โดยมีอธิบดีกรมที่ดินเป็นประธาน มีผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ผู้แทนกรมป่าไม้ ผู้แทนกรมประมง ผู้แทนกระทรวงสหกรณ์ หัวหน้ากองควบคุมและจัดที่ดิน เข้าร่วมประชุมด้วย ในที่สุดที่ประชุมได้ลงมติดังต่อไปนี้:-

1. บริเวณที่ดินที่ตกลงจะจัดให้ราษฎรทำนากุ้งและทำการประมงอย่างอื่นได้โดยถือตามแนวเขตในแผนที่ ที่จังหวัดจันทบุรีสำรวจมา ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 6,200 ไร่ แต่เป็นที่ดินที่ราษฎรเข้าทำนากุ้งแล้วในขณะนี้ประมาณ 4,725 ไร่ เหลืออีก 1,000 ไร่เศษ ซึ่งมีสภาพเหมาะสมที่จะทำนากุ้งได้อีก จะได้จัดให้ผู้ประสงค์เข้าทำนากุ้งได้ทำต่อไป ส่วนป่านอกบริเวณแนวเขตซึ่งติดต่อกับชายทะเลและยังมีได้ทำนากุ้งขณะนี้ ต้องสงวนไว้ให้เห็นป่าเลนตามเดิมสำหรับบังกลั่นลมตามความจำเป็นในการทำนากุ้ง และถ้าหากเป็นการสมควรจะจัดที่ดินในบริเวณอื่นเพื่อให้ราษฎรทำนากุ้งและการประมงอย่างอื่นอีก จะได้ร่วมกันพิจารณาต่อไป

2. การยื่นเรื่องราวขออนุญาตเข้าครอบครองที่ดินตามมาตรา 9 (1) แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ให้เป็นหน้าที่ของกรมสหกรณ์พาณิชย์ยื่นขออนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรีซึ่งเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ เมื่อได้รับอนุญาตแล้วกรมสหกรณ์พาณิชย์จะได้จัดให้ผู้ทำอยู่เดิมทำสัญญาเช่ากับกรมสหกรณ์พาณิชย์ต่อไป

3. โดยที่ขณะนั้นกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดหาผลประโยชน์ในที่ดินของรัฐตามประมวลกฎหมายที่ดินยังมิได้ประกาศใช้บังคับ และที่ดินที่จะจัดทำนากุ้งและการประมงดังกล่าวนี้เป็นที่ดินของรัฐ ราษฎรจึงไม่ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่แต่อย่างใด จึงได้ตกลงให้กรมสหกรณ์พาณิชย์ เรียกเก็บค่าเช่าที่ดินในอัตราไม่น้อยกว่าที่ราษฎรจะต้องเสียภาษีเงินช่วยบำรุงท้องที่ ส่วนจะเพิ่มเติมขึ้นอีกเท่าใดหรือไม่ มอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดกับเจ้าหน้าที่กรมสหกรณ์พาณิชย์ร่วมกันพิจารณากำหนดเงินค่าเช่า ให้ส่งจังหวัดสำหรับบำรุงท้องที่บริเวณนั้นต่อไป เมื่อกฎกระทรวงได้ประกาศใช้บังคับแล้วจะพิจารณาดำเนินการจัดหาประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ในกฎกระทรวงต่อไป

4. ปรากฏว่านายทุนซึ่งให้เงินกู้แก่บรรดาชาวนากุ้งได้ปลุกปั่นยุยง มิให้ราษฎรที่ทำนากุ้งเหล่านี้เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของนายทุนเอง และมีราษฎร

ส่วนหนึ่งหลงเชื่อ ทำให้การดำเนินงานจัดตั้งสหกรณ์ประสบความสำเร็จ จึงมอบให้กรมสหกรณ์พาณิชย์และผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี โฆษณาชี้แจงเหตุผลและคุณค่าของหลักและวิธีการสหกรณ์เพื่อให้ราษฎรนิยมเลื่อมใสต่อไป

5. ราษฎรที่ทำนาทุ่งที่มีคุณสมบัติสมัครเข้าเป็นสมาชิกได้นั้น สหกรณ์จะรับเข้าเป็นสมาชิกให้อยู่ในข้อบังคับ เงื่อนไข และสัญญาของสหกรณ์ ส่วนผู้ไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามระเบียบข้อบังคับ ซึ่งสหกรณ์ไม่สามารถรับเข้าเป็นสมาชิกได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดจะได้แต่งตั้งกรรมการประกอบด้วย สหกรณ์จังหวัด ประมงจังหวัด ป่าไม้จังหวัด เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดและนายอำเภอท้องที่ เป็นกรรมการร่วมกันพิจารณาวางหลักเกณฑ์ และพิจารณาจัดให้ราษฎรเข้าทำนาทุ่งหรือทำการประมงอย่างอื่น โดยความควบคุมของจังหวัดและให้ทำสัญญาเช่าจากสหกรณ์ เมื่อผู้ใดมีคุณสมบัติจะเป็นสมาชิกสหกรณ์ได้ และมีความประสงค์จะสมัครเป็นสมาชิก สหกรณ์จะพิจารณารับเข้าเป็นสมาชิกในโอกาสต่อไป

เมื่อได้ติดต่อกับทางหน่วยราชการต่าง ๆ เพื่อขจัดปัญหาข้อขัดข้องบางประการเสร็จสิ้นไปแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้จัดตั้ง จึงได้ออกไปประชุมชาวนาทุ่งชี้แจงหลักวิธีการสหกรณ์ตลอดจนระเบียบข้อบังคับ วิธีการดำเนินกิจการของสหกรณ์และแนะนำการปรับปรุงบำรุงรักษานาทุ่ง ทั้งได้ทำความเข้าใจกับนายทุนโดยชี้แจงให้ทราบนโยบายของรัฐบาล ที่ส่งเสริมให้จัดตั้งสหกรณ์ด้วย ผลที่สุดในระยะเริ่มแรกนี้สามารถรวบรวมชาวนาทุ่งเป็นสหกรณ์ได้ 1 สมาคม คือ ชาวนาทุ่งในตำบลเกาะเปริด อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีสมาชิกเมื่อแรกตั้ง 30 คน ทุนค่าหุ้นคนละ 100 บาท 61 หุ้น รวมเป็นเงิน 6,100 บาท รวมนาทุ่งได้ 245 ไร่ ราคา 60,400 บาท ทรัพย์สินอื่น ๆ ราคา 145,800 บาท รวมราคารวมทรัพย์สินทั้งสิ้น 206,200 บาท ได้รับจดทะเบียน เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2500 และเลขทะเบียน 2/10726

สหกรณ์ชาวนาทุ่ง แหลมสิงห์ จำกัดสินไช้ มีความมุ่งหมายอันสำคัญ ดังนี้:-

1. การจัดหาที่ดินให้สมาชิกครอบครองตั้งบ้านเรือน ทำการเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำ

2. การรวบรวมสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ จากสมาชิกมาจัดการขาย หรือแปรรูปออกขายเพื่อให้ได้ราคาดี

3. การจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อใช้หนี้เก่า หรือใช้จ่ายในการลงทุนเพื่อการเพาะเลี้ยงหรือจับสัตว์น้ำและค่าใช้จ่ายอื่นจำเป็นในครอบครัว

4. การให้เงินทอรองแก่สมาชิก

5. การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงและจับสัตว์ ตลอดจนการจัดทำอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำของสมาชิก

ส่วนหลักการและความมุ่งหมายในประการอื่น ๆ ก็คล้ายคลึงกับสหกรณ์การขายโดยทั่ว ๆ ไป

สหกรณ์ยังทำหน้าที่จัดหาทุนมาให้สมาชิกกู้ยืม และยังให้เงินทอรองแก่สมาชิกต่างหากอีกด้วย ฉะนั้น จึงต้องพิจารณากำหนดระเบียบข้อบังคับ ไว้อย่างละเอียดรอบคอบเพื่อความปลอดภัยในการเงินของสหกรณ์และความสะดวกในการควบคุมฐานะการเงินของสหกรณ์ให้เรียบร้อย ทั้งนี้เพราะสมาชิกผู้กู้เงินไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนทำกิน มีแต่สิทธิครอบครองข้อบังคับว่าด้วยการกู้เงินจึงต้องกำหนดให้ถือสัตว์น้ำของสมาชิกผู้เป็นหลักประกัน นอกจากนี้การขอกู้เงินยังกำหนดเงื่อนไขให้เป็นการกู้ร่วมกัน (Joint Loan)

เงินกู้ร่วมกันรายหนึ่ง ๆ ต้องมีสมาชิกผู้กู้ในสหกรณ์เดียวกันสามคน ต่างคนต่างมีผู้ค้ำประกันซึ่งเป็นผู้อยู่ในกลุ่มเดียวกันรายละ 2 คน สมาชิกผู้ขอกู้ร่วมกันต้องเสนอคำขอกู้ตามแบบที่กำหนด ถึงคณะกรรมการดำเนินการ ซึ่งจะได้สอบสวนคำขอกู้ จำนวนสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำของสมาชิกผู้ขอกู้ร่วม ซึ่งประมาณว่าจะได้ในระหว่างเวลาสิบสองเดือน นับแต่วันเสนอคำขอกู้นั้น เมื่อคณะกรรมการดำเนินการได้สอบสวนแล้วให้หักจำนวนสำหรับบริโภคออกเสียก่อน ส่วนที่เหลือผู้ขอกู้ต้องเสนอหลักประกันเงินกู้ร่วมกันจากสหกรณ์ทั้งสิ้น วงเงินที่คณะกรรมการดำเนินการกำหนดไว้สำหรับจำนวนเงินกู้ร่วมกันต้องไม่สูงกว่าร้อยละหกสิบของราคาสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่เสนอเป็นหลักประกัน โดยอัตราברราคาซื้อขายในท้องที่ ส่วนจำนวนเงินกู้ที่จะให้สมาชิกคนหนึ่ง ๆ กู้นั้นสุดแต่คณะกรรมการดำเนินการพิจารณาเห็นสมควร โดยคำนึงถึงความมุ่งหมายของเงินกู้ จำนวนสัตว์น้ำหรือผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำที่จะพึงได้ และความสามารถในการชำระหนี้ของสมาชิกผู้กู้ด้วย

ส่วนกำหนดระยะเวลาชำระคืนเงินกู้ร่วมกันนั้น สมาชิกผู้กู้ร่วมกันแต่ละคนจะระบุไว้ในสัญญากู้ร่วมกันว่า จะชำระคืนเงินกู้พร้อมทั้งดอกเบี้ยให้เสร็จภายในระยะเวลาเท่าใด แต่ต้องไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันทำสัญญาร่วมกัน สมาชิกผู้กู้ร่วมกันแต่ละคนจะขอเบิกเงินกู้ไปใช้ได้เป็นคราว ๆ ตามที่ต้องการ โดยรวมยอดแล้วไม่เกินเงินกู้ที่กำหนดให้แต่ละคน แต่ทั้งนี้ไม่ผูกมัดให้สหกรณ์จำต้องให้เงินกู้ตามจำนวนที่กำหนดให้เสมอไป

สมาชิกผู้กู้ร่วมกันจะต้องผูกพันที่จะชำระเงินกู้ร่วมกันดังกล่าว จนกว่าจะชำระทั้งดอกเบี้ยและต้นเงินกู้เป็นการเสร็จสิ้นแล้ว ไม่ว่าสมาชิกผู้กู้คนใดจะเบิกเงินกู้เป็นส่วนมากน้อยเท่าใดหรือไม่

การจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืม

เนื่องจากสหกรณ์มีหน้าที่จัดหาทุนมาให้สมาชิกกู้ยืม และให้เงินทอรองแก่สมาชิกเพื่อปลดปล่อยหนี้เก่า ใช้จ่ายในการลงทุนเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำและใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัว ทางราชการจึงได้พิจารณาให้ได้กู้เงินทุน ส.ป.ช. จากคณะกรรมการส่งเสริมการปศุสัตว์แห่งชาติ โดยผ่านทางสหกรณ์ประมงกลาง จำกัดสินใช้ ทั้งนี้เพื่อสหกรณ์จะได้ส่งสินค้าสัตว์น้ำให้สหกรณ์ประมงกลางช่วยจำหน่ายให้ ในขั้นแรกนี้ได้กู้เงินทุน ส.ป.ช. ไป 70,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี ส่วนสมาชิกที่กู้ไปจากสหกรณ์อีกต่อหนึ่งนั้น เสียดอกเบี้ยให้สหกรณ์ร้อยละ 12 ต่อปี และต้องปฏิบัติตามวิธีเงินกู้ร่วมกันดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น

ในปี 2500 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้น สหกรณ์ชาวนากุ้งแหลมสิงห์ จ่ายเงินให้สมาชิกกู้เพื่อใช้หนี้เก่า ปรับปรุงที่ดิน ลงทุนเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำ ใช้จ่ายในครอบครัวโดยแยกเป็นประเภทดังนี้:—

- ก) ถือสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำเป็นประกัน มีสมาชิกขอกู้ 30 ราย เงิน 42,450 บาท กำหนดส่งคืนภายใน 1 ปี
- ข) จำนวนอสังหาริมทรัพย์เป็นประกันมีสมาชิกขอกู้รวม 8 ราย เงิน 19,900 บาท กำหนดส่งคืนภายใน 3 ปี และ 5 ปี

รวมเงินกู้ 2 ประเภท 62,350 บาท⁽¹⁾

ผลการดำเนินงาน

ในปี 2500 ซึ่งเป็นปีแรกที่เริ่มตั้งสหกรณ์ชาวนากุ้งนั้น สหกรณ์ยังไม่ได้ดำเนินงานเต็มที่ การตรวจบัญชีประจำปีปรากฏว่า สหกรณ์มีเงินส่วนเกิน 1,829.82 บาท

ความเห็นและข้อสังเกต

สหกรณ์ชาวนากุ้งแหลมสิงห์นี้ หากดำเนินงานได้ตามความมุ่งหมาย จะช่วยส่งเสริมอาชีพชาวนากุ้งได้หลายครัวเรือน ทำที่ดินที่ให้ผลประโยชน์น้อย กลับมีคุณค่าขึ้น ได้ผลิตผลที่มีราคาสูงกว่า กุ้งที่จับได้จากนาุ้งแถบนี้เป็นสัตว์น้ำที่นิยมบริโภคกันไม่เฉพาะแต่ในประเทศเท่านั้น ในต่างประเทศก็นิยมกันมาก ได้มีผู้นำกุ้งชนิดนี้ไปปลูกเลี้ยงเกิดหัวออกบรรจุกล่องกระดาษ กล่องละ 1 กิโลกรัม แะเย็นออกไปขายต่างประเทศเป็นสินค้าออกที่อยู่ในความนิยมของชาวต่างประเทศอย่างหนึ่ง ฉะนั้นหากได้มีการปรับปรุงสหกรณ์นี้ให้ดำเนินการเป็นผลดีแล้ว ยังเป็นทางให้ประเทศมีรายรับเป็นเงินตราต่างประเทศได้อีกทางหนึ่ง

ค. สหกรณ์ถั่วเหลืองสันป่าตอง จำกัดสินไช้

ถั่วเหลืองเป็นพืชไร่อย่างหนึ่งที่เกษตรกรในท้องที่จังหวัดภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่นิยมปลูกกัน แต่ผู้ประกอบการในการปลูกถั่วเหลืองมักจะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร เพราะภาวะการณ์ในทางเศรษฐกิจบังคับ กล่าวคือผลิตผลที่เก็บเกี่ยวได้มาจะต้องจัดการขายทันที ไม่อาจรอไว้จนได้ราคา ทั้งนี้เนื่องจากมีทุนน้อยจำเป็นต้องใช้เงินประการหนึ่ง ไม่มีสถานที่สำหรับเก็บรักษาอีกประการหนึ่ง เกษตรกรที่ตกอยู่ในฐานะเช่นนี้ต้องยอมรับราคาที่พ่อค้ากำหนดให้อย่างไม่มีทางเลือกเลย

เพื่อสนับสนุนให้ผู้ปลูกถั่วเหลือง ได้รับผลตอบแทนจากการลงทุนลงแรงของเขาอย่างเต็มที่ ทางกรมสหกรณ์ (เดิม) จึงได้จัดตั้งสหกรณ์ขายถั่วเหลืองชนสมาคมหนึ่ง เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2490 มีชื่อว่า “สหกรณ์ถั่วเหลืองสันป่าตอง จำกัดสินไช้” สมาชิกเมื่อแรกตั้งมีจำนวน 715 คน จำหน่ายหุ้นได้ 1,156 หุ้น มูลค่าหุ้นหุ้นละ 100 บาท รวมเป็นทุนเรือนหุ้น 115,600 บาท

(1) นายฉลอง ศรีโพธิ์. “การจัดตั้งสหกรณ์นาุ้ง หนังสือสหกรณ์ปีที่ 15 เล่ม 3 กรกฎาคม-กันยายน” หน้า 190-203 และหลักฐานของกองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล กรมสหกรณ์พาณิชย์

สหกรณ์มีจุดประสงค์จะช่วยผู้ปลูกถั่วเหลืองให้พ้นจากความเดือดร้อนในเรื่องเงินทุนและการจำหน่าย กล่าวคือ ขยายผลผลิตของตนให้ได้ราคาดี พ้นจากการถูกกดราคารับซื้ออย่างไม่เป็นธรรม ฉะนั้นความมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ ของสหกรณ์จึงมีดังนี้

- 1) รวบรวมและรับฝากพืชผลหรือผลิตผลที่สมาชิกทำได้ มาจัดการขายให้ได้ราคาดี
- 2) จัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืมในการเพิ่มพืชผลและผลิตผล
- 3) ให้เงินทอรองแก่สมาชิกโดยถือพืชผลหรือผลิตผลที่สมาชิกฝากไว้กับสหกรณ์เป็นหลักประกัน
- 4) ซื้อพืชผลหรือผลิตผลจากบุคคลภายนอก มาจัดการขายเท่าที่จำเป็นแก่การทำนุบำรุงของสหกรณ์
- 5) จัดให้มีสถานที่เก็บพืชผลหรือผลิตผลและอุปกรณ์การขนส่ง
- 6) จัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้ในการกลสีกรรม ปูย หรือสิ่งของอย่างอื่นที่บรรดาสมาชิกมีความต้องการมาจำหน่าย
- 7) แนะนำส่งเสริมการบำรุงพันธุ์พืช วิธีเพาะปลูกและการดำเนินการให้ได้มาซึ่งผลิตผลของสมาชิก
- 8) แนะนำส่งเสริมความรู้ทางสหกรณ์และการค้าให้แก่สมาชิก

การดำเนินงานของสหกรณ์ เมื่อเริ่มงานสหกรณ์ยังไม่มีสถานที่เก็บพืชผลของสหกรณ์เอง และขาดแคลนเงินทุน แต่สหกรณ์จำเป็นต้องมีสถานที่เก็บสินค้า 2 แห่งในท้องที่อำเภอสนับทึบตองแห่งหนึ่งและที่สถานีรถไฟจังหวัดเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่ง สหกรณ์ไม่ให้สมาชิกแต่ละคนขนพืชผลไปมอบให้สหกรณ์ ณ สถานีเชียงใหม่อันเป็นต้นทางลำเลียงไปยังกรุงเทพ ฯ เพราะเกรงว่าจะเสียค่าใช้จ่ายมาก ไม่คุ้มกับเงินค่าพืชผลที่ได้รับเพิ่มขึ้นก็ได้ โดยที่สหกรณ์ดำเนินการค้าร่วมกับบริษัทพืชกลสีกรรม จำกัด ซึ่งอยู่ในความควบคุมของทางราชการ จึงได้รับอนุญาตให้ใช้นางข้าวของบริษัทที่สถานีเชียงใหม่ได้ โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า

ฉะนั้นสหกรณ์จึงหาทางแก้ไขวิธีเก็บพืชผลในเมื่อสหกรณ์ยังไม่มีสถานที่เก็บของสหกรณ์ โดย
รับพืชผล ณ ที่หนึ่งทีใดซึ่งไม่ห่างไกลจากไร่นาของสมาชิก สหกรณ์ตั้งหน่วยรับพืชผลย่อยๆ
ขึ้น อาศัยเกษตรกรที่มีฐานะดี มีนางข้าวของตนเองเป็นผู้รับและรักษาพืชผลแทนสหกรณ์
เมื่อแต่ละหน่วยรับพืชผลไว้เป็นจำนวนมากพอแล้ว สหกรณ์ ก็จะได้จัดการขนไปเก็บรักษาไว้
ณ สถานที่เชิงใหม่เพื่อลำเลียงไปขายต่อไป การดำเนินงานในขั้นต้นแม้จะมีอุปสรรคเรื่องเงิน
กับสถานที่เก็บสินค้าดังกล่าว ก็นับว่าได้ผลน่าพอใจ นับแต่ พ.ศ. 2490 ถึงปี พ.ศ. 2494
สหกรณ์รับซื้อและรับฝากข้าวเปลือกไว้จำนวน 1,961,000 กิโลกรัม ถั่วเหลือง 1,528,000
กิโลกรัม และได้ส่งถั่วเหลืองให้บริษัทพืชกลกรรมจำกัด ไปจำหน่ายในต่างประเทศเช่นที่
สิงคโปร์และฮ่องกง เป็นต้น ทำให้สมาชิกได้ราคาสินค้าสูงกว่าขายด้วยตนเองในตลาดท้องถิ่น

ในปี พ.ศ. 2493 สหกรณ์ได้แก้ไขข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงวิธีดำเนินการได้กู้ยืม
เงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์เพื่อขยายกิจการ และทางราชการกรมสหกรณ์ได้ให้ความอุปการ
จัดสร้างนางถาวรขนาดใหญ่ให้สหกรณ์เช่าซื้อ สหกรณ์มีทรัพย์สินเป็นของสหกรณ์เอง ดังนี้
ที่ดิน 1 แปลง เนื้อที่ 7 ไร่ ราคา 29,300 บาท สำนักงานเป็นตึกคอนกรีตและนางเก็บพืช
ผล 1 หลัง รวมทั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ มีมูลค่า 112,634.26 บาท

ต่อมาในปี พ.ศ. 2494 สหกรณ์ได้ค้าพืชผลเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือถั่วลิสง
กระเทาะเปลือก ซึ่งชาวไร่ในท้องที่อำเภอสนป่าตองเพาะปลูกกันเป็นล่ำเป็นสัน สหกรณ์รับ
ถั่วลิสงทั้งเปลือกจากผู้ปลูกแล้วนำมากระเทาะเปลือกในโรงไม้ของสหกรณ์ แล้วจึงบรรจุกระ-
สอบเพื่อส่งไปจำหน่ายต่อไป พืชผลชนิดนี้ขายได้ราคาดีเพราะอยู่ในความต้องการของตลาด
ไม่น้อยกว่าพืชผลชนิดอื่น ๆ นับได้ว่าเป็นพืชผลหลักอย่างหนึ่งของสหกรณ์ด้วยเหมือนกัน

สหกรณ์นี้ได้รับความร่วมมือจากบริษัท และองค์การในความควบคุมของรัฐบาล
หลายแห่งในการดำเนินธุรกิจ เช่นบริษัทข้าวไทย รับข้าวจากสหกรณ์ และบริษัทพืชกลกรรม
จำกัด รับถั่วเหลืองจากสหกรณ์ส่งไปขายในตลาดต่างประเทศ องค์การรถไฟช่วยเหลือ
ให้ตรูรถไฟสำหรับบรรทุกพืชผลของสหกรณ์มายังกรุงเทพฯ ฯ เป็นกรณีพิเศษ

ผลของการดำเนินงาน

พ.ศ. 2492	กำไร	50,078.35	บาท
พ.ศ. 2493	กำไร	121,101.49	,,
พ.ศ. 2494	กำไร	9,693.30	,,
พ.ศ. 2495	ขาดทุน	30,393.03	,,
พ.ศ. 2496	กำไร	14,127.73	,,
พ.ศ. 2497	ขาดทุน	148,724.76	,,
พ.ศ. 2498	กำไร	13,022.21	,,
พ.ศ. 2499	ขาดทุน	31,773.44	,,
พ.ศ. 2500	ขาดทุน	17,452.97	,,

ในปี พ.ศ. 2497 สหกรณ์ได้ดำเนินธุรกิจกว้างขวางมาก ทั้งนี้เพราะสภาพของท้องที่ปลูกพืชผลได้ตลอดทั้งปี พืชผลเหล่านี้ได้แก่ ข้าว กระเทียม ถั่วเหลือง และถั่วลิสง แต่ปรากฏว่า ผลของการดำเนินงานในปีนั้น สหกรณ์ขาดทุนมาก เพราะซื้อสินค้ากักตุนไว้เพื่อรอราคานานเกินสมควร และราคาสินค้าในท้องตลาดลดลงทุกวัน ซึ่งต่อมาสหกรณ์ได้จัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงวิธีการใหม่ คือใช้วิธีซื้อสินค้าหมุนเวียน จะกักสินค้าไว้เพียงชั่วระยะเวลาลittle เพื่อรอราคาเท่านั้น และสหกรณ์จะซื้อสินค้าพืชผลจากบุคคลภายนอกเฉพาะในระยะเวลาที่สมาชิกไม่มีพืชผลเท่านั้น นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีสินค้าขาดบัญชีราคาประมาณหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งผู้จัดการจะต้องรับผิดชอบด้วย สาเหตุเหล่านี้ทำให้การดำเนินงานของสหกรณ์ในปีต่อ ๆ มาต้องประสบกับอุปสรรคต่าง ๆ และไม่อาจแก้ไขให้ได้ผลดีได้

ความเห็นและข้อสังเกต เนื่องจากสหกรณ์ไม่มีตลาดปลายทาง (กรุงเทพฯ) สำหรับช่วยเหลือรับซื้อสินค้าหลักของสหกรณ์ ซึ่งได้แก่ ข้าวเปลือก และถั่วเหลือง สหกรณ์ต้องอาศัยองค์การธุรกิจอื่น ๆ ช่วยจำหน่ายให้ มิฉะนั้นก็ต้องจำหน่ายแต่ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ซึ่งมีผู้รับซื้อจำกัดเพียง 2-3 คนเท่านั้น ทำให้สหกรณ์ต้องเสียเปรียบ

เพราะสหกรณ์มีเงินทุนอยู่น้อย ไม่พอที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ได้เต็มที่ การแก้ไขปรับปรุง จะต้องหาทางช่วยกิจกรรมทางจัดส่งสินค้ามาขายยังตลาดปลายทางได้ จึงจะขายได้ราคาสูงเป็น ประโยชน์แก่บรรดาสมาชิกของสหกรณ์ ในขณะที่ยังหาทางแก้ไขอยู่ สหกรณ์ควรจะกำหนด การค้าขายเป็นสินค้าหลักไปพลางก่อน

ง. สหกรณ์ขายพืชผลนครเค็ฐ จำกัดสินใช้

ในท้องที่อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย ราษฎรนิยมปลูกพืชไร่ต่าง ๆ มี ข้าว ถั่ว อ้อยและฝ้าย เป็นพืชสำคัญ ผลผลิตดังกล่าวมีจำนวนมากพอที่จะจำหน่ายไปยังตลาด ในท้องที่ใกล้เคียง และบางครั้งยังส่งมายังตลาดกรุงเทพฯ แต่ผู้ผลิตไม่ได้รับความสะดวก ในการขาย เช่นการขนส่งไม่เพียงพอ พ่อค้าคนกลางกดราคาซื้อ และยังเบียดเบียนในการชั่ง ตวง วัด อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นเกษตรกรหรือพวกชาวไร่เหล่านั้นส่วนมากมีทุนรอนน้อย ไม่สามารถ เก็บผลผลิตไว้เพื่อรอราคาดีได้หรือขยายกิจการ จึงมีความเดือดร้อนมาก

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้มีการรวบรวมราษฎรผู้ผลิตเหล่านั้น เพื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์ ขึ้น โดยมีความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือสมาชิกในด้านการจำหน่ายพืชผลให้ได้ราคาดี นอกจาก นั้นยังสร้างฉางเพื่อใช้เก็บผลผลิต หาทุนให้สมาชิกไปลงทุนในการผลิตพืชผลและจัดหาปุ๋ย และเมล็ดพันธุ์ที่ดีให้

จำนวนสมาชิกเมื่อแรกตั้งมีจำนวน 236 คน ถือหุ้นคนละ 1 หุ้น มีมูลค่าหุ้นหุ้น ละ 100 บาท เป็นเงินทุนเรือนหุ้นทั้งหมด 22,600 บาท ทำการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ขึ้น และได้รับอนุมัติเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 มีชื่อว่า สหกรณ์ขายพืชผลนครเค็ฐ จำกัดสินใช้

สหกรณ์มีสำนักงานในบริเวณสหกรณ์นิคมฝ้าย คลองมะพลับ อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย รับซื้อพืชผลที่สมาชิกผลิตได้ในสหกรณ์นิคม เก็บรักษาไว้ในฉางพืชผลที่ สหกรณ์ได้สร้างขึ้นเพื่อส่งไปขายยังตลาดต่าง ๆ ตลาดท้องถิ่นในอำเภอสุวรรณคโลก และ อื่น ๆ ในครั้งนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวก คงมีแต่ทางรถไฟเท่านั้น

ในปีแรกสหกรณ์เริ่มดำเนินงานได้เพียง 5 เดือน เมื่อตรวจบัญชี ปรากฏว่าสหกรณ์ได้รับฝากเงินค่าขายถั่วจากสมาชิก 7,850.30 บาท ต่อมาในปี 2495 สหกรณ์ได้เริ่มรับซื้อพืชผลต่าง ๆ เช่น ถั่วเขียว ถั่วมัน ถั่วลิสง ถั่วเหลือง และฝ้าย เพื่อจัดส่งไปขายยังตลาดในเมือง ทั้งนี้เพราะในระยะที่เริ่มต้นตั้งสหกรณ์นั้น สถานีรถไฟคลองมะพลับอำเภอสุวรรณคโลกมีสภาพเป็นตลาดเล็ก ๆ มีร้านจำหน่ายสินค้าอยู่ราว 10 กว่าร้าน พ่อค้าที่รับซื้อพืชผลต่าง ๆ แทบไม่มี การมีนางพืชผลของสหกรณ์คอยรับซื้อพืชผลของสมาชิกในนิคมไปจำหน่ายจึงเป็นการจำเป็น พ่อค้าที่คอยรับซื้อพืชผลต่าง ๆ มีสำนักอยู่ในตลาดอำเภอสุวรรณคโลกเท่านั้น และการคมนาคมระหว่างอำเภอสุวรรณคโลกกับสหกรณ์นิคมฝ้าย คลองมะพลับ มีแต่ทางรถไฟเพียงทางเดียว การดำเนินการในระยะแรกจึงจะมีคุณประโยชน์แก่ชาวไร่เป็นอันมาก

ผลของการดำเนินงาน

พ.ศ.		บาท
2493	กำไร	746.00
2494	กำไร	2,262.28
2495	กำไร	116.28
2496	กำไร	1,499.10
2497	กำไร	7,835.45
2498	กำไร	743.51
2499	ขาดทุน	4,433.36
2500	กำไร	3,876.76

อุปสรรคในทางขยายธุรกิจ

ต่อมาความเจริญในด้านคมนาคมได้เปลี่ยนแปลงไป มีถนนติดต่อระหว่างอำเภอสุวรรณคโลกกับสถานีคลองมะพลับ และตลาดการค้าในเขตสถานีได้ขยายออกไปจาก 10 ร้าน

เพิ่มขึ้นเป็นกว่า 40 ร้าน มีพ่อค้าคนกลางมาตั้งสำนักงานที่ตลาดสถานีคลองมะพลับ และเมื่อการคมนาคมสะดวก นารายณ์ก็เข้าไปรับซื้อพืชผลถึงเขตของสหกรณ์นิคมได้ จึงเกิดการแข่งขันกันรับซื้อพืชไร่ โดยพ่อค้าเข้าไปรับซื้อจนถึงไร่ของผู้ผลิต ซึ่งสมาชิกสหกรณ์ได้รับความสะดวก นิยมขายให้พ่อค้ากันเป็นส่วนมากและบางครั้งสมาชิกบางรายสามารถจัดการขนส่งพืชผลของตนขึ้นรถบรรทุกส่งไปขายยังตลาดที่อำเภอสุวรรณภูมิเองก็มี ความเดือดร้อนต่างๆเกี่ยวกับการขายพืชผลจึงลดน้อยลงไปเป็นอันมาก ทำให้สหกรณ์ซื้อพืชผลจากสมาชิกได้น้อยลงด้วย และประกอบกับการปลูกฝ้ายประสบอุปสรรคเนื่องจากราคาฝ้ายตกต่ำ พนักงานสหกรณ์ที่ดินที่ควบคุมอยู่แนะนำให้สมาชิกปลูกอ้อยเป็นพืชหลัก และได้มีเอกชนไปตั้งโรงงานทำน้ำตาลทรายขาวใกล้กับสหกรณ์นิคม พนักงานสหกรณ์ที่ดินจึงควบคุมเฉพาะอ้อยเพื่อหักหนี้สินของสมาชิกที่กู้ยืมจากสหกรณ์นิคมไป เพราะควบคุมได้ง่าย ส่วนพืชอื่น ๆ เช่น ถั่ว งา ข้าวโพด ยอมให้สมาชิกไปขายที่อื่นได้ ฉะนั้นหากสหกรณ์ขายพืชผลนครเจริญ หวังจะขยายงานก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกับพ่อค้าเอกชน คือไปจัดศูนย์รับซื้อขึ้นในไร่ จึงจะเป็นผลดี แต่ขณะนี้สหกรณ์ก็ไม่มีเจ้าหน้าที่พอ การจ้างผู้จัดการในขณะนี้ไม่สามารถดำเนินธุรกิจให้คุ้มกับค่าใช้จ่ายได้ กว๊านสมาชิกไม่เดือดร้อนในการขายพืชไร่ของตนแล้ว ไม่มีความต้องการขายพืชผลผ่านสหกรณ์เท่าใดนัก ปัจจุบันสหกรณ์หยุดดำเนินงานชั่วคราว เพื่อหาทางปรับปรุงให้เป็นสหกรณ์อเนกประสงค์ ซึ่งจะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกหลายด้าน แทนที่จะช่วยสมาชิกในด้านการขายแต่อย่างเดียวเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้

จ. สหกรณ์ขายพืชผล ในจังหวัดชุมพร

สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลเท่าที่ดำเนินการมาแล้วตามจังหวัดต่าง ๆ นั้น ไม่เหมือนกัน ทั้งชนิดและอาชีพของบรรดาสมาชิกในท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ บางจังหวัดก็มีพืชผลและผลิตผลเป็นจำนวนมาก เช่นในจังหวัดชุมพร มีมะพร้าวเป็นพืชผลที่สำคัญ นอกจากนั้นก็มีผลไม้ ถ่าน ปอ และอื่น ๆ พวกชาวสวนในจังหวัดนี้มีความเดือดร้อนในด้านการจำหน่าย จึงใคร่จะขอตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นรูปสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล เพื่อจะได้จำหน่าย

พืชผลของตนให้ได้ราคาดีขึ้น พนักงานสหกรณ์ในจังหวัดชุมพรในปี 2492 ได้สำรวจพบว่า สมาชิกสหกรณ์ประเภทหาทุนในจังหวัดชุมพรส่วนมาก มีอาชีพทำสวนมะพร้าวและสวนผลไม้ หากตั้งสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลขึ้นได้ ก็จะสามารถช่วยเหลือสมาชิกสหกรณ์หาทุนเหล่านั้น ให้จำหน่ายพืชผลของเขาให้ได้ราคาดีขึ้น จึงได้หารือเรื่องนี้มายังกรมสหกรณ์พาณิชย์ ซึ่งได้ชี้แจงให้ทราบว่า ควรจัดดำเนินการเป็นขั้น ๆ ไป โดยเริ่มทำพืชผลที่เก็บไว้ได้นานวันก่อน กับทั้งยังให้ข้อสังเกตเพื่อประกอบการพิจารณาในการจัดตั้งสหกรณ์ไว้ดังนี้:-

1. ความรู้ความสามารถ และความซื่อสัตย์ของผู้จะเป็นผู้จัดการ และคณะกรรมการดำเนินการ
2. พืชผลแต่ละชนิดที่ผลิตได้ในฤดูหนึ่ง ปีละประมาณเท่าใด
3. การขนส่งจากที่ผลิตได้ในฤดูหนึ่ง และการขนส่งจากสหกรณ์ มาตลาดกรุงเทพฯ ฯ มีทางใดบ้าง อัตราค่าขนส่งคงกล่าวเท่าใด
4. ราคาพืชผลในท้องถิ่นเทียบกับราคาในตลาดกรุงเทพฯ ฯ
5. จำนวนพ่อค้าใหญ่ ๆ ที่ค้าพืชผลเหล่านี้ วิธีการซื้อ และมีการกดราคาหรือไม่
6. พืชผลดังกล่าวนี้ส่งไปขายที่ใดเป็นส่วนใหญ่ เหตุผลที่ส่งไปขายยังที่นั้น ๆ
7. เมื่อจัดตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นแล้ว จะรวบรวมสมาชิกได้ประมาณเท่าใด
8. ทำเลที่ตั้งงาน มีความเหมาะสมเพียงใด จะต้องเช่าหรือซื้อในราคาเท่าใด

พนักงานสหกรณ์จังหวัดชุมพร พยายามศึกษาตามข้อสังเกตข้างต้นของกรมสหกรณ์พาณิชย์อยู่เป็นเวลาประมาณ 1 ปี เมื่อเห็นว่า มีช่องทางที่จะจัดตั้งขึ้นได้เป็นผลสำเร็จ จึงได้เสนอการจัดตั้งสหกรณ์ขายพืชผลขึ้นในปี พ.ศ. 2494 ซึ่งกรมสหกรณ์พาณิชย์เห็นชอบด้วย ต่อมาจึงได้มีการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ และก็ได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนสหกรณ์ ให้สหกรณ์ขายพืชผลในจังหวัดชุมพรจดทะเบียนได้ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2495 ขึ้นสองสมาคม คือ สหกรณ์ขายพืชผลชุมพร-สวี จำกัดสินใช้ และสหกรณ์ขายพืชผลหลังสวน จำกัดสินใช้

1. สหกรณ์ขายพืชผลชุมพร-สวี จำกัดสินใช้

สหกรณ์เมื่อแรกตั้งมีสมาชิกรวม 441 คน จำนวนหุ้นที่ขอถือ 489 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท คิดเป็นเงิน 48,900 บาท เมื่อได้จัดตั้งขึ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สหกรณ์ขายพืชผลชุมพร-สวี จำกัดสินใช้ก็เริ่มดำเนินงานทันที เพราะสมาชิกของสหกรณ์เริ่มนำพืชผลของตนมาขายให้สหกรณ์แล้ว

การดำเนินงานของสหกรณ์ สหกรณ์ได้จัดตั้งโรงงานขึ้นไว้ 3 แห่ง

1. สำนักงานกลาง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองชุมพร ตำบลท่าตะเภา อำเภอเมืองชุมพร เปิดดำเนินงานเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2495 ในระยะเริ่มต้นกรรมการของสหกรณ์ทำหน้าที่ผู้จัดการไปพลางก่อน และได้จ้างผู้จัดการเพื่อทำงานให้สหกรณ์ในเดือนตุลาคม 2495

2. สาขานาชะอัง ตั้งอยู่ที่ตำบลนาทุ่ง อำเภอเมือง ดำเนินงานเมื่อ 4 มิถุนายน 2495 ต่อมาในปลายปี 2499 ก็ได้ยุบสาขานี้เสีย ด้วยปริมาณธุรกิจน้อยไม่คุ้มค่าใช้จ่าย

3. สาขาสวี ตั้งอยู่ในตำบลนาโพธิ์ อำเภอสวี ไม่ปรากฏหลักฐานว่าจะดำเนินงานในปีใด แต่หลักฐานในรายงานการประชุมเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2495 ว่าได้เลือกกรรมการทำหน้าที่ผู้จัดการ ปัจจุบันนี้ได้หยุดดำเนินการแล้ว เนื่องจากสมาชิกของสหกรณ์ซึ่งอยู่ในแถบอำเภอสวี ได้ลาออกจากสหกรณ์ และได้รวบรวมกันจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นใหม่ มีชื่อว่าสหกรณ์ขายพืชผลสวี จำกัดสินใช้

การดำเนินงานของสหกรณ์ ในระยะเริ่มแรกสหกรณ์ซื้อมะพร้าวลูก มะพร้าวแห้งจากสมาชิก นอกจากนั้นยังได้ซื้อผลไม้ต่าง ๆ เช่น เงาะ มังคุด ทุเรียน ลิ้นจี่สดด้วย และได้ติดต่อกับการรถไฟแห่งประเทศไทย ขอรถตู้เพื่อบรรทุกพืชผลของสหกรณ์เข้ามาขายยังตลาดกรุงเทพ ฯ เริ่มตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม 2495 เป็นต้นมา

สหกรณ์ยังมีโครงการที่จะขยายกิจการในเรื่องมะพร้าวต่อไปอีก คือจะจัดเป็นรูปอุตสาหกรรมขึ้นโดยใช้ส่วนต่าง ๆ ของมะพร้าวนำมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น

ทำเชือกมะพร้าว พรหมเช็ดเท้า มะพร้าวผง ฯลฯ ซึ่งจะทำให้ชาวสวนมะพร้าวมีงานทำตลอดปี และมีรายได้เพิ่มขึ้นอีก

สหกรณ์ควรจะดำเนินงานเรียบร้อยดี แต่บังเอิญมีอุปสรรคต่าง ๆ เกิดขึ้นซึ่งทำให้ขนาดธุรกิจต้องลดลง ประการแรกได้แก่การดำเนินงานผิดพลาด ไม่ดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่กับสมาชิก ประการที่สองมีการทุจริตขึ้นในวงการบริหาร คือ เงินขาดบัญชี และสินค้าขาดจำนวน จนเป็นเหตุให้ขนาดธุรกิจไม่ได้ส่วนสัมพันธ์กับการดำเนินงาน ฉะนั้นสหกรณ์จึงต้องหยุดดำเนินงานชั่วคราวตั้งแต่วันที่ 2500 ไม่ได้จ้างผู้จัดการไว้ดำเนินงาน คงค้างสินค้าเบ็ดเตล็ด จำพวกบุหรี มีด น้ำมันก๊าด ถ่าน เป็นต้น เพื่อหาโอกาสปรับปรุงกิจการ และในปีนี้ได้แยกสมาชิกซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอสวีออกไปตั้งสหกรณ์ขายพืชผลสวี จำกัดสินใช้ ขึ้นเป็นสมาคมสหกรณ์ต่างหากขึ้นอีกสมาคมหนึ่ง

ทรัพย์สินของสหกรณ์มีดังนี้ คือ ที่ดิน 1 แปลง เนื้อที่ 1 ไร่ 2 งาน อยู่ที่ดินนสายชุมพร-ปากน้ำ ห่างจากตลาด 1 ก.ม. ราคาประมาณ 120,000 บาท อาคารไม้ 2 ชั้น 2 ห้อง ชั้นเดียว 3 ห้อง สร้างขึ้นในที่ดินของสหกรณ์ราคาประมาณ 80,000 บาท อาคารชั้นล่างก่ออิฐ ชั้นบนเป็นไม้ 4 ห้อง ปลูกสร้างในที่เช่าของราชพัสดุ ใช้เป็นสำนักงานสหกรณ์ ราคาประมาณ 80,000 บาท กับโรงรถหนึ่งหลัง 3,000 บาท

ผลของการดำเนินงาน

พ.ศ.		บาท
2497	กำไร	35,101.26
2498	กำไร	10,372.54
2499	ขาดทุน	135,337.10
2500	กำไร	85,556.15

ความเห็นและข้อสังเกต สหกรณ์มีหลักทรัพย์มั่นคงดีมาก นอกจากนั้นก่อนจัดตั้งก็ได้ศึกษาหาข้อมูลไว้ก่อนแล้ว น่าจะดำเนินงานได้ผลดี แต่อุปสรรคที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเพราะการบริหารงานภายในไม่รัดกุมและไม่ดำเนินงานตามหลักและวิธีการสหกรณ์ การ

จัดตั้งมีข้อผิดพลาดอยู่บ้างในเรื่องที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของสหกรณ์หาทุนอยู่แล้ว มีอาชีพหลักในการทำนาและมีสวนมะพร้าวอยู่รายละเล็กน้อย ไม่เพียงพอแก่การดำเนินงานของสหกรณ์ นอกจากนั้นสำนักสหกรณ์ที่นาชะอังอยู่ห่างไกลเกินไป สมาชิกจึงไม่สนใจจะติดต่อกับสหกรณ์ในทางธุรกิจ สหกรณ์จึงไม่รับการอุดหนุนจากสมาชิกทางค่าน้ำพร้อมเพรียงกัน สหกรณ์จำต้องดำเนินธุรกิจกับบุคคลภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ขาดการสนองบริการหาธุรกิจให้แก่สมาชิก นอกจากนั้นการควบคุมภายในไม่ดีพอ สหกรณ์ไม่ได้กรรมการดำเนินการที่เข้มแข็งมาควบคุมการดำเนินงาน สินค้าของสหกรณ์ขาดและสูญหายไปมาก เงินขาดบัญชี กรรมการบางคนแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวเกินไป หนี้สินค้างชำระมีปริมาณสูง

ควรจะได้มีการปรับปรุงสหกรณ์นี้ ให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานยิ่งขึ้นในหัวข้อต่อไปนี้:-

1. สำรวจพืชผลและผลิตผลของสมาชิกให้ละเอียดว่ามีอะไรบ้าง ปีหนึ่งผลิตได้จำนวนเท่าใด และควรจะได้มีการประชุมชี้แจงสมาชิก ให้เข้าใจหลักและวิธีการสหกรณ์ยิ่งขึ้น ตลอดจนเสนอการเคลื่อนไหวของสหกรณ์ให้สมาชิกทราบทั่วกัน เพื่อเป็นการเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธาในการดำเนินงานของสหกรณ์

2. การอำนวยความสะดวกรับซื้อ รับฝาก พืชผลและผลิตผลของสมาชิกให้ดีกว่าบริการของเอกชน หากทำได้ควรจะได้แนะนำวิธีการรับสินค้าจากสมาชิกด้วยวิธีกึ่งสี (Pooling System) ซึ่งทำให้สหกรณ์มีโอกาสเสี่ยงแต่น้อยที่สุด

3. รับสมาชิกเพิ่มขึ้นและส่งเสริมให้สมาชิกที่มีอยู่เดิมซื้อหุ้นเพิ่มขึ้น จัดให้มีเงินยืมหน่วงต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งเป็นวิธีเพิ่มทุนวิธีหนึ่งและเป็นการเพิ่มปริมาณธุรกิจด้วย

4. เร่งรัดหนี้สินที่มีค้างอยู่แต่เดิม เพื่อสหกรณ์จะได้มีทุนหมุนเวียนมากขึ้น

5. การเฉลี่ยคืนเงินส่วนเกินตามปริมาณธุรกิจเพื่อเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกติดต่อกับสหกรณ์ในเมื่อสหกรณ์มีกำไรประจำปี

6. การจัดจ้างเจ้าหน้าที่ คณงานของสหกรณ์ ควรพิจารณาให้เหมาะสมและเป็นไปได้โดยประหยัด

2. สหกรณ์ขายพืชผลหลังสวน จำกัดสินไช้

สหกรณ์เมื่อแรกตั้งมีสมาชิกรวม 417 คน จำนวนหุ้นที่ขอถือ 474 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท รวมเป็นเงิน 47,400 บาท ได้จัดตั้งขึ้นพร้อมกับสหกรณ์ขายพืชชุมพรสวี จำกัดสินไช้ จดทะเบียนเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2495 มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันคือช่วยซื้อและขายมะพร้าวและผลไม้ต่าง ๆ ของสมาชิก

สหกรณ์มีสำนักงานตั้งอยู่ที่ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร การคมนาคมระหว่างตำบลต่าง ๆ กับสำนักงานสหกรณ์ โดยทางเท้าหรือจักรยาน มาได้ทุกตำบล ยกเว้นตำบลบ้านดอนกับตำบลละแม ส่วนการขนส่งสินค้าระหว่างตำบลกับสำนักงานอาศัยแม่น้ำหลังสวนเป็นทางคมนาคมหลัก

การดำเนินงานของสหกรณ์ สหกรณ์รวบรวมพืชผลจากสมาชิกแล้วจัดส่งมาให้ขายพืชผลและผลิตผลกลาง กรมสหกรณ์พาณิชย์ ช่วยจำหน่าย ในการนี้สหกรณ์ได้เข้าซื้อรถยนต์บรรทุกจากกรมสหกรณ์พาณิชย์ไปเพื่อดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์จะติดต่อบริษัทพืชผลจากสมาชิกให้ถึงที่ แก้ปัญหาการขนส่งและการคมนาคมไม่สะดวก ต่อมาเห็นว่าหากจะให้ธุรกิจมีขนาดกว้างขวาง ควรจะได้มียานพาหนะรับพืชผลทางด้านแม่น้ำด้วย จึงได้จัดหาเรือยนต์บรรทุกไว้ดำเนินงานด้วยอีกทางหนึ่ง ซึ่งปรากฏรายละเอียดดังนี้

พ.ศ.	ยอดซื้อสินค้า (บาท)	ยอดขายสินค้า (บาท)
2495	139,144.20	84,208.83
2496	478,536.01	486,829.33
2497	182,384.40	253,211.18
2498	75,072.92	81,135.13
2499	67,227.72	83,456.09

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของสหกรณ์ในปีแรกปรากฏว่าได้ผลดี ปีต่อมาได้มีการผลิตผลลดในการดำเนินงาน จึงทำให้สหกรณ์ต้องประสบการขาดทุนตลอดมา

พ.ศ.		บาท
2495	กำไร	1,588.94
2496	ขาดทุน	58,937.70
2497	ขาดทุน	84,410.65
2498	ขาดทุน	45,183.46
2499	ขาดทุน	81,794.08
2500	หยุดดำเนินงานชั่วคราว	

สาเหตุแห่งการขาดทุน

ก. ผู้จัดการไม่มีความชำนาญในการค้าประเภทนี้ มีสมรรถภาพไม่เพียงพอ คาคะเนสินค้าไม่ถูกต้อง กะน้ำหนักผิดพลาด บางครั้งซื้อสินค้าน้ำหนักผิดพลาด ได้ของมีคุณภาพต่ำ และราคาสูงกว่าในท้องตลาด

ข. ผู้จัดการขาดความซื่อสัตย์ คอยแต่หาประโยชน์ในทางที่ไม่สุจริต ปรากฏว่ามีเงินขาดบัญชีหลายครั้งเป็นเงินหลายหมื่นบาท และขณะนั้นยังมีการดำเนินคดีกันอยู่

ค. ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานสูงเกินควร ในปี พ.ศ. 2499 ค่าใช้จ่ายเป็น 34.24 % ของราคาสินค้าที่ขายได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขนาดธุรกิจไม่เพียงพอ

สาเหตุความเสื่อมโทรม

สาเหตุแห่งความเสื่อมโทรมของสหกรณ์มีมาจากเหตุซึ่งปรากฏดังต่อไปนี้

ก) สมาชิกส่วนมากไม่รู้จักใช้สิทธิของตน และละเลยไม่เอาใจใส่ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สหกรณ์หรือกรรมการ จึงเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายขึ้นในสหกรณ์ คือเจ้าหน้าที่มีโอกาสปฏิบัติงานนอกขอบเขตของอำนาจ

ข) กรรมการดำเนินงาน ควบคุมปฏิบัติงานของผู้จัดการไม่ใกล้ชิดพอ เมื่อความเสียหายเกิดขึ้นแล้วจึงแก้ไขไม่ทัน

ความเห็นและข้อสังเกต

สมาชิกของสหกรณ์ไม่รู้จักใช้สิทธิของตนและไม่ใคร่ร่วมมือ หรือสนใจในการดำเนินงานของสหกรณ์ เพราะปรากฏจากผลของการดำเนินงานได้กำไรเพียงปีเดียว นอกจากนั้นประชาชนยังไม่ร่วมมือกับสหกรณ์ด้วย เพราะปรากฏว่าเรื่อன்றของสหกรณ์ถูกผู้ร้าย

ลอบวางเพลิงและยังจับตัวไม่ได้ ที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์ได้ลงมติยังไม่เลิกสหกรณ์ แต่สหกรณ์ยังหยุดดำเนินการอยู่ จะดำเนินการต่อไปใหม่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกันอย่างเต็มที่ ประการแรกจะต้องหาทุนหมุนเวียนมาดำเนินการก่อน ซึ่งจะต้องรวบรวมจากลูกหนี้จากสหกรณ์ และฟ้องร้องเรียกเงินคืนจากผู้จัดการที่ทำเงินขาดบัญชี ประการต่อไปจะต้องหาผู้จัดการที่ซื่อสัตย์สุจริต และมีความสามารถมาดำเนินงาน และประการสุดท้ายจะต้องอบรมสมาชิกให้เข้าใจหลักและวิธีการสหกรณ์ ตลอดจนสิทธิและหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้มีความภักดีต่อสหกรณ์ทำให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานต่อไปได้

3. สหกรณ์ขายพืชผลส่ว จำกัดสินไช้

สหกรณ์นี้ได้จัดตั้งขึ้นใหม่ โดยแยกสมาชิกจากสหกรณ์ขายพืชผลชุมพร—ส่ว จำกัดสินไช้ ในท้องที่อำเภอส่วมารวมกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้น ทั้งนี้เพราะไม่สะดวกในการดำเนินงานขณะที่ยังเป็นสหกรณ์ขายพืชผลชุมพร—ส่ว จำกัดสินไช้ เป็นต้นว่าการประชุมใหญ่ต้องจัดทำเป็น 2 ระยะคือประชุมที่สาขาอำเภอส่วซึ่งมีสมาชิก 245 คน ครึ่งหนึ่งก่อน แล้วจึงประชุมที่สำนักงานใหญ่อำเภอเมืองชุมพร ซึ่งมีสมาชิก 162 คนอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้เมื่อปีบัญชีประจำปีปรากฏว่าสาขาที่อำเภอส่วมีกำไรมากกว่าสำนักงานใหญ่ ที่อำเภอเมืองชุมพร สมาชิกที่อำเภอเมืองส่วจึงพร้อมใจกันขอแยกมาตั้งเป็นสหกรณ์ขายพืชผลส่ว จำกัดสินไช้ โดยลาออกจากสหกรณ์เดิม ทำการแบ่งแยกตามบัญชีสื่อกะทรวงสหกรณ์ที่ 300/2499 ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2499

สหกรณ์ขายพืชผลส่ว จำกัดสินไช้ ได้รับการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2500 เมื่อแรกตั้งมีสมาชิก 243 คน ขอดือหุ้น 268 หุ้น มูลค่าหุ้นหุ้นละ 100 บาท คิดเป็นหุ้นที่ชำระแล้ว 26,800 บาท

การดำเนินงานของสหกรณ์ สหกรณ์มีความมุ่งหมายจะค้ามะพร้าวลูกเป็นหลัก แต่ยังไม่ไ้เริ่มดำเนินการยังรอการปรับปรุงแก้ไขก่อน การปรับปรุงจะดำเนินไปในหัวข้อต่อไปนี้

1. ส่งเสริมด้านการผลิตของสมาชิก
2. ส่งเสริมในด้านการหาตลาดจำหน่าย

3. ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร จะเริ่มดำเนินงานในเขตจำกัดที่ติดต่อกัน สะดวกก่อน เมื่อได้ผลจะได้ขยายออกไปเป็นกลุ่ม

4. ส่งเสริมการเกษตรกรรมมะพร้าวเป็นหลักก่อนผลิตผลอื่นๆ โดยจะขอความช่วยเหลือจากองค์การบริหารวิเทศกิจ (ยูซอม) ด้วย เพื่อเป็นตัวอย่างจัดการสหกรณ์ประเภทนี้แก่เกษตรกรมะพร้าวกลุ่มอื่น ๆ ตามแผนการพัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์

ฉ. สหกรณ์ขายมะพร้าวสมัย จำกัดสินใช้

ทางภาคใต้ของประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ ไปด้วยแร่ และพืชผลหลายอย่างด้วยกัน ทรัพยากรเหล่านี้บางชนิดก็ได้จัดทำขึ้นมาเป็นสินค้าขายกันแพร่หลาย บางอย่างก็มิได้ทำกันอย่างจริงจัง เช่น มะพร้าว เป็นต้น เจ้าของสวนมักจะเก็บผลขายในลักษณะมะพร้าวอ่อน มะพร้าวแก่ และมะพร้าวแห้งเท่านั้น ยังไม่มีผู้ใช้ส่วนอื่นของมะพร้าวประดิษฐ์เป็นสินค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น ทำเชือก มะพร้าวผง น้ำมันมะพร้าว มาร์กะรีน ฯลฯ

มะพร้าวที่จำหน่ายอยู่ในท้องตลาดในกรุงเทพฯ เป็นประจำอยู่ทุกวันนี้ส่วนมากมาจากเกาะสมุย บ้านดอน บางช้าง ชุมพร และหลังสวน เกาะสมุยนับว่าเป็นแหล่งที่ผลิตมะพร้าวที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของประเทศไทย เกาะสมุยนี้เป็นเกาะใหญ่รองจากเกาะภูเก็ตและเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเกาะสมุย ซึ่งเป็นอำเภอใหญ่อำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่ของเกาะประกอบไปด้วยภูเขาและที่ราบชายฝั่ง เหมาะสำหรับปลูกมะพร้าว อาชีพส่วนใหญ่ของราษฎรจึงได้แก่การทำสวนมะพร้าว นอกจากนั้นการทำประมงชายฝั่ง ทำสวนผลไม้ และรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ มะพร้าวจากเกาะสมุยเข้าสู่ตลาดกรุงเทพฯ ส่วนมากเป็นมะพร้าวหัวประมาณเดือนละ 2 ล้านผล ตามปกติแล้วมะพร้าวเกาะสมุยย่อมมีมันกะทิมากกว่ามะพร้าวแหล่งอื่น ๆ แต่ถ้าวะระเวลาใดมะพร้าวหัวมีราคาสูง ชาวสวนจะเก็บมะพร้าวไม่แก่ จัดส่งมาขายด้วยจึงเป็นเหตุให้คุณภาพของมะพร้าวไม่สม่ำเสมอ นอกจากนั้นมะพร้าวทางเกาะสมุยปอกเปลือกเกลี้ยงเกลามาก ฝักกับมะพร้าวทางบ้านดอนและบางช้าง ทำให้แตกและเสียหายง่าย เวลาขนส่ง และเมื่อนำออกสู่ตลาดเพื่อจำหน่ายก็เก็บไว้ไม่ได้นาน

ในด้านการค้า มีบริษัทค้ามะพร้าวไปรับซื้อมะพร้าวถึงชายฝั่งเกาะ การขายมะพร้าว^๕ ชาวสวนเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะพ่อค้ากำหนดราคาการรับซื้อต่ำมาก และมีการเบียดบังมะพร้าวในระหว่างนักกักกันการขนส่งมะพร้าวออกสู่ตลาด และระวางบรรทุกในเรือเป็นต้น เมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เช่น ในการสอย การปอกเปลือกและค่าขนมะพร้าวแล้ว เจ้าของมะพร้าวมักจะได้อาชีพทำสวนมะพร้าวไม่ไหวเจียดก้นหน้า รายได้ที่จะควรจะเป็นของชาวสวนกลับตกอยู่กับพ่อค้าคนกลางเป็นส่วนใหญ่ ฐานะของชาวสวนมะพร้าวจึงไม่ดีขึ้น

ชาวสวนมะพร้าวได้พยายามแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ให้หมดสิ้นไป เพื่อให้อาชีพทำสวนมะพร้าวดำเนินไปโดยราบรื่น ไม่ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากบรรดาพ่อค้าคนกลาง ดังได้เคยร่วมกันจัดตั้งบริษัทจำกัดครั้งหนึ่ง แต่ดำเนินงานไปได้ระยะเวลาหนึ่งก็ต้องเลิกล้มไป ต่อมาเห็นว่าหากได้ใช้วิธีการสหกรณ์คงจะแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ได้ จึงได้ร้องเรียนให้ทางราชการช่วยเหลือ โดยได้รับความร่วมมืออย่างแข็งขันจากผู้แทนราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้วย เมื่อกระทรวงสหกรณ์ได้รับเรื่องราวขอจัดตั้งสหกรณ์ จึงจัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจภาวะความเป็นอยู่ของชาวสวนมะพร้าว ปรากฏว่าเกาะสมุยเป็นแหล่งผลิตมะพร้าวใหญ่กว่าแหล่งอื่น ๆ จึงตกลงจัดตั้งสหกรณ์ที่เกาะสมุยเป็นแห่งแรก ส่วนที่อื่นจะได้ดำเนินการพิจารณาภายหลัง ฉะนั้นเจ้าหน้าที่จึงได้รวบรวมเฉพาะราษฎรในท้องที่เกาะสมุยเพียงแห่งเดียว สหกรณ์นี้ได้รับการจดทะเบียนเมื่อวันที่ 27 เมษายน 2497 มีชื่อว่า “สหกรณ์ขายมะพร้าวสมุย จำกัดสินไช้” เมื่อแรกตั้งมีสมาชิก 535 คน จำนวนหุ้นที่ขอถือ 577 หุ้น มีมูลค่าหุ้นละ 100 บาท เงินค่าหุ้นทั้งสิ้นเป็นจำนวน 57,700 บาท

ความมุ่งหมาย

สหกรณ์^๕ ประสงค์ที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของชาวสวนมะพร้าว ที่ประสบอุปสรรคนานาประการในอาชีพทำสวนมะพร้าวให้หมดไป ความมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

(1) ขุพพวรรณ อินทรโณมาลย์สุด “การสหกรณ์ในประเทศไทย จาก พ.ศ. 2459—2498” หน้า 224

1. รวบรวมมะพร้าวและผลิตภัณฑ์จากมะพร้าวที่สมาชิกทำได้มาจัดการขายเพื่อให้ได้ราคาก็

2. ทำการเป็นตัวแทนของสมาชิกในการขายมะพร้าว ผลผลิตจากมะพร้าว พืชผลหรือผลิตภัณฑ์อย่างอื่นหรือในการซื้อสิ่งของตามความประสงค์ของสมาชิก

3. ให้เงินกู้แก่สมาชิก

4. จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ในการทำสวนมะพร้าว หรือสิ่งของอย่างอื่นที่สมาชิกมีความต้องการมาจำหน่าย

5. รวบรวมมะพร้าว ผลิตภัณฑ์จากมะพร้าว พืชผลและผลิตภัณฑ์อย่างอื่น ๆ จากบุคคลภายนอกมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขายเท่าที่จำเป็น

6. แนะนำส่งเสริมการบำรุงพันธุ์ มะพร้าว พันธุ์ พืชอย่างอื่น วิธีการเพาะปลูก ตลอดจนการผลิตของสมาชิก

การดำเนินงานของสหกรณ์ สหกรณ์นี้มีคณะกรรมการดำเนินการ ซึ่งเลือกตั้งจากสมาชิกในที่ประชุมใหญ่อย่างน้อย 7 นาย อย่างมาก 9 นาย นอกจากนั้นยังมีคณะกรรมการกำกับการ ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์แต่งตั้งจากข้าราชการในกระทรวงสหกรณ์ หรือบุคคลที่เห็นสมควรประกอบด้วยประธานกรรมการกำกับการคนหนึ่ง และกรรมการกำกับการอีกอย่างมาก 6 คน

สหกรณ์มีสำนักอยู่ที่ตลาดตำบลอ่างทอง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีสำนักงานสาขาเป็นตัวแทนดำเนินการค้าที่ตำบลท่าเตียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแห่งหนึ่ง สำนักงานใหญ่ของสหกรณ์ที่เกาะสมุยเป็นผู้รับฝากหรือรับซื้อมะพร้าวจากสมาชิก สหกรณ์จ้างผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการค้ามะพร้าวเป็นผู้จัดการ มะพร้าวที่รวบรวมได้นี้จัดส่งมายังสำนักงานสาขาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยทางเรือเดินทะเล แล้วส่งต่อไปยังลูกค้าอีกทอดหนึ่ง ซึ่งมีทั้งลูกค้าประจำที่มีร้านค้าอยู่ตามตลาดต่าง ๆ กับลูกค้าอื่น ๆ ที่มาซื้อเป็นครั้งคราว สหกรณ์มีนโยบายจะส่งสินค้ามะพร้าวไปยังจังหวัดต่าง ๆ นอกจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปริมาณมะพร้าวที่สำนักงานใหญ่ส่งมายังสาขาที่จังหวัดพระนคร เฉลี่ยแล้วตกเดือนละ 370,000 ผล ส่งให้ลูกค้าจำหน่ายหมด เว้นแต่ในบางคราวมีมะพร้าวซึ่งพ่อค้าคนกลางอื่น ๆ ส่งมาด้วยล้นตลาด จึงต้องเก็บรอไว้ในโกดังก่อน มะพร้าวบางส่วนที่ส่งมาเสีย จึงต้องทำเป็นมะพร้าวแห้ง สำนักงานสาขาขายมะพร้าวลูก คัดเฉลี่ยแล้วได้เดือนหนึ่งราว 430,000 บาท มะพร้าวตากแห้ง 29,000 กิโลกรัม ราคาประมาณ 98,000 บาท

สหกรณ์ได้รับความร่วมมือจากบริษัทเดินเรือไทย ซึ่งเป็นบริษัทที่รัฐบาลถือหุ้นส่วนใหญ่ในการขนส่งมะพร้าวเข้ากรุงเทพ ฯ แต่เรือของบริษัทเป็นเรือใหญ่และไม่ได้กะระวางให้เพื่อแยกบรรทุกเฉพาะมะพร้าวของสหกรณ์ นอกจากนั้นไม่ยอมแล่นรอบเกาะเพื่อรับมะพร้าวของสมาชิกสหกรณ์ สหกรณ์จึงหันมาใช้เรือคอมรตันและเรือहरินซึ่งเป็นเรือเล็กกว่า แต่ยอมแล่นรอบเกาะเพื่อรับมะพร้าวของสมาชิก ได้สะดวกยิ่งขึ้นเนื่องจากเป็นเรือเล็กเที่ยวหนึ่งบรรทุกเฉพาะมะพร้าวของสหกรณ์รายเดียวก็เต็มระวาง จึงออกตลาดได้เร็วกว่า และขายได้ราคาดีกว่าบรรทุกมาเรือลำเดียวกันกับเจ้าของมะพร้าวรายอื่น ๆ ด้วย

การติดต่อส่งมะพร้าวระหว่างสำนักงานใหญ่ กับสาขากรุงเทพ ส่วนมากใช้โทรเลขติดต่อกันด้วยโค้ดเมื่อสาขาได้รับโทรเลขส่งมะพร้าว ก็จะรอรับมะพร้าวเข้าสต็อก โดยนำมาเก็บไว้ที่โรงเก็บเพื่อส่งไปจำหน่ายต่อไป การขายนั้นมิทั้งเงินเชื่อและเงินสด ลูกค้าประจำส่วนมากซื้อเงินเชื่อ ส่วนการขายหน้าร้านนั้นขายเป็นเงินสด และบางคราวลูกค้าเหมาซื้อทั้งลำเรือก็มี

ในปี พ.ศ. 2500 ปรากฏว่าสหกรณ์ได้ซื้อมะพร้าวไว้ 2,624,554 ผล และรับฝาก 2,811,618 ผล

ผลของการดำเนินงาน

นับตั้งแต่ได้เริ่มตั้งมา สหกรณ์ดำเนินงานปรากฏผลดังนี้ :-

พ.ศ.		บาท
2497	มีกำไร	35,101.26
2498	มีกำไร	10,372.54
2499	ขาดทุน	135,337.10
2500	มีกำไร	35,556.15

อุปสรรคในการดำเนินงาน

สหกรณ์ได้รับอุปสรรคในการดำเนินงานมาก เนื่องจากสหกรณ์ไม่มีเรือบรรทุกมะพร้าวของสหกรณ์เอง จึงถูกกลั่นแกล้งด้วยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่าให้ชำระค่าระวางเป็นเงินสดซึ่งปกติยอมให้บรรทุกแล้วจึงจ่าย ทั้งนี้เพราะจันทูเรือเป็นฝ่ายพ่อค้าเอกชน บางครั้งก็ไม่รับบรรทุกมะพร้าวของสหกรณ์ สับเปลี่ยนมะพร้าวโดยเอามะพร้าวไม่แก่มาแทนมะพร้าวที่ดีของสหกรณ์ พ่อค้าคนกลางตั้งราคารับซื้อมะพร้าวไว้สูง และซื้อมะพร้าวเข้าเพียงเล็กน้อย เพื่อให้สหกรณ์ซื้อมะพร้าวไม่ได้

นอกจากนี้การจัดการภายในของสหกรณ์บกพร่อง ในปี พ.ศ. 2499 ผู้จัดการทำเงินขาดบัญชี จึงทำให้สหกรณ์ต้องประสบการขาดทุนในปีนั้น และได้รับความยุ่งยากในปีต่อ ๆ มา

สมาชิกส่วนมากมีความรู้ในหลักสหกรณ์ ไม่เพียงพอ รวมทั้งกรรมการดำเนินการด้วย จึงขาดการรักดี ไม่ใคร่เอาใจใส่ดูแลควบคุมการดำเนินงานของสหกรณ์ ซึ่งจะต้องแก้ไขปรับปรุง โดยอบรมสมาชิกและกรรมการของสหกรณ์ให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายและความรักดีที่สมาชิกมีต่อสหกรณ์ อันจะเป็นปัจจัยให้สหกรณ์ดำเนินการให้ก้าวหน้าสืบไป

ความเห็นและข้อสังเกต

เมื่อสหกรณ์ได้รับการปรับปรุงให้ความรู้แก่สมาชิก และกรรมการ และให้การจัดการภายในเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ สหกรณ์นี้มีช่องทางจะประสบความสำเร็จในการสนองความต้องการทางเศรษฐกิจให้แก่บรรดาสมาชิกชาวสวนมะพร้าวได้ แม้จะประสบการแข่งขันจากบรรดาพ่อค้าคนกลาง ทั้งนี้เพราะมะพร้าวจากเกาะสมุยนั้นส่วนใหญ่เป็นของสมาชิกสหกรณ์

ข. สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ จำกัตสินไ้

สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ จำกัตสินไ้ ได้ตั้งขึ้นและจดทะเบียนเป็นสหกรณ์การขายในปี 2499 โดยมีลักษณะและวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับสหกรณ์การขายโดยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายขยายสหกรณ์การค้า ในจังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะอำเภอสีคิ้ว ยังไม่มีสหกรณ์ขายข้าวและพืช ทั้งที่ท้องที่แห่งนี้เป็นศูนย์กลางการทำ

พืชไร่ต่าง ๆ มีถั่วลิสง ละหุ่งและข้าวโพดเป็นพืชผลที่สำคัญ และหากจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นได้ ย่อมจะเข้าไปช่วยราษฎรให้ทำมาหากินเป็นหลักแหล่งยิ่งขึ้น ซึ่งแต่เดิมมักทำไร่เลื่อนลอยและบางคนเข้าไปทำไร่ในเขตป่าสงวนก็มี ต่อไปก็จะมีทางควบคุมได้สะดวกและเป็นการป้องกันไม่ให้ป่าไม้ต้องเสื่อมโทรมลงด้วย ทางราชการกรมป่าไม้ไม่เห็นชอบในหลักการนี้ จึงได้ผ่อนผันเขตป่าไม้สงวนตำบลบ้านหัน ลาดบัวขาว ให้แก่ราษฎรซึ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลที่จะตั้งขึ้นเข้าไปกระทำการเพาะปลูกพืชไร่ได้

ราษฎรที่ทางราชการได้นำส่งเสริมให้จัดตั้งสหกรณ์การขายขึ้นขึ้นส่วนมากเป็นชาวไร่ บางคนก็เป็นชาวนาแต่ทำพืชไร่เป็นอาชีพช่วยอีกทางหนึ่งด้วย แต่การทำไร่ดังกล่าว จำเป็นต้องมีเงินทุนเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าจ้างแรงงานตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเก็บพืชผล อันได้แก่ การถางและเผาป่า พรวนและฟันดิน ปรารบวัชพืชและเก็บเกี่ยวเป็นประการสุดท้าย ราษฎรผู้ทำไร่จึงจำต้องอาศัยนายทุนช่วยในเรื่องทุนรอนก่อน เมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลได้ก็ส่งมอบพืชผลให้แก่เจ้าของเงิน คิตราคาหักหนี้สินที่ได้กู้ยืมมาเมื่อต้นฤดูการทำไร่ และก็มีหลักเลี้ยงการถูกพ่อค้าคนกลางตีราคาพืชผลให้ต่ำกว่าที่ควรและเอาเปรียบในการชั่ง ตวง ได้ยาก ราษฎรชุมนุมกันจึงได้ตกลงใช้วิธีการสหกรณ์เข้าช่วยเพื่อส่งเสริมฐานะเศรษฐกิจของตน และได้ยื่นเรื่องราวขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์โดยมีสมาชิกเริ่มเข้าชื่อ 179 คน ส่วนมากเป็นสมาชิกสหกรณ์หาทุนอยู่แล้ว และขอถือหุ้น 180 หุ้น มูลค่าหุ้นหุ้นละ 100 บาท รวมเป็นเงิน 180,000 บาท นายทะเบียนสหกรณ์รับจดทะเบียนสหกรณ์เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2499 มีชื่อว่า “สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลสีกว จำกัดสินใช้”

ปัญหาสำคัญในการดำเนินงานของสหกรณ์มีอยู่สองประการคือ ตลาดสำหรับจำหน่ายพืชผลที่สมาชิกผลิต และเงินทุนเพื่อให้สมาชิกได้กู้ยืมไปลงทุนในการผลิต ซึ่งในขั้นแรกจำเป็นต้องอาศัยขายพืชผลและผลิตผลกลาง กรมสหกรณ์พาณิชย์ช่วยจัดการขายให้ก่อน ส่วนเงินทุนนั้นก็ได้รับอนุมัติให้กู้เงินลงทุนส่งเสริมการสหกรณ์จำนวน 200,000 บาท

การดำเนินงานของสหกรณ์

สหกรณ์นี้ดำเนินงานเช่นเดียวกับสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผลโดยทั่วไป และนอกจากนี้ยังได้ให้สมาชิกกู้ยืมเงินไปลงทุนในการผลิต และส่งพืชผลที่ผลิตได้มาให้สหกรณ์ขายโดยถือพืชผลเป็นหลักประกัน

ในปี 2499 สหกรณ์ซื้อพืชผลจากสมาชิก 27,379.50 บาท ยังไม่ได้จำหน่ายเพราะมีเวลาน้อย คงได้กำไรเพราะดอกเบี้ยและรายได้的其他 ๗ ในปี 2500 สหกรณ์ซื้อพืชผลจากสมาชิกรวม 111,728.73 บาท

ผลการดำเนินงาน⁽¹⁾

พ.ศ.		บาท
2499	กำไร	525,60
2500	ขาดทุน	5,735.43

สาเหตุที่สหกรณ์ขาดทุนนั้นเป็นเพราะสหกรณ์ค้าพืชผลหลายอย่าง ซึ่งจะรวมให้ได้มากนั้นทำไม่ได้ทุกอย่าง และแต่ละอย่างมีวิธีไม่คล้ายคลึงกัน การจัดการต่าง ๆ เช่นการแยกคุณภาพ การเก็บรักษา การขาย ฯลฯ มีวิธีการแตกต่างกัน นอกจากนั้นสมาชิกหลายรายไปทำไร่อยู่ห่างไกลจากสหกรณ์มาก ไม่สามารถส่งพืชผลให้สหกรณ์ขายได้ จึงมีอุปสรรคและความยุ่งยากในการดำเนินงานมาก หนึ่งกรรมกรและสมาชิกของสหกรณ์ส่วนมากไม่ชำนาญในการค้าพืชไร่ ทั้งสมาชิกของสหกรณ์ยังมีจำนวนน้อย และขอถือหุ้นน้อยไม่มีเงินทุนพอจะขยายงานออกไปอีกได้

ความเห็นและข้อสังเกต

การปรับปรุง สหกรณ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อเป็นทางช่วยให้สหกรณ์สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้นั้น ควรจะได้เร่งรัดหันสื่อกันจากสมาชิกที่ได้กลับไปแล้วยังส่งชำระได้ไม่ครบ เพื่อสหกรณ์จะได้มีเงินทุนหมุนเวียนมาใช้ดำเนินงานสืบไป หาทางชักจูงให้สมาชิกส่งมอบพืชผลให้สหกรณ์จำหน่ายให้มากที่สุด เพื่อสหกรณ์จะได้มีรายได้คุ้มกับค่าใช้จ่ายหรือมีปริมาณธุรกิจที่เพียงพอ สหกรณ์มีสมาชิกที่ไม่ส่งพืชผลให้สหกรณ์จัดการขายให้มากรายด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากไปทำพืชไร่ไกลจากสำนักสหกรณ์มาก การขนส่งไม่สะดวก นอกจากนั้นสหกรณ์ยังไม่มีพาหนะไปรับพืชผลยังที่ผลิตด้วย ขณะนี้สหกรณ์หยุดดำเนินการแล้ว ผู้เชี่ยวชาญชุมชนขอประจํากระทรวงร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของกรมสหกรณ์พาณิชย์พิจารณา เพื่อหาทางปรับปรุงให้เห็นพ้องต้องกันว่าให้รวมกิจการของสหกรณ์นี้เข้ากับสหกรณ์ขายข้าวสาคู จำกัด

(1) ที่มา กองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล กรมสหกรณ์พาณิชย์

สินใช้ ซึ่งสหกรณ์ขายข้าวก็ไม่ขัดข้องแต่ขอให้สมาชิกของสหกรณ์ขายพืชผล และผลิตผลชำระหนี้สินให้มากที่สุดที่จะทำได้ และสหกรณ์ก็ได้ดำเนินการเร่งรัดหนี้สินอยู่

ข. สหกรณ์การประมง

การประมง เป็นอาชีพที่มีความสำคัญเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศไม่น้อยกว่าอาชีพใหญ่ ๆ ประเภทอื่น ๆ ตามชายฝั่งทะเลทั้งด้านตะวันออกและตะวันตกของประเทศไทย รวมทั้งลำนํ้า ลำห้วย หนอง คลอง บึง ต่าง ๆ ออกมไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ซึ่งไม่แต่จะเลี้ยงพลเมืองทั้งประเทศอย่างเพียงพอ ยังเหลือทำเป็นสินค้าสำเร็จรูปส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศปีหนึ่ง ๆ หลายสิบล้านบาท ดังตารางผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำซึ่งส่งเป็นสินค้าออกในปี พ.ศ. 2499—2500 ดังต่อไปนี้ :—(1)

ชนิดผลิตภัณฑ์	2499		2500	
	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า 1,000 (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (1,000 บาท)
ปลาสด	3,260	9,802	3,904	11,524
ปลาทุเค็ม	16,927	61,201	11,524	41,988
ปลาแห้ง, ปลาเค็มอื่น	3,639	11,986	3,680	13,255
หอยแมลงภู่แห้ง	182	1,034	150	1,266
อื่น ๆ	160	1,680	113	1,451

แต่เดิมนั้นชาวประมงของเราจับสัตว์น้ำอยู่กับที่ โดยใช้เครื่องมือประเภทโป๊ะ รั้ว โพงพางเป็นส่วนมาก จะมีการใช้เครื่องมือชนิดเคลื่อนที่บ้างก็มีส่วนน้อย ปลาหรือสัตว์น้ำที่จับได้มักจำหน่ายในท้องที่เป็นส่วนใหญ่ ที่เหลือจำหน่ายก็ใส่เกลือตากแห้งส่งเข้ามาขายในกรุงเทพ ฯ ซึ่งเป็นชุมนุมตลาดการค้า ส่วนที่จังหวัดที่ติดต่อกันใกล้เคียงกับจังหวัดพระนคร และการคมนาคมสะดวก เช่น จังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ชาวประมงในจังหวัดเหล่านั้นมักส่งปลาทะเลสดโดยทางรถไฟเข้ามาจำหน่ายที่สะพานปลา ถนนทรงวาด ที่สะพานปลามีคนกลางรับปลาเหล่านี้ไว้ขายโดยวิธีทอดตลาด มีการประมูลสุราคากันระหว่างผู้

(1) กองการเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2500” ตารางที่ 90

ข้อ ต่อจากนั้นพลาสติกออกสู่ตลาดอื่น ๆ อีกทอดหนึ่ง ครั้นเมื่อมีโรงงานน้ำแข็งเกิดขึ้น ชาวประมงก็จึงรู้จักเก็บปลาด้วยอาศัยน้ำแข็งทำให้เย็น และมีโอกาสได้ส่งปลาทะเลสดที่จับได้ในจังหวัดต่าง ๆ ที่ห่างไกลออกไปเข้ามาขายที่ตลาดปลาในกรุงเทพฯ ได้ทั้งทางเรือ รถไฟ และรถยนต์มากขึ้น นอกจากนั้นเรือยนต์จับปลาสมัยต่อมาสร้างห้องเย็นเก็บปลาด้วยน้ำแข็งไว้ประจำเรือจึงสามารถลำเลียงพลาสติกเข้าสู่ตลาดกรุงเทพฯ ได้อีกทางหนึ่ง ก่อน พ.ศ. 2496 พ่อค้าคนกลางที่สะพานปลาถนนทรงวาด คิดค่าบริการในการขายระหว่างร้อยละ 8 ถึง 12 ของยอดที่ขาย ได้ตามสถิติปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2495 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ทั้งประเทศปลาทะเลมีปริมาณ 138,000 ตัน มูลค่า 428,000,000 บาท ปลาน้ำจืด 53,000 ตัน มูลค่า 324,000,000 บาท ส่วนปริมาณสัตว์น้ำขึ้นที่สะพานปลากรุงเทพฯ ในปีเดียวกันมีดังนี้ สัตว์น้ำสด 26,600 ตัน สัตว์น้ำทำเค็ม 21,300 ตัน รวม 47,900 ตัน⁽¹⁾ คิดราคาตัวเฉลี่ยแล้วมีมูลค่าไม่น้อยกว่า 150,000,000 บาท หากเสียค่าบริการในการขายร้อยละ 10 ให้แก่พ่อค้าคนกลางที่สะพานปลาแล้วค่าบริการทั้งหมดรวมเป็นเงินประมาณ 15 ล้านบาท ซึ่งเป็นเงินจำนวนไม่น้อยที่ชาวประมงต้องเสียไป นอกจากนั้นชาวประมงผู้ผลิตต้องเสี่ยงภัยธรรมชาติเสมอ บางครั้งประสบความเสียหายอย่างร้ายแรงจนเป็นเหตุให้เครื่องมือจับปลาเสียหาย และไม่มีทุนพอจะจัดหาซื้อใหม่ได้ต้องกู้ยืมมาใช้จ่ายในการนี้ เงินที่ได้ส่วนมากมักมาจากนายทุนเจ้าของแพปลา ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลางขายปลาแทนชาวประมง โดยมีข้อผูกพันว่าชาวประมงผู้กู้ยืมเงินจะต้องนำสัตว์น้ำที่จับได้ไปส่งให้แก่แพปลาเจ้าของเงินจำหน่ายให้ และโดยมากจะต้องเสียค่านายหน้าค่าขายในอัตราสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้กู้ยืมเงิน

วิธีการขายปลาของแพปลาเหล่านี้ที่ปฏิบัติกันอยู่ คือขายโดยวิธีเลหลังหรือขายทอดตลาด พวกปลาทูสดหรือปลาขนาดเล็กขายเป็นหลัก หากเป็นปลาขนาดใหญ่เช่นปลาอินทรี ปลากระพงขายเป็นตัว ส่วนปลาเค็มนั้นมักขายทอดตลาดเป็นหีบ และในการขายแพปลาก็จะหักน้ำหนักชั่งไว้ชั่งละ 2.5 กิโลกรัม ซึ่งความจริงชั่งนั้นหนักใบหนึ่งประมาณ 1 กิโลกรัมเศษเท่านั้น เครื่องชั่งที่ใช้อยู่ที่แพปลามักไม่เที่ยงตรง เมื่อขายทอดตลาดปลาของชาวประมงผู้ใดเสร็จแล้ว แพปลาก็จะออก “ตัวปลา” แจ้งราคาปลาที่ขายได้หลังจากหักค่านายหน้าและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ออกแล้วให้เจ้าของปลาทราบ เจ้าของปลาก็จะนำ “ตัวปลา” มาขอรับเงินจากแพปลาต่อไป การขายทอดตลาดปลาทังกล่าวนี้ขายทั้งเงินสดและเงินเชื่อ ผู้ซื้อ

(1) กองการเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตรของประเทศไทย พ.ศ. 2501” ตารางที่

เชื่อได้มักเป็นผู้ติดต่อซื้อขายกันมาจนเป็นที่ไว้วางใจได้ แต่แพปลากับลูกค้าซื้อปลา มักปฏิบัติต่อกันด้วยวิธีถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ผู้เสียเปรียบจึงเป็นชาวประมง ซึ่งบางครั้งอาจถูกกดราคาปลาโดยไม่เป็นธรรม บางคราวตัวปลาที่ได้รับ รายการที่ขายไม่ตรงกับราคาที่ยายทอดตลาด และบางครั้งก็ปรากฏว่า ปลาชนิดนี้มีราคาแพง เช่นปลากระพง ปลาจะละเม็ด มักจะสูญหายไปบางส่วนเสมอ พฤติการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ชาวประมงก็ยอมทราบและปรับตัวทุกซั๊กกันอยู่เสมอ แต่ก็จะต้องสงบปากสงบเสียง เพราะตนเป็นลูกหนี้ของแพปลา และต้องอาศัยแพปลาในเรื่องทุนรอนอยู่เสมอ จำต้องเสียเปรียบในวิธีการต่าง ๆ ของผู้เลหลังโดยไม่มีปากเสียงแต่อย่างใด⁽¹⁾

อย่างไรก็ดีเจ้าของแพปลา หรือคนกลางเหล่านี้ ก็มีประโยชน์แก่ชาวประมงไม่น้อย เพราะช่วยให้ชาวประมงสามารถประกอบอาชีพต่อไปได้โดยไม่ต้องหยุดชะงัก ในเมื่อขาดแคลนเงินเพื่อนำไปลงทุน ข้อเสียอยู่ที่คนกลางเหล่านี้เอาเปรียบชาวประมงจนเกินสมควร ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นรายได้ของชาวประมงโดยทั่วไปจึงไม่พอกับค่าใช้จ่าย อาชีพของชาวประมงทั่วไปจึงไม่สู้จะเจริญก้าวหน้า

รัฐบาลมีความเข้าใจถึงความสำคัญในการจัดตลาดปลาของประเทศไทยเพื่อให้ชาวประมงทั่วไปมีโอกาสจำหน่ายสัตว์น้ำอันเป็นผลผลิตของตนได้กว้างขวางยิ่งขึ้น จึงอนุมัติงบประมาณให้กรมประมงจัดสร้างสะพานปลากรุงเทพชั้นใหม่ ที่ตำบลยานนาวา พระนคร ในวงเงินงบประมาณ 5 ล้านบาท และอนุมัติให้กรมประมงจัดสร้างห้องเย็นสำหรับเก็บปลาสดขนาด 1,000 ตัน และโรงงานน้ำแข็งขนาดผลิตน้ำแข็งได้วันละ 80 ตัน ในวงเงินงบประมาณ 20 ล้านบาท ในบริเวณสะพานปลากรุงเทพ อนึ่งยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลา พ.ศ. 2496 โดยจัดตั้งองค์การสะพานปลาเป็นนิติบุคคล ดำเนินการ และบริหารงานตามความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ขององค์การสะพานปลา มีดังต่อไปนี้

(1) จัดดำเนินการและนำมาซึ่งความเจริญของสะพานปลา ตลาดสินค้าสัตว์น้ำและอุตสาหกรรมประมง

(1) สำรอง เสวตเศรณี “วิทยานพนธ์ ปริญาโท ภาค 2 เรื่องเศรษฐกิจการประมง พ.ศ. 2503”

(2) จัดดำเนินการหรือควบคุมและอำนวยความสะดวกซึ่งกิจการแพปลา การขนส่ง และกิจการอื่น ๆ อันเกี่ยวกับกิจการแพปลา

(3) จัดส่งเสริมฐานะสวัสดิการหรืออาชีพการประมง และบูรณะหมู่บ้านชาวประมง

(4) จัดส่งเสริมสหกรณ์หรือสมาคมการประมง⁽¹⁾

จะเห็นได้ว่าองค์การนี้มีหน้าที่กว้างขวางในการจัดตลาดปลาและอุตสาหกรรมการประมงของประเทศให้เจริญก้าวหน้าองค์การสะพานปลา มีรายได้จากบริการและค่าเช่าที่ทำการของผู้ประกอบการแพปลา (ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลา)

อธิบดีกรมประมง อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบกิจการแพปลาได้ออกข้อกำหนดว่าด้วยการประกอบกิจการแพปลาประเภทสินค้าสัตว์น้ำสด (สัตว์น้ำเค็ม) เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2496 เป็นผลบังคับให้บรรดาแพปลาประเภทสินค้าสัตว์น้ำทะเลสด รวม 12 แพ ซึ่งดำเนินการค้าอยู่ที่ถนนทรงวาด อำเภอสัมพันธวงศ์ ต้องไปรวมดำเนินการค้าภายใต้ความควบคุมขององค์การสะพานปลา ในบริเวณสะพานปลา ท่าบลายนาวา อำเภอยานนาวา นับตั้งแต่วันที่ 15 เมษายน 2496 นอกจากนั้นองค์การสะพานปลายังมีโครงการที่จะรวมแพปลาน้ำเค็มและแพปลาน้ำจืด ซึ่งอยู่กระจัดกระจายกันหลายแห่งในจังหวัดพระนคร เข้าอยู่ในบริเวณเดียวกันนี้ เพื่อความสะดวกในการควบคุมด้วย และในปัจจุบันนี้ก็ได้รวมบรรดาแพปลาดังกล่าวเข้ามาอยู่ในบริเวณองค์การสะพานปลากรุงเทพมหานครแล้ว

การจัดตั้งองค์การสะพานปลาขึ้นนี้ นับว่าเป็นผลดีแก่ชาวประมงโดยทั่วไป เพราะมีความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือและคุ้มครองรักษาประโยชน์ของชาวประมงที่ส่งสินค้าสัตว์น้ำมาให้ผู้ประกอบการแพจัดการขายทอดตลาดด้วยความเป็นธรรม บังคับมิให้ชาวประมงตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบผู้ขายทอดตลาดด้วยประการต่าง ๆ นอกจากนี้องค์การสะพานปลายังมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมสหกรณ์หรือสมาคมชาวประมงซึ่งเป็นองค์การส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจและทางสังคมของชาวประมงด้วย

(1) กรมประมง.- “รายงานประจำปี พ.ศ. 2496” หน้า 134-136

การประมงน้ำจืด ในประเทศไทยนั้นเป็นการจับสัตว์น้ำตามแม่น้ำ ลำคลอง หนองและบึง ซึ่งมีอยู่ทั่วไป สัตว์น้ำที่จับได้จะถูกส่งไปยังตลาดในท้องถิ่น และที่ใดการคมนาคมสะดวกก็จะถูกรวบรวมส่งมาขายในตลาดกรุงเทพฯ และชุมนุมชนในท้องถิ่น ๆ การประมงน้ำจืดช่วยเหลือในเรื่องอาหารจำพวกเนื้อสัตว์แก่ชาวชนบท ซึ่งเป็นอาหารจำเป็นสำหรับครอบครัวชาวนานับจำนวนล้าน

ในน้ำจืด ทางการจัดที่จะจับสัตว์น้ำเป็น 4 ประเภท คือ 1. ที่สาธารณประโยชน์ 2. ที่สงวนพิทักษ์ 3. ที่อนุญาต และ 4. ที่ว่าประมุข

โดยเฉพาะที่ว่าประมุข ทางการอนุญาตโดยวิธีว่าประมุข และอนุญาตแต่ผู้เสนอให้เงินอากรสูงสุด ปลาน้ำจืดที่นำมาสู่ตลาดส่วนใหญ่มาจากที่ว่าประมุข⁽¹⁾

1. สหกรณ์การประมงพิษณุ จำกัดสินใช้

การสำรวจคลองกระบังโป่งนก จังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ. 2492)

ลำคลองกระบังโป่งนก อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นสาขาหนึ่งของลำน้ำแควน้อย ไหลผ่านที่ราบลุ่ม เรียกกันว่าทุ่งศาล อยู่ในเขตจังหวัดพิษณุโลก บริเวณสองฝั่งคลองเป็นป่าละเมาะเตี้ย ๆ ป่าหญ้าคา พงอ้อแซม ตัวคลองยาว 16 กิโลเมตร มีสาขาเรียกว่าลูกคลอง 25 คลอง ในลำคลองมีน้ำตลอดปี เว้นแต่ปลายคลองกับลูกคลองทั้งหมด น้ำแห้งในฤดูแล้ง ในลำคลองมีสัตว์น้ำจืดแทบทุกชนิด

ในลำคลองกระบังโป่งนก มีราษฎรสร้างแพอาศัยอยู่ประมาณ 200 หลังคาเรือน เรียกว่าหมู่บ้านโป่งนก แยกเป็นหมู่บ้านย่อย 6 หมู่ มีอาชีพจับสัตว์น้ำ เลี้ยงปลาสาวยเตโพ ในกระชังเป็นอาชีพสำคัญ บางครอบครัวทำไร่และทำนาบ้างเล็กน้อย แต่ผลของการทำนาทำไร่ไม่พอเลี้ยงครอบครัว การคมนาคมในบริเวณนี้ใช้เรือทั้งหมด ก่อนเดือนกันยายน 2492 นายอากรมีอิทธิพลอยู่มาก ถือตนเป็นเจ้าของคลอง ในสมัยนั้นลูกคลองกระบังโป่งนก 25 แห่งเป็นที่ว่าประมุข โดยเหตุที่ราษฎรในหมู่บ้านไม่มีอาชีพอื่นนอกจากการจับสัตว์ และบางคนที่

(1) กรมประมง “รายงานประจำปี พ.ศ. 2496” หน้า 12 และ 33

ไม่สามารถซื้อคลองจากนายอากรได้ ต้องทำการจับสัตว์น้ำในคลองใหญ่ (คลองกระบังโป่งนก) ซึ่งเป็นที่สาธารณะด้วยเครื่องมือประจำที่ซึ่งผิดกฎหมาย ทำให้ราษฎรต้องอยู่ใต้อิทธิพลของบุคคลคนหนึ่ง เรียกร้องเอาประโยชน์จากราษฎรผู้ยากจนเหล่านั้น

ราษฎรในลำคลองทำการจับสัตว์น้ำตลอดปี พอเลี้ยงครอบครัวได้ การจับสัตว์น้ำที่ชุกที่สุด ระหว่างเดือนธันวาคม – มกราคม ซึ่งเป็นฤดูน้ำในคลองไหลเชี่ยวที่สุด

ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในบริเวณคลองกระบังโป่งนกปีละประมาณ 500,000 ก.ก. (น้ำหนักปลาสด) มีค่ามากกว่า 550,000 บาท เฉพาะปลาสร้อย – เทโพที่เลี้ยงในกระชังมีราคาประมาณ 100,000 บาท นอกจากจับสัตว์น้ำขายสด ยังมีทำอุตสาหกรรมหลายชนิด เช่น ปลาร้า ปลาตากแห้ง ปลาย่าง ไข่แจ่ว พุงเจ้า ฯลฯ ปลาสดและผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ส่งไปขายทางภาคเหนือ ตั้งแต่ตรังถึง เชียงใหม่

ความเดือดร้อนในเรื่องอาชีพ เนื่องจากราษฎรส่วนมากถูกเบียดเบียนขู่เข็ญเอาประโยชน์ดังกล่าวแล้ว จึงประสงค์ขอให้ทางราชการจัดลำคลองโป่งนก และลูกคลองทั้งหมดเป็นที่ประมุล แล้วจัดให้สหกรณ์การประมงมารับผูกขาดจับสัตว์น้ำ เพราะเข้าใจว่าเมื่อจัดลำคลองนี้เป็นที่ประมุลแล้ว ย่อมตั้งเครื่องมือประจำที่โดยไม่ผิดกฎหมาย และเมื่อมีที่จับสัตว์น้ำพอ สหกรณ์การประมงที่จัดตั้งขึ้น ก็อาจรับพวกเขาทั้งหมดตลอดลำคลองเป็นสมาชิกได้

การจัดตั้งสหกรณ์ประมงพิษณุ จำกัดสินใช้

สหกรณ์ได้ก่อตั้งและรับจดทะเบียน เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2492 ตั้งแต่เริ่มดำเนินงานจนกระทั่งบัดนี้ สหกรณ์จังหวัดพิษณุโลกได้ควบคุมอย่างใกล้ชิด เมื่อเริ่มจดทะเบียนมีสมาชิก 54 คน ทั้งหมดเป็นราษฎรในลำคลองกระบังโป่งนก ซื่อหุ้น 350 หุ้น ราคาหุ้นละ 30 บาท รวมเป็นเงิน 10,500 บาท ปัจจุบันยังมีราษฎรอีกจำนวนมากต้องการเป็นสมาชิกสหกรณ์ แต่สหกรณ์ไม่สามารถรับได้ เพราะที่จับสัตว์น้ำไม่พอแบ่งปันกัน

ในชั้นแรกได้กำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการ 11 นาย 3 นายเป็นกรรมการตรวจคลอง มีหน้าที่ดูแลที่จับสัตว์น้ำของสหกรณ์รวม 17 แห่ง กรรมการทั้ง 11 นาย ขอบังคับกำหนดให้เลือกจากสมาชิกและโดยสมาชิกของสหกรณ์

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ สหกรณ์การประมงพิษณุ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. จัดแสงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในที่จับสัตว์น้ำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก
2. รับซื้อปลาจากสมาชิก
3. จัดการขายปลาของสมาชิกให้ได้ราคาดี
4. จัดทำอุตสาหกรรมอาหารจากปลา
5. ส่งเสริมวิธีการจับสัตว์น้ำของสมาชิกให้เหมาะสมและมีผลดียิ่งขึ้น
6. ช่วยเหลือสมาชิกจัดซื้อหาวัตถุดิบ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ

จับปลา ทำปลา หรือค้ำปลา

7. ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการประหยัดทรัพย์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยตัวเองและการสหกรณ์

การดำเนินงานของสหกรณ์ ก่อนที่ทางการกรมประมงจัดให้สหกรณ์การประมงพิษณุ เข้ารับผูกขาดลูกคลองกระบังโป่งนก 17 แห่งนั้น ได้มีการเปิดประมูลเป็นการทั่วไป ทั้งพวกคลอง (17 คลอง) วิธีนี้ทำให้ราคาประมูลสูงมาก ราษฎรที่จับสัตว์น้ำที่แท้จริง เป็นคนยากจนจึงประมูลไม่ได้ นายอากรเป็นผู้ประมูลได้แต่ไม่ได้จับสัตว์น้ำเอง คงแบ่งลูกคลองขายให้ราษฎรในบริเวณนั้น ตามแต่จะมีผู้ให้ราคาสูงสุดสำหรับลูกคลองเป็นแห่ง ๆ ได้กำไรเช่นนี้ทุก ๆ ปี เมื่อสหกรณ์เข้ารับทำการผูกขาดแล้วได้แบ่งที่จับสัตว์น้ำให้สมาชิกโดยวิธีจับสลาก ในปีแรกทั้งราคาลคลองเป็น 80 % ของราคาที่นายอากรเคยขายในปีสุดท้าย

วิธีการซื้อคลอง คณะกรรมการทำสลากขึ้นเท่ากับจำนวนสมาชิก คือ 54 สลาก ในปีเริ่มต้น ในจำนวนนี้มีสลากใส่ชื่อคลองต่าง ๆ รวม 17 คลอง นอกนั้นเป็นสลากเปล่า ผู้ที่จับสลากได้ชื่อคลองก็มีสิทธิซื้อคลองในปีนั้น

สมาชิกที่จับสลากได้ชื่อคลอง ต้องทำสัญญาไว้กับสหกรณ์ สหกรณ์กำหนดเงื่อนไขในการจับสัตว์น้ำการบำรุงที่จับสัตว์น้ำ และส่งเงินค่าซื้อคลองไว้เป็น 3 งวด การทำสัญญาทำการประมงกับสหกรณ์ สมาชิกต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน และผู้ค้ำประกันต้องเป็นสมาชิกด้วยตนเอง สมาชิกคนใดที่จับสลากได้คลองใหญ่จะต้องรวมทุนรวมแรงกันหลายครอบครัวเพื่อจับปลา

การดำเนินการแบบนี้มีผลดีแก่ราษฎรในหมู่บ้านนั้นเป็นอันมาก สมาชิกทุกคนมีโอกาสได้สิทธิจับสัตว์น้ำในลูกคลองที่ว่าประมุล โดยไม่จำกัดเฉพาะพวกที่มีฐานะดีมีเงินทุนเท่านั้น ผลสืบต่อไปราคาซื้อคลองถูกกว่าที่นายอากรผูกขาดเอามาขาย ส่วนเงินค่าซื้อคลองที่สมาชิกจ่ายให้สกรณ์ สกรณ์สะสมเป็นทุน ทำนุบำรุงที่จับสัตว์น้ำ ช่วยเหลืออาชีพราษฎรในลำคลองกระบังโป่งนงเอง

ส่วนแผนการจัดทำต่อไป คือการจัดซื้อและการขายผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำของสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีรายได้ดีขึ้น ขอร้องให้ทางการพิจารณาจัดตัวคลองกระบังโป่งนงและลูกคลองอีก 8 แห่ง เป็นที่ว่าประมุล และให้สกรณ์เข้ารับผูกขาดเพื่อขายและเปิดรับสมาชิกตลอดลำคลองต่อไป นอกจากนี้สกรณ์ต้องจัดการวางหลักเกณฑ์การตั้งเครื่องมือประจำที่ในลำคลอง ห้ามใช้เครื่องมือบางชนิด ควบคุมการทำนุบำรุงที่จับสัตว์น้ำ และสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ

ด้วยวิธีดังกล่าวข้างต้นจะทำให้สกรณ์ขยายตัวรับราษฎรตลอดคลองเป็นสมาชิกฐานะของสกรณ์มั่นคงขึ้น ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับสมาชิกออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น

ผลการดำเนินงาน นับตั้งแต่สกรณ์ดำเนินการมา ผลปรากฏดังต่อไปนี้⁽¹⁾

พ.ศ.		บาท
2492	ได้กำไร	27,570.00
2493	ได้กำไร	26,705.95
2494	ได้กำไร	29,055.17
2495	ได้กำไร	29,459.75
2496	ได้กำไร	28,004.44
2497	ได้กำไร	28,439.93
2498	ได้กำไร	15,110.73
2499	ได้กำไร	19,799.21
2500	ได้กำไร	23,559.98

(1) ที่มา หลักฐานของกองสหกรณ์ชายฝั่งผลและผลิตผล กรมสหกรณ์พาณิชย์

ความเห็นและข้อสังเกต

สหกรณ์นี้ดูตามผลดำเนินงานแล้วจะเห็นได้ว่าได้ผลดีเป็นลำดับ แต่เมื่อพิจารณาถึงด้านการช่วยเหลือสมาชิกแล้วเห็นได้ว่าช่วยได้น้อยมาก เพราะบริเวณที่ทำการประมงมีจำกัด แม้ว่าสหกรณ์จะได้รับตัวคลองกระบังโป่งนกและลูกคลอง 25 แห่ง มาให้สมาชิกจับปลาช่อนไปดำเนินงานจับปลาแล้ว ก็ยังไม่เพียงพอกับสมาชิกซึ่งปัจจุบันมีจำนวน 267 คน สหกรณ์จำต้องหาทางช่วยเหลือสมาชิกอื่น ๆ ที่ไม่มีสิทธิไปประกอบอาชีพในคลอง ให้มีทางประกอบอาชีพพอเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ด้วย ขณะนี้ทราบว่าสหกรณ์มีโครงการที่จะปรับปรุงการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกดังต่อไปนี้

1. ในด้านการจำหน่ายปลา จะขยายตลาดให้กว้างขวางคือหาทางส่งมาจำหน่ายยังตลาดในจังหวัดพระนคร ตามสถิติจากการสำรวจของอำเภอพรหมพิราม ในพ.ศ. 2500 ปลาสดที่จับได้ ประมาณ 66,700 ก.ก. คิดเฉลี่ยราคา ก.ก. ละ 6 บาท เป็นเงิน 400,200 บาท ปลาแปรรูป 37,500 ก.ก. ราคา ก.ก.ละ 5. บาท เป็นเงิน 172,500 บาท ปลาร้า 118,740 ก.ก. ราคา ก.ก. ละ 2.50 บาท เป็นเงิน 296,850 บาท ปลาเลี้ยงในกระชัง ปลาสวย 35,000 ตัว รวมราคาปลาที่คำนวณทั้งหมด 876,550 บาท (ไม่ได้คิดรวมราคาปลาสวย)

2. โครงการปรับปรุงและขยายอาชีพ โดยหาทางจัดสรรที่ดินสองฟากคลองกระบังโป่งนก ให้สมาชิกได้ทำการเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง และทำการกสิกรรมอื่น ๆ เป็นการอพยพสมาชิกขึ้นจากอาศัยแพอยู่ริมที่น้ำเป็นหลักแหล่งมั่นคง และถูกสุขลักษณะอีกด้วย ที่ดินที่กล่าวนี้เป็นของกระทรวงมหาดไทยมีเนื้อที่ประมาณ 150,000 ไร่ ในการนี้จะต้องได้รับความร่วมมือทางราชการกระทรวงมหาดไทย และจะต้องแก้ไขข้อบังคับสหกรณ์ใหม่ เพื่อให้รับกับโครงการ กล่าวคือจะต้องให้เงินกู้แก่สมาชิกเพื่อนำไปลงทุนในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และทำการกสิกรรมเพื่อเป็นการขยายอาชีพด้วย

การจัดลำคลองกระบังโป่งนก และสหกรณ์ประมงพิษณุ จำกัดสินใช้ เป็นตัวอย่างดีในการรวมกลุ่มชาวประมงเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และการค้นคว้าเกี่ยวกับการประมง ซึ่งอาจใช้ได้ทั่วไปสำหรับการรวมกลุ่มชาวประมงอื่นในภาคกลางของประเทศไทย อันเป็นแหล่งที่มีการประมงอยู่แพร่หลายด้วย

นอกจากนั้นการจัดสหกรณ์ประมงพิษณุ จักัดสินใช้ ยังเป็นผลดีแก่การปกครองหลายประการ ป้องกันไม่ให้เกิดการวิวาทแก่งแย่งที่จับปลา และใช้เครื่องมือการประมงที่ต้องห้าม มีการบูรณะที่จับสัตว์น้ำ ให้มีสภาพเหมาะแก่สัตว์น้ำ เท่ากับสงวนพันธุ์สัตว์น้ำไว้ด้วย อนึ่งสหกรณ์นี้ยังมีส่วนช่วยบำรุงสาธารณประโยชน์ของท้องถิ่น เช่นสร้างโรงเรียน สร้างวัด ห้องสมุด ที่ทำการอนามัย ถนน และอุทิศพัสดุครุภัณฑ์ให้แก่ที่ทำการของอำเภอ ตั้งแต่ต้นจนถึงบัดนี้เป็นเงินไม่น้อยกว่า 159,041.16 บาท⁽¹⁾

2. สหกรณ์ประมงกลาง จักัดสินใช้

การที่จะช่วยเหลือยกฐานะของชาวประมง โดยเฉพาะชาวประมงน้ำเค็มให้ดีขึ้นนั้น หากใช้วิธีการสหกรณ์ย่อมจะได้ผลดี เพราะวิธีของสหกรณ์เป็นการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยบุคคลจำนวนหนึ่งที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน มีความต้องการทางเศรษฐกิจอย่างเดียวกัน รวมเข้าด้วยกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่พวกตนกำลังประสบอยู่ให้ลุล่วงไปได้ ดังนั้นในระหว่างที่มีการจัดสร้างสะพานปลาที่ตำบลยานนาวา รัฐบาลจึงได้มีนโยบายให้จัดตั้งสหกรณ์การประมงขึ้น เพื่อให้ทันกับการเปิดองค์การสะพานปลาค่าย และได้มอบเรื่องให้กระทรวงสหกรณ์และกรมประมงพิจารณาดำเนินการเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายได้ออกสำรวจภาวะทั่ว ๆ ไปของชาวประมงตามตำบลต่าง ๆ ในหมู่บ้านประมงในจังหวัดสมุทรปราการ จันทบุรี สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์ ชลบุรี ได้ทำการอธิบายหลักและวิธีการสหกรณ์ทั่ว ๆ ไป ให้ราษฎรที่มีอาชีพทางประมงได้ทราบด้วย เป็นการชักจูงชาวประมงในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ รวบรวมกันทำคำร้องขอจัดตั้งสหกรณ์การประมงต่อนายทะเบียนสหกรณ์ และได้รับอนุมัติให้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2495 โดยมีชื่อว่า “สหกรณ์ประมงกลาง จักัดสินใช้” มีสำนักอยู่ในกระทรวงสหกรณ์ และได้เปิดแผนของสหกรณ์ไว้ในจังหวัดชายทะเลรวม 13 จังหวัด คือ จังหวัดพระนคร สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราก สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และจังหวัดสุราษฎร์ธานี

(1) หลักฐานของกองสหกรณ์ชายฝั่งและผลิตภัณฑ์ กรมสหกรณ์พาณิชย์

สหกรณ์ที่มีจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่จะช่วยชาวประมงน้ำเค็มเพื่อให้ขายปลาที่ตนจับได้ ให้ได้ราคาดี และพ้นจากการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ความมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

- (1) ส่งเสริมการจับสัตว์น้ำของสมาชิกให้เหมาะสมและมีผลดียิ่งขึ้น
- (2) จัดการขายผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำของสมาชิกให้ได้ราคาดี
- (3) รับซื้อผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำของสมาชิกโดยราคาพอสมควร
- (4) จัดแสงเพื่อได้มาซึ่งสิทธิในการจับสัตว์น้ำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก
- (5) จัดทำอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสัตว์น้ำ เช่น ปลากระป๋อง ปลาเค็ม ปลาอบ ปลานึ่ง ปลาปั่น
- (6) จัดหาอุปกรณ์หรือผลิตสิ่งที่ต้องการใช้สำหรับการประมง เช่น น้ำแข็งเกลือ ค่ายคิบบ น้ำมันเชื้อเพลิง อวน เรือยนต์ และพาหนะในการประมง
- (7) จัดหาที่เก็บสินค้าปลาสดด้วยการจัดให้มีห้องเย็น โรงเก็บสินค้าปลาเค็ม เพื่อรักษาระดับสินค้าให้สมาชิกขายได้ในราคาพอสมควร
- (8) อบรมส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักประหยักรทรัพย์การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการช่วยตนเอง
- (9) จัดหาทุนให้สมาชิกรู้เพื่อนำไปลงทุนในการจับสัตว์น้ำ

จึงเห็นได้ว่าสหกรณ์ประมงกลาง จำกัดสินใช้ มีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงแก้ไขวิธีการจับสัตว์น้ำของสมาชิกด้วยเครื่องมือที่ดีมีประสิทธิภาพ ลดคนกลางในการขายปลาส่ง โดยสหกรณ์เป็นตัวแทนขายปลาที่บรรดาสมาชิกจับได้โดยคิดค่าบริการพอสมควร สมาชิกย่อมจะได้ราคาดีขึ้น และเมื่อมีกำไรก็จะได้นำเงินให้ตามส่วนแห่งการซื้อขายอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นยังจัดหาอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่าง ๆ มาจำหน่ายให้แก่สมาชิกในราคาพอสมควรอีกด้วย

การดำเนินงานสหกรณ์

นับตั้งแต่สหกรณ์ประมงกลางได้เริ่มดำเนินงานเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2496 สหกรณ์ได้จัดการธุรกิจเพื่อสมาชิกตามความมุ่งหมายในข้อบังคับในประการที่สำคัญ ๆ ดังนี้—

1) สหกรณ์ได้เปิดแฟปพลาสติกที่บริเวณองค์การสะพานปลากรุงเทพท่าบลายานนาวา เพื่อเป็นตัวแทนขายสัตว์น้ำที่สมาชิกจัดส่งมาให้จัดการขายโดยเรียกค่าบริการตามที่กรมประมง กำหนดไว้

2) จัดทำอุตสาหกรรมเกี่ยวกับสัตว์น้ำ โดยรับซื้อปลาจากสมาชิก เมื่อชาวประมงโดยทั่วไปจับปลาได้เป็นจำนวนมากและราคาในท้องตลาดตกต่ำ ทั้งนี้เพื่อช่วยรักษา ราคับราคาปลาของสมาชิกไว้ในอัตราพอสมควร แล้วสหกรณ์จัดทำเป็นปลาcongเค็มโดยได้ เปิดโรงcongเค็มไว้ 2 แห่ง คือที่ปากน้ำสมุทรปราการ และปากน้ำชุมพร

3) จัดทำน้ำปลาขึ้นที่โรงcongปลาเค็มทั้งสองแห่ง เพราะการทำปลาเค็มมีผลิ ตผลพลอยได้ใช้ทำน้ำปลาได้ นอกจากนั้นรับซื้อปลาที่ใช้ทำน้ำปลาจากสมาชิกและชาวประมง อื่น ๆ ด้วย และยังได้เปิดแผนกจำหน่ายน้ำปลา เพื่อจำหน่ายน้ำปลาที่สหกรณ์ผลิตได้และน้ำ ปลาที่สมาชิกของสหกรณ์ผลิต ได้ส่งมาให้สหกรณ์ช่วยจำหน่ายด้วย แผนกนี้เดิมอยู่ในกรม สหกรณ์พาณิชย์เมื่อครั้งกระทรวงสหกรณ์ยังอยู่ที่ท่าบลายานนาวา ปัจจุบันมีสำนักงานอยู่เลขที่ 1 มุมถนนธานี บางลำภู

ส่วนอุตสาหกรรมอื่น ๆ นั้นสหกรณ์ยังไม่ได้จัดทำ

4) ส่วนการจัดหาอุปกรณ์ หรือสิ่งที่ต้องการใช้ในการประมงให้แก่สมาชิกนั้น สหกรณ์จัดหาเกลือ น้ำแข็ง อวน ก้ายคิบบ นํ้ามันเชื้อเพลิง ลวดและลวดตาข่าย อยู่เป็น ประจำ โดยไม่ต้องคิดค่าบริการอื่น ๆ รวมเข้าไปในราคาของเหล่านี้อย่างแฟปลาอื่น ๆ ซึ่ง ย่อมทำให้สมาชิกซื้อของได้ราคาไม่แพงกว่าปกติ นอกจากนั้นสหกรณ์ยังได้จัดหาเรือยนต์จับ ปลาให้สมาชิกที่ไม่มีเรือของตนเอง เข้าไปจับปลาหรือเข้าซื้อสุกแต่ความสามารถของสมาชิก แต่ละคน

5) สหกรณ์ยังได้จัดหาทุนมาให้สมาชิกกู้ไปลงทุนในการจับสัตว์น้ำ และค้าสัตว์ น้ำ โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 12 ต่อปี การกู้สมาชิกจะต้องระบุหลักทรัพย์ที่จะนำมา ประกัน และจะต้องมีสมาชิกอีก 2 คน เป็นผู้ค้ำประกัน รวมเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 คน ทั้งนี้ เพื่อให้ควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน ที่จะนำเงินก้อนนี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่อาชีพสมาชิกเอง นับตั้งแต่สหกรณ์เริ่มดำเนินงาน ได้จัดแบ่งกิจการออกเป็นสามแผนก ดังนี้:-

ก. แพลนแพลสทอร์ณ

นอกจากจัดหาทุนมาให้สมาชิกไปลงทุนทำการประมงและค้าสัตว์น้ำแล้วแพลนก็ยังเป็นตัวแทนจำหน่ายสัตว์น้ำของสมาชิกโดยได้ค่าบริการในการขาย การขายปลาที่สะพานปลากรุงเทพนั้น ใช้วิธีประมูล พ่อค้าปลีกรในตลาดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ตลอดจนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสัตว์น้ำ เช่น โรงงานปลากระป๋อง โรงงานปลานึ่ง ฯลฯ มักมาซื้อปลาที่สะพานปลา ผู้ใดให้ราคาสูงย่อมจะได้สัตว์น้ำไป ราคาสัตว์น้ำประจำวันจึงแตกต่างกันมากสุดแต่จำนวนสัตว์น้ำที่เข้าสู่ตลาดแต่ละวัน ตามข้อกำหนดของกรมประมง ผู้ประกอบการแพลนเรียกค่านายหน้าจากชาวประมงได้ ไม่เกินร้อยละ 11 ของราคาสัตว์น้ำที่ขายได้ และพระราชบัญญัติจัดระเบียบแพลน พ.ศ. 2496 ให้อำนาจองค์การสะพานปลาเรียกเก็บค่าบริการจากบรรดาแพลนที่เป็นนายหน้าขายปลาให้ชาวประมง ที่โรงประมูลขององค์การได้ ไม่เกินร้อยละ 3 ของราคาสัตว์น้ำที่ขายได้ แต่องค์การสะพานปลาเรียกเก็บตั้งแต่เริ่มต้นเปิดสะพานปลาจนปัจจุบันเพียงร้อยละ 1 ดังนั้นแพลนต่าง ๆ รวมทั้งแพลสทอร์ณด้วย หักค่านายหน้าในการขายจากเจ้าของสัตว์น้ำไว้ร้อยละ 10 ของราคาสัตว์น้ำที่ขายได้ แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปค่านายหน้าแบ่งออกเป็นสองส่วน ครึ่งหนึ่งเป็นค่าบริการในการขายอีกครั้งหนึ่งเป็นค่ามัดจำคืน เงินมัดจำคืนมักจะคืนให้แก่ชาวประมงที่ไม่มีหนี้สินกับแพลน ในตอนปลายปีหรือสิ้นระยะการบัญชีของปีหนึ่ง ๆ ส่วนชาวประมงที่มีหนี้สินอยู่กับแพลน แพลนจะหักเอาเงินนี้ออกชำระหนี้

เมื่อแพลสทอร์ณขายสัตว์น้ำของสมาชิกแล้ว จะออกไปคิดเงินฝากขายสินค้าให้แก่เจ้าของสัตว์น้ำ ใบสำคัญนี้แจ้งรายการขาย ค่าบริการ ค่ามัดจำคืน ค่าขนส่งและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่แพลนจ่ายแทนไปก่อนและรายได้ที่เจ้าของปลาจะได้รับเมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ หมดแล้ว ถัดจากนั้นก็จะลงบัญชีแจ้งรายการที่สมาชิกเป็นเจ้าหนี้สทอร์ณไว้เป็นรายตัว ส่วนรายการอื่น ๆ ที่สมาชิกเป็นลูกหนี้สทอร์ณเช่น เงินทรองค่าออกเรือ ค่าปลา และค่าอุปกรณ์ที่สทอร์ณจัดหาให้สมาชิก ก็จะจดไว้เป็นประเภทลูกหนี้ เมื่อสิ้นงวดจับสัตว์น้ำงวดหนึ่งสมาชิกผู้ส่งสัตว์น้ำมาให้สทอร์ณขาย จะคิดบัญชีขอรับเงินที่ยังคงค้างอยู่ต่อไป

แพลสทอร์ณได้ดำเนินการงานค้าสัตว์น้ำมาตั้งแต่ 15 เมษายน 2496 ปรากฏผลดังนี้

พ.ศ.	ยอดขายสัตว์น้ำ	กำไรสุทธิ
2496	2,871.278 บาท	35,022.85 บาท
2497	6,705.560 บาท	131,676.83 บาท
2498	8,995.393 บาท	151,861.49 บาท
2499	10,157.988 บาท	250,383.73 บาท
2500	8,365.539 บาท	135,167.81 บาท

ข. แผนกจำหน่ายน้ำปลา

แผนกนี้ทำหน้าที่ขายน้ำปลาที่ได้จากโรงงานน้ำปลาของสหกรณ์และเป็นตัวแทนจำหน่ายน้ำปลาที่สมาชิกสหกรณ์ผลิตและส่งมาให้สหกรณ์จำหน่ายให้ สหกรณ์คัตน้ำปลาที่ส่งมาให้ขายเป็นชั้น ๆ และส่งออกขายโดยใช้ตราของสหกรณ์ ในการนี้สหกรณ์ได้คิดค่าบริการขายจากสมาชิกตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังช่วยจำหน่ายน้ำปลาของสหกรณ์อุตสาหกรรมไทย จำกัดสินไช้ จังหวัดราชบุรี ซึ่งทำขึ้นจากปลาสร้อยอีกด้วย

ผลของการจำหน่ายน้ำปลาของแผนกนี้มีดังนี้

พ.ศ.	ยอดขายน้ำปลา
2496	61,358.80 บาท
2497	219,659.81 บาท
2498	418,087.85 บาท
2499	222,439.01 บาท
2500	202,403.85 บาท

ค. แผนกโรงคองเค็ม

แผนกนี้ตั้งขึ้นเพื่อสนองความมุ่งหมายของสหกรณ์ ในทางที่จะรักษาระดับการขายปลาของสมาชิกไว้ในอัตราที่พอสมควร สหกรณ์เปิดโรงคองเค็มไว้ที่จังหวัดสมุทรปราการ และที่จังหวัดชุมพร รับซื้อปลาจากสมาชิกในกรณีที่บ้านครัว ชาวประมงจับปลาได้มากผิด

ปกติ เป็นเหตุให้ราคาปลาต้องตกต่ำลง ปลาที่ซื้อเข้าโรงคองเค็มนี้สหกรณ์จะทำเป็นปลาเค็ม เพื่อส่งไปจำหน่ายต่อไป นอกจากทำปลาเค็มแล้วยังมีผลิตภัณฑ์พลอยได้ ซึ่งเอาไปใช้ทำ น้ำปลาได้ด้วย

ต่อมาปรากฏว่าปลาจับได้น้อยลงเป็นลำดับ โรงงานคองเค็มดำเนินการไม่ได้เต็มที่ รายได้ไม่คุ้มค่าใช้จ่าย สหกรณ์จึงได้หยุดดำเนินการแผนกนี้เสียในปี 2498.

ผลการดำเนินงานของสหกรณ์

ตั้งแต่เริ่มดำเนินงานมาสหกรณ์ประมงกลาง ได้รวมผลงานของทุกแผนกแล้ว ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้:- (1)

พ.ศ.		บาท
2496	ขาดทุน	13,974.13
2497	ขาดทุน	7,840.81
2498	กำไร	26,773.05
2499	กำไร	218,218.51
2500	กำไร	124,891.05

ความเห็นและข้อสังเกต

ในนานาประเทศถือกันว่าอาชีพการประมง เป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของพลเมือง และได้รับการช่วยเหลือจากรัฐโดยวิธีการสหกรณ์รูปต่าง ๆ ตามสถานการณ์และความต้องการของชาวประมงแต่ละประเทศและท้องถิ่น เพื่อเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ เพิ่มการผลิตอาหารประเภทสัตว์น้ำ และลดค่าครองชีพของประชาชนโดยทั่วไป

บรรดาสหกรณ์รูปต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อช่วยชาวประมงในประเทศต่าง ๆ ส่วนมากที่สุดเป็นสหกรณ์ขายสัตว์น้ำที่จับได้ร่วมกัน มีหลายประเทศเพิ่มหน้าที่เป็น 2 ประการตาม ความต้องการของชาวประมง คือ สหกรณ์ทำการประมงร่วมกัน และหาทุนให้ชาวประมง

(1) ที่มา หลักฐานของกองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ กรมสหกรณ์พาณิชย์

ในหลายประเทศ ได้ยอมรับคุณค่าของการสหกรณ์ทั้งในทางส่งเสริมการสังคม และฐานะในทางเศรษฐกิจของชาวประมงเอง เพื่อส่งเสริมความเจริญในด้านอุตสาหกรรม ส่วนรวมของประเทศ

มูลเหตุการจัดตั้งสหกรณ์ในหลายประเทศ เนื่องมาจากชาวประมงถูกกตราคา ปลาจากพ่อค้าคนกลาง ปลาที่ชาวประมงจับได้ต้องผ่านคนกลางหลายชั้น กว่าถึงมือผู้บริโภค ชาวประมงได้รับราคาไม่คุ้มค่าใช้จ่าย นอกจากนั้นการจัดสหกรณ์ยังมีวัตถุประสงค์ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อเครื่องมือ เครื่องใช้และเครื่องบริโภค (1)

แม้ว่าสหกรณ์ประมงกลางนี้จะไม่ได้ริเริ่มจากชาวประมงเองโดยตรง แต่การดำเนินงานของสหกรณ์ได้ช่วยชาวประมงที่เป็นสมาชิก ให้พ้นจากการกตราคาและเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางได้ผลเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นรัฐยังได้ให้เงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์ 4,000,000 บาท เพื่อสหกรณ์จะไปให้สมาชิกไปลงทุนในการจับสัตว์น้ำและค้าสัตว์น้ำ สมาชิกได้รับเงินกลับไปมีพันธะจะต้องส่งสัตว์น้ำที่จับได้มาให้สหกรณ์ขายที่สะพานปลาขององค์การสะพานปลา ยานนาวา กรุงเทพฯ ฯ และเมื่อสหกรณ์ดำเนินการมีกำไร สมาชิกที่มีธุรกิจกับสหกรณ์ย่อมจะได้ส่วนเฉลี่ยคืนตามส่วนแห่งธุรกิจของปีที่มีกำไรทุกปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าสมาชิกขายปลาได้ราคาดีเมื่อขายผ่านสหกรณ์ ส่วนแพปลาอื่น ๆ นั้นเมื่อมีกำไรย่อมจะแบ่งกันในระหว่างหุ้นส่วนที่นำเงินมาลงทุน หาได้แบ่งให้แก่ชาวประมงที่นำปลามาขายให้ไม่ นอกจากนั้นสหกรณ์ไม่ได้เอารัดเอาเปรียบในการ ชั่ง ตวง วัด ในการขายปลา ซึ่งจะทำให้รายได้ของชาวประมงที่นำปลามาให้ขายได้รับตามความเป็นจริงโดยยุติธรรม

ข้อบกพร่องของสหกรณ์นี้มีอยู่บ้าง คือ แคนของสหกรณ์กว้างขวางเกินไป มีอาณาเขตคลุมไปใน 13 จังหวัด ทำให้การควบคุมและติดต่อกับสมาชิกสหกรณ์ไม่เป็นไปโดยสะดวก แต่อาจแก้ไขได้โดยตั้งสหกรณ์ประจำท้องถิ่นขึ้นเพื่อรวบรวมปลาจากสมาชิกส่งมาให้สหกรณ์นี้ขาย ในทำนองเป็นสหกรณ์กลางโดยแท้จริงของสหกรณ์ประจำท้องถิ่นเหล่านี้ ทั้งนี้จะต้องแก้ไขข้อบกพร่องของสหกรณ์เสียใหม่ เพื่อเปิดโอกาสให้กระทำดังที่กล่าวมาได้ การควบคุมและติดต่อกับสมาชิกย่อมจะใกล้ชิดขึ้น และจะดำเนินงานได้ผลดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

(1) วิทย์ ขอบแสงรัตน์ “สหกรณ์การประมงในนานาประเทศ” วารสารการประมงเล่ม 2 เดือนเมษายน 2496

ความสำเร็จของสหกรณ์การประมงนั้น ส่วนสำคัญขึ้นอยู่กับสมาชิกชาวประมง ที่จะต้องมีความภักดีต่อสหกรณ์ส่งสินค้ามาให้จำหน่ายอยู่เป็นประจำ กรรมการดำเนินการจะต้องเอาใจใส่ในการบริหารสหกรณ์ นอกจากนั้นผู้จัดการของสหกรณ์จะต้องสามารถในการค้า และการจัดการซื้อสัตย์เอาใจใส่ในกิจการของสหกรณ์อย่างแท้จริง รัจติใจและความเป็นอยู่ ของชาวประมงเป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้สมาชิกเลื่อมใส มีความไว้วางใจ และให้ความร่วมมือ ในการดำเนินงานของสหกรณ์เป็นผลสืบไป

ญ. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์

เกษตรกรทั้งหลายแม้จะประกอบอาชีพทางทำไร่ ทำนา อยู่แล้ว ส่วนมากยังมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ไว้ในครัวเรือนด้วย นอกจากนั้นในบางท้องที่การทำนา ทำไร่ไม่ได้ผล ชาวนาก็จะหันมาเลี้ยงสัตว์แทน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงคราวขายแล้ว มักจะหลีกเลี่ยงเรื่องปัญหาคนกลางกดราคารับซื้อและการเบียดบังในการชั่งน้ำหนักได้ยาก ทั้งนี้ เพราะการขาดทุนรอนของผู้เลี้ยงเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อผู้เลี้ยงขาดแคลนอาหารสัตว์ เช่น ไร่ หรือปลายข้าว ย่อมจะต้องพึ่งพ่อค้าในย่านการค้า ขอซื้อเชื้ออาหารสัตว์มาเลี้ยงจนกว่าสัตว์ จะโตได้ขนาดขาย ผู้ที่เป็นเจ้าหน้าอาหารจะออกมาซื้อและตั้งราคาให้เสร็จและหักหนี้ยังคง ค้างอยู่จนสิ้นเชิง

ตามนโยบายของกระทรวงสหกรณ์ในการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ และการค้าสัตว์ ของราษฎร ผู้ทำการเลี้ยงสัตว์และค้าสัตว์ให้เจริญได้ผลถูกต้องตามหลักเศรษฐกิจ และการค้าในรูปสหกรณ์นั้น ได้ริเริ่มงานนี้มาตั้งแต่ยังเป็นกรมสหกรณ์ (เดิม) สังกัดกระทรวงเกษตร โดยได้พิจารณาพิเคราะห์ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ว่าควรจะวางหลักการอย่างไรจึงจะเหมาะสมเพราะ การดำเนินงานในเรื่องนี้เป็นเรื่องของการค้าสัตว์มีชีวิตอันอาจเกิดการเสียหายขึ้นได้ง่าย ใน เมื่อดำเนินงาน และในที่สุดได้ลงความเห็นว่า ควรดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์และค้าสัตว์ ในลักษณะดังต่อไปนี้ :-

1. รวบรวมเพื่อจำหน่ายสัตว์เป็นให้ไ้ราคาสมกับที่ได้ลงทุนไป
2. จัดหาอาหาร และเครื่องอุปกรณ์ในการเลี้ยงสัตว์มาจำหน่ายในราคาส่ง

3. ส่งเสริมการเลี้ยงและการบำรุงพันธุ์
4. แนะนำความรู้ในการเลี้ยงและการค้า
5. จัดหาทุนให้ตามควร

การจัดสหกรณ์รูปนี้ จึงเป็นการรวบรวมผู้มีอาชีพในทางเลี้ยงสัตว์เข้าเป็นกลุ่มก่อนตามหลักและวิธีการสหกรณ์ สมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบโดยจำกัด ทุกคนจะต้องถือหุ้นในสหกรณ์และต้องส่งสัตว์เลี้ยงและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้สหกรณ์จัดการจำหน่ายด้วย ครั้นเมื่อกรมสหกรณ์(เดิม) ได้รับสถาปนาเป็นกระทรวงการสหกรณ์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2495 แล้วก็ได้ดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงและค้าสัตว์สับเนื่องมาดังต่อไปนี้:-

1. สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่แห่งประเทศไทย จำกัด สิ้นใช้

การเลี้ยงไก่เพื่อขายไข่และตัวไก่ ได้กลายเป็นอาชีพของประชาชนคนไทยโดยทั่วไปนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนั้นยังมีข้าราชการ คณงาน ไม่น้อยนิยมเลี้ยงไก่หลังบ้านเพื่อเพิ่มพูนรายได้หรือเป็นงานอดิเรก ผู้เลี้ยงไก่ดังกล่าวจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วสามารถเพิ่มปริมาณไข่ออกสู่ตลาดได้วันละมาก ๆ และประกอบกับสมัยนั้นทางราชการยังได้ส่งเสริมให้เลี้ยงไก่กันเป็นล่ำเป็นสันด้วย ปริมาณไข่และไก่จึงมีเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ผู้ประกอบการเลี้ยงไก่จึงประสบปัญหาอย่างยากหลายประการ เมื่อการเลี้ยงไก่ได้ขยายตัวออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้นเป็นต้นว่าปัญหาเรื่องตลาดจำหน่ายไข่และไก่ เพื่อขายให้ได้ราคาดีและไม่ต้องถูกกดราคา

ปัญหาเรื่องอาหารไก่และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเลี้ยงไก่ ซึ่งควรเป็นของมีคุณภาพดีและราคาไม่แพงจนเกินไป ผู้เลี้ยงไก่ผู้ประสบความเดือดร้อนในเรื่องเหล่านี้เห็นว่าไม่มีองค์การใดจะช่วยจัดปัญหาดังกล่าวได้ดีเท่ากับสหกรณ์ประเภทบำรุงและค้าสัตว์ จึงพร้อมกันรวบรวมสมาชิกได้จำนวนพอสมควรแล้ว ก็ได้ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ต่อนายทะเบียนสหกรณ์

การจัดตั้งสหกรณ์รูปนี้ตรงกับนโยบายการส่งเสริมการสหกรณ์ของทางราชการในขณะนั้น นายทะเบียนสหกรณ์จึงได้รับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2496

มีชื่อว่า “สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่แห่งประเทศไทย จำกัด (ลิ้น) ใช้ จำนวนสมาชิกเมื่อแรกตั้งจำนวน 337 คน ถือหุ้น 1,613 หุ้น มูลค่าหุ้นหุ้นละ 100 บาท รวมเป็นเงินทุนค่าหุ้น 161,300 บาท สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ที่จัดตั้งขึ้นมุ่งจะส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของผู้เลี้ยง ซึ่งเป็นสมาชิก ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวบรวมไข่ของสมาชิกเพื่อจำหน่ายและจัดหาอาหารและอุปกรณ์การเลี้ยงมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก ความมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ ของสหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่ จึงได้กำหนดไว้ดังนี้ :-

1. จัดหาและประกอบอุตสาหกรรมอาหารไก่และอาหารสัตว์อื่น ๆ ที่มีคุณภาพดี ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ออกจำหน่ายโดยประกันคุณภาพในอัตราพอสมควร
2. ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมไข่และไก่ที่สมาชิกผลิตได้ มาจัดบริการแบ่งปันคัดเลือกให้เป็นมาตรฐานทางคุณภาพแล้วจัดการขาย หรือปรังออกขายเพื่อให้ได้ราคาดี
3. รับซื้อไข่และไก่จากผู้เลี้ยงไก่ภายนอก มาจัดการขายหรือปรังขาย เท่าที่จำเป็นแก่การดำเนินงานในสหกรณ์
4. ให้เงินทอร่องแก่สมาชิกยืม โดยถือกิจการเลี้ยงไก่หรือผลิตผลจากไก่ที่สมาชิกทำได้เป็นหลักประกัน
5. จัดหาอุปกรณ์การเลี้ยงไก่ พันธุ์ไก่ หรือสิ่งของอย่างอื่นที่สมาชิกที่มีความต้องการร่วมกันมาจำหน่าย
6. ช่วยขยายพันธุ์ไก่ หรือผลิตภัณฑ์อย่างอื่นที่สมาชิกผลิตได้

การดำเนินงาน

สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่แห่งประเทศไทย แบ่งการดำเนินงานออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายการขายมีสำนักงานอยู่เลขที่ 97 ปากซอยราชดำริ ตำบลลุมพินี อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร กับฝ่ายโรงงานแปรรูปอาหาร ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนงามวงศ์วาน ตำบลลาดยาว อำเภอ บางเขน จังหวัดพระนคร

ในปี พ.ศ. 2496 นับตั้งแต่จดทะเบียนมา สหกรณ์ยังไม่ได้ทำการค้า เพราะกำลังเตรียมซื้อสถานที่ก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมอาหารไก่ และจัดซื้อเครื่องจักรมาจากต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. 2497 สหกรณ์จึงได้เปิดศูนย์รวมไข่ขึ้นเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2497 ณ สำนักงานฝ่ายการขาย ปากซอยราชดำริ อำเภอปทุมวัน ในการนี้สหกรณ์ได้สร้างห้องเย็นสำหรับเก็บรักษาคุณภาพของไข่ รอกการจำหน่ายได้ในระยะเวลาไม่เกิน 1 เดือน และมีความจุรับไข่ได้ประมาณ 3 หมื่นฟอง นอกจากนั้นสหกรณ์ยังมีเครื่องส่อง เครื่องคัดไข่ อันทันสมัย แยกชั้นของไข่ออกเป็นขนาดต่าง ๆ ตามมาตรฐานแล้วจัดการขาย

ในปี พ.ศ. 2498 สหกรณ์จึงเริ่มดำเนินงานทางก้นโรงงานอุตสาหกรรมอาหารไก่ เมื่อ 14 กรกฎาคม 2498 เนื่องจากเป็นงานใหม่ปริมาณการผลิตในปีจึงมีจำนวนไม่เต็มกำลังการผลิต ในปี 2499 สหกรณ์ได้ทวีการผลิตอาหารไก่เพิ่มขึ้นในปีนั้นผลิตได้ประมาณ 4,200,000 กิโลกรัม และในปี 2500 ประมาณ 4,840,000 กิโลกรัม

การดำเนินงานของสหกรณ์สรุปแล้วแบ่งออกสองแผนก็คือ

ก) ศูนย์รวมไข่ ตามปกติสมาชิกจะนำไข่มาส่งให้สหกรณ์ ณ ศูนย์รวมไข่ที่ฝ่ายการขายปากซอยราชดำริ แต่บางครั้งสหกรณ์ไปส่งอาหารไก่ให้แก่สมาชิกตามฟาร์มไก่อ้มักจะรับไข่ไก่ของสมาชิกมาด้วย เป็นการอำนวยความสะดวกอีกทางหนึ่ง

ข) โรงงานอุตสาหกรรมไก่ โรงงานนี้กำลังผลิตอาหารไก่อาหารวันละ 16 ตัน เป็นอย่างสูง นับเป็นโรงงานขนาดใหญ่และทันสมัยมากโรงงานหนึ่งมีหน้าที่ผลิตอาหารอย่างเดียวส่วนการจำหน่ายเป็นหน้าที่ของฝ่ายการขาย อาหารที่จำหน่ายมีสองประเภท คืออาหารสำเร็จรูปอย่างหนึ่งและอาหารบดละเอียดแล้วแต่ละอย่างซึ่งผู้ซื้อจะเลือกผสมเอาเองตามใจชอบอีกอย่างหนึ่ง

นอกจากนั้นสำนักงานใหญ่ของสหกรณ์ยังได้รับอนุญาตจากทางการให้ส่งไข่ และไก่ไปจำหน่ายยังต่างประเทศทางค่านมะลายาได้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2497 แต่ผู้เดียว จึงมีรายได้ในการนี้อีกประเภทหนึ่ง ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2499 ทางการได้อนุญาตให้ส่งไก่และไข่ไปจำหน่ายในต่างประเทศทั่วไปแล้ว รายได้ในทางนี้จึงค่อย ๆ ลดลงเป็นลำดับ

ปริมาณไข่ที่ศูนย์รับซื้อและอาหารไก่ที่โรงงานผลิตได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 ดังนี้:-

พ.ศ.	ปริมาณไข่ที่รับซื้อ (ฟอง)	อาหารผสมที่ผลิตได้ (ก.ก.)
2497	—	(ยังไม่ได้ดำเนินงาน)
2498	1,203,161	675,705
2499	1,784,088	3,570,139
2500	1,409,084	4,836,556

ส่วนปริมาณและราคาไข่กับอาหารสัตว์ที่ขายได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 มีมูลค่า

ดังนี้:-

พ.ศ.	ราคาไข่ที่ขายได้ (บาท)	ราคาอาหารสัตว์ที่ขายได้(บาท)
2497	—	(ยังไม่ได้ดำเนินงานเต็มที่)
2498	875,350,96	844,632,31
2499	1,200,818,68	5,331,140,56
2500	985,711,26	6,174,462,78

ผลของการดำเนินงาน

จากผลของการตรวจบัญชีประจำปี ปรากฏผลการดำเนินงานสหกรณ์ ดังนี้:-

พ.ศ.		บาท
2497	กำไร	22,811.84
2498	ขาดทุน	122,882.60
2499	ขาดทุน	166,125.17
2500	ขาดทุน	405,125.17

การที่สหกรณ์เริ่มขาดทุนตั้งแต่ พ.ศ. 2498 เป็นต้นมานั้น มีสาเหตุหลายประการ ประการแรก เพราะได้สร้างโรงงานอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ซึ่งมีกำลังผลิตสูง โรงงานนี้มีปริมาณธุรกิจเต็มที่ต้องผลิตอาหารระหว่าง 16—20 เมตริกตัน แต่เท่าที่ดำเนินงานอยู่ โรงงานผลิตอาหารได้เฉลี่ยเพียงวันละ 4 ตันเป็นอย่างมาก จึงไม่ค่อยคุ้มค่าใช้จ่ายและค่าสึกหรอของ

เครื่องจักรซึ่งมีราคาสูง อีกประการหนึ่งร้านค้าอาหารไก่ในระยะนั้นเกิดขึ้นมากมาย เพราะปรากฏว่าการจำหน่ายอาหารไก่สามารถเป็นอาชีพได้เป็นอย่างดี มีการแข่งขันกันจำหน่าย บางแห่งใช้วัตถุดิบคุณภาพต่ำ เพื่อให้ต้นทุนการผลิตต่ำ สามารถขายได้ถูก และบางรายยินยอมให้ผู้เลี้ยงไก่ซื้อเชื่อเป็นแรมเดือนได้ นอกจากนี้ยังมีพ่อค้าไปรับซื้อไข่จนถึงที่แล้วจึงจำหน่ายไก่ไปแลกกับไข่ด้วย สาเหตุเหล่านี้เป็นเหตุให้สหกรณ์ผลิตอาหารไก่สูงกว่าวันละ 4 ตันไม่ได้ ทั้งที่ควรจะได้รับความสำเร็จ ซึ่งเห็นได้จากสถิติการขายในปีแรกจำหน่ายได้ 8 แสนกว่าบาท แล้วเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แสดงถึงความนิยมของผู้ใช้อาหารไก่ของสหกรณ์

ส่วนการแก้ไขโดยจัดตั้งศูนย์ไข่ มีห้องเย็นสำหรับเก็บไข่ เป็นนโยบายที่ดี เพราะรวบรวมไว้ส่งจำหน่ายตลาดให้เป็นกลุ่มก้อน ก่อให้เกิดอำนาจในการต่อรองราคา แต่สหกรณ์ขาดตลาดที่แน่นอน สมาชิกไม่ใคร่มีความภักดีต่อสหกรณ์ เมื่อไข่มีราคามักจะขายไข่เสียเอง พอไข่ราคาตกต่ำจะให้สหกรณ์รับซื้อ ซึ่งไม่ถูกต้อง ไม่เปิดโอกาสให้สหกรณ์ดำเนินธุรกิจไปได้โดยสม่ำเสมอและขาดตลาดที่แน่นอนได้ สหกรณ์จึงไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกได้เต็มที่

ความเห็นและข้อสังเกต

สหกรณ์ประกอบด้วยสมาชิกที่มีการศึกษาเป็นส่วนมาก ผิดกับสหกรณ์การขายอื่น ๆ น่าจะดำเนินงานด้วยตนเองให้เป็นผลสำเร็จได้ดี แต่สหกรณ์ได้จัดตั้งตามนโยบายจึงทำให้ขาดหลักวิชาและหลักการจัดตั้งสหกรณ์ถูกต้องไปบ้าง สมาชิกส่วนใหญ่จึงขาดความภักดีต่อสหกรณ์เพราะสมาชิกสามารถจำหน่ายไข่ได้เอง ไม่มีความจำเป็นต้องอาศัยบริการของสหกรณ์

การแก้ไขปรับปรุงสหกรณ์ด้วยการอบรมสมาชิกเช่นสหกรณ์อื่น ๆ จึงไม่จำเป็น แต่กรรมการดำเนินการนั้นควรจะได้จากบุคคลที่มีเวลาพอและเสียสละ มาควบคุมดูแลกิจการของสหกรณ์ ผู้จัดการของสหกรณ์ควรจะเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการขาย ประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ในการสหกรณ์พอสมควร สหกรณ์ควรจะขยายตลาดค้าไข่ให้กว้างขวางออกไป เช่น หาทางส่งไข่ไปต่างประเทศ ซึ่งจะช่วยให้สหกรณ์มีฐานะดีขึ้นและควรจะดำเนินการเอง เพื่อจะได้รับประโยชน์เต็มเม็ดเต็มหน่วย ส่วนโรงงานอาหารสัตว์ต้อง

เพิ่มกำลังการผลิตจนคุ้มค่าใช้จ่ายและค่าสึกหรอให้ได้ หากไม่มีทางทำได้ ควรหยุดดำเนินงานทางโรงงานและให้เข้าไปดำเนินการอีกต่อหนึ่ง

2. สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี จำกัดสินไช้

3. สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูสงขลา จำกัดสินไช้

ในจังหวัดราชบุรี ราษฎรในตำบลบ้านสิงห์ บ้านฆ้อง และเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม นิยมเลี้ยงสุกรกันเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้รับความสะดวกนานาประการ เป็นต้นว่า ถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบในการซื้อรำ อาหารสัตว์ และกำหนดราคารับซื้อสุกรตามใจชอบ จึงได้ขอให้กรมสหกรณ์(เดิม) ในกระทรวงเกษตรพิจารณาให้ความช่วยเหลือ

กรมสหกรณ์ได้ให้เจ้าหน้าที่สำรวจภาวะความเป็นไปของราษฎร และทำโครงการการเลี้ยงสัตว์ให้จังหวัดร่วมพิจารณาเห็นว่าปริมาณธุรกิจพอตั้งสหกรณ์ได้ จึงได้รายงานการสำรวจภาวะและวางโครงการเสนอนายทะเบียนสหกรณ์ เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์ได้ตรวจสอบภาพท้องที่และภาวะทั่ว ๆ ไปของท้องถื่นแล้วพิจารณาเห็นว่าการศึกษาที่จะรวบรวมเลี้ยงหมูเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มคงจะมีประโยชน์ จึงอนุมัติให้จังหวัดดำเนินการจัดตั้ง

สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์สมาคมแรกที่ได้รับจดทะเบียนจากนายทะเบียนสหกรณ์ คือ สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี จำกัดสินไช้ มีสำนักงานอยู่ที่ตำบลเจ็ดเสมียน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้รับจดทะเบียนเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2496 มีสมาชิกเมื่อแรกตั้ง 258 คน ถือหุน ๆ ละ 50 บาท รวมเงินทุนค่าหุน 12,900 บาท

และในวันที่ 10 ตุลาคม 2496 นายทะเบียนสหกรณ์ยังได้รับจดทะเบียนสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมู สงขลา จำกัดสินไช้ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ตำบลบางยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีสมาชิกเมื่อแรกตั้ง 525 คน ถือหุน 749 หุน ๆ ละ 50 บาท รวมเป็นเงินทุนค่าหุน 37,450 บาท

สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูทั้งสองสมาคม มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. รวบรวมหมูจากสมาชิกลำนำส่งให้ได้อาหาร
2. จัดหาอาหารและอุปกรณ์ในการเลี้ยงหมู มาจำหน่าย
3. จัดหาทุนให้สมาชิกกู้ (โดยถือหมูที่เลี้ยงไว้หรือจำนองหลักทรัพย์เป็นประกัน)

4. บำรุงพันธุ์ หมูและส่งเสริม
5. แนะนำความรู้ในการค้าและการป้องกันรักษาโรคหมูแก่สมาชิก
6. ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการประหยัด การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การดำเนินงานของสหกรณ์

สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี จำกัดสินไช้ เมื่อเริ่มดำเนินงานได้จัดการในกิจการดังต่อไปนี้:—

1. ได้จัดซื้อที่ดิน เพื่อสร้างคอกสำหรับเลี้ยงหมู จัดหาซื้อพันธุ์หมู พ่อพันธุ์ และแม่พันธุ์ เพื่อขยายพันธุ์ หมูที่ดีให้แก่บรรดาสมาชิก ตามวัตถุประสงค์
2. จัดหาราและปลายข้าวมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก
3. จัดให้มีสัตวแพทย์ เพื่อป้องกันและรักษาโรคของหมูให้แก่สมาชิก

ในปีต่อมาจึงได้เริ่มดำเนินการรวบรวมหมูจากสมาชิกเพื่อส่งไปจำหน่าย สหกรณ์ได้ช่วยเหลือสมาชิกโดยจ่ายเงินทดรองค่าหมู นำพันธุ์หมูที่ดี อาหารหมูและอุปกรณ์ในการเลี้ยงหมูมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก โดยมีข้อตกลงให้สมาชิกลำหมูที่เลี้ยงได้ขนาดแล้วมาให้สหกรณ์จัดการขายให้ ในการนี้สหกรณ์จัดให้มีเจ้าหน้าที่ออกไปรวบรวมหมูพันธุ์ที่ส่งเสริมแล้ว ส่งไปยังตลาดปลายทาง ส่วนค่าหมูที่ขายได้นั้นเมื่อสหกรณ์หักค่าบริการ ค่าอาหาร และค่าเลี้ยงที่จ่ายไปแล้ว เหลือเท่าใดก็ส่งคืนให้เจ้าของหมูไป

ส่วนสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูสงขลา จำกัดสินไช้ เริ่มดำเนินงานดังนี้:—

1. จัดซื้อที่ดินประมาณ 8 ไร่ เพื่อสร้างโรงพักหมู รวบรวมหมูไว้จำหน่ายแทนสมาชิก
2. ดำเนินการค้ำราเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกใช้เลี้ยงหมู
3. นอกจากนั้นสหกรณ์ยังได้รับอนุญาตส่งไก่ออกไปยังต่างประเทศ ทางด่านสหพันธ์มะลายา จึงมีรายได้ในทางนี้เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง

สหกรณ์รวบรวมหมูเพื่อจำหน่ายแทนสมาชิก เช่นเดียวกับสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี จำกัดสินไช้

ผลการดำเนินงาน

พ.ศ.		สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี		สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูสงขลา	
2496	กำไร	5,099.01 บาท		ยังไม่ได้ดำเนินงาน	
2497	ขาดทุน	28,117.27 บาท	กำไร	126,398.49 บาท	
2498	ขาดทุน	135,547.29 บาท	กำไร	48,593.37 บาท	
2499	ขาดทุน	138,843.27 บาท	กำไร	35,714.72 บาท	
2500	ขาดทุน	52,717.41 บาท	ขาดทุน	7,974.65 บาท	

สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูราชบุรี เริ่มดำเนินการได้กำไรในปีแรก แล้วในปีต่อ ๆ มา ขาดทุนตลอดมา^๕ เป็นเพราะเกิดโรคระบาด หมูเป็นโรคตายมาก สหกรณ์ได้รับการเสียหายอย่างหนัก หนึ่งหมูที่ส่งไปแผนกฆ่าแล้วมีน้ำหนักลดลงมาก การควบคุมการดำเนินงานยังไม่สุจริตคุมพอ นอกจากนั้นค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สินมีปริมาณสูงด้วย เหล่านี้จึงทำให้ปรากฏยอดขาดทุนเป็นจำนวนมาก

สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูสงขลา ได้กำไรตลอดมาและปรากฏว่าขาดทุนในปี 2500 ^๕ เพราะแผนกค้าหมูเป็น ส่งหมูไปขายยังที่ไกลจากสำนักสหกรณ์มาก และหมูที่ส่งไปนั้นน้ำหนักขาดหายไปมาก ผู้ดำเนินงานของสหกรณ์ในระยะนั้นไม่มีความรู้ในการค้า และผู้จัดการขาดความซื่อสัตย์ สมาชิกของสหกรณ์ส่วนใหญ่ยังมีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่เข้าใจในหลักของสหกรณ์ จึงพยายามเอาเปรียบสหกรณ์ในเรื่องชั่งน้ำหนัก และเกี่ยงให้สหกรณ์ให้ราคาหมูสูงกว่าที่พ่อค้าให้ จึงทำให้การดำเนินงานของสหกรณ์ไม่ประสบผลดีเท่าที่ควร

สหกรณ์ทั้งสองนี้แม้อีกสมาคมหนึ่งจะดำเนินงานไม่ได้ผลดี แต่เมื่อคำนึงถึงประโยชน์ต่าง ๆ ที่สหกรณ์อำนวยความสะดวกให้ทั้งทางตรงทางอ้อมแล้ว ปรากฏว่าผู้เลี้ยงสัตว์ไม่ถูกกดราคารับซื้อหมู สมาชิกได้บริการอย่างตรงไปตรงมา ไม่ถูกเบียดเบียนในการชั่ง ตวง ตลอดจนจ่ายเงินทดรองค่าหมู โดยไม่ได้คิดดอกเบี้ยสูงเกินอัตรา นับว่าสมาชิกได้รับการอย่างดีพอใช้

ฉะนั้นต่อมาในพ.ศ. 2498 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นโดยให้ราษฎรรวบรวมกันจัดกันขึ้นเอง โดยใช้ทุนดำเนินการจากมูลค่าแห่งหุ้นที่จะถือได้รับ แทนที่สหกรณ์จะเกิดขึ้นโดยรัฐบาลเป็นผู้จัดขึ้นเพื่อสงเคราะห์ราษฎร ซึ่งจะต้องช่วยเงินทุนจากงบประมาณแผ่นดิน เป็นรูปเงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์ ดังจะเห็นได้จากคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 1242/2498 ลงวันที่ 3 ธันวาคม 2498 เรื่องตั้งกรรมการส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์ และคำสั่งที่ 88/2499 ลงวันที่ 14 มกราคม 2499 เรื่องตั้งกรรมการส่งเสริมการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มเติม⁽¹⁾

คณะกรรมการซึ่งได้รับการแต่งตั้งตามคำสั่งดังกล่าวได้พิจารณาเห็นว่า หากได้ใช้วิธีการสหกรณ์เข้าช่วยในเรื่องการเลี้ยงและค้าหมู คงจะแก้ไขภาวะการณั้หมูขาดตลาดและมีราคาสูงถึงที่เป็นอยู่ในเวลานั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น และจากผลแห่งการร่วมประชุมของคณะกรรมการตลอดมา ตั้งแต่เดือนมกราคม 2499 ได้ตกลงจะดำเนินการในรูปสหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ตามวิธีดังต่อไปนี้

การดำเนินงาน

1. ในจังหวัดหลายจังหวัดมีผู้เลี้ยงหมูเป็นกลุ่ม ๆ อยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ หรือในอำเภอหนึ่งอำเภอใด หากกลุ่มใดมีฐานะสมควรจะตั้งเป็นสหกรณ์เลี้ยงหมูได้โดยเฉพาะ ควรแยกตั้งสหกรณ์ประถมเป็นกลุ่ม ถือหลักรวมแต่ผู้เลี้ยง สมาคมสหกรณ์เช่นนี้ มีวัตถุประสงค์จะขายหมูให้ได้ราคาดี โดยสมาชิกให้สหกรณ์เป็นผู้จำหน่ายหมูของสมาชิก โดยส่งให้สหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของจังหวัดนั้น ๆ ตลอดจนให้สหกรณ์จัดซื้ออาหารและอุปกรณ์ในการเลี้ยงหมูมาจำหน่ายให้สมาชิก

สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูอาจจะจัดตั้งขึ้นทุกอำเภอในจังหวัดหนึ่ง ๆ หรือจะจัดตั้งแต่เพียงในบางอำเภอก็ได้และไม่จำกัดจำนวน สมาคมที่จะจัดตั้งขึ้นในจังหวัดหนึ่ง ๆ ต้องแล้วแต่ความเหมาะสมแห่งการดำเนินธุรกิจ สมาชิกของสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูหรือค้าหมูดังกล่าวจะใช้วิธีฝากหมูให้สหกรณ์ของตนขายโดยไม่ขอให้สหกรณ์จ่ายเงินล่วงหน้า หรือจะฝากขายโดยขอ

(1) จากหลักฐาน กองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ กรมสหกรณ์พาณิชย์

ให้สหกรณ์จ่ายเงินทดรองล่วงหน้าให้แก่ต้นบ้างตามสมควรแห่งความจำเป็นก็ได้ ส่วนเอกชนผู้เลี้ยงหมูหรือค้าหมู ที่ไม่ประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ แต่ต้องการจะส่งหมูให้สหกรณ์จำหน่ายให้ก็ยอมทำได้ แต่ต้องใช้วิธีขายขาดให้สหกรณ์

2. บรรดาสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ อาจรวบรวมกันเข้าเป็นสหกรณ์อีกรูปหนึ่ง เรียกว่าสหกรณ์กลางผู้ค้าหมู จัดตั้งขึ้นในจังหวัดนั้นๆ โดยรับเอกชนผู้เลี้ยงและค้าหมูในจังหวัด เข้าเป็นสมาชิกอีกส่วนหนึ่งได้ด้วย กรรมการดำเนินการของสหกรณ์กลางผู้เลี้ยงหมูของจังหวัดจะได้เลือกจากบรรดาผู้แทนของแต่ละสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูกับผู้แทนของเอกชน ผู้เลี้ยงและค้าหมูที่เป็นสมาชิก ตามปฏิภาณที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ หากจังหวัดใดมีสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูอยู่เพียงสมาคมเดียว ให้สหกรณ์นั้นรวมกับเอกชนผู้เลี้ยงหมูและค้าหมูในจังหวัดนั้นที่เป็นสมาชิก ทำหน้าที่เสมือนสหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของจังหวัดนั้นด้วย

อนึ่ง ในจังหวัดที่มีสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูอยู่สมาคมเดียวนั้น หากมีลู่ทางที่จะจัดสหกรณ์ดังกล่าวเพิ่มขึ้นได้ในอนาคต ก็ให้จดทะเบียนเป็นรูปสหกรณ์ประเภทและในเวลาเดียวกันจดทะเบียนสหกรณ์ทวนในรูปสหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของจังหวัดนั้นด้วย อย่างไรก็ตามหากไม่มีลู่ทางที่จะจัดสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูเพิ่มขึ้นได้อีกแล้ว ก็ให้จดทะเบียนสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูสมาคมเดียวนั้นในรูปสหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของจังหวัดนั้นเลยก็แล้ว

สหกรณ์กลางผู้ค้าหมูแต่ละจังหวัด ในจังหวัดหนึ่ง ๆ ให้มีเพียงแต่สหกรณ์เดียวเท่านั้น โดยถือว่าเป็นตัวแทนของสหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูทุกสมาคมกับของเอกชนผู้เลี้ยงหมูค้าหมูที่เป็นสมาชิกในจังหวัดนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในอำเภอใด ๆ และมีจำนวนเท่าใดในจังหวัดนั้น

3. สหกรณ์กลางผู้ค้าหมูในจังหวัดต่าง ๆ แต่ละจังหวัดอาจรวบรวมกันเป็นสหกรณ์อีกรูปหนึ่งเรียกว่า “สหพันธ์สหกรณ์” ในที่นี้คือ “สหพันธ์สหกรณ์ผู้ค้าหมู” เป็นการรวบรวมสหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของแต่ละจังหวัด รวมทั้งจังหวัดพระนครและธนบุรี ซึ่งประกอบขึ้นด้วยสมาชิกอย่างเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ กับเอกชนผู้ฆ่าหมู เฉพาะในจังหวัดพระนครและธนบุรี สหพันธ์สหกรณ์ดำเนินการโดยคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่ง

ประกอบด้วยผู้แทนของสหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของแต่ละจังหวัดผู้แทนเอกชนผู้ฆ่าหมูในจังหวัด พระนครและธนบุรีที่เป็นสมาชิกของสหพันธ์สหกรณ์ (ตามปฏิญญาที่กำหนด) และผู้แทนของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์แต่งตั้ง (เรียกว่ากรรมการฝ่ายนายทะเบียนสหกรณ์)

สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู มีสำนักอยู่ในจังหวัดพระนคร และมีหน้าที่รวบรวมหมูที่สหกรณ์กลางผู้ค้าหมูของแต่ละจังหวัดส่งมาเพื่อจำหน่ายต่อไป นอกจากนี้ สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมูยังทำหน้าที่ควบคุม และดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวกับโรงงานหมู โรงงานทำอาหารสัตว์ที่สหพันธ์สหกรณ์จัดตั้งขึ้น ตลอดจนควบคุมการดำเนินงานส่งอาหารหมูและอุปกรณ์การเลี้ยงหมูไปจำหน่ายให้แก่สหกรณ์กลางผู้ค้าหมูประจำจังหวัด หรือสหกรณ์ผู้เลี้ยงตามจังหวัดต่าง ๆ โดยตรงก็ได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการขาดแคลนอาหารหมูไม่ให้อาหารหมูมีราคาแพงขึ้น นอกจากนี้สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมูจะเป็นผู้กำหนดราคาขายให้แก่ลูกค้าปลีกต่อไป

4. สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู จำกัดสินใช้

สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู จำกัดสินใช้ มีกำเนิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อส่งเสริมให้มีการเลี้ยงหมู ป้องกันหมูไม่ให้ขาดตลาดและราคาแพงจนเป็นเหตุให้ผู้บริโภคโดยทั่วไปต้องเดือดร้อน ดังกล่าวได้ไว้แล้วในเรื่องการจัดตั้งสหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์

สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู จำกัดสินใช้ ได้รับจดทะเบียนเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2499 โดยมีสมาชิกเอกชน 127 คน สหกรณ์กลางประจำจังหวัดต่าง ๆ 18 ราย ถีอหุ้น 1,890 หุ้น มูลค่าหุ้น หุ้นละ 500 บาท รวมเป็นเงิน 945,000 บาท

ความมุ่งหมายที่สำคัญของสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู

1. รวบรวมหมูและผลิตภัณฑ์หมูจากบรรดาสมาชิกมาจัดการขาย หรือแปรรูปออกขาย

2. จัดหาและจัดการผลิตอาหารหมุ่ตลอดจนเครื่องอุปกรณ์ในการเลี้ยงหมู ที่
บรรดาสมาชิกต้องการ มาจำหน่าย

3. จัดทำอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย

4. จัดซื้อหมุ่ตลอดจนผลิตภัณฑ์หมุ่จากบุคคลภายนอกมาจัดการขายหรือแปรรูป
ออกขาย

5. บำรุงและส่งเสริมการเลี้ยงหมู่ตลอดจนจัดทำอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์หมุ่ของ
สมาชิก

6. ส่งเสริมความรู้ในการค้าขายแก่สมาชิก

สมาชิกภาพ

1. สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงและค้าหมู่ประจำจังหวัด หรือเอกชนซึ่งเข้าชื่อในหนังสือ
ขอจดทะเบียนของสหกรณ์

2. สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงและค้าหมู่ประจำจังหวัดหรือเอกชน ซึ่งได้รับเลือกเข้า
เป็นสมาชิกตามข้อบังคับ

คณะกรรมการดำเนินการมี 3 ประเภท

1. กรรมการดำเนินการฝ่ายสหกรณ์กลางผู้เลี้ยงและค้าหมู่ประจำจังหวัด ไม่เกิน
หกคน (ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจากบรรดาผู้แทนของสหกรณ์กลาง ซึ่งเป็นสมาชิกของสหพันธ์
สหกรณ์)

2. กรรมการดำเนินการฝ่ายเอกชน ไม่เกิน 10 คน ที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งจาก
สมาชิกเอกชน แต่ต้องมีสัญชาติไทยไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง

3. กรรมการดำเนินการฝ่ายนายทะเบียนสหกรณ์ ให้ที่ประชุมใหญ่ตั้งจากผู้แทน
ของกระทรวงทบวงกรม ที่เกี่ยวข้องกับสหพันธ์สหกรณ์ซึ่งนายทะเบียนเสนอมา

การดำเนินงานของสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู่

1. การจัดหาสุกรมีชีวิต

ก. จังหวัดใดมีสหกรณ์กลางประจำจังหวัด สหพันธ์สหกรณ์จะรับซื้อสุกร
จากสหกรณ์กลางโดยตรง ตามจำนวนที่กำหนดส่งให้เป็นคร่าวหรือเป็นงวด

ข. ส่วนจังหวัดใดที่ไม่มีสหกรณ์กลางประจำจังหวัด สหพันธ์สหกรณ์จะรับซื้อสุกรจากพ่อค้าเอกชนไปพลางก่อน

การกำหนดราคาซื้อสุกรมีชีวิต คณะกรรมการบริหารกิจการพิจารณากำหนดราคาซื้อ โดยคำนึงถึงผลที่จะได้รับของทุกฝ่าย เช่นผู้เลี้ยง สหกรณ์กลางประจำจังหวัด พ่อค้าเอกชนซึ่งมีอาชีพรวบรวมสุกรมีชีวิตและสมาชิกผู้ชำแหละขายส่ง ให้พ่อเลี้ยงตัวไม่เค็ดร่อน

2. การจัดแบ่งสุกรมีชีวิตขายให้สมาชิกรับไปชำแหละ

สุกรมีชีวิตที่สหพันธ์สหกรณ์จัดหาถึงโรงฆ่าสัตว์ในความอำนาจการแล้ว ก็จัดแบ่งให้สมาชิกซึ่งได้รับสิทธิในการฆ่าจากสหพันธ์สหกรณ์ สมาชิกทุกคนจะได้รับส่วนเฉลี่ยสุกรตามภาคที่มาทุกภาค (ภาคกลาง ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) โดยวิธีจับสลาก เพราะสุกรแต่ละภาคมีลักษณะและคุณภาพไม่เท่ากัน

สหพันธ์สหกรณ์จัดเจ้าหน้าที่เป็นคณะ สำหรับประเมินราคาสุกรตามราคารมาตรฐานที่คณะกรรมการบริหารกำหนด และเรียกราคาเพิ่มกับสมาชิกจากราคาที่รับซื้อจากสหกรณ์กลางหรือพ่อค้าเอกชนอีก 12 สตางค์ เป็นรายได้ของสหกรณ์ และสมาชิกจะต้องฆ่าชำแหละ ขายส่งสุกรที่แบ่งให้ภายใต้ความอำนาจของสหพันธ์สหกรณ์เท่านั้น

3. การชำแหละสุกรออกสู่ตลาด

สมาชิกทุกรายจะต้องชำแหละสุกรตามเกณฑ์ส่วนเฉลี่ยของตน ตามที่คณะกรรมการบริหารหรือผู้ได้รับมอบหมายกำหนดให้ คณะกรรมการบริหารหรือผู้ได้รับมอบหมายอาจจะกำหนดให้สมาชิกชำแหละเพิ่มปริมาณได้ตามเกณฑ์ส่วนเฉลี่ย เมื่อปริมาณการชำแหละกำหนดไปแล้วไม่พอกับความต้องการของตลาด

สมาชิกจะต้องขายสุกรชำแหละของตนให้แก่ลูกเลี้ยง ซึ่งตนได้จดทะเบียนไว้กับสหพันธ์สหกรณ์เท่านั้น ถ้าจำเป็นต้องขายส่งให้แก่ลูกเลี้ยงของสมาชิกอื่น จะต้องได้รับความยินยอมจากสมาชิกนั้นก่อน ทั้งนี้เพื่อป้องกันการแย่งลูกเลี้ยง

4. การควบคุมลูกเลี้ยงขายปลีก

การดำเนินงานตามหลักการข้างต้นจะได้ผลสมความมุ่งหมาย คือ สุกรจะไม่ขาดแคลน ราคาไม่สูงเกินไป ทั้งผู้เลี้ยงและผู้บริโภคไม่เดือดร้อน จำเป็นต้องควบคุมลูกเขียง การควบคุมใช้วิธีดังต่อไปนี้

ก. อาศัยประกาศของคณะกรรมการส่วนจังหวัดป้องกันการค้ากำไรเกินควร ควบคุมราคา

ข. ควบคุมภายใน โดยกำหนดให้สมาชิกนำลูกเขียงของตนมาจดทะเบียนต่อสหพันธ์สหกรณ์ สมาชิกจะขายส่งสุกรชำแหละของตนให้ได้เพียงแต่ลูกเขียงที่ตนได้จดทะเบียนไว้แล้วเท่านั้น

ผลการดำเนินงานของสหพันธ์สหกรณ์

สหพันธ์สหกรณ์เริ่มดำเนินงานใน พ.ศ. 2499 เพียง 2 เดือนเป็นต้นมา ผลของการดำเนินงานปรากฏดังนี้⁽¹⁾

พ.ศ.	บาท
2499 (2 เดือน) กำไร	275,518.68
2500 กำไร	1,973,141.72

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู เป็นสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ ทั้งนี้เพื่อยกกิจการของสหพันธ์สหกรณ์ให้กว้างขวางออกไปอีก รวมถึง ค้าโค กระบือ และสัตว์ปีกด้วย ปัจจุบันสหพันธ์สหกรณ์ได้ดำเนินงานส่ง โค กระบือ ไข่เป็ด และไข่ไก่ ออกไปยังต่างประเทศ และได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ

จำนวนสหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ ปรากฏในวันสิ้นปี พ.ศ. 2500 จากหลักฐานของกองประมวลบัญชี กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ แยกตามประเภท ดังนี้:-

ก. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ (สหกรณ์ชั้นประถม) จำนวน 50 สมาคม มีสมาชิกรวมทั้งสิ้น 5,570 คน

ข. ชุมหมูสหกรณ์ (สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงหมูประจำจังหวัดที่มีทั้งสหกรณ์ชั้นประถมและเอกชนเป็นสมาชิก) จำนวน 10 สมาคม มีสมาชิกเป็นสหกรณ์ 27 สมาคม และเอกชน 631 คน

(1) ทมา หลักฐานของกองสหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ กรมสหกรณ์พาณิชย์

ค. สหพันธ์สหกรณ์ (สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงหมูประจำจังหวัด กับเอกชนผู้ฆ่าหมูเป็นสมาชิก) 1 สมาคม มีสหกรณ์เป็นสมาชิก 10 สมาคม และ เอกชน 127 คน

ผลการดำเนินงานสหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ ในปี พ.ศ. 2500 มีดังนี้:-⁽¹⁾

ประเภทสหกรณ์	ทุนค่าหุ้น (บาท)	กำไร		ขาดทุน		หมายเหตุ
		สมาคม	(บาท)	สมาคม	(บาท)	
บำรุงและค้าสัตว์ 50 สมาคม สมาชิก 5,570 คน	690,800	25	208,677.34	8	386,134.10	ไม่ได้ดำเนินงาน 17 สมาคม
ชุมนุมสหกรณ์ 10 สมาคม สมาชิก 27สมาคม กับ 631 คน	1,357,360	10	2,257,548.90	-	-	-
สหพันธ์สหกรณ์ 1 สมาคม สมาชิก 10 สมาคม กับ 127 คน	1,040,260	1	1,973,141.72	-	-	-

ความเห็นและข้อสังเกต

จากผลของการดำเนินงานของสหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ในปี 2500 จะเห็นได้ว่าโดยทั่วไปแล้ว สหกรณ์ผู้เลี้ยงหมูในท้องถิ่นมีกำไรเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่การพิจารณาประโยชน์ของสหกรณ์นั้นจะดูเพียงตัวเลขกำไรและขาดทุนอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอ จะต้องคำนึงถึงประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งไม่อาจคำนวณเป็นตัวเลขได้อีกด้วย เป็นต้นว่าผู้เลี้ยงสัตว์ไม่ถูกคนกลางกดราคารับซื้อหมู เมื่อสหกรณ์ตั้งขึ้นแล้วให้บริการรับซื้อหมูตรงไปตรงมา ไม่

(1) ที่มา กองประมวลบัญชี กรมตรวจบัญชีสหกรณ์

เบียดบังในการชั่ง ตวง ให้ความสะดวกในการจ่ายเงินทรงค่าหมูไม่ได้กีดกอกเบี้ยสูงจนเกินอัตราเข้าไปด้วยเช่นนี้ นับได้ว่าสมาชิกได้รับผลดีจากสหกรณ์มากพอใช้

ส่วนสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์นั้นเป็นตัวอย่างของการส่งเสริม “จากเบื้องบนลงมา” อันเป็นแบบที่ใช้กันมากในประเทศด้อยการพัฒนา ซึ่งประชาชนส่วนมากหย่อนการศึกษา ขาดความรู้ในหลักและวิธีการสหกรณ์ จึงไม่อาจจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นเพื่อดำเนินธุรกิจของพวกตนเองได้ มีข้อสังเกตอยู่ว่า สมาชิกที่ประกอบเข้าเป็นสหกรณ์นั้น ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายซึ่งมีประโยชน์ไม่ตรงกัน นับว่าผิดวิธีการของสหกรณ์การขายอยู่มาก เข้าใจว่าในระยะเริ่มแรกของสหพันธ์สหกรณ์มีความจำเป็นต้องอาศัยผู้ค้าหมูตลอดจนลูกเขียงเค็มในเรื่องตลาดเพื่อไม่ให้เดือดร้อนแก่ผู้บริโภค จึงต้องยอมให้ผู้ค้าหมูเอกชนเป็นสมาชิกได้ ในขณะเดียวกัน ไม่ได้ให้สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์ซึ่งเป็นสหกรณ์ขึ้นประสมเป็นสมาชิกสหพันธ์สหกรณ์ได้โดยตรง เพราะถือว่าในสหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู สมาชิกมีอาชีพเลี้ยงหมูแต่อย่างเดียว สหกรณ์ขึ้นประสมจึงต้องไปรวมเป็นสหกรณ์กลางประจำจังหวัดร่วมกับพ่อค้าเอกชน ซึ่งเป็นนายหน้ารวบรวมหมูส่งโรงงาน เพื่อไม่ทำให้ต่างฝ่ายได้เปรียบและเสียเปรียบกัน ขอบบังคับจึงกำหนดให้มีฝ่ายปกครองเข้าร่วมเป็นกรรมการควบคุมสหกรณ์อยู่ด้วย เป็นการป้องกันและควบคุมดูแลให้ได้รับความเป็นธรรมด้วยกันทุกฝ่าย

ในประเทศอินเดีย รัฐบาลช่วยเหลือสหกรณ์อย่างมาก และเข้าควบคุมขนาดขัดกับหลักการสหกรณ์ เป็นต้นว่า แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการทั้งคณะให้ควบคุมดำเนินธุรกิจของสหกรณ์และแต่งตั้งข้าราชการให้เป็นผู้จัดการของสหกรณ์⁽¹⁾ การรับพ่อค้าเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ถ้าถือหลักสหกรณ์โดยเคร่งครัดแล้วจะรับไม่ได้ เพราะประโยชน์ของพ่อค้ากับสมาชิกขัดกัน ผู้ผลิตต้องการขายผลิตภัณฑ์ของตนให้ได้ราคาดี แต่พ่อค้าต้องการซื้อถูกเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลประโยชน์ขึ้น ดังนั้น จึงไม่ควรรับพ่อค้าเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ขึ้นประสม แต่ควรรับเข้าเป็นสมาชิกชุมนุมสหกรณ์การขายระดับชาติ ทั้งนี้ในประเทศไทยนี้ทั้งการกักภายในและการส่งสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศอยู่ในมือคนต่างก๊ว หากแยกทางกันเกินย่อมจะมีการแข่งขันกัน และชุมนุมสหกรณ์การขายจะสู้พ่อค้าไม่ได้ เพราะพ่อค้ามี

(1) ‘รายงานข้อการไปดูงานในประเทศอินเดีย ของ นายพจน์ สัมมะฤกษ์ อธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์ และ นายลำพูน สะวิคามัน พนักงานสหกรณ์พาณิชย์โท พ.ศ. 2503’ หน้า 19

ความชำนาญมากกว่า มีเคล็ดลับในการค้าดีกว่า ตลอดจนมีลูกค้ามากกว่า การป้องกันในเรื่องนี้ นายทะเบียนสหกรณ์ จึงตั้งกรรมการดำเนินการฝ้ายนายทะเบียนสหกรณ์สมบัติในสหพันธ์สหกรณ์เพื่อควบคุมดูแลรักษาผลประโยชน์ของทุกฝ่ายและป้องกันมิให้เกิดข้อพิพาทต่าง ๆ

สหพันธ์สหกรณ์ควรจะได้แก้ไขในเรื่องนี้ต่อไปในภายหน้า โดยลดจำนวนสมาชิกเอกชนที่เป็นผู้ขายหมูลงไปโดยลำดับ เพื่อให้เหลือสหกรณ์กลางหรือผู้เลี้ยงหมูโดยแท้จริง ขณะที่ยังต้องรับพ่อค้าเอกชนเป็นสมาชิกอยู่จะต้องหาทางควบคุม ไม่ให้เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินงาน ซึ่งอาจทำได้ดังต่อไปนี้ :-

- ก) ไม่ให้มีสิทธิออกเสียง
- ข) ไม่ให้มีสิทธิในการกู้ยืมเงินของสหกรณ์
- ค) ไม่ให้มีสิทธิซื้อสินค้าจากสมาชิกผู้ผลิต
- ง) ไม่ให้มีสิทธิเป็นกรรมการดำเนินการ

กิจการโรงงานเนื้อสัตว์ซึ่งเป็นหน้าที่ของเทศบาลนครกรุงเทพ ดังกล่าวมาแล้ว ในระยะ 18 ปี มาแล้ว มีองค์การต่าง ๆ เข้ามาบริหารงานรวม 9 องค์การ องค์การที่สำคัญได้แก่องค์การสรรพอาหาร (26 พ.ย. 2488 - 15 พ.ย. 2490) องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก (30 มิ.ย. 2491 - 21 มิ.ย. 2494) ซึ่งก็ได้ล้มลุกคลุกคลานกันมาจนถึงสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ ตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี ดำเนินงานอยู่ในขณะนี้ วัตถุประสงค์สำคัญ คือ จะไม่ให้เนื้อสัตว์ โดยเฉพาะเนื้อหมูขาดตลาด และมีราคาอยู่ในระดับที่พอสมควร จึงจัดให้สหพันธ์สหกรณ์อยู่ในความควบคุมของส่วนราชการหลายฝ่ายด้วยกัน ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย เกษตร เศรษฐกิจการ และสหกรณ์ แต่พ่อค้าที่เคยค้าอยู่เดิมและต้องสูญเสียสิทธิไป ไม่พอใจ จึงมีการกล่าวร้าย และหาทางขัดขวางการดำเนินงานของฝ่ายบริหารสหพันธ์สหกรณ์ตลอดมา

ต่อมาทางราชการเห็นว่า กิจการโรงงานเนื้อสัตว์แต่เดิมวิธีทำการฆ่าสัตว์ไม่เหมาะสม ควรจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ทันสมัยยิ่งขึ้น คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน

2500 ให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการสร้างโรงฆ่าสัตว์และห้องเย็นที่ทันสมัยขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2502 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงมหาดไทยร่วมกับกระทรวงสหกรณ์ ปรับปรุงการดำเนินงานของสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ จำกัตสินไช้ เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเป็นผลดีแก่ผู้เลี้ยง ผู้ค้า และประชาชนผู้บริโภค ตลอดจนหาทางแก้ไขเพื่อป้องกันมิให้ราคาหมูชำแหละแพงขึ้น และเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2502 คณะรัฐมนตรีมีมติให้เทศบาลนครกรุงเทพ เทศบาลนครธนบุรี และสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ถือหุ้นในบริษัทสหสามัคคีค้าสัตว์ จำกัด สร้างโรงงานฆ่าสัตว์ทันสมัยโดยกู้เงินจาก D.L.F. (Development Loan Fund) เข้าสมทบด้วย กิจการโรงงานนี้มีมูลค่า 62 ล้านบาท เทศบาลทั้งสองแห่งมีหุ้นราว 85 % จึงนับว่าเป็นรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่ง กรรมการบริหารงานในบริษัทประกอบด้วย ประธานและรองประธานซึ่งเป็นข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ส่วนผู้แทนกระทรวงทบวงกรมอื่นที่เกี่ยวข้องได้แก่กระทรวงเกษตร เศรษฐการ และสหกรณ์ เกือบจะเป็นชุดเดียวกันกับกรรมการดำเนินการของสหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ จำกัดสินไช้

โรงงานฆ่าสัตว์นี้แบ่งออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกโค กระบือ และสุกร กับแผนกสัตว์ปีกอยู่ที่ถนนกล้วยน้ำไท ตำบลคลองเตย อำเภอพระโขนง ทำงานได้วันละ 8 ชั่วโมง ปริมาณสัตว์ที่ฆ่าได้เต็มที่ต่อวันมีดังนี้ โคและกระบืออย่างละ 240 ตัว สุกร 3,200 ตัว (ขณะนี้ฆ่าเพียง 1,600 ตัว ตามความต้องการของตลาด) เป็ดและไก่ อย่างละ 8,000 ตัว เมื่อโรงงานนี้เปิดดำเนินงานแล้วจะปรากฏผลดังนี้:-

1. การฆ่าสัตว์ถูกสุขลักษณะ สะอาด และอยู่ในมาตรฐานสากล
2. มีห้องเย็นเก็บเนื้อสัตว์ไว้ เนื้อสัตว์จะไม่ขาดตลาดอย่างแต่ก่อน
3. ตลาดทั่วไปจะเปลี่ยนสภาพ มีร้านห้องเย็นเก็บเนื้อสัตว์ไว้ได้นานไม่เสียหาย
4. ส่งเนื้อสัตว์ไปจำหน่ายต่างประเทศได้โดยตรงไม่ต้องส่งสัตว์เป็นไป ที่นุ่ค่า

ใช้จ่ายต่าง ๆ มาก

5. ทำผลิตภัณฑ์จากสัตว์ได้ต่าง ๆ เช่น แฮม เบคอน น้ำนมหมู เลือดผงบ๊วย ขนสัตว์ ฯลฯ

เนื่องจากการบริหารงานของโรงงานเนื้อสัตว์ เป็นเป้าหมายที่เสียประโยชน์ไป จึงมีเสียงร้องอยู่เป็นนิจว่า ไม่ช่วยผู้ผลิต กตราคารับซื้อสุกรเป็น และราคาสุกรชำแหละรวมทั้งราคาสัตว์ปีก ซึ่งได้มีระเบียบให้นำมาขายในโรงงานของบริษัทสหสามัคคี ค้าสัตว์สูงชันกว่าเดิม แต่การสอบสภาพและการเคลื่อนไหวของราคาสัตว์โดยใช้เลขดัชนี พ.ศ. 2497 เป็นเลขฐานปรากฏว่า ราคาเครื่องบริโภคสูงขึ้น เนื้อสุกรชำแหละ ราคาเบ็ดไก่ไม่สูงเกินกว่าปกติ ราคาสุกรมีชีวิตก็หาได้ลดต่ำกว่าในปี 2500 ไม่ ทั้งที่ราคาอาหาร คือรำได้สูงขึ้นมาก ซึ่งแสดงว่าทางราชการได้ดำเนินการควบคุมและรักษาระดับราคาเนื้อสุกรให้เป็นประโยชน์และเป็นผลแก่ผู้เลี้ยง ผู้ค้า และผู้บริโภคเนื้อสุกรได้ดีกว่าอาหารหลักที่จำเป็นบางประเภทที่ไม่ได้ควบคุมเสียอีก⁽¹⁾ นอกจากนี้การที่เนื้อสุกรชำแหละราคาสูงขึ้นนั้น ไม่ใช่เป็นการค้ากำไรเกินควร แต่เป็นเพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น และประกอบกับเปลี่ยนระบบการเก็บภาษีเป็นการเก็บจากต้นทุนเพิ่มขึ้นด้วย จึงทำให้ราคาจำหน่ายเนื้อสุกรเพิ่มขึ้น⁽²⁾

เรื่องราคาเนื้อสัตว์ ไม่เพิ่มขึ้นมากนัก โดยอ้างว่าโรงงานควบคุมเพื่อให้ผู้เลี้ยง ผู้ค้า และผู้บริโภค ไม่เดือดร้อน ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ เพราะกิจการนี้เป็นการผูกขาด โรงงานเป็นฝ่ายตั้งราคา รับซื้อจากผู้เลี้ยง และตั้งราคาขายปลีกเนื้อสัตว์ให้แก่ผู้บริโภค หากโรงงานต้องการกำไรมาก ผู้เลี้ยงจำเป็นต้องขายและผู้บริโภคจำเป็นต้องซื้อตามราคาที่กำหนดขึ้นอย่างไม่มีทางเลือกเลยได้ อีกประการหนึ่งกิจการโรงงานเนื้อสัตว์แต่เดิมนั้น สหพันธ์สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ดำเนินการอยู่ เมื่อโอนหน้าที่ให้บริษัทสามัคคีค้าสัตว์ จำกัด รับผิดชอบแล้วสหพันธ์สหกรณ์คงมีหน้าที่หาสุกรส่งให้บริษัท ก็เท่ากับเพิ่มคนกลางขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นทั้งสหพันธ์สหกรณ์และบริษัทมีค่าใช้จ่ายสูงและฟุ่มเฟือย ราคาเนื้อสุกรที่สูงขึ้นอาจจะมาจากสาเหตุเหล่านี้ก็ได้ ส่วนราคาสัตว์ปีกสูงขึ้นนั้นไม่มีทางเลือกเลย เพราะทางการประสงค์ให้มาทำการฆ่าในที่ ๆ กำหนด เพื่อความสะอาดของบ้านเมืองต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการนี้ แต่ก็ไม่ควรเพิ่มขึ้นจนเกินไป ได้ทราบว่ามีบริษัทได้หาทางตรึงราคาไว้แล้ว

(1) กองการปกครอง ส่วนการปกครองภูมิภาค กรมมหาดไทย “ภาวะแห่งกิจกรรมสุกร” หน้า 2-8

(2) กองการปกครอง ส่วนการปกครองภูมิภาค กรมมหาดไทย “ภาวะแห่งกิจกรรมสุกร” หน้า 10

อย่างไรก็ดีเทศบาลนครกรุงเทพ และ ธนบุรี มีหุ้นใหญ่อยู่ในบริษัทสหสามัคคี
 คำสัตว์จำกัด รายได้จากกิจการนี้จึงเข้าบำรุงท้องถิ่นทั้งสองแห่งนี้ นอกจากนั้นบริษัทยังร่วม
 กับกรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตร นำพันธุ์สุกร โค กระบือ ที่ตีไปให้ราษฎรเลี้ยงและรับ
 ซื้อเมื่อสัตว์นั้นโตได้ขนาดแล้ว ต่อไปก็จะรับซื้อเฉพาะสัตว์ที่ส่งเสริมเท่านั้น จึงนับว่า
 บริษัทมีส่วนในการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ ขยายพันธุ์สัตว์ที่ดีให้มีเลี้ยงกันทั่วประเทศ ใน
 ภายหน้าด้วย

บทที่ ๘

การปรับปรุงสหกรณ์การขาย

* * * * *

สหกรณ์การขายเป็นองค์การเศรษฐกิจของเกษตรกรชั้นเล็ก และเป็นหน่วยงานที่ทางราชการใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและบูรณะชนบท และเป็นรากฐานที่จะให้ช่วยสหกรณ์ประเภทหาทุนให้ประสบความสำเร็จ ปัจจุบันสหกรณ์หาทุนได้รับความช่วยเหลือในด้านเครดิตและบริการอย่างอื่น ๆ ในด้านการผลิต ด้วยความช่วยเหลือเหล่านี้สมาชิกสหกรณ์หาทุนอาจผลิตพืชผลได้มาก แต่ยังไม่อาจรับรองได้ว่า จะขายข้าวหรือพืชผลได้ราคาดีหรือราคาที่เป็นธรรม เกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกพืชผลอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงว่าบริการทางการขายยังมีไม่เพียงพอและขาดประสิทธิภาพ

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการจัดการจากเบื้องบนลงมา ทั้งนี้เนื่องมาจากมาตรฐานการครองชีพและการศึกษาของกสิกรในชนบทของเรายังอ่อนอยู่ แต่ถ้ามองจนประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพและการศึกษาดีจะต้องรอไปอีกนานทีเดียว ฉะนั้นรัฐบาลจึงต้องเข้าช่วยเหลือจัดตั้งสหกรณ์รูปต่าง ๆ ขึ้นตลอดจนช่วยเหลือในเรื่องทุนรอนและการดำเนินงาน ดังเช่นที่กระทำกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย แต่ในระยะ พ.ศ. 2493-2498 นี้ ทางกรมได้เร่งรัดในการจัดขยายสหกรณ์ให้แพร่หลาย ประกอบกับผู้แทนราษฎรได้ขอร้องให้จัดตั้งสหกรณ์ในจังหวัดและอำเภออย่างรีบเร่ง ฉะนั้นในปีหนึ่ง ๆ ได้จัดตั้งสหกรณ์เป็นจำนวนหลายร้อยสมาคม นอกจากนี้ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์พาณิชย์รูปต่าง ๆ ซึ่งเป็นสหกรณ์รูปใหม่และจัดยาก ทั้งได้เร่งจัดทำไปเพื่อบริหารนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น จึงทำให้การจัดตั้งสหกรณ์ในบางสมาคมบกพร่องไป ขอบกพร่องของสหกรณ์เหล่านี้ ทางกรมกำลังทำการแก้ไขปรับปรุงอยู่⁽¹⁾

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการและข้อแนะนำบางประการในการจัดสหกรณ์” การประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 29

การพิจารณาปรับปรุงสหกรณ์ทั่วไปรวมทั้งสหกรณ์การขายค้ายันนี้ จำเป็นจะต้องดำเนินการทั้งทางสหกรณ์และทางระบบบริหารราชการของกระทรวงสหกรณ์ ซึ่งจะเป็นผลส่งเสริมซึ่งกันและกันทำให้การปรับปรุงสหกรณ์โดยเฉพาะได้ผลดีขึ้น

ตอนที่ ๑ การปรับปรุงสมาคมสหกรณ์

การปรับปรุงสหกรณ์จำเป็นต้องตรวจสอบการดำเนินธุรกิจภายใน ฐานะทางการเงิน การทำมาหาเลี้ยงชีพ การทำงานของคณะกรรมการดำเนินการและการติดต่อระหว่างสมาชิกกับสหกรณ์ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จัดการ

เมื่อสหกรณ์เริ่มดำเนินอยู่ในวงแคบ กรรมการของสหกรณ์อาจช่วยจัดการสหกรณ์ไปได้สำเร็จ แต่เมื่อธุรกิจ จำนวนสมาชิก และแดนของสหกรณ์ขยายออกไป จำเป็นจะต้องจ้างผู้จัดการ

หน้าที่ของรัฐควรเป็นว่าเพื่อช่วยประชาชนให้ช่วยตัวเอง และไม่ใช่ว่าให้เรื้อยไปในสิ่งต่าง ๆ ที่ประชาชนควรทำเอง หากประชาชนไม่ได้รับการสอนให้ดำเนินงานสหกรณ์ของตนเอง บรรดาสหกรณ์เหล่านั้นจะเป็นเพียงหน่วยงานของรัฐ ซึ่งในฐานะเช่นนี้สหกรณ์จะมีประโยชน์น้อยในการให้บริการแก่เกษตรกร และจักไม่เกิดผลทางปลูกปลูกอบความเป็นผู้นำให้แก่เกษตรกร(๑)

ก. การดำเนินงานของสหกรณ์

(๑) การปรับปรุงฐานะทางการเงิน สหกรณ์การขายจำเป็นต้องดำเนินธุรกิจไปตามหลักเศรษฐศาสตร์โดยไม่มีข้อยกเว้น และการปฏิบัติตามแนวดังกล่าวนี้ต้องอาศัยการบริหารและควบคุมงานที่มีฝีมืออีกด้วย(๒)

ทุนของสหกรณ์การขายได้จากค่าหุ้นที่สมาชิกได้นำมาลงไว้ในสหกรณ์ของตนเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการดำเนินการของสหกรณ์ ที่แล้วมาสมาชิกถือหุ้นในสหกรณ์เพียงเล็กน้อยไม่พอที่จะใช้เป็นทุนดำเนินการจึงต้องขอกู้จากกระทรวงสหกรณ์ ในเวลาที่แล้วมา

(๑) รายงานของคณะที่ปรึกษาฯ ขอม เกี่ยวกับ เกิดิตทางเกษตรกรรม ๓๑๓ พุศจิกาชน ๒๕๐๒ หน้า ๔๖

(๒) จำเนียร สารนาถ “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การขาย” หน้า ๘

ทางการได้ให้สหกรณ์กู้เงินสูงเกินไปเมื่อเทียบกับเงินทุนของสหกรณ์ อันจะทำให้สมาชิกขาดความรับผิดชอบและไม่สนใจต่อกิจการของสหกรณ์ เพราะรับผิดชอบเพียงแต่หุ้นของตนเท่านั้น การตั้งสหกรณ์ต่อไปนี้สมาชิกจะต้องเป็นผู้จัดหาทุนดำเนินงานของตนเอง ถ้าหากจะต้องกู้เงินบ้างก็กู้แต่ส่วนน้อยและสามารถชำระได้ภายในกำหนด⁽¹⁾

เมื่อทางราชการได้กำหนดการช่วยเหลือ ในด้านเงินทุนแก่สหกรณ์ใหม่ดังนี้แล้ว การปรับปรุงฐานะการเงินของสหกรณ์ จึงเป็นในทำนองช่วยตัวเองให้มาก ซึ่งสหกรณ์จะทำได้โดย

- (1) ขอให้สมาชิกเดิมซื้อหุ้นเพิ่มเติมให้มากขึ้น
- (2) หาทางรับสมาชิกเพิ่มเติมขึ้นอีก ซึ่งจะได้อำนาจเพิ่ม และเพิ่มปริมาณพืชผลที่จะส่งให้สหกรณ์ขายมากขึ้น เป็นการขยายปริมาณธุรกิจของสหกรณ์ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น
- (3) เปิดโอกาสให้มีการลงทุนในสหกรณ์ โดยสนับสนุนให้เกษตรกรและผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกรได้ลงทุนในสหกรณ์ โดยการซื้อหุ้นบุริมสิทธิ ซื้อพันธบัตร และฝากเงินไว้กับสหกรณ์ประเภทประจำ โดยคิดอัตราดอกเบี้ยวางเงื่อนไขต่าง ๆ ให้เกิดความปลอดภัยของการลงทุนให้เป็นไปในทำนองที่ชวนให้มีผู้อยากมาลงทุน
- (4) กันกำไรที่ได้จากบุคคลภายนอก ไว้เป็นทุนสำรองที่ห้ามแบ่งปันกันระหว่างสมาชิก
- (5) มีเงินปันผลทั้งแก่สมาชิกและบุคคลภายนอกด้วย ส่วนที่จะต้องจ่ายให้แก่บุคคลภายนอกนั้น ให้ตั้งไว้ในบัญชีเมื่อครบค่าหุ้นเมื่อใด ก็ได้ซื้อหุ้นเป็นสมาชิกในสหกรณ์

วิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ จะช่วยเพิ่มพูนความมั่นคงในทางการเงินให้แก่สหกรณ์การขาย เป็นการขยายการดำเนินงานของสหกรณ์ให้พ้นจากการเป็นสหกรณ์ขนาดเล็ก

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการ และข้อแนะนำบางประการในทางจัดสหกรณ์” รายละเอียดการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 45-46

ทั้งนี้เพราะสหกรณ์พาณิชย์เท่าที่จัดมา มีขนาดเล็กเกินไป จึงทำให้มีเงินทุนน้อยไม่พอใช้ดำเนินงานและมีธุรกิจไม่กว้างขวาง⁽¹⁾

(2) การดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ ตามที่กล่าวในตอนต้นแล้วว่าสหกรณ์ในประเทศไทยส่วนมากตั้ง “จากเบื้องบนลงมา” ราชการจึงต้องควบคุมแต่ละสมาคมอย่างใกล้ชิด จึงเป็นการช่วยเหลือมากเกินไป การที่จะให้สหกรณ์ดำเนินงานไปตามหลักการสหกรณ์แท้จริง จึงควรพิจารณาโอนภาระหน้าที่ดังกล่าวให้สมาชิกสหกรณ์ไป เพื่อจัดทำกันเองหากประชาชนไม่ได้รับผลการสอนให้ดำเนินงานสหกรณ์ของตนเอง บรรดาสหกรณ์เหล่านั้นก็จะมีฐานะเป็นหน่วยงานของรัฐเท่านั้น ไม่มีประโยชน์ในการให้บริการแก่เกษตรกรเท่าใดนัก

แต่การศึกษาเบื้องต้น หรือการศึกษาประชาบาลเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับพัฒนาการสหกรณ์ทุกรูป สมาชิกสหกรณ์แทบทุกคนล้วนแต่เป็นหัวหน้าครอบครัว แต่ยังไม่ขาดการศึกษาเบื้องต้นอยู่ การที่จะให้การสหกรณ์บังเกิดผลดียิ่งขึ้นจึงอยู่ที่การขยายการศึกษาในท้องถิ่นที่มีสหกรณ์⁽²⁾ ฉะนั้น เพื่อให้สมาชิกสหกรณ์สามารถดำเนินงานสหกรณ์ของตนเองได้ ทางราชการกระทรวงสหกรณ์ควรวางแผนการกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ล่วงหน้า กำหนดแน่นอนลงไปว่ากิจการใดคณะกรรมการจะต้องจัดทำ ในขั้นแรกกรรมการควรจะได้จัดทำสิ่งที่ไม่ยุ่งยากไปก่อน เช่นการเขียนรายงานการประชุมกรรมการ ไปเสร็จรับเงิน สัญญาต่าง ๆ โดยชี้แจงอบรมให้เข้าใจล่วงหน้าไว้ เมื่อมีธุรกิจอันจะต้องกระทำก็สามารถทำกันเองได้ ในขั้นแรกอาจมีข้อบกพร่องบ้าง แต่ปฏิบัติกันไปก็สามารถทำได้โดยเรียบร้อย ส่วนหน้าที่อันมีความยุ่งยากซับซ้อน พนักงานสหกรณ์ผู้ควบคุมจะได้ซักซ้อมและใช้เวลาฝึกฝนอบรมเป็นพิเศษ เชื่อว่าคงจะทำได้แม้ว่าจะต้องใช้เวลาบ้างก็ตาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ได้บรรยายในการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอในปี 2503 ตอนหนึ่งมีความว่า “...ถ้าสมาชิกได้รับการศึกษาดีพอที่จะอ่านเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ ประกอบทั้งได้รับการอบรมฝึกฝนจากเจ้าพนักงานสหกรณ์ให้เข้าใจกิจการสหกรณ์ คง

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการ และข้อแนะนำบางประการในการจัดสหกรณ์” ราชเลขาธิการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 45

(2) พระประกาศสหกรณ์ “ที่อ้างถึงข้างต้น” หน้า 25

จะสามารถทำบัญชีวินิจฉัยเรื่องราวและธุรกิจของสหกรณ์ได้ ในระยะ 3-4 ปี ข้างหน้า เจ้าพนักงานสหกรณ์คงจะทำการอบรมฝึกฝนให้สมาชิกปฏิบัติการได้เป็นส่วนมาก...”⁽¹⁾ ซึ่งถ้าดำเนินการถึงขั้นนี้ได้ คงจะช่วยแบ่งภาระของเจ้าหน้าที่ทางราชการได้เป็นอันมาก นับว่าเป็นการประหยัดเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประหยัดรายจ่ายของรัฐ โดยนำไปใช้ทำประโยชน์ในการบริหารราชการอื่น ๆ ให้บังเกิดผลต่อไปได้ นอกจากนี้ย่อมจะทำให้สมาชิกและกรรมการของสหกรณ์มีความรู้สึกว่าเป็นของตน มิใช่เกิดความรู้สึกว่าสหกรณ์เป็นของทางราชการดังเช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ผลก็ว่าสมาชิกจะเข้าร่วมมือในกิจการของสหกรณ์อย่างเต็มที่ การพัฒนาการสหกรณ์ต่าง ๆ ก็จะมีโอกาสจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความมั่นคงของขบวนการสหกรณ์ก็จะปรากฏโดยทั่วไป

(๓) การปรับปรุงอาชีพ

การปรับปรุงอาชีพของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลถือเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเพิ่มผลผลิตทางเกษตรโดยวิธีแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพเป็นของจำเป็น เพราะที่ดินที่ใช้ในการเกษตรกรรมมีจำกัด แม้ว่ามีทางบุกเบิกได้อยู่ในขณะนี้สักวันหนึ่งคงจะต้องถึงขีดจำกัดไม่สามารถขยายออกไปได้อีก ส่วนจำนวนพลเมืองนั้นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับตลอดมาและผลผลิตจากเกษตรกรรม เช่น ข้าว เป็นต้น ได้แสดงให้เห็นว่ามีความโน้มเอียงที่ลดน้อยลง การใช้เทคนิคและวิธีกาลผลิตใหม่ ๆ เข้าช่วยจึงมีผลในทางเพิ่มผลผลิต จำเป็นต้องส่งเสริมให้ใช้วิธีที่ทันสมัย เช่น การบำรุงรักษาดินให้อุดมสมบูรณ์ การใช้ปุ๋ย การปลูกพืชหมุนเวียน การเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำไร่นา การใช้พืชพันธุ์สัตว์ที่ดีเป็นต้น เหล่านี้อาจดำเนินการได้โดยพนักงานส่วนภูมิภาค หรืออาจขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของกระทรวงเกษตรได้ การทำมาหาเลี้ยงชีพจะได้ผลเต็มที่ สมาชิกเกษตรกรควรต้องใช้ที่ดิน แรงงาน ทุน บัณฑิตการผลิตอื่น ๆ รวมทั้งเวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นโยบายของการพัฒนาเศรษฐกิจในตำบลสหกรณ์ของรัฐ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“การประกอบอาชีพของสมาชิกสหกรณ์อยู่กับการผลิตพืชผลแทบทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พืชผลที่ผลิตได้ควรจะได้มีตลาดจำหน่ายในราคาพอสมควร จึงควร

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการ และข้อแนะนำบางประการในการจัดสหกรณ์” รายละเอียด การประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 25

แก้ไขทางระบบการค้า ช่วยเหลือผู้ผลิตให้ใช้พันธุ์พืชที่ดีและรักษาระดับราคาของพืชนั้น ๆ ให้อยู่ในระดับที่สมควร รัฐได้ใช้จ่ายในการขยายการสหกรณ์ไปแล้วเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีปัญหาค้นการตลาดพืชผลอยู่ ฉะนั้นควรจะให้สหกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ รวบรวมพืชผลส่งมายังศูนย์กลางที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นเพื่อหาทางจำหน่ายต่อไป”(1)

สินค้าเกษตรกรรมประสบความสำเร็จอย่างยากลำบากขึ้นในการขาย เพราะสินค้าประเภทนี้มีคุณภาพไม่คงที่ เหมือนกับสินค้าอุตสาหกรรม ปัญหาการขายผลิตผลทางเกษตรเป็นปัญหาที่สำคัญมาก การเกษตรไม่ได้มีความหมายในวงแคบเพียงแต่การผลิตเท่านั้น เพราะการผลิตโดยไม่มีการนำออกขายย่อมไม่บังเกิดผลอันใด การขายผลิตผลทางเกษตรจึงเป็นส่วนหนึ่งของเกษตรกรรมทีเดียว การคัดเลือกคุณภาพ การแยกมาตรฐานสำหรับผลิตผลทุกอย่างควรจะจัดทำขึ้น เช่นเดียวกันกับได้ทำสำหรับข้าวมาแล้ว(2) การขายผลิตผลทางเกษตรมิใช่เป็นเรื่องของท้องถิ่นแล้ว ในสมัยนี้ต่อไปจะต้องเป็นเรื่องของประเทศ และระหว่างประเทศด้วย ประเทศเรารับซื้อสินค้าอุตสาหกรรมจากประเทศอื่น ๆ แต่จะต้องชักชวนให้ประเทศเหล่านั้นซื้อสินค้าเกษตรกรรมที่ผลิตได้เป็นการตอบแทนด้วย จึงจะไม่เสียเปรียบในทางดุลการค้า

เป็นที่ยอมรับกันว่า รัฐบาลได้ทุ่มเทเงินเพื่อจัดตั้งสหกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสหกรณ์การขายเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นสมาชิก แต่สหกรณ์ที่จัดตั้งส่วนมากเป็นสหกรณ์ขนาดเล็กมีทุนดำเนินงานเพียงเล็กน้อย มีอำนาจซื้อขายเพียงแค่อำนาจท้องถิ่น อำนาจประโยชน์ให้แก่สมาชิกได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น จำเป็นต้องปรับปรุงให้มีขนาดใหญ่ มีทุนดำเนินงานมากมีอำนาจต่อรองมากขึ้น สามารถส่งสินค้าไปขายยังตลาดปลายทางไกล ๆ ในประเทศโดยเป็นรูปชุมนุมสหกรณ์ หรือที่เรียกกันว่าสหพันธ์สหกรณ์การขาย ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นสหกรณ์การขายท้องถิ่น ชุมชุมสหกรณ์ระดับภูมิภาคนี้จะทำให้หน้าที่รวบรวมพืชผลและผลิต

(1) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการเรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” พ.ศ. 2504 หน้า 32

(2) รายงานคณะที่ปรึกษาฯ เกี่ยวกับการพัฒนาทางเกษตรกรรม ฯลฯ พฤศจิกายน 2502 หน้า 69

ผลของสหกรณ์การขายประจำท้องถิ่นส่งไปขายยังตลาดปลายทางในประเทศ ซึ่งเป็นผลให้สมาชิกเจ้าของสินค้าได้ราคาดีขึ้น เพราะสหกรณ์ได้ลดค่าใช้จ่ายลงโดยทำหน้าที่คนกลางเสียเอง หรือหากชุมนุมสหกรณ์ดังกล่าวขยายตัวเป็นสหกรณ์ระดับชาติส่งสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศ โดยทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสินค้าได้ ก็ย่อมจะเป็นผลดีแก่สมาชิกสหกรณ์การขายได้โดยทั่วไปเป็นอันมาก

การขายผลิตผลทางเกษตรจะได้รับความสำเร็จด้วยก็ยังคงอาศัยการเผยแพร่ ตัวเลขข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตลาดให้ทราบทั่วถึงกัน ตัวเลขข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตลาดที่เผยแพร่กันอยู่ทุกวันนี้ไม่สามารถจะให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่เกษตรกรได้ เนื่องจากการเผยแพร่กันกระทำการไม่กว้างขวางพอ และผู้รับมิได้รับการฝึกให้ใช้ให้เป็นประโยชน์ บริการแจ้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตลาดนี้ควรจะได้มีการปรับปรุงเสียใหม่และส่งเสริมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ตัวเลขข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตลาดที่น่าออกเผยแพร่จะเป็นเสมือนหนึ่งแหล่งรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะให้แก่ชาวนานับเป็นเรือนล้านได้ ถ้าปราศจากเสียซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ที่จะหวังให้เกษตรกรส่งผลิตผลของตนออกขายทั้งภายในและต่างประเทศอย่างเป็นผลดีนั้น ย่อมสุควิสัยที่จะกระทำได้ (1) เมื่อรัฐได้ปรับปรุงขยายกิจการสหกรณ์การขาย ออกไปถึงขั้นชุมนุมสหกรณ์การขายประจำภูมิภาคหรือสหกรณ์การขายระดับชาติได้ตามนโยบายพัฒนาการเศรษฐกิจแล้ว ปัญหาข้อนี้เข้าใจว่าคงจะได้รับการแก้ไขได้ เพราะสหกรณ์ระดับนี้คงมีความสามารถและมีกำลังพอที่ทำงานประสานกับกระทรวงเศรษฐกิจการแจ้งตัวเลขต่าง ๆ ไปยังสหกรณ์การขายท้องถิ่นซึ่งเป็นสมาชิกของตนได้เป็นประจำและทันต่อเหตุการณ์ด้วย

ข. การฝึกอบรมกรรมการและสมาชิกสหกรณ์

การอบรมกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ให้มีความเข้าใจหลัก และวิธีการสหกรณ์ และให้มีน้ำใจเป็นนักสหกรณ์ นั้น เป็นเรื่องสำคัญมากในการปรับปรุงสหกรณ์ แต่มีอุปสรรคที่ว่ากรรมการและสมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่อ่อนต่อการศึกษา ผลการสำรวจภาวะประชากร

(1) รายงานที่ปรึกษาชุมชน เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม ๔๓๔ พฤศจิกายน 2502 หน้า 69

ของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี 2497 ปรากฏว่าชาวนบประมาณ 4 ล้าน ไม่ได้รับการศึกษาเลย กรรมการสหกรณ์โดยทั่วไปพออ่านออกเขียนได้ สมาชิกส่วนมากอ่านหนังสือไม่ออก นอกจากนั้นในชนบทหนังสือพิมพ์ นิตยสารที่จะออกไปถึงสมาชิกสหกรณ์น้อยมาก สมาชิกสหกรณ์จึงไม่ใคร่จะรู้เรื่องสหกรณ์และตลาดคือพอ กระทรวงเกษตรจัดส่งข่าวสารเกี่ยวกับตลาดไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเดือนละครั้ง และกระทรวงสหกรณ์ได้ส่งไปให้สหกรณ์จังหวัดเดือนละ 2 ครั้งด้วย แต่ก็ยังไม่ทันกับเหตุการณ์

การอบรมสมาชิกสหกรณ์ยังเป็นเรื่องใหม่และอยู่ในขั้นเริ่มต้น ในตอนแรก ๆ นี้ได้มุ่งอบรมเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และปรัชญาของสหกรณ์ ซึ่งเป็นการถูกต้องแล้ว การอบรมเช่นนี้ย่อมเหมาะสมแก่สหกรณ์ทุกรูป เมื่อปฏิบัติไปเกิดความรู้สึกว่าควรจะได้มีการอบรมโดยเฉพาะสำหรับกรรมการของสหกรณ์การชาย

ควรจัดให้มีการศึกษาอบรมโดยเฉพาะสำหรับกรรมการของสหกรณ์ให้มากขึ้น และให้ใช้สื่อเกี่ยวกับการให้ข่าวสาร เช่น เอกสารเล็ก ๆ แผ่นภาพ ภาพยนต์ วิทยุ เหล่านี้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ถึงเกษตรกรให้มากขึ้นและบ่อยครั้งขึ้น (1)

ปัจจุบันกระทรวงสหกรณ์ ได้ให้เจ้าหน้าที่จัดส่งบทความเกี่ยวกับการสหกรณ์ไปบรรยายทางสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยเดือนละ 1 ครั้ง เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์สุดแต่จะมีโอกาสและพิมพ์เอกสารแจก ส่วนกระทรวงเกษตรได้จัดสถานีวิทยุ ป.ช.ส. 8 ให้เป็นสถานีวิทยุส่งกระจายเสียงเกี่ยวกับการเกษตรโดยเฉพาะ โดยมุ่งกระจายเสียงไปยังเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ วันละประมาณ 8 ชั่วโมง เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 22 มกราคม 2503

ส่วนการให้การศึกษอบรมแก่กรรมการและสมาชิกนั้น กระทรวงสหกรณ์ได้ให้สหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอจัดให้มีการประชุมขึ้นเป็นครั้งคราว จัดหน่วยอบรมเคลื่อนที่จากกระทรวงสหกรณ์ไปทำการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์ในท้องที่จังหวัดต่างๆ โดยความร่วมมือประสานงานของสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ วิธีการฝึกฝนอบรมกรรมการและสมาชิกนั้นได้คำนึงถึงพื้นฐานการศึกษาของชาวนา ชาวไร่เป็นสำคัญ โดยเหตุที่บุคคลเหล่านี้

(1) รายงานที่ปรึกษาขอม เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม ฯลฯ พฤศจิกายน 2502 หน้า 44

ค้อยในการศึกษา จึงไม่ได้ใช้การบรรยายตลอดรายการ ใช้วิธีแสดงตัวอย่าง มีการแสดงภาพประกอบ และภาพยนตร์เข้าช่วยด้วย และยังได้ใช้วิธีการอภิปรายซึ่งเป็นการส่งเสริมสมาชิกให้สนใจที่จะศึกษาหลักการและกิจการของสหกรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้กระทรวงสหกรณ์ยังได้จัดหน่วยสหกรณ์นิเทศก์ เพื่อออกไปทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติในท้องถิ่น เช่น ให้การศึกษาอบรมกรรมการผู้จัดการและเจ้าหน้าที่สหกรณ์ ให้รู้จักดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพตามแนวธุรกิจและหลักการสหกรณ์

ข้อแนะนำของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ซึ่งได้กล่าวบรรยายในการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ ใน พ.ศ. 2503 มีความเห็นว่า ควรจะได้ฝึกฝนให้กรรมการสหกรณ์รู้จักทำบัญชีและเขียนรายงานการประชุมของตน ยิ่งเป็นสหกรณ์เก่าจะต้องพยายามอบรมให้สหกรณ์สามารถดำเนินการกิจการของตนเองให้เป็นอิสระ การบัญชีของสหกรณ์ควรพยายามสอนให้สหกรณ์ทำบัญชีเอง ในตอนแรกอาจยังช้าหน่อย เพราะสมาชิกยังไม่สันทัดในการเขียนหนังสือ แต่ค่อย ๆ หัดไปก็คงจะพอทำได้ ตามโครงการพัฒนาการเศรษฐกิจมุ่งหมายให้ทำบัญชีได้เอง และสามารถดำเนินงานได้ในระยะ 3—4 ปีนี้ ในวันประชุมใหญ่ตรวจบัญชีควรหาเวลาอบรมสมาชิกสหกรณ์ด้วย เพราะการอบรมนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่จะต้องกระทำเสมอ จนกว่าสมาชิกจะทราบเรื่องสหกรณ์ดี และสามารถดำเนินการงานได้เอง นอกจากนี้หัวใจสหกรณ์ (Co operative Spirit) เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งอันหนึ่งในการสหกรณ์ ควรจะปลูกฝังให้มีขึ้นโดยชี้แจงให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นองค์การของตนเองและตนจะต้องสนใจและรับผิดชอบต่อสหกรณ์ จากประสบการณ์ที่แล้วปรากฏว่าสมาชิกมักจะคิดว่าสหกรณ์เป็นองค์การของกระทรวงสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่ช่วยสมาชิก(1)

อนึ่ง สมาชิกสหกรณ์ชั้นนำบางคนได้มีโอกาสไปดูกิจการสหกรณ์และเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาด้วยทุนขององค์การ ไอ.ซี.เอ. ย่อมจะถือได้ว่าเป็นการศึกษาอบรมส่วนหนึ่ง หากจะได้จัดให้คนเหล่านี้ได้มีโอกาสเผยแพร่ความรู้และประสบการณ์ ในคราวที่มีการประชุมสมาชิกสหกรณ์แล้ว ก็จะช่วยให้สมาชิกทั่วไปเข้าใจเรื่องราวสหกรณ์ดีขึ้น เพราะได้ฟังจากสมาชิกซึ่งเป็นพวกเดียวกัน

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการและข้อแนะนำบางประการในการจัดสหกรณ์” รายละเอียดในการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ หน้า 46, 50, และ 51

ค. การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์การขายอันสำคัญก็คือ รวบรวมผลิตภัณฑ์ของสมาชิกจำหน่ายให้ไ้ราคาดี ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความชำนาญ และความสามารถเป็นอย่างดีของผู้จัดการ ผู้จัดการดังกล่าวนี้ย่อมหาได้ยากหรือหาได้ก็ต้องจ้างด้วยอัตราเงินเดือนสูง โดยมากสหกรณ์ทั่ว ๆ ไปไม่สามารถจะจ้างได้ เพราะขนาดธุรกิจไม่เพียงพอ ในประเทศที่ด้อยการพัฒนา สมาชิกไม่สามารถดำเนินธุรกิจสหกรณ์การขายได้ด้วยตนเอง รัฐบาลจำเป็นต้องช่วยเหลือ แต่จะช่วยเหลือด้วยวิธีอย่างไรก็สุดแต่นโยบายของรัฐบาลในประเทศนั้น ๆ ในประเทศอินเดีย รัฐบาลช่วยเหลือสหกรณ์อย่างมาก และเข้าควบคุมขนาดที่ขัดกับหลักการของสหกรณ์เป็นต้นว่าแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานทั้งคณะให้ควบคุมการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์และแต่งตั้งข้าราชการให้เป็นผู้จัดการของสหกรณ์ ทั้งนี้เขายังว่า แม้ว่าจะขัดกับหลักสหกรณ์อยู่บ้าง แต่ว่าเป็นการเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของอินเดีย หลักสหกรณ์นั้นดีจริง แต่เอาของดีไปยื่นให้แก่ผู้ที่ไม่เป็น นอกจากจะไม่ให้คุณแล้วยังกลับเป็นโทษกล่าวคือ สหกรณ์จะต้องล้มลุกคลุกคลาน และในที่สุดต้องล้มเลิกไป ทั้งเงินที่รัฐบาลให้ก็ย่อมก็พลอยสูญสิ้นไปด้วย ดังนั้นการช่วยเหลือควบคุมสหกรณ์ รัฐบาลอินเดียได้ดำเนินการเป็น 3 ระยะ ระยะแรกนายทะเบียนสหกรณ์เสนอชื่อให้สหกรณ์แต่งตั้งกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ทั้งชุดและให้ข้าราชการไปเป็นผู้จัดการ ระยะที่ 2 นายทะเบียนสหกรณ์เสนอชื่อแต่งตั้งกรรมการดำเนินการส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งสมาชิกเป็นผู้เลือกตั้งและยังคงใช้ข้าราชการเป็นผู้จัดการอยู่ ระยะที่ 3 เมื่อนายทะเบียนสหกรณ์เห็นว่าสหกรณ์สามารถดำเนินงานด้วยตนเองได้แล้วจึงให้สมาชิกโดยที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งกรรมการดำเนินการทั้งคณะ และให้คณะกรรมการดำเนินการแต่งตั้งผู้จัดการ การใช้วิธีการสหกรณ์ซึ่งมีการนำของรัฐที่ไม่ใคร่ถูกต้องหลักสหกรณ์ เพื่อนำไปสู่หลักสหกรณ์ที่ถูกต้อง น่าจะรับไว้เพื่อปรับปรุงสหกรณ์การขายในประเทศไทย⁽¹⁾

ในประเทศไทย หากจำเป็นจะต้องใช้ข้าราชการดังกล่าวข้างต้น ข้าราชการที่จะส่งไปเป็นผู้จัดการหรือหัวหน้างานในสหกรณ์จำเป็นต้องอบรมกันอย่างรอบคอบ และแม้

(1) รายงานข้อไป่ในงานในประเทศอินเดีย ของนายพจน์ ศังขะฤกษ์ อธิบดีกรมสหกรณ์พาณิชย์ และนายลำพูน สะวิคามิน พนักงานสหกรณ์พาณิชย์ไท พ.ศ. 2503 หน้า 17

บางสหกรณ์สามารถดำเนินงานเองได้ เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์เป็นต้นว่าผู้จัดการจำเป็นจะต้องได้รับการอบรมให้รู้หน้าที่การงานอยู่เป็นประจำ เพื่อสามารถปฏิบัติงานได้โดยไม่มีข้อผิดพลาด

ตอนที่ ๒ การปรับปรุงฝ่ายบริหารของทางราชการ

เพื่อให้สหกรณ์ดำเนินไปได้ผลดียิ่ง ทางราชการปรับปรุงสมาคมสหกรณ์แล้ว จำเป็นต้องปรับปรุงระเบียบการบริหารราชการให้สอดคล้องกันไปด้วย ซึ่งจะต้องกระทำทั้งระเบียบวิธีปฏิบัติและงานด้านบริหารงานบุคคล (Personnel Administration) ด้วย พนักงานสหกรณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในค้ำสหกรณ์ มีความรับผิดชอบไม่เฉพาะอาณาบริเวณจำกัด เช่น จังหวัดหรืออำเภอเท่านั้น แต่รวมตลอดไปจนถึงส่วนรวมคือขบวนการสหกรณ์ทั้งประเทศด้วย

การปรับปรุงระบบการบริหารทุกอย่าง จะให้บังเกิดผลอย่างแท้จริงแล้ว จำเป็นต้องนึกถึงหลักเกณฑ์การวางแผนในทางบริหาร (Administrative Planning) ถ้าหากการดำเนินการปรับปรุงหรืองานอื่นใด ไม่ได้มีแผนการบริหารมาก่อนแล้ว อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากและไม่ไปสู่เป้าหมายได้ การวางแผนมีหลักเกณฑ์โดยย่อดังนี้ คือ (1) จะต้องมียุคมุ่งหมายของการดำเนินงาน (2) รวบรวมข้อเท็จจริงต่าง ๆ (Fact Finding) หรือสถานการณ์ปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร (3) วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อทราบรายละเอียดต่างๆ เช่น ข้อบกพร่องมีขึ้นเพราะอะไร เหล่านี้เป็นต้น (4) กำหนดแผนการเพื่อการปฏิบัติงาน โดยอาศัยข้อมูลที่ได้มาเป็นหลักพิจารณา การปรับปรุงเช่นว่านี้มีเรื่องที่จะได้พิจารณาในหัวข้อต่อไป

ก. การปรับปรุงระเบียบและวิธีควบคุม

โดยที่สหกรณ์ส่วนใหญ่ของประเทศไทยริเริ่มจากเบื้องบนลงมา การควบคุมดูแลสหกรณ์โดยใกล้ชิดจำเป็นต้องกระทำอยู่โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง แนวทางพัฒนาการเศรษฐกิจในค้ำสหกรณ์ได้กำหนดไว้ในอันที่จะให้ กระทรวงสหกรณ์อบรมเจ้าพนักงานสหกรณ์ให้รู้

หลักและวิธีการสหกรณ์ พอที่จะออกไปทำการอบรมฝึกฝนบรรดาสมาชิกสหกรณ์ให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเพื่อให้สหกรณ์ดำเนินธุรกิจได้เอง ทั้งที่จะเป็นการปลดเปลื้องภาระของเจ้าพนักงานที่ควบคุมดูแลให้น้อยลง ถ้าดำเนินงานถึงขั้นนี้ได้ รัฐไม่มีความจำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นการประหยัดรายจ่ายของรัฐด้วย(๑)

ในการตรวจตราและควบคุมสหกรณ์ พนักงานสหกรณ์ควรเข้าใจว่า สหกรณ์เป็นองค์การทางเศรษฐกิจของประชาชน กรรมการและสมาชิกของสหกรณ์มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อสหกรณ์ในความก้าวหน้าของสหกรณ์ พนักงานสหกรณ์มีหน้าที่แต่เพียงควบคุมเท่านั้น ไม่มีหน้าที่ดำเนินการช่วยเหลือสหกรณ์ทำได้ในส่วนที่เกินความสามารถของกรรมการ ดำเนินการกิจการใดที่กรรมการสามารถทำได้ พนักงานสหกรณ์ควรจะได้ฝึกฝนอบรมให้บุคคลเหล่านั้นมีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้เอง เพื่อต่อไปสหกรณ์นั้นจะได้มีโอกาสดำเนินการใดโดยลำพัง

การควบคุมและส่งเสริมสหกรณ์นั้น ทำให้พนักงานสหกรณ์ต้องทำงานอย่างใกล้ชิดกับสมาชิกและกรรมการของสหกรณ์ ซึ่งเป็นเหตุให้มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ความสัมพันธ์กันในการทำงานอาจเป็นทางชักจูงให้สมาชิกมีความเลื่อมใสในงานสหกรณ์ ซึ่งประกอบกับความเป็นผู้นำของพนักงานสหกรณ์อาจมีผลทางช่วยให้การพัฒนาสหกรณ์สำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

หน้าที่ของพนักงานสหกรณ์ผู้ควบคุมย่อมต้องออกไปตรวจผลการดำเนินงานของสหกรณ์ตลอดจนการทำกินของสมาชิกด้วย และให้คำแนะนำในการปรับปรุงการประกอบอาชีพของสมาชิกและการดำเนินงานสหกรณ์แต่ละสมาคม แต่ในทางปฏิบัตินั้นคงมีเวลาเพียงไปร่วมประชุมใหญ่ในการสำรวจการทำมาหากิน และประชุมใหญ่ตรวจบัญชีเป็นส่วนมาก จึงไม่ทราบภาวะการดำรงชีพของสมาชิกได้ถูกต้องบริบูรณ์ คำแนะนำต่าง ๆ ที่พนักงานสหกรณ์ชี้แจงในที่ประชุมใหญ่จึงมีลักษณะเป็นหลักทั่วไป หากพนักงานสหกรณ์มีเวลาและได้รับงบประมาณพอที่ตรวจตราและเห็นสภาพความเป็นอยู่ และทราบความต้องการของสมาชิกกับปัญหาต่าง ๆ ได้ละเอียด ก็อาจช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สหกรณ์ได้มาก เช่น แนะนำให้สมาชิกในแดนสหกรณ์ที่ขาดแคลนน้ำใช้ให้สำรวจแหล่งน้ำ ชุดสระ หรือทำทางระบายน้ำ เป็นต้น หากเกินความสามารถอาจขอความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วย

(๑) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการเรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” พ.ศ. ๒๕๐๔ หน้า ๓๑

ตามแผนการพัฒนาศรษฐกิจแห่งชาติ ทางราชการมีความประสงค์ให้สมาชิกสหกรณ์จะต้องมีบทบาทสำคัญในโครงการพัฒนาการท้องถิ่นในเขตของตนโดยร่วมมือร่วมแรงกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง⁽¹⁾ พนักงานสหกรณ์จึงมีหน้าที่ชักจูงหรือก่อให้เกิดความริเริ่มขึ้นในบรรดาสมาชิกของสหกรณ์ เพื่อจักได้เป็นกำลังในการพัฒนาการท้องถิ่นต่อไป เท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สมาชิกสหกรณ์และเกษตรกรโดยทั่วไปยังประกอบอาชีพต่ำกว่าระดับ (Under-employment) ปล่อยให้เวลาส่วนมากว่างอยู่โดยเปล่าประโยชน์ ช้าบางคนยังใช้เวลาเหล่านั้นให้เสียไปในด้านอบายมุข การใช้เวลาว่างดั่งกล่าวทำงานเพิ่มเติมย่อมมีประโยชน์ในทางเพิ่มพูนรายได้ให้ตนเองให้มากขึ้น ตราบใดที่สมาชิกสหกรณ์ยังทำงานต่ำกว่าระดับ ตราบนั้นฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกนั้น ๆ จะไม่สามารถแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ การพัฒนาการท้องถิ่นในเขตของสหกรณ์นั้นย่อมจะทำได้โดยยาก พนักงานสหกรณ์จะต้องช่วยแก้ไขปัญหานี้ให้ลุล่วงไปเสียก่อน การแก้ไขปัญหาคือการทำงานต่ำกว่าระดับมีวิธีอยู่หลายทางด้วยกัน ถ้ารัฐเข้าช่วยโดยเป็นโครงการใหญ่เช่นทำงานสาธารณะ (Public Works) เช่นโครงการทำถนน ขุดคลอง หรือทำโครงการย่อย เช่นการฝึกอบรมเกษตรกรทำอุตสาหกรรมในครอบครัว เป็นต้นว่าจักสาน ทำเครื่องใช้ด้วยหวายหรือไม้ไผ่ ดังนี้อาจช่วยแก้ไขได้มาก

การที่จะดำเนินการตามที่กล่าวมาแล้วให้ได้ผลสมดังความมุ่งหมาย จะต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่กระหว่างพนักงานสหกรณ์กับสมาชิก ทั้งเป็นทางการและการติดต่อร่วมมือกันอย่างไม่เป็นทางการและนอกจากนี้ยังมีเรื่องเกี่ยวกับการพิจารณาผลงานให้ความดี และความชอบเป็นการเฉพาะตัวแก่ผู้ปฏิบัติงานอีกด้วย หากพนักงานสหกรณ์ในชนบท ซึ่งโดยทั่วไปต้องทำงานตรากตรำรับผิตชอบมาก ได้รับการเอาใจใส่ในเรื่องนี้ ทัดเทียมกับข้าราชการหน่วยอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการท้องถิ่นแล้ว กิจการสหกรณ์ในชนบทย่อมจะรุดหน้าไปได้อีกเป็นอันมาก เราหวังจะได้ผลงานที่ดี แต่ถ้าไม่บำรุงเครื่องมือเครื่องใช้ให้ดีก่อนย่อมจะไม่ได้รับผลสมความประสงค์

ข. การปรับปรุงตัวเจ้าพนักงาน

เจ้าพนักงานสหกรณ์ เป็นผู้นำและตัวจักรกลในความสำเร็จของการจัดสหกรณ์ จึงจำเป็นต้องเลือกหาผู้ที่เหมาะสม และมีสมรรถภาพจริง ๆ คุณสมบัติอันสำคัญของ

(1) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการเรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” พ.ศ. 2504 หน้า 33

เจ้าพนักงานสหกรณ์ กล่าวโดยสรุปแล้วมี 5 ประการ คือ (1) จะต้องมีความรอบรู้ในวิชาสหกรณ์ เพราะการสหกรณ์เป็นวิชาเทคนิคส่วนหนึ่ง เจ้าพนักงานจึงต้องศึกษาวิชาสหกรณ์ให้เข้าใจ่องแท้ (2) จะต้องมีความขยันขันแข็งและสนใจในงานสหกรณ์จริง ๆ งานสหกรณ์เป็นงานที่ต้องติดต่อกับสมาชิกและประชาชนอยู่เสมอ เจ้าพนักงานที่ดีจำเป็นต้องมี “การเสียสละ” บ้าง และมี “น้ำใจสหกรณ์” และจะต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว (3) จะต้องมีความริเริ่มมิใช่จะทำงานตามระเบียบแบบแผนไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น จะต้องมุ่งถึงความเจริญและผลสำเร็จเป็นสำคัญยิ่ง (4) จะต้องมีความรู้สึกผิดชอบ ยิ่งเป็นเจ้าพนักงานผู้ใหญ่มีกิจการกว้างขวางก็จะต้องมีความรู้สึกผิดชอบมากขึ้น (5) จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตเพราะทำงานอยู่กับเงินจะต้องไว้วางใจได้⁽¹⁾

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการจัดสหกรณ์ในประเทศเรา ซึ่งประชาชนยังไม่สู้จะเข้าใจในหลักและวิธีการของสหกรณ์นั้น จำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงตัวเจ้าพนักงานด้วย การรับเจ้าหน้าที่เข้ารับราชการที่จำต้องมีการคัดเลือก และจะต้องให้การศึกษาอบรมพนักงานด้วยก่อนเข้าปฏิบัติงาน และระหว่างปฏิบัติงานอยู่เสมอด้วย เพื่อให้มีความสามารถเข้ากับสิ่งแวดล้อมและเหมาะสมกับงานได้

1. การคัดเลือกเจ้าพนักงาน

บุคคลที่จะเข้ารับราชการเป็นพนักงานสหกรณ์นั้น โดยทั่วไปอาจทำได้ 2 ทาง คือสอบแข่งขันและสอบคัดเลือกเข้าตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช 2497 สำหรับการสอบแข่งขันเป็นการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการพลเรือนสามัญชั้นจัตวา บุคคลเหล่านี้ก่อนเข้ารับราชการก็ไม่ได้รับการอบรมศึกษาวิชาการสหกรณ์มาแต่อย่างใดไม่ คงจำแบบอย่างการปฏิบัติงานของข้าราชการรุ่นก่อน ๆ และบางคนอาจศึกษาหลักและวิชาการด้วยตนเอง ส่วนผู้ที่ได้รับปริญญาตรี ทางเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้ศึกษาวิชาต่าง ๆ หลายแขนงรวมทั้งการสหกรณ์ด้วย อาจเข้าสอบเป็นข้าราชการชั้นตรีได้ในเมื่อส่วนราชการในกระทรวงสหกรณ์เปิดรับสมัครสอบคัดเลือก บุคคลประเภทหลังนี้ได้รับการศึกษามาเป็นประโยชน์แก่การบริหารงานสหกรณ์ ในหน้าที่พนักงานสหกรณ์ผู้ควบคุม

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการและข้อเสนอแนะบางประการในการจัดสหกรณ์” รายละเอียดการประชุมสหกรณ์จังหวัด สหกรณ์อำเภอ 2503 หน้า 52-53

มาก แต่บุคคลประเภทหลังมีจำนวนน้อยกว่าประเภทแรก ซึ่งเมื่อทำงานมาเมื่อเวลาราชการตามที่กฎหมายกำหนดก็สามารถสอบเลื่อนฐานะเป็นพนักงานสหกรณ์ได้

ระบบการรับบุคคลเข้าทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่ถือหลักทั่วไป คือรับบุคคลที่มีการศึกษาตามหลักสูตรสามัญทั่วไป มากกว่าที่จะรับโดยกำหนดความชำนาญ ฝีมือ หรือความรู้ โดยเฉพาะ ในราชการสหกรณ์แต่เดิมมา ก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน ทั้งนี้เมื่อรัฐบาลมีความมุ่งหมายที่พัฒนาการงานด้านสหกรณ์ ควรจะได้กำหนดรับบุคคลเข้าทำงานในกระทรวงสหกรณ์ให้มีคุณสมบัติโดยเฉพาะ คือมีความรู้ในทางเกษตรเป็นหลัก เพราะสมาชิกสหกรณ์ส่วนใหญ่มีอาชีพในทางเกษตร ซึ่งเป็นประโยชน์แก่สมาชิกเกษตรกรดีกว่าผู้สำเร็จวิชามัธยมบริบูรณ์ ซึ่งจะต้องคัดเลือกจากผู้สำเร็จจากโรงเรียนอาชีวะในทางเกษตรกรรมแล้วให้ได้รับการฝึกฝนหลักและวิชาการสหกรณ์ต่อไป ส่วนข้าราชการที่มีคุณวุฒิสูงขึ้นไปควรจะได้รับผู้ที่ได้รับปริญญาตรีในทางเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าควบคุมต่อไป

2. การฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติงานทั้งส่วนเอกชนและรัฐบาล เพราะเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการทำงาน คนงานหรือข้าราชการที่ได้รับการอบรมมีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ สมรรถภาพในการทำงานรวมทั้งมีทัศนคติ (Attitude) และความรู้สึกลงในวิธีการทำงานใหม่ ๆ พนักงานสหกรณ์ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมจำเป็นที่จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี และควรจะได้จัดทำโครงการอบรมหรือพัฒนาข้าราชการเป็นการประจำและจัดทำขึ้นเป็นคราว ๆ สืบเนื่องกันไป

เมื่อการรับบุคคลเข้ารับราชการในกระทรวงสหกรณ์ใช้หลักทั่ว ๆ ไป ความจำเป็นในการอบรมข้าราชการชั้นผู้น้อยจึงมีความสำคัญมาก เพราะการสหกรณ์เป็นวิชาเฉพาะอย่างหนึ่งซึ่งจำต้องศึกษาเล่าเรียน ขณะนี้ได้มีการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ในมหาวิทยาลัยถึงชั้นอนุปริญญาและปริญญา ผู้ที่สำเร็จมาแล้วเข้ารับราชการย่อมจะมาเป็นเจ้าพนักงานชั้นหัวหน้า ซึ่งมีจำนวนน้อยอัตรา แต่พนักงานที่กระทรวงสหกรณ์ต้องใช้มาก คือพนักงานสหกรณ์จิตอาสาและพนักงานสหกรณ์ตรี ส่วนมากไม่ได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาสหกรณ์มาโดยเฉพาะ จึงควรจะได้รับการอบรมวิชาสหกรณ์ดังกล่าวเพื่อให้ได้รับความรอบรู้เป็นรากฐานและเกิดความเลื่อมใสในการปฏิบัติงานสหกรณ์ต่อไป

โครงการศึกษาและเผยแพร่การสหกรณ์ถือว่ามีความสำคัญ และจำเป็นยิ่ง ในปี พ.ศ. 2504 ได้มีการฝึกอบรมพนักงานสหกรณ์ทุกประเภททุกระดับรวม 7 ครั้ง นอกจากนี้ยังดำริจะให้มีการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ขั้นต้นหลักสูตร 6 เดือน หรือ 1 ปี แก่บรรดาผู้สมัครเป็นพนักงานสหกรณ์ในภายหน้า ผู้ที่จะปฏิบัติงานได้ดีจะต้องมีความรู้ในวิชาสหกรณ์และมีความเลื่อมใสศรัทธาในงานนี้ และจะได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในวิชาสหกรณ์ไปสู่คณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ ทั้งจะได้ชี้แจงแนะนำประชาชนที่มีความต้องการจะรวบรวมกันจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ได้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการสหกรณ์ที่ถูกต้อง

อันกระทรวงสหกรณ์ ได้ติดต่อกับองค์การต่างประเทศ เพื่อหาทุนส่งข้าราชการออกไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ ให้มากคนเท่าที่จะทำได้ เพื่อนำความรู้และสิ่งที่พบเห็นมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงและส่งเสริมงานสหกรณ์ของเราต่อไป ทุนที่ได้รับนับจนถึงเดือนตุลาคม 2503 รวมทั้งสิ้น 87 ทุน คือเป็นทุนของ ไอ.ซี.เอ. และทุนภายใต้แผนการโคลัมโบ ทั้งนี้ไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปและเอเชีย กระทรวงสหกรณ์ได้จัดให้ผู้ที่ไปศึกษา และดูงานสหกรณ์ในต่างประเทศบรรยายกิจการที่ได้ไปศึกษาและดูงานนั้นแก่ข้าราชการสหกรณ์ เพื่อให้มีโอกาสดำเนินการถึงความเคลื่อนไหวของสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ และรวบรวมบันทึกรายงานการไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มเป็นครั้งคราว จำหน่ายแก่ข้าราชการ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ถึงวิธีการจัดสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ และจัดให้มีการสอนวิชาสหกรณ์โดยทางไปรษณีย์แก่ข้าราชการสหกรณ์ด้วย นอกจากนี้กระทรวงสหกรณ์ได้ออกหนังสือพิมพ์สหกรณ์ และวารสารสหกรณ์เพื่อเผยแพร่ความรู้และข่าวสารการสหกรณ์ในประเทศและต่างประเทศ⁽¹⁾

การฝึกอบรมเหล่านี้ย่อมจะช่วยให้การปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่านี้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลของการฝึกอบรมจะสำเร็จสมประสงค์ ย่อมเกี่ยวกับการพิจารณาถึงความจำเป็น ความต้องการในการฝึกอบรม ตลอดจนการนำเอาวิธีการอบรมอันเหมาะสมมาใช้ การติดตามวัดผลของการฝึกอบรมทุกครั้ง ย่อมจะมีโอกาสแก้ไขข้อบกพร่องในการฝึกอบรมครั้งต่อไปได้เป็นอย่างดี

(1) พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการ และข้อแนะนำบางประการในการจัดกรมสหกรณ์” รายละเอียดการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 34-35

ค. การประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ

การปรับปรุงสหกรณ์การขายให้บังเกิดผลดีนั้น จะต้องปรับปรุงกันหลาย ๆ ด้านจึงจะสามารถยกมาตรฐานการครองชีพของสมาชิกซึ่งเป็นชาวนา, ชาวไร่ให้สูงขึ้นได้ พนักงานสหกรณ์ผู้ควบคุมจึงต้องมีหน้าที่นำบริการต่าง ๆ ของรัฐที่มีอยู่ และเป็นของมีประโยชน์ให้ออกไปถึงมือเกษตรกร ซึ่งอาจขอร่วมมือจากกสิกรรมจังหวัด ข้าราชการจังหวัด นายช่างชลประทาน อนามัยจังหวัด สัตว์แพทย์ เศรษฐกรจังหวัด ฯลฯ เมื่อถึงคราวจำเป็นแก่การทำกิน และการดำรงชีวิตของมวลสมาชิก

เกษตรกรรวมทั้งสมาชิกสหกรณ์โดยทั่วไปมีการศึกษาน้อย การทำมาหาเลี้ยงชีพคงปฏิบัติตามอย่างที่เคยทำมาก่อน ๆ ไม่ได้คิดแก้ไขดัดแปลงหาวิธีใหม่ ๆ มาทดลองทำกันให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เพื่อปรับปรุงการครองชีพของตนเอง และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจของชาติ ^๕ ทั้งนี้ต้องมีผู้เริ่มเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างให้เห็นและให้ปฏิบัติตาม พนักงานสหกรณ์จึงมีหน้าที่สำคัญ ในอันที่จะส่งเสริมให้เกิดความริเริ่มขึ้นในสหกรณ์ที่ตนควบคุมดูแลอยู่ การปฏิบัติภารกิจเช่นนี้อาจจะต้องประสานงานกับหน่วยราชการอื่น ๆ ที่มีอยู่ในภูมิภาคหรือบางครั้งอาจต้องขอความร่วมมือจากราชการส่วนกลางได้ เช่นขอความช่วยเหลือจากราชการกระทรวงเกษตร ในเรื่องวิเคราะห์ดิน การชลประทาน พันธุ์พืช ฯลฯ กระทรวงอุตสาหกรรมในการส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น นอกจากนั้นพนักงานสหกรณ์ยังอาจเผยแพร่ และส่งเสริมความรู้ในทางเกษตรของสมาชิกแบบการศึกษาสโมสร (School Meeting) ⁽¹⁾ โดยขอความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการเศรษฐกิจได้อีก เช่นจัดให้มีการประชุมสมาชิกสหกรณ์ตามโอกาสอันควรให้ แล้วเชิญผู้ที่มีความรู้ในทางเกษตรในส่วนภูมิภาค ซึ่งได้แก่กสิกรรมจังหวัด ป่าไม้จังหวัด พนักงานข้าวจังหวัด ฯลฯ มาให้การศึกษาอบรม หรือหากจำเป็นอาจขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนกลางไปร่วมด้วยก็ได้ เรื่องที่กล่าวมาเป็นตัวอย่างนี้เป็นการส่งเสริมการประกอบอาชีพของบรรดาสมาชิกให้ดียิ่งขึ้น และจะเป็นผลดีต่อสหกรณ์การขายของสมาชิก ^๕ ทั้งสิ้น

(1) ถม ล้อมอัม “การศึกษาสโมสร” สหกรณ์ที่ดินสาร ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เดือน มีนาคม 2504 หน้า 12

งานสหกรณ์จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากราชการส่วนอื่น ๆ หลายหน่วยด้วยกัน ความสำคัญในการประสานงานจึงมีความจำเป็นอยู่เป็นอันมาก งานของรัฐบาลในด้านต่าง ๆ จะต้องมีความสัมพันธ์และอาศัยการร่วมมือ การประสานงาน และการดำเนินงานติดต่อกันระหว่างกระทรวงทบวงกรมที่เกี่ยวข้อง ผลจึงจะบังเกิดแก่ประชาชนและแก่ประเทศชาติอย่างเต็มที่ บัจฉัย 3 ประการคือ ความร่วมมือ (Co-operation) การประสานงาน (Coordination) และการดำเนินงานติดต่อกัน (Correlation) ในบรรดากระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ย่อมจะทำให้ธุรกิจของรัฐบาลในการบริหารงานของชาติบรรลุไปสู่จุดหมายได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ตรงกันข้ามถ้าหากขาดบัจฉัยดังกล่าวแล้ว ธุรกิจของรัฐบาลก็จะดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างเชื่องช้า สิ้นเปลืองทั้งเวลา แรงงาน และงบประมาณแผ่นดิน(๑)

* * * * *

(๑) ดร. พิมล จิตต์หมั่น “อันเนื่องมาจากการประชุมสัมมนา 51 วัน” สหกรณ์ที่ดินสารบบที่ 1 ฉบับที่ 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2503

บทที่ ๙

บทสรุป

* * * * *

ได้กล่าวแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม รายได้ของประเทศจึงขึ้นอยู่กับรายได้ของประชาชน ซึ่งเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ แต่เดิมการเกษตรกรรมหรือที่เรียกกันว่าการทำไร่ทำนาเป็นไปในลักษณะเพื่อยังชีพเท่านั้น จะมีเหลือกินเหลือใช้บ้างเล็กน้อยที่ส่งไปขายเพื่อแลกกับเงินตราหรือสินค้าต่างประเทศ เกษตรกรจึงสามารถรักษาสถานการณ์เศรษฐกิจของชาติไว้ได้ดี และเป็นที่มาอันสำคัญของรายได้แห่งรัฐด้วย

ครั้นมาบัดนี้ เกษตรกรรมไม่อาจช่วยเศรษฐกิจของชาติได้ หากไม่มีโครงการพัฒนาที่เข้มแข็ง ในขณะที่ผลผลิตของข้าวต่อไร่ลดลงเป็นลำดับ อาศัยการส่งเสริมทางวิชาการอย่างทันสมัย เกษตรกรไทยจะต้องสามารถผลิตพืชผลชนิดที่มีคุณภาพดีให้ได้ปริมาณมากจนเหลือไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศได้ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรไทยสามารถซื้อสินค้าจากต่างประเทศมาใช้สอยได้ไม่แตกต่างกับบุคคลอื่น รัฐบาลควรจัดวางนโยบายทางเกษตรของชาติขึ้น โดยมุ่งพัฒนาการผลิตจากทรัพยากรของชาติที่มีอยู่มากมายให้ได้ผลดีที่สุด กระทรวงเกษตรและกระทรวงสหกรณ์ ควรจะได้มีส่วนร่วมมากขึ้น ในการกำหนดการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจของชาติ ควรจะได้ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดตั้งและจัดการสหกรณ์เพิ่มขึ้น

ตอนที่ ๑ การพัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์

บทบาทในอนาคตของสหกรณ์ในด้านการพัฒนาชนบท ย่อมจะมีเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก การรวมกันตามธรรมชาติและความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของสมาชิกสหกรณ์ เพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจที่ได้ประโยชน์ร่วมกัน การปฏิบัติงานรวมกันตลอดทั้งความสัมพันธ์

เป็นหมู่คณะทำให้สหกรณ์เป็นสื่ออันเหมาะสม และได้ผลในการแพร่เอกสารเรื่องราว และ
เหมาะแก่การอย่างอื่นอันเกี่ยวเนื่องกับการปฏิบัติให้บรรลุตามโครงการบำรุงชนบท โดยเฉพาะ
ในกรณีที่มีการติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างยาก(1)

โอกาสสำหรับการพัฒนาการสหกรณ์เกษตรกรรมในประเทศไทย มีอยู่เกือบไม่
จำกัด ความมุ่งหมายโดยทั่ว ๆ ไปกล่าวคือ การเพิ่มรายได้ทางเกษตรและปรับปรุงมาตรฐาน
การครองชีพในชนบท ย่อมเป็นเรื่องสำคัญมากทั้งแก่เกษตรกรและแก่ประเทศชาติอันควรได้
ประโยชน์ที่จะได้รับนั้นมีมากกว่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะต้องขจัดมากมายนัก การส่งเสริม
เกษตรกรให้เพิ่มผลผลิตย่อมไม่ได้ประโยชน์อะไรหากไม่มีตลาดดี ๆ สำหรับขายผลผลิตนั้น
สหกรณ์การขายจำเป็นสำหรับการพัฒนาการตลาดเช่นนี้ การประหยัดอันเนื่องจากการ
แปรรูป การขายที่ละมาก ๆ การขายที่เป็นระเบียบ การเก็บ การจัดมาตรฐานของสินค้า
อาจมีผลไปถึงเกษตรกรโดยทางสหกรณ์(2)

จากสถิติต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในบทต้น ๆ จะเห็นได้ว่าพลเมืองที่ประกอบ
อาชีพในทางเกษตรมีมากกว่าพวกที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ เกษตรกรจึงเป็นตัวแทนของประ
ชชาติไทย เป็นเจ้าของทรัพย์สินในทางการผลิต การพัฒนาชาติย่อมจะขึ้นอยู่กับอำนาจการซื้อของ
ชาวนาหรือเกษตรกร หรืออำนาจซื้อที่บุคคลเหล่านั้นได้สร้างขึ้น ดังนั้นการทำให้เกษตรกรมีราย
ได้มากขึ้นเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้อำนาจซื้อของเขาเพิ่มขึ้น แม้ว่าการส่งเสริมให้เกษตรกร
เพิ่มผลผลิตเป็นการพัฒนาอาชีพ แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เกษตรกรจะได้รับประโยชน์
อย่างสมบูรณ์ต่อเมื่อผลิตแล้วจำหน่ายได้หมด เกษตรกรส่วนมากของเรามีที่ทำกินไม่มาก และ
มีกำลังทรัพย์น้อย ไม่มีความสามารถขายพืชผลของตนได้เองที่ตลาดปลายทาง ฉะนั้นจึงเห็น
ได้ว่า สหกรณ์การขายเป็นองค์การที่เหมาะสมที่จะให้บริการการขายแก่เกษตรกรของเราให้ได้
ราคาดี ขจัดการกดราคาจากพ่อค้าคนกลางได้เป็นอย่างดี ในเมื่อได้จัดขึ้นถูกต้องตามหลัก
เกณฑ์ ดำเนินงานไปตามโครงการที่กำหนดไว้เป็นขั้น ๆ ไป

สหกรณ์การขายส่วนใหญ่ในประเทศไทยเท่าที่มีอยู่เป็นสหกรณ์การขายระดับท้อง
ถิ่น (สหกรณ์ชั้นประถม) ที่เป็นชุมนุมสหกรณ์หรือสหกรณ์ระดับภูมิภาค 2-3 สมาคม

(1) รายงานของคณะที่ปรึกษาฯ เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม ฯลฯ พุทธศักราช 2502 หน้า 4-5-7

(2) รายงานของคณะที่ปรึกษาฯ เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม ฯลฯ พ.ศ. 2502 หน้า 35-36

แต่เป็นชุมนุมสหกรณ์หรือสหพันธ์สหกรณ์ประเภทขายข้าว ซึ่งดำเนินการโรงสีทันสมัย และมีความสำเร็จพอสมควร สหกรณ์การขายระดับท้องถิ่นเหล่านี้ มีส่วนมากขนาดเล็กเกินไป มีทุนดำเนินการน้อยไม่พอใช้ดำเนินงานและธุรกิจไม่กว้างขวางพอ ให้บริการแก่สมาชิกในวงจำกัดเท่านั้น การส่งสินค้ามาขายยังตลาดปลายทางซึ่งเป็นจุดประสงค์ ยังทำกันไม่ได้เต็มที่ จึงต้องประสบอุปสรรคล้มลุกคลุกคลานกันไม่น้อย

ความมุ่งหมายอันสำคัญของการจัดตั้งสหกรณ์การขายนั้น ก็เพื่อจะรวบรวมพืชผล และผลิตผลของสมาชิกรวมกันให้ได้อำนาจที่จะต่อรองราคาได้สูงขึ้น จึงจำต้องหาตลาดให้กว้างขวางยิ่งขึ้นไป โดยจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นสูงระดับภูมิภาค ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกเป็นสหกรณ์ระดับท้องถิ่น เพื่อจะได้สามารถส่งสินค้าไปขายยังตลาดปลายทางเสียเอง ประโยชน์ต่าง ๆ ที่คนกลางเคยได้รับก็จะตกอยู่แก่สหกรณ์และสมาชิกต่อไป ในขั้นต่อไปควรจะได้พิจารณาจัดตั้งสหกรณ์การขายในระดับชาติ เพื่อจะได้มีอำนาจต่อรองในเรื่องราคามากขึ้น มีความสามารถไม่แต่เพียงรวบรวมพืชผล และผลิตผลจากสหกรณ์ระดับภูมิภาค ไปจำหน่ายยังตลาดปลายทางในประเทศเท่านั้น ยังส่งออกไปยังต่างประเทศโดยทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสินค้าออกเสียเอง ซึ่งเป็นการทำงานที่สหกรณ์การขายอย่างสมบูรณ์

ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมีพระบรมราชโองการให้ใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2504 นั้น ในด้านการสหกรณ์นั้นได้คำนึงถึงเรื่องตลาดมาก เพราะได้เล็งเห็นว่าการประกอบอาชีพของสมาชิกสหกรณ์อยู่กับการผลิตพืชผลแทบทั้งสิ้น ดังนั้นควรจะได้มีตลาดที่จะจำหน่ายพืชผลที่ผลิตได้ในราคาพอสมควร ควรจะได้แก้ไขระบบการค้าเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ผลิต ดังข้อความต่อไปนี้⁽¹⁾

“.....รัฐได้ใช้จ่ายในการขยายการสหกรณ์ไปแล้วเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีปัญหาในเรื่องตลาดพืชผลอยู่ ฉะนั้น ควรจะให้สหกรณ์ที่มีอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ รวบรวมพืชผลส่งมายังตลาดศูนย์กลางที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นเพื่อหาทางจำหน่ายต่อไป

(1) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการเรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” พ.ศ. 2504 หน้า 32

กิจการที่เกี่ยวกับการค้าเป็นเรื่องที่ย่างยากซับซ้อน แต่มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อให้การค้าตกมาอยู่ในมือของคนไทยบ้าง การนี้จะบรรลุความสำเร็จได้ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสหกรณ์ หน่วยราชการและองค์การที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ ถ้ามีข้อบกพร่องอย่างใดเกิดขึ้น ก็ต้องร่วมกันแก้ไข รัฐได้ลงทุนในด้านต่าง ๆ มากมาย เพื่อส่งเสริมการผลิตพืชผลอย่างกว้างขวาง การหาและขยายตลาดสำหรับพืชผล จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องดำเนินการให้บังเกิดผลดีแก่ผู้ผลิต มิฉะนั้นผลต่าง ๆ ที่เกิดจากการลงทุนจะไปตกอยู่กับพ่อค้า ซึ่งมีพฤติการณ์ในบางกรณีไปในทางเอาเปรียบผู้ผลิต.....”

การที่รัฐบาลได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่งส่งเสริมสหกรณ์ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งสหกรณ์การขายด้วยเพื่อจะตั้งให้การค้ามาอยู่ในมือของคนไทยบ้างนั้น ย่อมเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและจำเป็นแก่สังคมอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า เกษตรกรรมเป็นรากฐานสำคัญสำหรับความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทย ถ้าปล่อยให้เกษตรกรหาเลี้ยงชีพกันไปตามยถากรรม ไม่ส่งเสริมและช่วยเหลือให้อยู่ดีกินดีตามสมควรแล้ว ต่อไปกำลังผลิตก็จะไม่พอเลี้ยงพลเมืองทั้งหมดของประเทศ ประเทศก็จะไม่มีกำลังที่ซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่ผลิตเองไม่ได้เข้ามาใช้ ความเจริญก้าวหน้าต่าง ๆ ย่อมจะชงกตงเพราะเศรษฐกิจทั้งหมดทรุดโทรมลง ความเดือดร้อนนานัปการจะเข้ามาแทนที่ ความเห็นในการที่จะใช้สหกรณ์การขายช่วยส่งเสริมการอาชีพของเกษตรกรผู้ผลิตได้มีราว 30 ปีแล้ว ในรายงานการสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม พ.ศ. 2473-2474 โดย ดร. คาร์ล ซี. ซิมเมอร์แมน ได้แนะนำให้จัดการขายสินค้าทางเกษตรกรรมโดยทางสหกรณ์การขาย ซึ่งสมาชิกจะได้เปรียบหลายอย่างในทางเศรษฐกิจและทางสังคม แต่ก็ได้เตือนให้ระมัดระวังในการขยายงาน ไม่ควรให้แรงรีบก้าวหน้าจนเกินไป⁽¹⁾

สหกรณ์การขายเท่าที่ได้จัดขึ้นในประเทศไทยไม่ได้มีผลสำคัญในทางเศรษฐกิจแต่อย่างเดียวนั่น หากแต่มีผลสำคัญอื่น ๆ อีกหลายประการ ดร. เจมส์ ซี. อินแกรม ได้

(1) Dr. Carle C. Zimmerman: "Siam Rural Economic Survey 1930-1931 p-183

กล่าวไว้ในหนังสือ “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2393” ว่า ถ้าหากสามารถขยายงานได้อย่างเป็นผล ขบวนการสหกรณ์จะก่อคุณประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง แก่การเกษตรของประเทศไทย⁽¹⁾

ก่อนเปลี่ยนระบบปกครอง พ.ศ. 2475 การสหกรณ์ในประเทศไทยได้เริ่มก้าวหน้าไกลออกไป ครั้นเมื่อเปลี่ยนแล้วก็ก้าวหน้าไกลออกไปอีกเป็นอันมาก แต่ถึงกระนั้นถ้าจะกล่าวทั่วไปในประเทศ สหกรณ์ก็ยังมึนน้อยนัก พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์เรื่อง “rieb yaron” มีข้อความตอนหนึ่งว่า เวลานั้นไม่มีใครคัดค้านวิธีการสหกรณ์ ได้ยินกล่าวบ่อย ๆ ว่าควรจะรีบจัดขยายออกไปอีก ซึ่งพระองค์ท่านก็ทรงเห็นด้วย แต่เห็นการ “rieb yaron” ซึ่งเป็นคำสั่งควรฝักใจในการจัดราชการใหม่ ๆ หรือขยายราชการเก่าออกไป เพราะความคิติกิ ๆ ที่ตกลงกันแล้วว่าจะทำนั้นไปตายด้านเสียเพราะผลุนผลันออกไปแล้วค้างเติ่งอยู่เพราะไม่ทันคิดรอบคอบก็ยังค่อยยังชั่ว ถ้ารีบร้อนจนเกินขีดทางไปก็ยิ่งร้ายใหญ่⁽²⁾

การจัดขบวนการสหกรณ์ขึ้นในประเทศนี้ได้รับเริ่มมาจากรัฐบาล ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นหลายประเทศในทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นประเทศค่อยพัฒนา ส่วนมากก็ใช้วิธีนี้แทบทั้งนั้น ขอบเขตของการปฏิบัติงานระยะต้น ๆ จึงต้องจำกัดจัดทำอยู่ในวงแคบๆ ก่อน แล้วจึงค่อยขยายออกไปตามกำลังงบประมาณและกำลังคน ซึ่งจะเป็นการแผ้วถางทางให้สหกรณ์ที่จะตั้งต่อไปสามารถตั้งตัวได้ และดำเนินการไปได้โดยไม่ล้มลุกคลุกคลาน แต่ตามสถิติระหว่าง พ.ศ. 2493-2498 ปรากฏว่าได้ตั้งสหกรณ์ทุกประเภทปีละหลายร้อยสมาคม การรีบเร่งจัดทำไป ก็โดยเพราะทางการเมืองและความเรียกร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางท่านให้ไปจัดสหกรณ์ในท้องที่ของตน และมีวิธีต่างๆ ที่จะให้รีบไปดำเนินงาน ในขั้นที่สุดก็ไปจัดตั้งสหกรณ์โดยรีบร้อน เพื่อสนองนโยบายในทางการเมือง แต่ผลที่มีอยู่จนบัดนี้ก็ปรากฏว่า มีข้อบกพร่องเป็นอันมาก เฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์พาณิชย์ซึ่งเป็นสหกรณ์รูปที่จักยากเพราะต้องทำการค้าแข่งกับพ่อค้าต่างตัวด้วย⁽¹⁾

(1) Dr. James Ingram: “Economic in Thailand since 1850” p. 68-69

(2) พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ “พระนิพนธ์บางเรื่องเกี่ยวกับการสหกรณ์” 2491 หน้า 14-15

ตอนที่ ๒ ประโยชน์อันพึงจะได้รับจากการจัดสหกรณ์การขาย

การจัดสหกรณ์การขายในประเทศไทยหากดำเนินไปได้ครบตามโครงการที่กำหนดย่อมจะเกิดผลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ผลในทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางเศรษฐกิจจะเกิดแก่ผู้ผลิตได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรเหล่านั้นมีรายได้สูงขึ้น และมีอำนาจในการซื้อเพิ่มขึ้น สหกรณ์การขายที่ดำเนินการสำเร็จตามจุดประสงค์ ย่อมก่อให้เกิด

(ก) ผลที่สมาชิกสหกรณ์จะได้รับ

(1) สามารถขายพืชผลและผลิตผล ตลอดจนผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ราคาสูงขึ้น ไม่ถูกกดราคาและถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

(2) ในปีที่สหกรณ์มีผลกำไร สมาชิกมีส่วนได้รับเงินเฉลี่ยกันตามส่วนแบ่งราคาผลิตผลและผลิตภัณฑ์ที่สมาชิกกระทำกับสหกรณ์ การได้รับเงินเฉลี่ยกัน เท่ากับขายสินค้าได้ราคาสูงขึ้น

(3) สมาชิกได้รับประโยชน์จากสหกรณ์ ในการจัดซื้อสิ่งของเครื่องอุปโภค ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนเครื่องอุปโภค บริโภคในราคาถูก เพราะรวมกันซื้อ

(4) สมาชิกได้รับการส่งเสริมให้ใช้พันธุ์พืชหรือพันธุ์สัตว์ที่ดี วิธีผลิตที่ถูกต้องและผลิตสินค้าที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

(ข) ผลที่เกษตรกรทั่วไปจะได้รับ

ในท้องถิ่นที่มีสหกรณ์การขายพืชผลและผลิตผล เกษตรกรโดยทั่วไปจะไม่ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อพืชผลและผลิตผล เพราะถ้ากดราคาราษฎรผู้ผลิตจะนำสินค้ามาขายให้สหกรณ์ สหกรณ์จึงช่วยให้เกิดอำนาจต่อรองราคา นอกจากนี้สหกรณ์ยังดำเนินธุรกิจกับประชาชนโดยทั่วไป และไม่เบียดเบียนในการชั่ง ตวง วัด อีกด้วย

(1) พระประกาศสหกรณ์ “คำปราชัยของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ กล่าวในที่ประชุมอบรมข้าราชการกรมสหกรณ์พาณิชย์ 20 กันยายน 2504 (ฉบับอัดสำเนา) หน้า 4

(ค) ผลที่จะได้รับทั่วไป

เมื่อสหกรณ์ประเภทนี้ได้ขยายออกไปแพร่หลายแล้ว เกษตรกรโดยทั่วไปย่อมจะมีรายได้สูงขึ้น ซึ่งเป็นการทำให้รายได้ของประชาชาติเพิ่มขึ้น เมื่อพลเมืองส่วนมากมีรายได้สูง รัฐก็ย่อมจะได้ประโยชน์ในทางเก็บภาษีอากรมาใช้บำรุงประเทศได้มาก ทั้งการช่วยเหลือของรัฐในค้ำสหกรณ์ก็จะมีทางลดน้อยลง เงินภาษีอากรที่นำมาใช้ในค้ำนั้นอาจเอาไปใช้บำรุงในค้ำอื่นได้

2. ผลในทางศึกษา

การสหกรณ์ถือว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นต้องส่งเสริม ดังนั้นในหลักรฐานของการสหกรณ์จึงได้ระบุให้ส่งเสริมการศึกษาทางสหกรณ์ไว้หนึ่งข้อ สหกรณ์ทั้งหลายจึงต้องมีการอบรมสมาชิก กรรมการ และเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ การศึกษาเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาการ เพราะฉะนั้นกิจการใดต้องการให้เจริญ ก็จะต้องส่งเสริมการศึกษา การสหกรณ์เป็นกิจการต้องการความเจริญจึงต้องมีการส่งเสริมการศึกษาคด้วย⁽¹⁾

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสสมณทลพายัพใน พ.ศ. 2469 พระราชทานลายพระราชหัตถเลขาไว้ในสมุดบันทึกการตรวจสหกรณ์ของสหกรณ์บ้านดอน ไม่จำกัดสินใช้ ไว้ตอนหนึ่งดังนี้:-

“.....การสหกรณ์ นอกจากเป็นการช่วยเหลืออย่างสำคัญในการทำมาหากินของราษฎร ยังเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างยิ่ง”

โดยทั่วไปแล้ว สมาชิกส่วนใหญ่ของสหกรณ์ทั้งหลายในประเทศเรา อ่อนในการศึกษา แต่เมื่อจำเป็นจะต้องให้สหกรณ์ดำเนินงานไปได้เอง จึงจำเป็นต้องให้การศึกษ อบรมสมาชิก กรรมการ เจ้าหน้าที่และลูกจ้างของสหกรณ์ ให้รู้จักหลักและวิธีการของสหกรณ์ วิธีการดำเนินงาน ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมอื่น ๆ ระเบียบทางเศรษฐกิจ ตลอดจน “น้ำใจสหกรณ์” ซึ่งจะช่วยให้สำนึกในความรับผิดชอบ และปรารถนาจะมีความรู้ เพื่อสามารถอำนวยความสะดวกการประชุม ทำบัญชีและตรวจบัญชีได้

(1) เอื้อ บุญปเทศ หงสกุล “การศึกษาทางสหกรณ์” หนังสือพิมพ์สหกรณ์ฉบับที่ 17 ต.ค.-ธ.ค. 2503 หน้า 265

ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ในข้อที่ว่าด้วยแนวทางพัฒนาการเศรษฐกิจด้าน
สหกรณ์ ได้เน้นถึงความสำคัญของการศึกษาอบรมทางสหกรณ์ไว้เป็นอย่างมาก⁽¹⁾

3. ผลในทางสังคม

การสหกรณ์ยังให้ผลดีในทางสังคม โดยทำให้ผู้ที่เป็สมาชิกมีความกลมเกลียว
เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากความรู้สึกที่เป็นผลประโยชน์ส่วนได้เสียร่วมกันในหมู่สมาชิก
และมีความคิดที่จะร่วมมือเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยความสมัครใจปราศจากการ
บังคับ สมาชิกเมื่อจะทำอะไรก็คิดถึงส่วนรวมคือคนอื่นก่อนคิดถึงตัวเอง ทำให้ความเห็นแก่
ตัวลดน้อยลง นอกจากนั้นมติมหาชนซึ่งเข้าร่วมกันเป็นปึกแผ่น ก็แสดงให้เห็นโดยชัดเจน
ในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์โดยวิธีดำเนินการปรึกษาหารือกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของหมู่
คณะ สหกรณ์จึงเป็นเครื่องก่อให้เกิดความสัมพันธ์ติดต่อกันระหว่างสมาชิกไม่แต่เพียงในหมู่
บ้านเดียวกันเท่านั้น แต่หากจะขยายต่อไปถึงระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้านอีกด้วย เนื่องจากอยู่
ในแดนของสหกรณ์เดียวกัน

4. ผลในทางศีลธรรม

การประกอบกิจการของสหกรณ์นั้นย่อมเป็นธรรมต่อสังคมมาก ไม่มีลักษณะเอา
รัดเอาเปรียบผู้หย่อนกำลังทรัพย์หรือกำลังความคิดว่า ไม่เบียดบังในการชั่ง ตวง วัด ใน
สมาคมสหกรณ์นั้นสมาชิกย่อมพึงเล็งถึงประโยชน์ และความสุขสมบูรณ์ของส่วนรวมมากกว่า
ของตนเอง สิ่งใดซึ่งจะช่วยรักษาสามัคคีธรรม สหกรณ์จะจัดให้มีขึ้นเป็นปกติ ในสหกรณ์
หาทุนสมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบในหนี้ของสหกรณ์ร่วมกันและแทนกันไม่จำกัดจำนวน จึงต้อง
สอดส่องดูแลควบคุมซึ่งกันและกัน ให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและประกอบ
สัมมาอาชีพอยู่เสมอ การสหกรณ์จึงนับได้ว่าช่วยให้สมาชิกเป็นพลเมืองที่มีศีลธรรม และคุณ
ประโยชน์อันนี้ก็ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในหมู่สมาชิก แต่จะขยายออกไปยังประชาชนอื่น ๆ ตลอดจน
จนถึงสังคมอันเป็นส่วนรวมในที่สุด⁽²⁾

(1) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการ เรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” พุทธกิจจาน
2503 หน้า 31

(2) กรมสหกรณ์. “หลักสหกรณ์เล่ม 1” บริษัทสินประเสริฐ จำกัด หน้า 169-170 พ.ศ. 2494

5. ผลในทางปกครอง

สหกรณ์เป็นชุมนุมที่เลือกคน สมาชิกต้องเป็นคนมีความประพฤติดีและไม่ขัดกับลักษณะที่ระบุไว้ในข้อบังคับด้วย สมาชิกที่ขาดคุณสมบัติที่กำหนดไว้ก็ต้องออกจากสหกรณ์ นอกจากนั้นสมาชิกยังเข้ามาโดยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับแต่อย่างใด การจัดการต่าง ๆ ของสหกรณ์นั้นทำโดยเห็นชอบของสมาชิกส่วนมาก การปกครองภายในของสหกรณ์มีลักษณะเป็นการปกครองตนเองเช่นในชุมนุมชนที่มีสหกรณ์ตั้งอยู่ย่อมมีสภาพคล้ายกับสหกรณ์และย่อมจะเจริญขึ้นโดยลำดับ วิธีการสหกรณ์เป็นวิธีดีกว่าวิธีการอย่างอื่นในการช่วยฟื้นฟูชนบท เพราะไม่ได้ช่วยอย่างให้เปล่าเป็นการช่วยให้รู้จักช่วยตนเอง และรวบรวมควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน แต่งานนี้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากรัฐด้วย การฟื้นฟูสภาพชนบทจึงจะดำเนินไปได้โดยไม่เชื่องช้า⁽¹⁾

การใช้วิถีทางสหกรณ์ในการปรับปรุงชนบทนั้น จะต้องมีส่วนที่ประกอบธุรกิจ อำนาจความช่วยเหลือแก่สมาชิกเกษตรกรหลายทาง เป็นต้นว่า สำหรับชุมนุมชนในชนบทหนึ่ง ๆ อาจมีสหกรณ์ที่ให้ความสะดวกทางเครดิต ความสะดวกทางขายพืชผลและผลิตผล และให้ได้รับสิ่งจำเป็นในการเกษตรกรรมในราคาถูกลง โครงการบูรณะชนบทที่มีสาระสำคัญ คือการใช้หลักแพร่การศึกษาให้เกิดการช่วยตนเองในการปรับปรุงชนบทและเพิ่มพูนรายได้ทางเกษตรกรรมขึ้น การเพิ่มรายได้เป็นความต้องการเบื้องต้น เพื่อเกษตรกรสามารถซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้มากขึ้น และชุมชนสามารถอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ ให้แก่สมาชิกได้ดีกว่าเดิม สหกรณ์ของพวกเขา ชาวไร่ เหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้สูงขึ้น จึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งเป็นประโยชน์ในการฟื้นฟูชนบท⁽²⁾

ทั้งนี้ในด้านการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งรัฐบาลประสงค์นั้น การสหกรณ์ โดยเฉพาะสหกรณ์ประเภทเกี่ยวกับเกษตรกรรม มีทางช่วยเหลือได้มาก

(1) สิทธิ โธธาการ. “การฟื้นฟูชนบท” หนังสือพิมพ์รายวัน สุธรรมรัฐ ฉบับ 16 ธันวาคม 2503

(2) จำเนียร สารนาท “การสหกรณ์กับการบูรณะชนบท” สหกรณ์ฉบับที่ 4 เล่ม 15 ต.ค. - ธ.ค. 2500

ในประกาศพระบรมราชโองการ เรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวกับการสหกรณ์นั้น ก็ได้กล่าวถึงข้อความสำคัญในตอนหนึ่งดังนี้ :-

“ก. สมาชิกสหกรณ์จะต้องมีบทบาทสำคัญในโครงการพัฒนาการท้องถิ่นในเขตของตนโดยร่วมมือร่วมแรงกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง”(๑)

6. ผลในทางการเมือง

ระบอบของการเมืองมีหลายแบบ เช่น แบบประชาธิปไตย แบบราชาธิปไตย แบบเผด็จการ แบบชาตินิยม แบบโซเชี่ยลลิสม์ แบบคอมมิวนิสต์ เหล่านี้เป็นต้น แต่การดำเนินการของสหกรณ์ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง หลักการมูลฐานของสหกรณ์ 7 ประการนี้มีอยู่ข้อหนึ่งว่าสหกรณ์จะต้องเป็นกลางทางศาสนาและการเมือง ด้วยเหตุที่วัตถุประสงค์ของสหกรณ์เพื่อจะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จึงต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความคิดเห็นขัดแย้งในทางการเมืองและศาสนาอันจะนำมาซึ่งความแตกแยกกัน แต่ในการปฏิบัติของสหกรณ์นั้นเป็นแบบประชาธิปไตยแท้ คือสมาชิกมีสิทธิเสมอภาคกันทางแสดงตามความคิดเห็นในสิ่งที่ตนเป็นคุณประโยชน์สำหรับตนและประโยชน์ส่วนรวม มิติใด ๆ ในที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์หรือในที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการ ย่อมถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ตัดสิน นอกจากนั้นสมาชิกคนหนึ่งก็มีสิทธิออกเสียงได้คะแนนเสียงหนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าผู้นั้นจะถือหุ้นมากน้อยเท่าใดด้วย ซึ่งการฝึกฝนเช่นนี้ในสมาคมสหกรณ์ ย่อมแผ้วทางให้ประชาชนโดยทั่วไปให้เข้าใจหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครองของประเทศไทยขณะนี้ด้วย

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การที่รัฐบาลจ่ายเงินงบประมาณส่วนหนึ่งไปจัดการการสหกรณ์นั้นเป็นรายจ่ายที่จำเป็นและเป็นธรรมยิ่งแก่สังคม เงินที่ลงทุนไปนั้นไม่เสียเปล่า ได้ผลประโยชน์กลับคืนมาเป็นอันมาก ไม่เป็นแต่เพียงได้ผลดีในทางเศรษฐกิจช่วยเหลือเกษตรกรชั้นเล็กเท่านั้นยังเป็นการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของสังคมเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วยพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศอีกด้วย

(๑) กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการ เรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ” โรงพิมพ์สหกรณ์ฯ ข้างส่งแห่งประเทศไทย จำกัคดีสนใช้ พ.ศ. 2503 หน้า 32

ตอนที่ ๓ อุปสรรคและปัญหาในการจัดการสหกรณ์การขาย

อุปสรรคและปัญหาในการจัดการสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสหกรณ์การขายนั้นย่อมมีอยู่เป็นธรรมดาของธุรกิจโดยทั่วไป การแก้ไขปรับปรุงเพื่อแสวงหาวิธีการที่ถูกต้องจำเป็นต้องดำเนินไปโดยไม่หยุดยั้งจนกว่าจะเป็นผลสำเร็จ การแก้ไขที่ถูกต้องหลักวิชา ย่อมจะวางรากฐานการจัดการสหกรณ์แต่ละประเภทให้มั่นคง และเป็นตัวอย่างให้เกษตรกรชั้นเล็ก ได้เห็นคุณประโยชน์ของสหกรณ์อย่างแจ่มชัด ต่อไปอาจนำไปเป็นแบบอย่างคิดก่อตั้งสหกรณ์ที่ต้องการ เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในกลุ่มของพวกเขาได้

อุปสรรคและปัญหาในการจัดสหกรณ์มีทั้งภายในสหกรณ์เอง และมาจากภายนอกสหกรณ์รวมเป็น 2 ประการด้วยกัน ซึ่งย่อมเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน มีผลสะท้อนถึงกันและกันอยู่เนืองนิจ และทำให้การแก้ไขปรับปรุงเป็นไปไม่ง่ายขึ้น

ก. อุปสรรคภายในสหกรณ์

อุปสรรคภายในสหกรณ์ที่สำคัญดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ คือ สมาชิกส่วนใหญ่ยังหย่อนในการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหานานัปการในการจัดตั้งสหกรณ์ เริ่มด้วยสมาชิกสหกรณ์โดยทั่วไปขาดความสนใจในหน้าที่และสิทธิของตนในฐานะสมาชิก บางคนรวมทั้งประชาชนอื่น ๆ อีกมากหลายยังไม่เข้าใจว่าสหกรณ์คืออะไร จะช่วยเหลือประชาชนได้เพียงใด พวกเขาเข้าใจว่าสหกรณ์เป็นส่วนราชการหรือองค์การสงเคราะห์ของกระทรวงสหกรณ์ แทนที่สมาชิกจะเข้าใจว่าเป็นองค์การของตนเองและจะต้องรับผิดชอบ ทำนุบำรุงให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป อุปสรรคต่อมาคือไม่สามารถบริหารกิจการสหกรณ์ของตนเองได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากข้อแรก คือหย่อนการศึกษา ซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนราชการอื่น คือกระทรวงศึกษาธิการและจะต้องใช้เวลานานมาก กว่าที่จะแก้ไขปัญหานี้ให้หมดสิ้นลงไปได้ อุปสรรคอีกประการหนึ่งคือการทำมาหาเลี้ยงชีพของสมาชิกที่เป็นเกษตรกรนั้นส่วนใหญ่ยังเป็นวิธีการดั้งเดิมอยู่มาก ยังไม่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นเท่าใดนัก ทั้งที่การเกษตรของเราได้พัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงตนเอง มาอยู่ในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าแล้ว ประเทศไทยยังต้องพึ่งผลผลิตทางเกษตรอยู่ยอกนาน ที่จะหาทางนำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศ

การที่สหกรณ์การขายจะทำงานได้ผล ต้องสามารถส่งสินค้าไปขายยังตลาดปลายทางหรือยังตลาดต่างประเทศได้ ซึ่งหมายความว่าสหกรณ์แก้ปัญหาอยู่หลายประการนั้นได้สำเร็จ ทั้งในด้านการผลิตและการจำหน่ายโดยเฉพาะทางด้านคุณภาพและราคา สหกรณ์จะต้องปรับปรุงแก้ไขและดำเนินการให้ใช้วิธีการที่ทันสมัย ใช้พันธุ์พืชที่ดี วิธีผลิตที่ถูกต้อง คุณภาพของพืชผลหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพตามมาตรฐานของตลาด สินค้าที่อยู่ในมาตรฐานหาตลาดได้ง่ายและขายได้ราคาดี นอกจากนั้นการเพิ่มผลิตผลก็เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะต้องช่วยเร่งรัดให้สหกรณ์ทุกสมาคมเข้าใจเรื่องนี้และปฏิบัติให้ได้เป็นผลดี การแก้ไขปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์และลดราคาค้นทุนการผลิตให้ต่ำจะต้องปรับปรุงพร้อมกัน จึงจะจำหน่ายสินค้าได้หมด การลดต้นทุนในการผลิตต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 ประการ ซึ่งได้แก่วิธีการผลิตที่ทันสมัย รวมทั้งการชลประทานและการใช้ปุ๋ยบำรุงที่ดิน ประการหนึ่ง และการขนส่งที่สะดวกอีกประการหนึ่ง การแก้ปัญหาดังกล่าวที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมชลประทาน กรมการข้าว กรมวิทยาศาสตร์ กรมชลประทาน องค์การรถไฟ กรมทางหลวงแผ่นดิน เป็นต้น

ข. อุปสรรคเกิดจากภายนอกสหกรณ์

ปัญหาหรืออุปสรรคภายนอกข้อแรก ได้แก่การจัดตั้งสหกรณ์ให้ถูกต้องและวิธีการ และให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนและภาวะการเศรษฐกิจ มีอยู่ระยะหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2493 - 2498 ได้มีการเร่งรัดให้จัดการขยายการสหกรณ์ให้แพร่หลาย ผู้แทนราษฎรได้ขอร้องให้จัดตั้งสหกรณ์ในจังหวัดและอำเภออย่างเร่งรีบ อิทธิพลจากภายนอกเข้ามายุ่งเกี่ยวอย่างมากเช่นนี้การควบคุมจะให้เป็นผลสำเร็จด้วยดีย่อมจะเป็นการยากยิ่ง ข้อบกพร่องของสหกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากในเวลานี้ก็เนื่องมาจากการกระทำเช่นนั้น⁽¹⁾

อุปสรรคอื่น ๆ รองลงมาได้แก่ สมาชิกขาดการบริการต่าง ๆ ในการทำมาหาเลี้ยงชีพและการดำรงชีพ เช่น การบำรุงที่ดิน การชลประทานซึ่งช่วยควบคุมและจัดหาน้ำ

(1) รายงานของคณะที่ปรึกษาชุมชน เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม ฯลฯ พุทธศักราช 2502 หน้า 39
พระประกาศสหกรณ์ “นโยบาย โครงการและข้อเสนอแนะบางประการในการจัดสหกรณ์” รายละเอียดการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ พ.ศ. 2503 หน้า 9

ให้พอเพียงกับการทำกิจกรรมตลอดทั้งปี การขนส่งสินค้าทางบก ทางน้ำ และทางรถไฟ ทำให้ความสามารถของสหกรณ์การขายต้องอยู่ในวงจำกัด ไม่สามารถลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงและส่งสินค้าไปขายยังตลาดปลายทางได้ การตกอยู่ในระบบผูกขาดของพ่อค้าคนกลางทำให้สมาชิกไม่ภักดีต่อสหกรณ์ ไม่นำพืชผลมอบให้สหกรณ์จัดการขายให้สหกรณ์มีธุรกิจไม่เพียงพอ อาจต้องเลิกล้มไปได้ ท้องที่ใดขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากโจรผู้ร้ายหรือมีโรคภัยคอยบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน มักจะเป็นอุปสรรคในการทำมาหาเลี้ยงชีพของสมาชิก และจะเป็นเหตุให้สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นเช่นนี้ดำเนินการไม่ได้ผลเต็มที่ ปัญหาเหล่านี้สำคัญมาก ถ้าพึ่งสหกรณ์เท่านั้นไม่สามารถจะแก้ไขให้ลุล่วงไปได้จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือของรัฐจึงจะสำเร็จ รัฐแก้ไขได้โดยอาศัยหน่วยราชการส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านสหกรณ์จึงจะเป็นไปตามแนวทางกำหนดไว้ได้

การเก็บภาษีอากรจากสหกรณ์ก็มีผลกระทบกระเทือนต่อความเจริญก้าวหน้าของสหกรณ์ด้วยเหมือนกัน ขณะนี้ภาษีการค้าที่เรียกเก็บจากสหกรณ์ได้เปลี่ยนแปลงจากหลักการเดิม ซึ่งยกเว้นให้เฉพาะธุรกิจระหว่างสมาชิกกับสหกรณ์ ธุรกิจของสหกรณ์บางประเภทต้องเสียภาษีเช่นเดียวกับพ่อค้าเอกชน แต่สหกรณ์ต้องทำบัญชีอย่างถูกต้องไม่มีทางหลบเลี่ยงภาษีได้ จึงย่อมจะเสียเปรียบพ่อค้าเอกชนอื่น ๆ เพราะค่าใช้จ่ายของสหกรณ์จะต้องสูงขึ้น อาจเป็นทางให้สหกรณ์มีรายได้ต่ำลง ทำให้สมาชิกเสื่อมความนิยมแล้วไม่อุดหนุนสหกรณ์เป็นผลเสียหายแก่การดำเนินงานของสหกรณ์โดยทั่วไปได้

การบริหารงานด้านสหกรณ์ ในตอนเริ่มต้นก็ดี หรือการขยายออกไปก็ดี สำคัญอยู่ที่เจ้าพนักงานซึ่งจำเป็นจะต้องมีความรู้กว้างขวางในหลักวิชาการต่าง ๆ เช่น การสหกรณ์ การเกษตร เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ บุคคลลักษณะของเจ้าพนักงานก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การติดต่อกับราษฎรต้องปลุกความเลื่อมใสก่อน และต้องไม่ให้เสียศรัทธาได้ ความไม่สำเร็จของสหกรณ์อาจมีได้ แต่ต้องทำให้เห็นได้ว่าเป็นเพราะเหตุอื่นไม่ใช่ความบกพร่องของเจ้าพนักงานหรือข้อบกพร่องของวิธีการ ฉะนั้น การเลือกเจ้าพนักงานจำเป็นต้องระมัดระวังมาแต่ต้นการแก้ไขอุปสรรคเรื่องนีทางราชการกระทรวงสหกรณ์ จึงได้มุ่งฝึกอบรม พนักงานสหกรณ์ให้มีความรอบรู้และเข้าใจวิธีการบริหารงานเป็นเรื่องสำคัญ

พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงนิพนธ์ เรื่อง “การสหกรณ์จะเป็นหรือตายอยู่ที่การเลือกเจ้าพนักงาน” มีข้อความนำพียงอยู่ตอนหนึ่งดังนี้ :-

“...ราชการสหกรณ์ต่อไปข้างหน้าจะเป็นหรือตายก็อยู่ที่การเลือกตั้งเจ้าพนักงานเช่น สหกรณ์นั้นเวลาเป็น ๆ ชั่ว แต่เวลาตาย ๆ เร็วที่สุด เมื่อตายแล้วจะเป็นศพข้างไม่ใช่ศพหนู...”(๑)

ข้อความที่ยกขึ้นมาแสดงให้เห็นชัดว่า การคัดเลือกพนักงานสหกรณ์เข้ารับราชการนั้นมีความสำคัญมาก อาจมีผลให้ราชการส่วนนั้นเจริญหรือล้มเหลวลงได้ งานของสหกรณ์ดำเนินไปช้า ๆ แลเห็นได้ยาก แต่หากเกิดการเสียหายแล้วเห็นได้ง่ายและเป็นไปโดยเร็วที่สุด และมีผลกระทบกระเทือนต่อขบวนการสหกรณ์อย่างที่จะประมาณมิได้

มาตรฐานความเป็นอยู่ของสมาชิกสหกรณ์ส่วนมากอยู่ในระดับต่ำ อ่อนแอทั้งทางทรัพย์และทางความรู้ต่าง ๆ บริการในตำบลต่าง ๆ เช่น สุขภาพอนามัย การคมนาคม การชลประทานเหล่านี้ ไม่ได้รับอย่างทั่วถึงเพียงพอ ความปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ในท้องถิ่นบางแห่งมีน้อยมาก เหล่านี้เป็นอุปสรรคที่ทำลายการก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การแก้ไขต้องอาศัยความร่วมมือ และประสานงานจากหน่วยราชการของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ จึงจะบังเกิดผลดี

เมื่อการปรับปรุงแก้ไขสหกรณ์การขยาย จำเป็นต้องกระทำเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ส่วนราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องจำต้องจัดทำและวางแผนการต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าให้เหมาะสม ศึกษาข้อเท็จจริงขั้นมูลฐานและวิเคราะห์ทั้งในทางเศรษฐกิจและวิชาการ และเตรียมกำลังคนกำลังเงินและกำลังทรัพยากรไว้ให้พร้อม นอกจากอาศัยความร่วมมือประสานงานกันอยู่ตลอดเวลา ระหว่างหน่วยราชการในสังกัดกระทรวงสหกรณ์ด้วยกัน ยังต้องอาศัยความร่วมมือประสานงานกับหน่วยราชการสังกัดกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ อีกด้วย การปรับปรุงสหกรณ์การขยายโดยทั่วไปจึงมีผลสำเร็จได้เรียบร้อย และใช้เวลาพอสมควร ไม่เช่นนั้นแล้วจะต้องใช้เวลาอันเกินสมควรเปลืองแรงงาน และงบประมาณของแผ่นดิน และไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติแต่อย่างใด.

(๑) พระราชวรพงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ “...พระนิพนธ์บางเรื่องเกี่ยวกับสหกรณ์...” หน้า 21

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ก. หนังสือ

๑. ป่วย อิงภากรณ์ และ สุภาพ ขศสนทร. “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” บริษัท ประมวลมิตร จำกัด โรงพิมพ์พระจันทร์
๒. จำเนียร สารธนา “เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยสหกรณ์การชาย” ฉบับพิมพ์ด้วยเครื่องอัดสำเนา พ.ศ. ๒๔๙๖
๓. พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ “พระนิพนธ์บางเรื่องเกี่ยวกับการสหกรณ์” บริษัทอุตสาหกรรมพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๙๑
๔. กระทรวงสหกรณ์ “บทความเกี่ยวกับการสหกรณ์” โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๖
๕. กระทรวงสหกรณ์ “เอกสารกระทรวงสหกรณ์” โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๗
๖. กรมสหกรณ์ ประมวลการจัดสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๙๑” โรงพิมพ์สยามอักษรกิจ พ.ศ. ๒๔๙๑
๗. กรมสหกรณ์ “คู่มือการสหกรณ์” เล่ม ๑-๒” บริษัทปิ่นส้นประเสริฐ พ.ศ. ๒๔๙๔
๘. สมฤทธิ เลิศบุศย์ “คำอธิบายกฎหมายสหกรณ์” กรมสหกรณ์ธนกิจ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๔
๙. เทพ เสมถิติ “คำบรรยายวิชาสหกรณ์ ชั้นปริญญาโท” ฉบับพิมพ์ด้วยเครื่องอัดสำเนา พ.ศ. ๒๔๙๔
๑๐. กรมสหกรณ์ที่ดิน “สหกรณ์การเกษตร” โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๐
๑๑. ยุพวรรณ อินทรโกมัลย์สุด “การสหกรณ์ในประเทศไทยจาก พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๙๔” กองวิชาการและส่งเสริมการสหกรณ์ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๕

๑๒. ธวัช ฉัตรเนตร น.ท.บ. M.Sc. “การจำแนกประเภทสหกรณ์” กองวิชาการ และส่งเสริมการสหกรณ์ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินใช้ พ.ศ. ๒๕๐๐
๑๓. ม.ร.ว. กิตินัดดา กิตติยากร “เศรษฐกิจศาสตร์วิเคราะห์ ภาค ๑-๓” โรงพิมพ์ กิตติกิจ พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๐
๑๔. สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ “สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย” พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๐
๑๕. หลวงเดชสหกรณ์ “คำบรรยายชั้นปริญญาโท เรื่องการสหกรณ์” พ.ศ. ๒๔๔๐
๑๖. ถนัด คอมันตร์ ดร. “คำบรรยายประวัติลัทธิเศรษฐกิจ” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โรงพิมพ์ข้าวพานิชย์ พ.ศ. ๒๔๙๔
๑๗. กระทรวงสหกรณ์ “รายงานการศึกษาดูงานในต่างประเทศของข้าราชการกระทรวงสหกรณ์” โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินใช้ พ.ศ. ๒๕๐๔
๑๘. คาร์ล ชิมเมอร์แมน ดร. “การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทสยาม ๒๔๗๓” โรงพิมพ์จักรการ พ.ศ. ๒๔๗๔
๑๙. เชมซ์ เอ็ม. แอนดรูซ์ A.B., M.A. “รายงานการสำรวจโรคภัยตามชนบทสยาม ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๗” โรงพิมพ์แผนที่ พ.ศ. ๒๔๘๐
๒๐. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ธ.บ., ศส.บ., ศ.ม. Ph.D. “ทฤษฎีแห่งราคาและการผลิต” การพิมพ์ไชยวัฒน์ พ.ศ. ๒๕๐๒
๒๑. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ธ.บ., ศส.บ., ศ.ม. Ph.D. “ภาวะหนี้สินของชาวนาและการค้าข้าวในภาคกลาง ในประเทศไทย ๒๕๐๐-๒๕๐๑” กองการเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร โรงพิมพ์พระจันทร์ พ.ศ. ๒๕๐๒
๒๒. ไชยวงศ์ ชูชาติ ธ.บ., ศส.บ., Ph.D. “นโยบายการเกษตร” สำนักพิมพ์แพร่พิทยา โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓

๒๓. ไชยงค์ ชูชาติ ธ.บ., ศส.บ., Ph.D. และ โสภณ ทองปาน ศส.บ.
“เศรษฐกิจการค้าข้าวของไทย” สำนักพิมพ์แพรวพริษา โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์ พ.ศ.
๒๕๐๓
๒๔. กมล ชาญเลขา Ph.D. “สถานการณ์และปัญหาการเกษตร” โรงพิมพ์รัชดารมณ
พ.ศ. ๒๕๐๒
๒๕. กรมสหกรณ์ที่ดิน “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการจัดสหกรณ์ที่ดิน” คำบรรยายในการ
อบรมพนักงานสหกรณ์ที่ดิน ๒๕๐๓ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งในประเทศไทย จำกัดสินไช
พ.ศ. ๒๕๐๔
๒๖. รายงานคณะที่ปรึกษา ยูซอม เกี่ยวกับเครดิตทางเกษตรกรรม การจัดตั้ง การจัดการ
และการบริหารการสหกรณ์ รวมทั้งการขายผลิตผลทางเกษตรกรรม พุทธศักราช
๒๕๐๒ จัดพิมพ์โดยบริการอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาไทย-อเมริกัน กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓
๒๗. กองการเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตร “สถิติการเกษตร ของ
ประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๐๑” โรงพิมพ์ภักดีประดิษฐ์ พ.ศ. ๒๕๐๒
๒๘. กรมประมง กระทรวงเกษตร “สถิติการประมงของประเทศไทย ๒๕๐๑” ฉบับ
พิมพ์ด้วยเครื่องอัดสำเนา พ.ศ. ๒๕๐๒
๒๙. กระทรวงสหกรณ์ “ประกาศพระบรมราชโองการ เรื่องแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ
แห่งชาติ” โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช พ.ศ. ๒๕๐๔
๓๐. กระทรวงสหกรณ์ “การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย” พิมพ์แจกเป็นที่ระลึก
ในโอกาสเปิดตึกที่ทำการกระทรวงสหกรณ์ ในวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๐๑ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช พ.ศ. ๒๕๐๑
๓๑. กระทรวงเกษตร “รายงานผลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจที่ถือครองทำการเกษตร
พ.ศ. ๒๔๙๖” โรงพิมพ์กระดาษไทย พ.ศ. ๒๔๙๔

ข. วารสาร

๓๒. พิมพ์ จิตต์ห่มั่น ตร. “อันเนื่องมาจากการประชุมสัมนา ๑๕ วัน” สหกรณ์ที่ดินสาร
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๗ กันยายน ๒๕๐๓
๓๓. ถม ล้อมอ้อม “การศึกษาสโมสร” สหกรณ์ที่ดินสาร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มีนาคม
๒๕๐๔
๓๔. เทพ เสมถิติ “การสหกรณ์” สหกรณ์ ปีที่ ๑๒ เล่ม ๒-๓-๔, โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๗
๓๕. เทพ เสมถิติ “การสหกรณ์” สหกรณ์ ปีที่ ๑๓ เล่มที่ ๑-๒-๓-๔ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๘
๓๖. เทพ เสมถิติ “การสหกรณ์” สหกรณ์ ปีที่ ๑๔ เล่ม ๑-๒-๓-๔ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๔๙๙
๓๗. ถมรัตน์ สัตวรานนท์ “สหกรณ์กับรัฐบาล” สหกรณ์ปีที่ ๑๔ เล่ม ๔ พ.ศ. ๒๔๙๙
๓๘. จำเนียร สาระนาค “วิธีซึ่งสหกรณ์การขายใช้ในการรวบรวมผลิตภัณฑ์จากสมาชิก
ชาวนา” สหกรณ์ ปีที่ ๑๕ เล่ม ๑-๒ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย
จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๐
๓๙. ฉลอง ศรีไพบูลย์ “การจัดตั้งสหกรณ์น้ำกุ้ง” สหกรณ์ ปีที่ ๑๕ เล่ม ๓ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๐
๔๐. จำเนียร สาระนาค “การสหกรณ์กับการบูรณะชนบท” สหกรณ์ ปีที่ ๑๕ เล่ม ๔
โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๐
๔๑. พระประกาศสหกรณ์ “คำแนะนำและข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการสหกรณ์”
สหกรณ์ปีที่ ๑๖ เล่ม ๔ พ.ศ. ๒๕๐๑

๔๒. อุดม โกมลทนก “การซื้อข้าวเปลือก” สหกรณ์ ปีที่ ๑๖ เล่ม ๓ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๑
๔๓. จำเนียร สารธนา “ประเภทของสหกรณ์” สหกรณ์ ปีที่ ๑๖ เล่ม ๔ โรงพิมพ์
สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๑
๔๔. พระประกาศสหกรณ์ “ข้อแนะนำและข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับการสหกรณ์”
สหกรณ์ ปีที่ ๑๗ เล่ม ๑ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้
พ.ศ. ๒๕๐๒
๔๕. เอื้อ บุษปเกศ หงสกุล “การศึกษาทางสหกรณ์” สหกรณ์ ปีที่ ๑๗ เล่ม ๔
โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๒
๔๖. สันต์ บัณฑุกุล ธ.บ. “สหกรณ์การประมง” การประมง ปีที่ ๕ เล่ม ๔ ตุลาคม
๒๔๙๓
๔๗. วิทย์ ยอแสงรัตน์ “สหกรณ์การประมงในนานาประเทศ” การประมง ปีที่ ๔
เล่ม ๒ เมษายน ๒๔๙๖
๔๘. สว่าง สุวรรณานนท์ “ความหวังก้าวหน้าในงานสหกรณ์” วารสารการประมง
ปีที่ ๑๑ เล่ม ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑
๔๙. เอย่ง เกรียงชัย “การประมงจังหวัดพิษณุโลก” วารสารการประมง ปีที่ ๑๑ เล่ม ๔
ตุลาคม ๒๕๐๑
๕๐. ข้าวในบ้าน “ธนาคารเกษตรเงินทุน ๑๕๐ ล้านบาท” สัปดาห์สาร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒๗
บริษัทการพิมพ์สตรีสาร จำกัด พ.ศ. ๒๕๐๒
๕๑. สิทธิ โยธาคาร “การจัดสหกรณ์” หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ฉบับ ๑๕ พฤศจิกายน
๒๕๐๓
๕๒. สิทธิ โยธาคาร “การฟื้นฟูชนบท” หนังสือพิมพ์รายวันสยามรัฐ ฉบับ ๑๖
ธันวาคม ๒๕๐๓

ก. เอกสารและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

๕๓. “รายละเอียดการประชุมหมอภิปรายของพนักงานสหกรณ์ และผู้แทนสหกรณ์ ขายข้าว ในภาค ๒ ว่าด้วยปัญหาเกี่ยวกับสหกรณ์การขาย ณ ห้องประชุม สหกรณ์มะเขือเทศ ๑๖-๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๘” โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่ง แห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๕๘
๕๔. พระประกาศสหกรณ์.- “นโยบาย โครงการ และข้อแนะนำบางประการในการ จัดสหกรณ์” รายละเอียดการประชุมสหกรณ์จังหวัดและสหกรณ์อำเภอ ๒๑ พฤศจิกายน ถึง ๒ ธันวาคม ๒๕๐๓ โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้ พ.ศ. ๒๕๐๔
๕๕. ตำรอง เสวตเศรณี “วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “เศรษฐกิจการประมง” โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๓..

ภาษาอังกฤษ

1. Paul A. Samuelson : "Economics, An Introductory Analysis" Mc. Graw Hill Book Company, Inc., New York, 1955.
2. Frederic Benham : "Economics", Pitman & Co., London, 1953.
3. Dr. Carle C. Zimmerman : "Siam Rural Economics Survey, 1930-1931", Bangkok Times Press, Bangkok, Siam, 1931.
4. Henry H. Bakken & Marvin A. Schaars : "The Economics of Cooperative Marketing", Mc. Graw-Hill Book Company, Inc., New York, 1927.
5. Dr. James C. Ingram : "Economics Change in Thailand Since 1850". Stanford University Press, California, 1954.
6. Emory S. Bogadus: Principle of Cooperation ; The Cooperative League of the U.S.A., Chicago, 1952.
7. Emory S. Bogadus : "History of Cooperation", The Cooperative League of the U.S.A., Chicago, 1955.
8. Emory S. Bogadus : "Dictionary of Cooperation", The Cooperative League of the U.S.A., Chicago, 1948.
9. Jerry Voorhis : "The Co-operative look ahead", Public Affairs pamphlets.
10. James Peter Warbasse : "Cooperative Democracy", Harper & Brothers publishers, New York & London, 1936.
11. James Peter Warbasse : "The Co-operative Way", The Cooperative League", of the U.S.A., Chicago, 1946.
12. Paul D. Converse & Harvey W. Huegy : "The Element of Marketing", Prentice-Hall, Inc., New York, 1950.
13. James M. Andrews A.B., M.A. : "Siam and Rural Economic Survey 1934-1935", Bangkok Times Press, Bangkok, 1935.

